Orientul Mijlociu
în flăcări
NICULESCU

Citim. Știm.

Stewart Ross

Orientul Mijlociu în flăcări

Traducere: **Diana Şipu**

NICULESCU

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
ROSS, STEWART
Orientul Mijlociu în flăcări / Stewart Ross; trad.: Diana Şipu. –
Bucureşti: Editura NICULESCU, 2011
Index
ISBN 978-973-748-395-9

I. Şipu, Diana (trad.)

355.43(5-011)"19"
94(5-011)

© 2004, 2006 Stewart Ross
Titlu original: *The Middle East since 1945.*
Această carte a fost publicată pentru prima oară în limba engleză de către Hodder Education.

Pentru ediţia în limba română:
© Editura NICULESCU, 2011
Adresa: Bd. Regiei 6D
060204 - Bucureşti, România
Comenzi: (+40)21-312.97.82
Fax: (+40)21-312.97.83
E-mail: editura@niculescu.ro
Internet: www.niculescu.ro

Coperta: *Carmen Lucaci*

Tipărit la fedprint
tipografie

ISBN 978-973-748-395-9

Toate drepturile rezervate. Nicio parte a acestei cărţi nu poate fi reprodusă sau transmisă sub nicio formă şi prin niciun mijloc, electronic sau mecanic, inclusiv prin fotocopiere, înregistrare sau prin orice sistem de stocare şi accesare a datelor, fără permisiunea Editurii NICULESCU.
Orice nerespectare a acestor prevederi conduce în mod automat la răspunderea penală faţă de legile naţionale şi internaţionale privind proprietatea intelectuală.

Editura NICULESCU este partener şi distribuitor oficial **OXFORD UNIVERSITY PRESS** în România.
E-mail: oxford@niculescu.ro; Internet: www.oxford-niculescu.ro

1

Răscrucea lumii

Acest capitol cuprinde: definiţiile Orientului Mijlociu, geografia fizică a regiunii, amestecul social şi de rase, religiile din zonă.

Ce este Orientul Mijlociu?

Explorând consecinţele războiului nuclear asupra civilizaţiei occidentale, premiatul film de televiziune *Threads* („Firele destinului"), regizat de Mick Jackson şi produs de BBC, în 1984, a fost criticat în anumite cercuri ca fiind peste măsură de fantezist. Una dintre prezumţiile formulate în film nu a fost atinsă şi anume că al treilea război mondial va fi aprins de evenimente petrecute în Orientul Mijlociu. Concluzia lui Jackson este însă alarmant de valabilă azi, ca şi acum două decenii.

De ce?

Rădăcinile conflictului şi instabilităţii în Orientul Mijlociu sunt adânc înfundate în negurile istoriei, ajungând chiar pe timpurile Bibliei, depăşind cu mult perioada discutată în această carte. Mai mult, unii oameni ar putea specula pe tema începutului într-un mileniu preistoric, când se conturau marile continente. Şi aceasta deoarece Orientul Mijlociu este singura regiune de pe glob unde se întâlnesc trei continente. Aici, de-a lungul veacurilor, la uriaşa răscruce dintre Europa, Asia şi Africa, populaţii de la Răsărit, Apus, Miazănoapte şi Miazăzi au intrat în contact unele cu altele, pentru schimburi comerciale, schimburi de experienţă, de credinţe, dar şi pentru a se război.

Înainte de a merge mai departe, trebuie să fim clari în terminologie. Definirea Orientului Mijlociu este plină de dificultate, deoarece, la nivelul cel mai de jos, „răsărit" şi „apus" se referă la o anumită poziţie avantajoasă; practic, India este „Orientul Mijlociu" pentru Egipt şi aşa mai departe. Departamentul de Stat al SUA şi unele organisme ONU, rezumându-se la o atitudine mai veche, mai logică şi mai precisă din punct de vedere geografic, preferă să denumească „Orientul Apropiat" regiunea situată între Marea Mediterană şi Oceanul Indian. Dar aceasta nu evită o altă problemă.

Aşa cum numeroşi oameni de ştiinţă au remarcat, „răsăritul" rămâne pentru vorbitorii de limbă engleză o expresie deosebită. Australienii, de pildă, locuitori ai Estului, dar cu o cultură europeano-americană, sunt în mod tradiţional şi onorabil numiţi „occidentali". „Orientul Apropiat" reprezintă o expresie europeană, folosită mai ales în cel de-al Doilea Război Mondial de către comandanţii armatei britanice. Nu este deloc indicat a pune în continuare etichete care, pentru unii, au încă o semnificaţie imperialistă. Totuşi, nu există alternativă acceptată pe scară largă.

În cele din urmă, comentatorii cad rareori de acord asupra unei definiţii precise a Orientului Mijlociu din punct de vedere geografic. Această carte ia în considerare Libanul, Palestina/Israelul de-a lungul litoralului răsăritean al Mării Mediterane, Siria şi Iordania mai în interior, Irak şi Iran mărginind Golful Persic şi statele arabe peninsulare Arabia Saudită, Yemen, Oman, Dubai, Emiratele Arabe Unite (E.A.U.) şi Kuwait. O interpretare mai largă ar putea include Grecia, toate statele arabe din nordul Africii, Sudan, Afganistan, Cipru şi Turcia. Definiţia noastră este mai restrânsă şi exclude, cu o singură excepţie, toate statele care joacă în competiţiile fotbalistice ale Ligii Campionilor Europeni organizată de UEFA (Uniunea Europeană a Asociaţiilor de Fotbal); altfel spus, toate statele care participă la festivalul de muzică Eurovision. Excepţie face Israelul. Dar, aşa cum vom vedea, Israelul a fost privit ca un personaj ciudat care intervine în treburile interne ale Orientului Mijlociu.

Geografia Orientului Mijlociu

Căile maritime

Văzut din spaţiu, Orientul Mijlociu pare o amestecătură de cafeniu şi galben tivită cu albastru. Această imagine simplificată reflectă de fapt istoria tulbure a regiunii. Nuanţa mohorâtă a pământului ne aminteşte că marea majoritate a acestuia este aridă şi ostilă. Ca urmare, cu atât mai preţioase şi mai căutate au fost fâşiile verzi presărate printre brazdele cafenii. O mare parte a tumultului ce a cuprins Orientul Mijlociu după cel de-al Doilea Război Mondial s-a datorat dorinţei de a stăpâni acest teren fertil.

Regiunile albastre sunt reprezentate, bineînţeles, de mare. Aici, din nou geografia elementară ne învaţă o lecţie esenţială. Multitudinea şi complexitatea căilor maritime ale regiunii le scot, de fapt, în evidenţă importanţa pentru întreg comerţul mondial. Probabil că în 1945 aceasta era mai importantă chiar decât astăzi. Motivul consta în Canalul de Suez, acea verigă lungă de 163 de km între Marea Mediterană şi Marea Roşie, construită, cu mari greutăţi, în urmă cu aproape 150 de ani, de remarcabilul inginer francez Ferdinand de Lesseps. Deşi în zilele noastre a devenit prea mic pentru navele de dimensiuni mari, în 1945 Canalul de Suez oferea practic tuturor ambarcaţiunilor o economie de combustibil şi de timp, în călătoria lor dinspre Europa către Asia. De aceea era în interesul tuturor naţiunilor care aveau pretenţia de a influenţa mersul lumii ca un asemenea drum de ape, numit de premierul britanic Anthony Eden „Traheea Britaniei", să rămână un drum sigur şi deschis tuturor.

În extremitatea nordică a Canalului de Suez se întinde Marea Mediterană, ce uneşte Orientul Mijlociu atât cu Europa, cât şi cu Oceanul Atlantic şi cu cele două Americi. Chiar şi numai aceasta îi conferă o semnificaţie strategică deosebită. La sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial, importanţa sa ajunsese la apogeu, deoarece Mediterana răsăriteană, via Dardanele şi Marea Neagră, reprezenta singura verigă sudică de legătură a Uniunii Sovietice cu oceanele lumii.

Părăsind Canalul de Suez prin sud, marea majoritate a vaselor traversează Golful Suez, navigând pe Marea Roşie cea plină de aburi, până în Oceanul Indian. De aici se deschid nenumărate destinaţii în întreaga emisferă răsăriteană. Poate doar unul sau două

vase să aibă un curs de navigaţie diferit, cârmind spre nord-est, după traversarea Golfului Suez şi intrând, prin strâmtoarea Tiran, într-un golfuleţ îngust, pe nume Aqaba. La capătul său dinspre miazănoapte se găsesc două oraşe, Aqaba şi Eilat. În 1945, în acest punct fierbinte se întâlneau trei hotare.

O altă zonă nesigură începea atunci când navele care alegeau să cârmească la stânga treceau de baza britanică de la Aden şi urmau coasta arabă până când o altă cale de ape se întrezărea spre nord-vest. Este vorba despre Golful Arab (sau Persic – depinde de politica şi educaţia fiecăruia), o fâşie de mare care desparte Arabia de Iran şi care permite statelor mărginaşe accesul liber spre lumea largă. Astăzi, ca şi acum aproape 100 de ani, tancurile petroliere trec unele după altele prin gâtul îngust al strâmtorii Hormuz, încărcate fiind cu petrolul atât de necesar automobilelor, vagoanelor, industriilor şi tuturor căminelor de pe glob.

Chiar şi numai pentru căile sale maritime, Orientul Mijlociu constituia, în 1945, o regiune de o importanţă strategică supremă.

Râuri şi lacuri

Orientul Mijlociu este arid. Precipitaţiile sunt, în general, slabe şi neregulate, în regiunile deşertice din centru rareori depăşind 80 de mm anual. În întreaga Peninsulă Arabică nu există decât un singur râu care curge tot anul. Pe tot cuprinsul zonei, apa dătătoare de viaţă se găseşte mai ales la adâncime, ivindu-se la suprafaţă doar în oaze sau prin puţuri special forate. Excepţiile, care confirmă din plin regula, sunt reprezentate de trei mari bazine hidrografice: Nilul în Africa de Nord, Iordanul (incluzând Marea Galileei), care curge paralel cu ţărmul răsăritean al Mediteranei, şi Tigru-Eufrat, fluvii ce izvorăsc din Turcia, străbătând Siria şi Irakul în drumul lor spre Golful Persic.

Cu multe milenii în urmă, aceste mari fluvii au reprezentat cordonul ombilical al civilizaţiei umane. În preajma apelor, oamenii au săvârşit cele mai importante realizări ale lor: agricultura, oraşele, legea, roata şi scrisul... Restul, ar putea spune unii, nu constituie decât nişte note de subsol la o carte. Cum a fost, a fost... Dar acum cordoanele ombilicale au fost de mult tăiate, iar notele de referinţă au devenit principala noastră grijă.

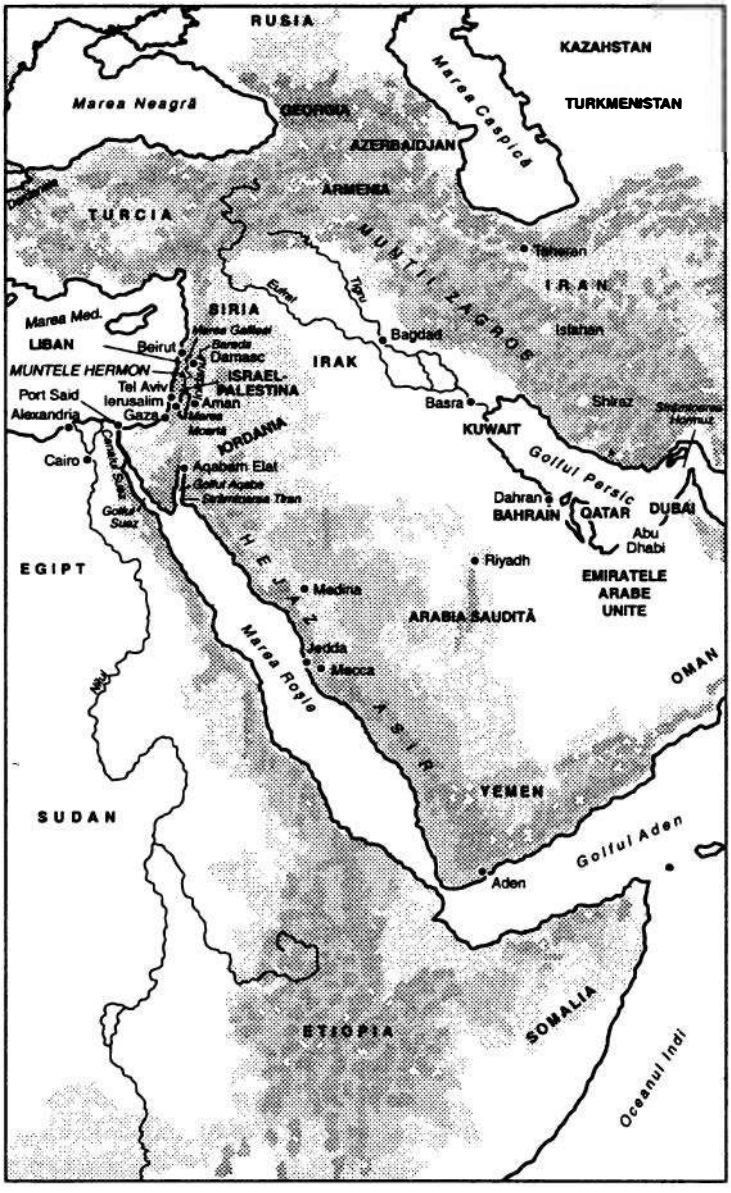

Figura 1 Orientul Apropiat

Moştenirea grandioasă a civilizaţiilor riverane, ale Mesopotamiei şi Egiptului antic, aminteşte permanent celor crescuţi în spiritul altor culturi ca niciodată să nu-i subestimeze pe oamenii fertilei Semiluni. Poate că nu sunt astăzi pe locul întâi din punct de vedere al tehnologiei, dar sigur îşi dau seama că odinioară, în timp ce restul lumii îşi ducea zilele umblând după hrană şi vânând, ei se bucurau de recolte bogate şi ridicau palate care impuneau respect. Mai mult, aşa cum vom vedea, aceste popoare au dat lumii cele trei credinţe religioase ale căror principii de bază au stat, în mare măsură, la temelia moralităţii societăţii moderne. Fiind vorba de o moştenire cu care regiunea se mândreşte, oamenii săi nu sunt prea amabili cu străinii care se amestecă în treburile lor proprii.

Din punct de vedere politic, un fluviu poate constitui atât un element de unitate, cât şi o graniţă. Nilul, Tigrul şi Eufratul au fost multă vreme apa vie, *raison d'être* a Egiptului şi a Irakului. În zilele noastre, ca de altminteri şi în 1945, Iordanul are o soartă puţin diferită. Aidoma cu Nilul, în timpurile biblice Iordanul a constituit o arteră unificatoare în mijlocul unui pământ secetos. Există visători care speră că, într-o bună zi, acest fluviu va avea aceeaşi misiune ca şi în vremurile de demult.

Geografic vorbind, Iordanul diferă de celelalte două mari drumuri de apă ale regiunii, deoarece nu se varsă într-o mare deschisă. Este, într-adevăr, unic, situându-se la 400 m sub nivelul mării, caracteristică nemaiîntâlnită la niciun alt râu din lume. Izvorăşte dintre pantele Muntelui Hermon aflat între Siria şi Liban şi se varsă în Marea Galileei, unde zăboveşte un timp. După aceea îşi croieşte şerpuind drum spre sud, printr-o vale adâncă, pentru a se mistui, împreună cu toţi peştii care s-ar fi aventurat atât de departe, în cimitirul plin de sare al Mării Moarte. Scriitorul evreu care a localizat pe malurile lipsite de viaţă Sodoma şi Gomora, cele două oraşe păcătoase din Biblie, fusese într-adevăr înzestrat cu un macabru simţ al umorului.

Aşezări şi oraşe

În 1945, oamenii Orientului Mijlociu trăiau acolo unde locuiseră dintotdeauna, adică lângă apă. Se deosebeau, în mare, trei

tipuri de aşezări. În primul rând, era vorba despre localităţile şi oraşele de pe coastă, care câştigau bani din comerţ (Port Said şi Alexandria în Egipt, de pildă), din pescuit (Gaza în Palestina) şi, mai rar, din pelerinaj (Jedda în Arabia Saudită). Multe erau mici şi nu puteau să se dezvolte din cauza transportului intern deficitar. O excepţie interesantă a constituit-o legendarul Jaffa, port palestinian stăpânit pe rând de egiptenii antici, de israeliţi, de asirieni, de Alexandru cel Mare, de turci şi de Richard Inimă de Leu. La începutul secolului al XX-lea, istoria sa a luat o nouă întorsătură. Atunci imigranţii evrei au înfiinţat o nouă suburbie pe care au numit-o „Dealul Primăverii" sau Tel Aviv. Plămădită din valurile succesive de imigranţi evrei, Tel Aviv devenise în 1945 cel mai mare şi mai important oraş al Palestinei.

În al doilea grup de aşezări se încadrau oraşele riverane. În frunte erau Cairo şi Bagdad, metropole fremătătoare şi incitante din toate punctele de vedere şi cu toate avantajele şi dezavantajele vieţii citadine. Poate că ar trebui să adăugăm pe listă şi Damasc, deoarece multă vreme şi-a adus apa din râul Barada, înainte ca acesta să dispară sub nisipul deşertului. Capitala Siriei este probabil cea mai veche aşezare în permanenţă locuită.

Printre oraşele riverane ale Iranului se numără câteva situate pe apele din vest, perpendiculare pe Golful Persic, precum şi trei capitale antice. În timp ce Shiraz era vestit pentru vinul, grădinile şi poeţii săi, Isfahan avea moschei de culoarea azurului. În ceea ce priveşte Teheran, aici s-au întâlnit „cei trei mari", Stalin, Roosevelt şi Churchill, spre sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial, pentru a-şi împărţi prăzile postbelice.

Cel de-al treilea grup de aşezări era reprezentat de oaze. În această categorie intră unele dintre cele mai mari metropole de la începutul secolului al XXI-lea, Riyadh, capitala Arabiei Saudite, şi capitala Iordaniei, Aman („oraşul regal al lui David" din colinda de Crăciun). În 1945, ambele erau doar palide umbre a ceea ce aveau să devină mai târziu. Riyadh, mai ales, aflat la confluenţa unor „wadi"-uri de piatră (albii uscate prin care râurile curg doar ocazional), avea o adunătură dezordonată de case (făcute din cărămizi de pământ ars), moschei şi palate ponosite şi dărăpănate. Mult mai importante

erau oraşele sfinte ale musulmanilor, Mecca şi Medina, ambele situate la o distanţă moderată de Marea Roşie şi pe o oarecare înălţime deasupra nivelului mării.

Populaţii şi societăţi

Naţionalismul arab

Deseori Orientul Mijlociu este asociat cu termenul „Arab", care, din păcate, nu ne ajută să înţelegem prea multe în plus despre regiune. Înainte de apariţia Islamului, cu aproximativ 1400 de ani în urmă, prin „arabi" se înţelegea acei oameni, aproape sigur nomazi, care trăiau în Peninsula Arabică. În jurul lor existau populaţii semitice diverse, precum sirienii, persanii, egiptenii, evreii, babilonienii etc., toţi vorbind propriile lor limbi. Odată cu Islamul, situaţia s-a complicat mai mult, deoarece araba, limba Peninsulei Arabice, şi acum şi a Coranului, a devenit limba oficială a unei mari părţi a Orientului Mijlociu. Ca urmare, astăzi ne-a rămas o singură definiţie rezonabilă şi coerentă a unui arab: cineva care vorbeşte limba arabă.

În cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea, naţionalismul a explodat de-a lungul şi de-a latul Europei. Astfel, s-au făurit naţiunile germană şi italiană, i-a zguduit pe britanici în Irlanda şi a contribuit la crearea unei mulţimi de stătuleţe caracterizate de patriotism în Balcani. Toate acestea s-au răsfrânt şi asupra Orientului Mijlociu, unde din 1860 încoace, intelectualii arabi au început şi ei să vorbească despre o naţiune proprie. Conceptul romantic se baza pe trei argumente – două istorice şi unul lingvistic. Primul consta în trecutul comun al celor care răspândiseră Islamul. Al doilea amintea de moştenirea comună a unui imperiu (Califatul) care la apogeul său a fost mai întins decât cel al romanilor. Şi, în sfârşit, limba constituia cel de-al treilea argument. „Deşteptarea" arabilor s-a manifestat, pentru prima dată, prin înfiinţarea societăţilor literare şi ştiinţifice. Unul dintre primele focare de cultură a fost Colegiul Sirian Protestant din Beirut, care ulterior s-a transformat în Universitatea Americană. Aşa cum vom vedea în capitolul viitor, în timpul Primului Război Mondial, naţionalismul a trecut în sfera politică,

arabii ajutându-i pe Aliaţi să dezmembreze imperiul turcilor otomani care, odinioară, le stăpânise toate pământurile.

Pe la 1920, naţionalismul arab ajunsese într-un punct mort. Era, de fapt, într-o competiţie crescândă cu naţionalismul fiecărei ţări în parte – al egiptenilor, sirienilor, iordanienilor, libanezilor, saudiţilor şi al altora. Politicienilor şi poeţilor acelor vremuri, aidoma lui Saddam Hussein, dictatorul Irakului de acum câţiva ani, le plăcea să vorbească despre panarabism, adică unificarea tuturor vorbitorilor de arabă, dar fără să se remarce o grupare sau un individ în jurul căruia s-ar fi putut realiza coaliţia. În 1945, conceptul era încă vehiculat, dar nu se avansase în niciun fel faţă de ceea ce exista la începutul secolului.

Diversitatea

Oricine ar călători în Orientul Mijlociu şi-ar da seama imediat de ce naţionalismul arab a progresat atât de puţin. Majoritatea populaţiei ar înţelege probabil aceeaşi limbă a Coranului celui sfânt, dar variantele regionale folosite în viaţa de zi cu zi sunt la fel de numeroase astăzi ca acum 50 de ani. De pildă, chiar şi numerele de la 1 la 10 (deci ceva elementar) sună foarte diferit în gura unui libanez, de exemplu, a unui saudit sau a unui egiptean. Şi aceasta nu este doar o chestiune de accent. Cuvintele şi frazele obişnuite diferă, de asemenea, de la o zonă la alta. Mai mult, fiecare vorbitor pretinde că dialectul lui este cel mai apropiat de cel original al Coranului. În consecinţă, preluând o expresie deseori folosită de americani şi de britanici, arabii reprezintă o populaţie divizată de propria lor limbă comună.

Aceeaşi moştenire etnică străveche nu înseamnă prea mult pentru naţionalism, dar l-ar putea ajuta. Aici însă din nou apar probleme. Deşi popoarele Orientului Mijlociu erau, la origine, semitice, de-a lungul mileniilor orice urmă a exclusivităţii rasiale (expresie neagreată în aproape toate timpurile) a dispărut cu desăvârşire. Această afirmaţie este verificată printr-o simplă privire aruncată asupra egiptenilor antici: practic, cu milenii în urmă, pământurile lor au fost, în mod evident, populate de un amestec larg de rase.

Spre sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial, situaţia era şi mai complicată, ca urmare a existenţei în Orientul Mijlociu a

numeroase grupuri care nu se considerau arabe. Cel mai mare, numericeşte vorbind, era cel al iranienilor vorbitori de farsi, cu o moştenire culturală foarte diferită de restul regiunii. De fapt, chiar în interiorul Iranului se găseau o mulţime de triburi, limbi şi dialecte diferite. Irakul, cu populaţia sa kurdă destul de numeroasă, era în aceeaşi situaţie. În 1914, Bagdadul avea cea mai mare densitate de evrei din întreg Orientul Mijlociu. Printre celelalte minorităţi culturale şi lingvistice presărate prin regiune se numărau şi armenii, turcii, nubienii şi grecii. Susţinându-şi dreptul de a-şi înfiinţa propriul lor stat, evreii palestinieni erau, de departe, cei care creau cele mai multe probleme.

Diversitatea era atât socială, cât şi rasială şi lingvistică. În numeroase locuri, se păstraseră aproape intacte structuri ale societăţii care rezistase de secole. Cu anumite excepţii, la bază se afla familia tradiţională condusă de soţ, tatăl copiilor. Acest tipar patriarhal, care se repeta la nivelul tribului, clanului sau al familiei lărgite, ducea la formarea şi menţinerea, în cadrul societăţii, a unor structuri de mici dimensiuni, cu un grad mare de independenţă. Una dintre caracteristicile acestui aranjament fragmentat şi personalizat consta în faptul că lealitatea faţă de familie era, de regulă, mai puternică decât cea faţă de stat sau guvern. Într-adevăr, aşa cum vom vedea în capitolul al doilea, în anumite zone conceptul unui stat naţional de-abia începuse să prindă contur. Chiar şi la începutul secolului al XXI-lea, acesta se afla în competiţie cu credinţele tradiţionale. De exemplu, Saddam Hussein s-a sprijinit, în cea mai mare măsură, pe membrii din clanul său, Bejat, şi pe aliaţii lor tribali din împrejurimile oraşului Tikrit. Diferenţa dintre urban şi rural – adică dintre locuitorii caselor şi cei ai corturilor – a constituit, de asemenea, o altă trăsătură predominantă a regiunii. Mai mult, pe măsură ce secolul XX se scurgea, această trăsătură tindea şi ea să se accentueze, deoarece creştea şi diferenţa dintre stilurile de viaţă. Influenţele occidentale – maşini, îmbrăcăminte, cutume sociale, educaţia liberă şi atitudinea diferită faţă de femei – erau tot mai prezente în marile oraşe, în porturile de la Marea Mediterană, precum şi în familiile ale căror venituri respectabile proveneau din petrol. În asemenea oraşe, declaraţiile publice privind viaţa tradiţională erau deseori contradictorii, pendulând între laudă (atunci când trebuia

să îi înfrunte pe occidentali) şi derâdere ca fiind primitivă şi înapoiată (atunci când se găseau în compania altor compatrioţi orăşeni). De la sfârşitul Primului Război Mondial, în unele zone vorbitoare de arabă, termenul de „beduin" (membru al unui trib nomad tradiţional) a început să capete înţeles de „abuz".

Egiptul însă se diferenţia cel mai mult de lumea arabă dintre toate celelalte regiuni. Supus influenţelor occidentale timp de un secol şi mai bine, cu o populaţie care o depăşea pe cea a Arabiei, Siriei, Libanului şi Transiordaniei la un loc, cu o industrie înfloritoare, o birocraţie stabilă şi un sistem bancar sofisticat, Egiptul era parcă anatemizat printre ceilalţi vecini tradiţionali ai săi. Ar fi trebuit un mic miracol ca această ţară să fie convinsă să se alăture unei cauze care avea ca scop crearea unui stat naţional arab.

Religia

Nicio imagine a Orientului Mijlociu în anul 1945 nu este completă, dacă nu ne referim şi la religie. La urma urmei, această regiune este locul de naştere al iudaismului, creştinătăţii şi Islamului (menţionate în ordinea cronologică a apariţiei lor). Putem spune că spiritul celor trei religii a rămas şi acum în pământurile care le-au generat. Desigur este prea simplist să afirmăm că frământările care au răvăşit aceste teritorii în ultimii ani sunt numai – sau în cea mai mare parte – de natură religioasă, oricum nu mai mult decât cruciadele medievale, acele ultime încercări fără succes ale creştinilor occidentali de a cuceri şi a stăpâni locurile sfinte din Biblie, controlate atunci de musulmani. Cu toate acestea, religia, ca şi credincioşii săi, au condimentat în permanenţă conflictele din Orientul Mijlociu. De aceea nu putem merge mai departe până nu înţelegem vocabularul complex şi istoricul celor trei religii implicate.

Iudaismul

Iudaismul, religia evreilor, a reprezentat singura credinţă din cele trei ale Orientului Mijlociu îmbrăţişată de un anume popor. (Islamul era legat de o limbă, adică de limba arabă, dar nu de un neam). La baza sa stă credinţa că singurul Dumnezeu – creator al

universului şi întruchiparea iubirii şi justiţiei divine – i-a ales pe evrei să fie mesagerii dorinţei Sale: „Întrucât voi sunteţi un popor devotat Domnului Dumnezeului vostru, dintre toate popoarele de pe pământ Domnul Dumnezeul vostru v-a ales pe voi să fiţi poporul Său nepreţuit." Dumnezeul lor personal a făcut un pact cu evreii: ca răsplată a faptului că sunt cei aleşi, ei trebuie să se supună tiparelor şi structurii vieţii aşa cum au fost ele stabilite în doctrinele sale (Torah). Câtă vreme ei săvârşesc asta, într-o bună zi toate celelalte popoare vor recunoaşte căile Domnului şi le vor urma. După aceea, întregul pământ va cânta iubirea, pacea şi dreptatea divină.

În pactul pomenit mai sus, Dumnezeu oferă poporului său şi o anume bucată de pământ, Israelul. Cu sfânta sa capitală Ierusalim, cunoscută în secolul al XX-lea ca „Marele Israel", acesta se întindea odinioară dincolo de malul răsăritean al Iordanului. Din cauza unui complex de motive însă, spre sfârşitul stăpânirii romane, prea puţini evrei trăiau efectiv în „Ţara făgăduinţei". Se risipiseră care încotro (Diaspora), organizându-se în mici comunităţi, de regulă urbane, prin Europa şi, mai puţin, prin Orientul Mijlociu. O mică parte s-a întors în Israel – „Pământul sfânt" – în pelerinaj şi doar câţiva rămaseseră să trăiască acolo. Cu toate acestea, pentru marea majoritate a evreilor, ideea întoarcerii în Israel nu era una practică, ci religioasă. Înapoierea în „Ţara făgăduinţei" echivala cu stabilirea păcii perfecte şi a armoniei pe pământ.

Sau, cel puţin, aşa era perceput totul până în secolul al XIX-lea.

Europa creştină rareori i-a tratat bine sau măcar cât de cât corect pe evrei. Fiind o minoritate distinctă, ei constituiau o ţintă evidentă a urii rasiale. Această tendinţă a fost reformulată şi întărită de Biserica Romano-Catolică, cea care a categorisit poporul evreu ca fiind ucigaşul lui Iisus Hristos. Nedreptăţile au continuat şi în secolul al XIX-lea, când o alianţă profană a dreptei politice, romano-catolicii şi biserica ortodoxă i-au învinovăţit pe evrei de toate abuzurile Revoluţiei Franceze.

Mai mult, pe parcursul secolului al XIX-lea, secolul naţionalismului, Rusia, Franţa, Siria, Ungaria şi alte state au fost martorele unor crude izbucniri antisemitice. Ca urmare, este de înţeles de ce unii evrei au început să facă legătura între străvechea idee a

întoarcerii în Ţara făgăduinţei şi naţionalismul modern. Cu alte cuvinte, dacă germanii, italienii, sârbii ş.a.m.d. pot avea state naţionale, de ce nu şi evreii? Noua mişcare s-a numit „sionism". „Sion" este denumirea poetică a Israelului.

Sionismul nu a fost niciodată o mişcare singulară şi limpede. Pentru unii a reprezentat un ideal religios, pentru alţii doar un truc politic capabil să le asigure evreilor un paradis sigur. În 1945, indiferent de motive, de vreme ce locul clar de stabilire a patriei evreilor rămăsese acelaşi din timpuri biblice, tulburările provocate de sionism în Palestina începuseră să afecteze întreaga regiune (vezi capitolul 3).

Creştinismul

Credinţa evreilor vorbeşte despre un Mântuitor care îi va împăca pe oameni cu Dumnezeu. Creştinii cred că Iisus Hristos este acel Mântuitor. Născut în Bethleem, din părinţi săraci, Iisus a fost crucificat de romani (cu acordul autorităţilor evreieşti), la marginea Ierusalimului. Ulterior ar fi înviat. Conform istorisirilor scrise la scurt timp după aceea – Noul Testament –, el însuşi s-ar fi intitulat mult aşteptatul Mântuitor, fiind nimeni altul decât Fiul lui Dumnezeu. Se spune că ar fi înfăptuit minuni cu puterile lui supranaturale.

Adoptat, în cele din urmă, şi de Imperiul roman, creştinismul s-a răspândit pe o arie mult mai largă decât iudaismul. Cu toate că accepta unele idei ale moştenirii evreieşti, ca de exemplu Cele 10 Porunci necesare unei vieţi cinstite, creştinismul era o credinţă mai puţin specifică şi mai metafizică decât iudaismul. În conformitate cu Noul Testament, spre deosebire de iudaism şi, mai târziu, de Islam, Iisus nu a stabilit nişte reguli practice pentru a trăi divin şi nici nu a exclus posibilitatea ca alte populaţii sau neamuri să se creştineze. Cele două idei fundamentale ale sale erau: iubirea de Dumnezeu şi iubirea nemărginită a aproapelui. Dumnezeu însuşi era perceput mai puţin ca o fiinţă asemănătoare omului şi mai mult ca întruchiparea iubirii.

O credinţă care se baza pe asemenea fundamente abstracte putea fi supusă la scară largă unor interpretări diferite. Acestea s-au manifestat prin schisme dramatice chiar în interiorul „Bisericii", aşa cum era cunoscut organul suprem al creştinilor. Pur şi simplu, cei care urmau învăţăturile papei de la Roma s-au despărţit de biserica ortodoxă, cu

sediul central la Constantinopol. După aceea, biserica ortodoxă a căpătat două variante: stilul vechi (ritul rusesc) şi stilul nou (ritul grecesc). La rândul său, biserica romano-catolică s-a împărţit în catolici şi protestanţi. Existau, de asemenea, tot felul de-subdiviziuni mai mici, precum creştinii copţi din Egipt sau maroniţii din Siria, ca să nu mai pomenim multitudinea de credinţe din interiorul protestantismului.

Ceea ce aveau totuşi în comun toate aceste biserici creştine era un trecut comun cu cel al evreilor şi o adevărată evlavie faţă de locurile sfinte din Palestina, unde Iisus s-a născut, a predicat şi a murit. Cu toate acestea, în 1945, creştinii reprezentau mai puţin de cinci procente din totalul populaţiei Orientului Mijlociu.

Islamul

Islamul, care *ad litteram* înseamnă „predare" (în mâinile Domnului sau ale lui „Alah"), a reprezentat succesorul iudaismului şi creştinismului. Moştenind aspecte de la cele două religii, Islamul îi acceptă pe biblicii Noe, Moise şi Iisus ca autentici profeţi. În schimb, rezervă cea mai înaltă poziţie de profet lui Mahomed, care a trăit în secolul VII în oraşul Medina şi care, consideră musulmanii, a primit cuvântul Domnului. După ce a aflat voinţa Domnului prin trimisul Lui, îngerul Gabriel, Mahomed a scris totul în Coran. De atunci datează profesiunea de credinţă a musulmanilor: „Nu este alt Dumnezeu decât Alah, iar Mahomed este trimisul lui Alah."

Coranul, care are la bază tradiţii străvechi promulgate în Hadith, constituie cheia de boltă a credinţei musulmane. Într-adevăr, în comparaţie cu creştinismul, este mai mult decât o credinţă, deoarece cuprinde o serie de practici religioase şi chiar un mod de viaţă. Toate acestea au legat Islamul de politică, facilitând apariţia conceptului de stat islamic. Până în secolul al XX-lea, ideea unei ţări islamice cu un guvern nedogmatic era o adevărată anatemă. Această idee a fost reiterată la sfârşitul secolului al XX-lea, când state precum Iranul au avut tendinţa să revină la un guvern, lege şi cultură unificate din punct de vedere islamic.

Puterile Islamului erau multe şi reale. Simplitatea sa aspră oferea credincioşilor siguranţă şi încredere în sine: acceptând calea cea dreaptă, ei aveau parte în Ceruri de răsplată fizică şi spirituală. Ritualurile neşovăitoare (rugăciuni de cinci ori pe zi, post anual şi

pelerinaj o dată în viaţă la Mecca) confereau vieţii dreptcredincioşilor un climat de siguranţă şi linişte. Accentul pus pe comunitate – egalitatea obligatorie între toţi credincioşii şi necesitatea ca bogaţii şi norocoşii să-i ajute pe cei mai puţin favorizaţi de soartă – a adus religiei nespus de mulţi adepţi.

Încă de la începuturi, Islamul a avut manifestări subtile de violenţă, care i-a deranjat pe susţinătorii cu convingeri şi filosofii pacifiste. Astfel, expansiunea iniţială a religiei s-a realizat, în mare măsură, prin „războiul sfânt" („Jihad"), noul imperiu musulman (Califat) întinzându-se din India până în Spania. Cuceritorii ofereau alternative de neinvidiat: convertirea la Islam sau impozite grele (pentru creştini şi evrei), moartea (pentru păgâni). De atunci încoace, tot mai multe grupuri musulmane extremiste au reînviat, din când în când, conceptul de jihad pentru a-şi justifica rezistenţa armată la opresiune.

Uneori lupta pentru rolul de calif (şeful statului musulman politico-religios) era de o cruzime uimitoare. De exemplu, primul calif din dinastia Abbasizilor şi-a trâmbiţat barbariile autointitulându-se „as-Saffah", adică „vărsătorul de sânge". Violenţa se manifesta şi prin pedepsele brutale aplicate în unele societăţi fundamentaliste. Toate acestea, precum şi purtarea vălului de către femei, puteau avea totuşi la origine nu islamul, ci vechile obiceiuri tribale.

În pofida naturii precise a numeroase dintre învăţăturile sale, Islamul, aidoma altor religii, şi-a avut partea sa moderată de schisme şi divizări. Cea mai mare şi mai îndelungată a luat naştere ca o dispută pentru şefia mişcării, ducând până la formarea unor opinii teologice separate şi distincte. Majoritatea (cuprinzând aproximativ toţi arabii musulmani) erau sunnită. Minoritatea, aflată în special în Iran (Persia), era şiită. Printre alte secte amintim: Isma'ili, Almadiyah şi, probabil, druzii. (Există încă o dispută dacă druzii sunt cu adevărat musulmani sau nu.)

Din păcate pentru liniştea Orientului Mijlociu, musulmanii, ca şi evreii şi creştinii, au privit Ierusalimul ca pe un oraş sfânt. Spre el se întorceau, la început, musulmanii când se rugau; de asemenea, de acolo se spune că s-ar fi înălţat Mahomed la ceruri. Cu alte cuvinte, un loc pentru care merită din plin orice luptă.

Concluzie

Aceasta este scena plină de culoare pe care se va desfăşura drama noastră. În anumite privinţe, Orientul Mijlociu nu se schimbase prea mult în 500 de ani. Rămăsese aproape aceeaşi regiune aridă în care apa şi pământul fertil erau râvnite cu invidie. În pofida răspândirii unitare, pe scară largă, a limbii arabe şi a credinţei musulmane, existau încă diferenţe uimitoare între oraş şi deşert, între zonele centrale şi de coastă, între Africa şi Asia, între săraci şi bogaţi. Cu alte cuvinte, Orientul Mijlociu era la fel de misterios, de mândru, de fragmentat, de diferit şi de important ca întotdeauna.

Incontestabil primii 50 de ani ai secolului al XX-lea aduseseră schimbări esenţiale. În primul rând, setea crescândă de petrol a lumii a transformat regiunea, unde se descoperiseră cele mai mari rezerve ale acestui aur lichid, într-una de o absolută importanţă strategică pentru omenire. În al doilea rând, la sfârşitul Primului Război Mondial, puterea dominantă de până atunci din Orientul Mijlociu, Imperiul Otoman, s-a prăbuşit. Pe ruinele acestuia s-a ridicat o amestecătură instabilă de state independente şi agitate, rămânând şi teritorii guvernate de puterile imperiale ale Europei. În cele din urmă, tiparul tradiţional de aşezări a fost ameninţat de încercarea hotărâtă de înfiinţare în regiune a unui stat cu totul şi cu totul nou – Israelul.

Descrierea acestor demersuri, care completează imaginea de ansamblu a Orientului Mijlociu în anul 1945, constituie subiectul capitolului următor.

2

State și mandate: politici în Orientul Mijlociu până la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial

Acest capitol cuprinde: prăbușirea Imperiului Otoman, planurile aliaților pentru Orientul Mijlociu din timpul Primului Război Mondial, apariția noilor state independente până în anul 1945, continuarea stăpânirii britanice și franceze în regiune, prăbușirea Imperiului Otoman.

Prăbușirea Imperiului Otoman

La începutul secolului al XX-lea, Imperiul Otoman nu prezenta prea mult interes în fața Marilor Puteri ale Europei; Statele Unite cu atât mai puțin. Atâta vreme cât vasele încărcate treceau nestingherite prin apele sale, pelerinii își urmau drumul liniștiți spre Locurile Sfinte, iar petrolul curgea tot mai abundent spre Golf, Marile Puteri erau mulțumite. Stăpânilor dominanți din zonă, Imperiul Otoman și Imperiul Persan, li se permitea să-și ducă viața fără intervenții externe nepotrivite. La ceea ce ofereau cei doi, costurile ridicate și

primejdiile politice care ar fi decurs dintr-o intervenţie la scară largă pur şi simplu nu-şi aveau rostul.

Vreme de 400 de ani, Imperiul turcilor otomani, cu străvechea sa capitală la Constantinopol, a stăpânit Orientul Mijlociu. Aproape jumătate din această perioadă (aproximativ de când Rusia a devenit mare putere), Imperiul Otoman a fost considerat „în declin". Cu toate acestea, spre deosebire de Imperiul britanic, care a suferit un „infarct" politic şi a sucombat aproape peste noapte, Imperiul turcilor a supravieţuit cu o energie surprinzătoare. La 1900, încă mai respira, deşi îşi pierduse aproape toate posesiunile din Europa. Oriunde în altă parte însă puterile europene s-au ajutat între ele să obţină ceea ce doreau de la otomani: ruşii – Caucazul, francezii – Algeria şi Tunisia, iar britanicii – Ciprul, Egiptul şi unele porturi nisipoase de pe ţărmul Peninsulei Arabice. În cele din urmă, după valul proaspăt de devastări de dinaintea izbucnirii Primului Război Mondial, otomanilor le-a fost lăsată o rămăşiţă de imperiu care acoperea, în mare, statele moderne ale Turciei, Irakului, Arabiei Saudite, Siriei, Libanului, Iordaniei şi Israelului/Palestinei.

Prăbuşirea definitivă a Imperiului Otoman a fost grăbită şi de hotărârea sa de a se alătura, în timpul Primului Război Mondial, Puterilor Centrale (Germania, Austro-Ungaria şi Bulgaria). Trupele turceşti, având câmpurile de bătaie în Orientul Mijlociu, au oprit din înaintare numeroase trupe aliate, provocând răsturnări de situaţie spectaculoase în Mesopotamia (Irak), peninsula Gallipoli şi Caucaz. Aceste succese individuale nu au putut schimba prea mult victoria finală a aliaţilor. Ca urmare, pe 30 octombrie 1918, otomanii, cu moralul la pământ şi aproape fără niciun fel de finanţe, au semnat armistiţiul.

Trei acorduri

Pentru un timp, aliaţii au tot discutat ce se va întâmpla cu posesiunile Imperiului Otoman când războiul va fi luat sfârşit. Aşadar, încă înainte ca Rusia să se prăbuşească în braţele revoluţiei comuniste, britanicii şi francezii sugerau că ar putea lua Istanbulul şi controla strâmtoarea Dardanelelor ca prăzi ale unui război victorios.

Figura 2 Orientul Mijlociu în timpul Primului Război Mondial

Rămâne pentru toţi o enigmă dacă ei s-ar fi ţinut într-adevăr de cuvânt. Din cele câteva înţelegeri privind posesiunile otomane încheiate în timpul războiului, cel puţin trei au fost de natură litigioasă.

Corespondenţa MacMahon-Hussein

Prima se poate întrezări în corespondenţa îndelungată dintre sir Henry MacMahon, consulul general britanic al Egiptului, şi Hussein, mare sharif sau emir de Mecca (în realitate, un fel de guvernator ereditar). MacMahon conducea doar cu un singur deget unul din cele aproximativ 20 de departamente guvernamentale britanice prezente în Orientul Mijlociu. Hussein era iscusit, dar enigmatic. Ca şef al respectabilului trib (poate ar fi mai corect să spunem clan, având în vedere legăturile de sânge existente) al haşemiţilor, descendenţi din profetul Mahomed, şi păzitor al oraşelor sfinte musulmane, Mecca şi Medina, Hussein avea şi el pretenţii, ca toţi cei care vorbeau despre „naţiunea" islamică arabă. De vreme ce credinţa emirului faţă de otomani era destul de şubredă, MacMahon a luat asupra sa sarcina de a-l convinge pe Hussein, prin corespondenţă, să treacă de partea aliaţilor.

Din punct de vedere britanic, cursul corespondenţei a constituit un mare succes. Arabii, conduşi de fiul lui Hussein, Faisal, şi sprijiniţi, poate chiar inspiraţi, de excentricul gazetar T.E. Lawrence „al Arabiei", s-au strâns la arme în Hejaz (vestul Arabiei) şi s-au îndreptat spre nord, pentru a face joncţiunea cu trupele britanice din Palestina. Totul era foarte galant şi dramatic, dar, mai exact, ce anume îi mâna în luptă pe aceşti arabi, neînfricaţi şi dezordonaţi?

Arabii credeau că MacMahon oferea independenţă tuturor pământurilor arabe, exceptând anumite „porţiuni din Siria aflate la vest de districtele Damascului" (sir Henry MacMahon, 24 octombrie 1914). În afară de faptul că guvernul britanic, indiferent de afirmaţiile reprezentantului său la Cairo, era prea puţin interesat să predea controlul unei regiuni atât de întinse în mâinile unor forţe necunoscute, chiar formularea înţelegerii era neclară. Aceasta se întâmpla, în primul rând, din cauza traducerii din engleză, limbă destul de precisă, în mult mai poetica arabă. Câţiva ani mai târziu, un specialist european scria, în mod nedrept şi probabil aflat într-o criză de supărare frustrantă, că fiecare cuvânt în arabă avea cel puţin cinci înţelesuri:

cel original, opusul său, un înţeles literar fără legătură cu cele două, ceva ce poţi face cu o cămilă şi ceva obscen. Natura „districtelor Damascului" şi „porţiunile" precise din teritoriu au fost aprig discutate. De exemplu, acestea din urmă cuprindeau şi Palestina? Şi dacă da, care erau graniţele acestei suprafeţe neclare?

Înţelegerea Sykes-Picot

Din punct de vedere practic, înţelegerea MacMahon-Hussein a fost considerată lipsită de importanţă ca urmare a unui acord secret negociat de energicul diplomat britanic sir Mark Sykes şi omologul său francez, François Georges-Picot. Cu scopul de a-i ţine pe ruşi în afara regiunii, înţelegerea Sykes-Picot împărţea, pur şi simplu, Orientul Mijlociu în cinci regiuni. Marea Britanie şi Franţa aveau amândouă câte una pe care să o controleze şi o alta situată în „sfera lor de influenţă". Uriaşa sferă britanică cuprindea un vag „stat independent arab". Cea de a cincea zonă era „sfera internaţională" a Palestinei.

Declaraţia Balfour

Cel de al treilea acord privind Orientul Mijlociu a fost mai mult un anunţ unilateral. La 2 noiembrie 1917, ministrul de externe britanic, intelectualul Arthur James Balfour, declara că „guvernul Majestăţii Sale privea cu bunăvoinţă întemeierea în Palestina a patriei poporului evreu." Deşi au fost sugerate multe motive pentru a explica amabilitatea din acel moment a Marii Britanii de a susţine ideea unei patrii a evreilor în Orientul Mijlociu, niciunul nu a fost îndeajuns de convingător. Oricum, în final, motivul a fost lipsit de importanţă. Ceea ce a contat cu adevărat a fost faptul că principala putere imperială a lumii a aprobat ideea unei patrii în Orientul Mijlociu pentru un grup etnic specific. Mai mult, a făcut-o fără să-i consulte deloc pe cei care locuiau acolo sau pe cineva – poate pe emirul Hussein? – care ar fi putut să vorbească în numele lor.

Aceste trei expresii ale diplomaţiei s-au dovedit a fi cruciale pentru felul în care Orientul Mijlociu se va reface după dezmembrarea Imperiului Otoman. De aceea, vom vedea în continuare cum tertipurile războiului au avut, după era postotomană, un impact asupra regiunii.

Peninsula Arabică

Arabia Saudită

Deşi este posibil ca britanicii să fi dorit să-l sprijine pe marele sharif Hussein de Mecca, considerându-l principala putere în regiunea arabă, cel puţin unul dintre vecinii săi nu era de acord cu aceasta. Este vorba despre curajosul şi inteligentul Abdulaziz al Saud, varianta prescurtată a unui nume care, spus complet, ar suna ca un exerciţiu în genealogia Vechiului Testament. La începutul secolului al XX-lea, Abdulaziz a capturat oraşul aflat în oaza Riyadh, transformându-l în capitala statului său deşertic.

Acest principat viguros a unit asprimea beduinilor cu fanatismul puritan al wahabiţilor, sectă islamică fundamentalistă. Înainte de 1914, Abdulaziz era, oficial, leal otomanilor. În timpul Primului Război Mondial însă, a fost subvenţionat de britanici. Ulterior, Occidentul a început să afle cum Al Saud le-a permis agresivilor săi însoţitori să se extindă în câteva direcţii, mai cu seamă în Hejaz, teritoriu aparţinând lui Hussein. Abdulaziz a condus, o vreme, ca rege al Hejazului şi sultan al provinciei Najd (interiorul arid al Arabiei). În 1932 s-a autoproclamat rege absolut şi independent al Arabiei Saudite.

În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, noul stat a cunoscut o ascensiune rapidă; uriaşele sale rezerve de petrol începând să fie exploatate de Aramco (Compania Arabo-Americană de Petrol). Muncitorii străini şi-au făcut apariţia şi, odată cu ei, şi bine-venita valută. Toate acestea erau confuze, uneori alarmante, pentru o populaţie al cărui stil de viaţă, în anumite privinţe, nu se schimbase prea mult de pe vremea Profetului.

Yemen

Yemenul era cunoscut încă din vremea romanilor sub numele de „Arabia Felix" („Arabia Fericită"), datorită pământului fertil şi poziţiei sale strategice ca *entrepôt* comercial. Din păcate însă, precum o femeie exploatată pentru frumuseţea ei, darurile naturale cu care a fost înzestrat Yemenul i-au adus o istorie nefericită. În secolul al XIX-lea, nordul ţării era stăpânit de otomani, iar sudul, de britanici. După prăbuşirea Imperiului Otoman, nordul Yemenului a devenit independent, în timp ce sudul a rămas britanic.

Frâiele guvernului din nord au fost preluate de un imam feroce (un fel de politician religios, caracteristic Islamului), pe nume Yahya Ibn Mohammed. După ce s-a ciondănit cu vecinii săi britanici şi saudiţi, la sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial, conducerea excesiv de autoritară a imamului Yahya provoca deja tot mai multe nemulţumiri în interior.

Un cerc de protectorate

Statul Oman, la fel de strategic poziţionat ca şi vecinul său, Yemen (mai exact, de-a lungul coastei sud-răsăritene a Arabiei), era odinioară cel mai puternic din peninsulă. În 1945 însă, din această glorie nu mai rămăsese decât o palidă amintire. Statul, multidivizat, ajunsese o posesiune particulară a sultanului reacţionar Said Bin Taimur, care avea sprijinul britanicilor.

Dependent de Marea Britanie era, la vremea aceea, şi mănunchiul de şeicate, devenit Emiratele Arabe Unite (EAU). Cunoscută în secolul al XIX-lea ca „Statele armistiţiului", această asociaţie de triburi libere a acceptat protectoratul britanic în schimbul acordului binevoitor al acestuia de a-şi continua nestingherită activităţile războinice, pirateria şi sclavia. Întocmai ca în vecinul Oman, rezervele sale de petrol de abia aşteptau să fie exploatate. În 1971, asociaţia tribală a devenit EAU, Abu Dhabi fiindu-i capitală.

Qatar, Bahrain şi Kuwait au fost ultimele mărgele din şiragul de protectorate britanice care împodobeau ţărmul nord-răsăritean al Peninsulei Arabice. Existând de multă vreme acorduri similare cu cele din Oman şi „Statele armistiţiului", în 1945, aceste trei state se găseau încă sub protectoratul coroanei britanice. Numai Kuwait iniţiase pe scară largă exploatarea rezervelor petroliere. Aceasta a contat în mod semnificativ pentru Irak, puternicul vecin de la miazănoapte, care a început să ridice mai vechi pretenţii, oarecum şi fanteziste, de stăpânire a micului Kuwait. Dar atâta vreme cât Marea Britanie îşi păstra forţele în regiune, asemenea pretenţii rămâneau pur şi simplu vorbe goale. Cu toate acestea, la sfârşitul secolului al XX-lea, mult timp după retragerea britanicilor, Irakul lui Saddam Hussein va încerca din nou să-şi susţină pretenţiile, de data asta nu retoric, ci prin arme (vezi capitolul 11).

Iran

Cu excepţia Turciei, care nu constituie subiectul acestei cărţi, Iranul reprezintă singura ţară din Orientul Mijlociu cu o populaţie majoritară nonarabă. Limba sa oficială, farsi (persana), este indo-europeană. De asemenea, credinţa şiită contrastează puternic cu sunnismul islamic al marii majorităţi arabe. Iranul este mândru de moştenirea trecutului său glorios şi independent, care-şi are rădăcinile chiar înainte de perioada clasică persană. Ca urmare, nu este deloc surprinzător faptul că tensiunea dintre arabi şi iranieni a jucat întotdeauna un rol important în istoria Orientului Mijlociu.

Întocmai ca statele mediteraneene arabe, Persia (cum era cunoscută în acea vreme) a constituit pentru puterile europene imperiale un subiect de interes încă de la sfârşitul secolului al XVIII-lea. Cei mai interesaţi „prădători" erau Rusia, care se extindea în nord, şi Marea Britanie, care spera să asigure liniştea regiunilor sudice. Acestea, bogate în petrol, aveau şi o importanţă strategică deosebită, făcând legătura cu India.

Primele concesiuni generoase de petrol au fost acordate firmelor britanice (mai precis predecesoarei lui British Petroleum) în 1901. Şase ani mai târziu, Anglia şi Rusia, ţinând prea puţin cont de dorinţele Persiei, şi-au rezolvat neînţelegerile luând fiecare o bună bucată de ţară în propria sferă de influenţă. Atât înainte, cât şi în timpul Primului Război Mondial, Persia a fost bântuită de foamete, inflaţie şi instabilitate politică extremă, sporită şi de intervenţiile străine. Haosul a continuat şi după război, până când un ofiţer abil şi ambiţios, Reza Khan, a pus mâna întâi pe armată, apoi pe guvern şi, în cele din urmă, în 1925, pe tron.

Autointitulându-se Reza Pahlavi, noul şah a schimbat numele ţării în Iran (de la „arian", adică „nobil") şi a încercat să o modernizeze şi să o scoată de sub influenţa străină. Acestea i-au adus ura conservatorilor din interior şi neîncredere în exterior. Simpatiile sale pronaziste l-au înstrăinat apoi şi mai mult de ţară. De aceea, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, când forţele anglo-sovietice au invadat Iranul pentru a menţine liber drumul din Golf până la graniţa sovietică, Reza Pahlavi a abdicat şi a fugit din ţară.

Fiul său, Mohammed Reza, devenit şah, era dornic să lupte contra mişcărilor prosovietice separatiste din nord şi să-i sprijine pe americani. Totuşi, conservatorii religioşi, ostili în faţa tuturor străinilor, au rămas deosebit de influenţabili. Sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial l-a găsit pe tânărul şah, în vârstă de 26 de ani, şovăind încurcat, aidoma tatălui său, între trecut şi prezent, între tradiţie şi modernism, între Islam şi secularizare. Aceasta era o poziţie de neinvidiat, comună şi altor conducători ai regiunii.

Egipt

Dintre toate teritoriile Orientului Mijlociu, Egiptul, cu sfinxul şi piramidele sale impunătoare, este probabil cel mai ispititor. Cu toate acestea, cunoştinţele lumii despre această zonă periferică a Imperiului Otoman s-au situat multe secole la nivel minim. Totul a început să se schimbe la sfârşitul veacului al XVIII-lea, când Napoleon I a invadat Egiptul, încercând să taie legăturile Marii Britanii cu India. Probabil că însoţitorii împăratului francez (savanţi, oameni de ştiinţă, soldaţi) au reuşit să transforme Egiptul în cea mai occidentalizată ţară a Orientului Mijlociu.

După înfrângerea lui Napoleon, bogăţiile Egiptului s-au topit sub o serie de conducători care, oficial, juraseră credinţă la Constantinopol. Deschiderea Canalului de Suez, decăderea şi instabilitatea politică au asigurat un control continuu şi ferm din partea britanicilor. În cele din urmă, în 1882, forţele britanice ocupă Cairo pentru a-şi veghea propriile interese. Deşi măsura fusese anunţată la început ca temporară, teoretic ocupaţia a durat 40 de ani. Practic, mult mai mult.

Până la izbucnirea Primului Război Mondial, guvernul Egiptului a constituit o triplă cacialma. Dat fiind că ţara mai făcea încă parte din Imperiul Otoman, autoritatea fundamentală o avea sultanul de la Constantinopol. Totuşi, de foarte mult timp, Egiptul nu mai acorda o atenţie prea mare stăpânilor turci. Oficial, ţara era condusă de un „khediv" (vicesultan), de miniştri şi de Adunarea consultativă a Delegaţilor. În realitate, puterea nu se găsea nici în

mâinile otomanilor, nici în cele ale egiptenilor, ci era deţinută de consulii britanici. Caracterizat poetic drept romantism oriental, sistemul a fost cunoscut ca „protectoratul voalat".

În 1914, vălul însă a căzut cu violenţă, Marea Britanie pornind război împotriva otomanilor. Iniţial, Egiptul a căpătat propriul său sultan; ulterior britanicii i-au luat acestuia orice autoritate, declarând ţara protectorat deplin, sub conducerea unui înalt demnitar. (Pe unul dintre aceştia deja l-am întâlnit, vezi Henry MacMahon la pag. 24). Stăpânirea militară a menţinut ţara destul de liniştită în timpul războiului. Dar imediat după aceea, naţionaliştii egipteni, supăraţi că independenţa le-a fost oferită „barbarilor fără pantaloni" din Hejaz, iar lor le-a fost refuzată, au cerut retragerea neîntârziată a britanicilor. Aceştia, şovăind, au provocat un val de lupte care au împins ţara într-un adevărat impas. Protestatarii au umplut străzile, iar violenţa împotriva ocupanţilor şi a asociaţilor lor s-a întins rapid. Mai mult, situaţia nu s-a îmbunătăţit deloc, un oficial imperial afirmând că orice englez ar putea stinge un scandal egiptean doar scuipând asupra lui.

Britanicii nu au avut de ales decât să accepte independenţa Egiptului. Cu toate acestea, şi-au păstrat destule atuuri în aşteptarea unui tratat complet. Ei au pretins să li se acorde controlul asupra „comunicaţiilor imperiale", de pildă, asupra Canalului de Suez, să aibă un cuvânt de spus în politica externă, interesele străine şi minorităţile să fie în siguranţă. De asemenea, au cerut control unic asupra Sudanului, teritoriu pe care ei şi egiptenii îl cuceriseră la sfârşitul secolului anterior. O atare listă de cereri demonstrează clar că noul Egipt independent rămânea destul de mult în sfera de influenţă britanică.

Sistemul de guvernământ al ţării (o formă de monarhie constituţională, asemănătoare, în mod surprinzător, cu cea a Belgiei) s-a dovedit la fel de neconsistent precum independenţa. Mingea puterii era lovită destul de slab de trei jucători: regele (Fuad I, urmat, în 1936, de fiul său, Farouk), Partidul (naţionalist) Wafd şi britanicii. În tot acest haos, s-au dezvoltat două tendinţe-cheie. Prima, iniţiată în 1928, era o mişcare militantă islamică, antioccidentală, numită Frăţia Musulmană. În al doilea rând, apăruse spiritul de camaraderie cu alţi arabi, în special cu cei care aveau de suferit de pe urma

europenilor imperialişti. Şi nicăieri nu era considerată suferinţa mai dureroasă decât în zbuciumata Palestină.

În cele din urmă, Marea Britanie a obţinut, în 1936, tratatul pe care îl dorea cu guvernul egiptean, menţinându-şi semnificativ prezenţa în ţară. Aceasta s-a intensificat în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, când egiptenii i-au sprijinit şovăielnic pe Aliaţi în lupta împotriva fascismului. Sfârşitul războiului i-a găsit pe egipteni într-o stare sufletească radicală. Astfel, sentimentele antibritanice sporeau, ataţate fiind de naţionaliştii care cereau revizuirea tratatului din 1936 şi retragerea tuturor forţelor Coroanei. De asemenea, Frăţia Musulmană ajunsese o mişcare de masă.

În timpul războiului, Egiptul jucase un rol important în iniţierea Ligii Arabe, alături de Irak, Liban, Arabia Saudită, Siria, Transiordania şi Yemenul de Nord. Scopul său era promovarea unităţii şi cooperării arabe, precum şi alcătuirea unui front unitar asupra problemelor politice comune. Printre acestea, mai presus de toate, se situau problemele din Palestina.

Irak

Unul dintre principalele motive ale instabilităţii Orientului Mijlociu în ultimele decenii l-a constituit dureroşul proces de definire şi întemeiere a statelor naţionale într-o regiune în care acest concept era aproape necunoscut. Irakul este un exemplu clasic. Asemenea Palestinei, Arabiei Saudite şi altor ţări (de origine modernă) din Orientul Mijlociu, la începutul secolului al XX-lea, un stat pe nume Irak nici nu exista. În linii generale, această ţară cuprindea cele trei provincii mesopotamiene ale Imperiului Otoman, având ca puncte de plecare oraşele Mosul în nord, Bagdad în centru-est şi Basra în sud. Odinioară, Mesopotamia avusese parte de o istorie bogată şi glorioasă, Bagdadul putând pretinde oricând, pe drept cuvânt, a fi fost unul dintre cele mai mari oraşe ale lumii. La începutul secolului al XX-lea însă, fiind îndelung disputat atât de otomani, cât şi de persani (într-o vreme era guvernat din Shiraz), nu mai rămăseseră din vechile splendori decât nişte pietre în ruine şi ceva istorisiri glorioase.

Britanicii au fost cei care au scos Mesopotamia din umbră. Având deja stabilite acolo legături diplomatice şi comerciale, în timpul Primului Război Mondial ei au invadat acest teritoriu, venind dinspre Golf. După o serie de eşecuri, forţele imperiale au cucerit Bagdadul, iar la data încheierii armistiţiului toate cele trei provincii mesopotamiene fuseseră ocupate. Între timp, în Marea Britanie, funcţionarii civili şi politicienii îşi băteau deja capul, întrebându-se ce să facă cu noile achiziţii.

Mâna le-a fost forţată însă de evenimente. Aşa cum am văzut mai devreme, arabii s-au simţit trădaţi de eşecul Aliaţilor în a-şi respecta înţelegerile cu Hussein, marele sharif haşemit de Mecca, şi anume acordarea independenţei după înfrângerea otomanilor. Unul dintre fiii lui Hussein, Faisal, prieten apropiat al lui T. E. Lawrence, se făcuse deja remarcat printre liderii revoltei arabe din timpul războiului. Imediat după aceea, el a fost ales rege al Siriei independente, care urma să includă şi regiunea palestiniană. Arabii mesopotamieni, pentru a nu fi mai prejos, hotărâţi să-şi creeze şi ei un stat propriu, l-au ales rege pe fratele lui Faisal, Abdullah. După numai doi ani de la terminarea războiului, cea mai mare parte a Mesopotamiei ducea război armat cu britanicii, care refuzau să o accepte ca naţiune.

În mod necugetat, francezii le-au oferit soluţia la problemă, alungându-l pe Faisal din Siria. Britanicii l-au invitat pe Faisal la Londra şi, cu un gest de o extraordinară aroganţă imperială, i-au oferit tronul Mesopotamiei. Condiţia era să împartă puterea cu Marea Britanie, care nu avea intenţia să renunţe la o regiune ce părea să deţină vaste câmpuri petroliere. Faisal a acceptat deci un tratat care îl lega de Londra. Năuciţi, oamenii săi l-au acceptat şi ei într-un plebiscit, astfel că pe 23 august 1921 a fost încoronat rege al ţării nou create, Irak. Între timp, britanicii au găsit o îndeletnicire alternativă şi pentru fratele lui Faisal, Abdulah.

Încercările anglo-irakiene de a scrie, în anii '20, o constituţie funcţionabilă sunt interesant de comparat cu eforturile americano-irakiene din prezent. Spre deosebire de republicanismul de inspiraţie americană al anului 2005, după Primul Război Mondial s-a optat pentru o schemă democratică, bazată vag pe monarhia constituţională

britanică. Drept urmare, având în vedere că „naţiunea" şi „democraţia" sunt plante care se dezvoltă încet, nu este deloc surprinzător că istoria Irakului a fost destul de variată. Astfel, în 1958, când a intrat în colaps, Irakul avusese parte de nu mai puţin de 50 de guverne.

Dorinţa de a se elibera pe deplin de sub britanici îi unea în marea lor majoritate pe politicienii irakieni. Odată ce acest obiectiv s-a îndeplinit, în anii '30, orice urmă de stabilitate a pierit. Numeroasele diferenţe etnice, religioase, sociale şi politice existente în statul creat artificial erau aproape imposibil de reconciliat. Masacrarea asirienilor creştini de către trupele irakiene la scurtă vreme după obţinerea independenţei constituie un exemplu grăitor al comportamentului nelegiuit care tindea să devină endemic. Faisal, un rege străin şi fără experienţă politică, impus de o putere colonială, se dovedea incapabil să ţină situaţia sub control. Fiul său, regele Ghazi, la fel de neexperimentat, a implicat armata în politică, nefăcând decât să înrăutăţească lucrurile. Moartea sa prematură, într-o maşină de curse, l-a adus pe tron pe fiul său minor, Faisal al II-lea, sub regenţa unchiului Abdullah.

La începutul celui de-al Doilea Război Mondial, armata era principala forţă politică în Irak. De aceea, după capitularea Franţei, un grup de comandanţi militari a hotărât să se alăture puterilor Axei şi nu Angliei asediate, considerând că naţionalismul arab va avea mai mult de câştigat. Aceasta a provocat invazia rapidă şi reuşită a britanicilor, în urma căreia armata a fost îndepărtată din politică, iar Irakul s-a ales cu declaraţii de război de la majoritatea aliaţilor. La încetarea conflictului, în 1945, ţara se afla într-o poziţie familiară, adică sub influenţa britanicilor, şi nesigură asupra felului în care să-şi construiască un viitor sigur.

Siria, Liban şi Transiordania

Siria

La sfârşitul secolului al XIX-lea, Siria reprezenta o altă regiune vestită a Orientului Mijlociu, al cărei trecut glorios contrasta nefericit cu prezentul şovăielnic. Teritoriul anexat (cu mult timp în urmă)

de Imperiul Otoman era vast, cu graniţe neclare, care cuprindeau statele moderne ale Siriei, Libanului, Iordaniei şi Israelului/Palestinei. Întocmai ca Egiptul, această regiune a stat sub influenţa europenilor (şi, în mod neobişnuit, a americanilor, ai căror misionari au înfiinţat un colegiu creştin la Beirut). De data aceasta, francezii, nu britanicii, sunt cei care s-au făcut remarcaţi aici. Ei au construit căile ferate ale ţării şi chiar au trimis, la un moment dat, o forţă expediţionară pentru a înăbuşi un conflict între druzii musulmani şi maroniţi. În oraşe, influenţa occidentală era vizibilă foarte clar în îmbrăcăminte şi în stilul de viaţă al celor bogaţi, ca să nu mai amintim şi de rafinamentul la care ajunsese bucătăria franco-arabă.

Primul Război Mondial i-a divizat pe sirieni în trei părţi. Majoritatea, pentru care Islamul era de o extremă importanţă, avea tendinţa să sprijine vechiul imperiu, văzut ca un bastion al credinţei. Minorităţile, în special evreii şi creştinii, priveau cu bunăvoinţă spre Aliaţi. Cel de-al treilea grup era reprezentat de arabii naţionalişti. Animaţi de cuvintele lui sharif Hussein şi de acţiunile fiului său, Faisal, considerau, de asemenea, că de la Aliaţi le vine salvarea.

Naşterea noii Sirii a avut loc după război. Britanicii au rămas în Palestina, francezii în Liban. Aşa cum am văzut, Faisal a fost proclamat rege al unei Sirii mici, dar independente. Francezii nu ar fi avut nimic din aceasta. Ca urmare, Liga Naţiunilor (pe atunci nu mai mare decât un club anglo-francez) a acceptat ca Siria să rămână sub mandat francez, aşa cum rămăsese Palestina sub mandat britanic.

Siria a prosperat sub francezi în multe privinţe. Era greu de crezut că o ţară atât de diversă şi-ar fi putut menţine o anume coeziune fără să existe o putere colonială dominatoare. Cu toate acestea, a devenit tot mai clar că francezii nu aveau de gând să predea puterea înapoi sirienilor. Cel puţin nu în viitorul apropiat. La sfârşitul anilor '30, Siria avea o constituţie, un guvern ales şi primul său preşedinte, dar în faţa cuvântului franţuzesc „non" spus cu fermitate, întregul aparat al independenţei rămânea confuz.

Din impas s-a ieşit doar odată cu cel de-al Doilea Război Mondial. Regimul francez de la Vichy, care a încheiat un pact cu naziştii după înfrângerea Franţei în 1940, şi-a menţinut stăpânirea asupra Siriei, îngăduindu-le şi germanilor să o utilizeze ca bază aeriană. Aceasta a

provocat o invazie a Aliaţilor, în frunte cu britanicii, martori la nefericitul spectacol în care francezii (susţinătorii regimului de la Vichy) se băteau cu francezii (cei liberi, conduşi de generalul Charles de Gaulle). Îndemnaţi de britanici, au căzut de acord asupra independenţei Siriei şi un nou preşedinte, Shukri-al Kuwatli, a fost ales în 1943.

De-abia în 1946, francezii, tot la sugestia britanicilor, au părăsit cu totul Siria, îngăduind astfel ţării să devină membru fondator independent al Ligii Arabe şi Naţiunilor Unite.

Liban

Libanul era altfel faţă de celelalte ţări ale Orientului Mijlociu. În primul rând, separat din interior de creasta Muntelui Liban, acest pământ fertil, plin de palmieri, tindea să privească spre Occident mult mai mult decât majoritatea celorlalte ţări arabe. Legăturile sale puternice cu restul lumii mediteraneene se bazau pe o tradiţie comercială care-şi avea rădăcinile în vremea faraonilor. Esenţial pentru istoria recentă a acestui teritoriu a fost însă comerţul prosper cu mătase.

Cea de-a doua trăsătură neobişnuită a Libanului a fost amestecul de populaţii. Aproximativ 50% dintre libanezi erau creştini: maroniţi, romano-catolici, ortodocşi, protestanţi. Primele două grupuri primeau, în mod tradiţional, ajutor de la francezi, cel de-al treilea avea legături puternice cu Statele Unite. Cealaltă jumătate era formată din musulmani sunniţi şi şiiţi, druzi (sectă monoteistă secretă, exclusivistă, sprijinită uneori de britanici şi recunoscută ca fiind cea mai apropiată de Islam) şi evrei.

Asemenea diferenţe, presărate, timp de secole, cu o neîncredere care, din când în când, se transforma în conflict, nu prea constituiau reţeta ideală pentru o viaţă armonioasă. De aceea nu a surprins aproape pe nimeni când, la sfârşitul secolului al XX-lea, necazurile au început în sudul Libanului, întinzându-se spre nord, până peste graniţă, cu consecinţe îngrozitoare (vezi capitolul 7). Există şi o glumă tradiţională arabă pe tema asta: *„Dumnezeu râdea când a creat Sudanul şi nu s-a gândit când a creat Arabia; deci, ce făceai, Doamne – au întrebat libanezii năuciţi – când ai creat minunatul nostru pământ cu cedri, ape albastre şi brize răcoroase? Ah, a zâmbit Dumnezeu, staţi numai să vedeţi pe cine vi i-am hărăzit ca vecini."*

Istoria interbelică a Libanului seamănă întrucâtva cu cea a Siriei. Ocupat de Aliaţi în 1918, devine mandat francez. Naţionaliştilor arabi însă nu le-a plăcut modul în care fusese împărţită Siria. Ca urmare, în anumite structuri ale populaţiei libaneze s-au păstrat sentimente prosiriene destul de puternice. Atare simpatii, care au durat până după 1945, sunt semnificative pentru a înţelege evenimentele istorice mai recente.

Sub oblăduirea benefică a francezilor s-a născut tradiţia unui sistem de guvernare echilibrat. Astfel, postul de preşedinte a revenit unui maronit, acela de premier unui musulman sunnit, iar cel de preşedinte al Camerei Deputaţilor unui musulman şiit. Ca şi Siria vecină, autorităţile franceze (cele de dinaintea celui de-al Doilea Război Mondial, cele de la Vichy, dar şi cele ale Franţei libere) au ezitat să predea puterea deplină în mâinile localnicilor. În cele din urmă, la presiunea britanicilor, au făcut acest lucru, la sfârşitul celei de-a doua conflagraţii. Noua republică libaneză complet independentă a ieşit la iveală în 1946, ca membră a Ligii Arabe şi a Naţiunilor Unite.

Transiordania

Să ne amintim că shariful Hussein de Mecca a avut doi fii. Faisal a condus revolta arabă şi a fost numit de britanici ca rege al Irakului. Cel de-al doilea, Abdullah, a folosit banii şi armele monarhiei engleze pentru a înfrânge numeroasa garnizoană turcească din Medina, în timpul răscoalei arabilor. Când războiul a luat sfârşit, el şi-a redirecţionat forţele în scopuri personale, încercând să obţină cât mai multe de la Ibn Saud. După o înfrângere umilitoare, care l-a obligat pe acest prinţ corpolent să fugă în deşert doar în cămaşă de noapte, el şi-a îndreptat resturile de armată spre Siria, pentru a-i ataca pe francezi.

Împreună cu 2 000 de însoţitori şi şase tunuri, Abdullah a parcurs drumul din Hejaz spre Damasc traversând Palestina, aflată sub mandat britanic. Acest teritoriu vast se întindea de la Mediterană, trecea peste fluviul Iordan şi deşertul arid până la o graniţă nesigură cu posesiunile lui Ibn Saud. Dar în timp ce Abdullah se odihnea în satul Aman şi căuta sprijin la beduini (ceea ce nu se dovedea prea greu de obţinut dacă era rost şi de ceva pradă), ministrul liberal britanic pentru colonii, Winston Churchill, participa, la Cairo, la o conferinţă asupra viitorului Orientului Mijlociu.

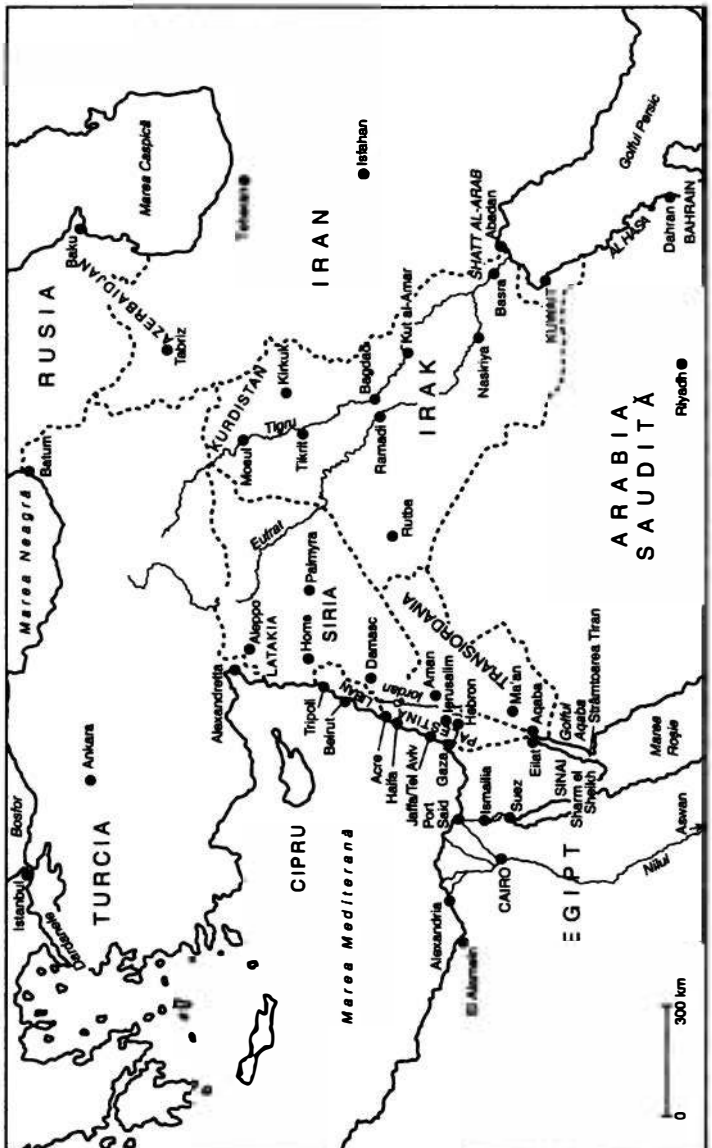

Figura 3 Zona centrală a Orientului Mijlociu la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial

Ultimul lucru dorit de Churchill era ca Abdullah să aţâţe necazurile cu francezii. Pentru a-i distrage atenţia, britanicii şi-au împărţit mandatul palestinian în două, manevră politică de o extraordinară fineţe. Ei şi-au păstrat, sub numele de Palestina, teritoriul mai fertil şi mai sensibil din punct de vedere politic de la vest de fluviul Iordan. Restul regiunii, un deşert sărăcăcios, pietros, fără râuri, oraşe şi cu locuitori puţini (200 000 estimaţi, cei mai mulţi beduini nomazi) i-a fost oferit lui Abdullah ca Emirat al Transiordaniei. Noul emir a părut destul de mulţumit de cadoul neaşteptat, care reprezenta cam trei pătrimi din suprafaţa fostei Palestine britanice.

Independenţa a fost stipulată într-un tratat, problemele financiare, militare şi externe rămânând în mâinile britanicilor. Protejat de binefăcătorii britanici, care l-au înzestrat şi cu una dintre cele mai bune forţe de apărare din regiune (Legiunea Arabă), Abdullah a trăit îndeajuns de mult pentru a obţine independenţa deplină pentru ţara sa la sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial. El i-a dat, în 1949, numele pe care îl poartă şi astăzi: Regatul Haşemit al Iordaniei.

De atunci, imaginea de ansamblu a întregii regiuni s-a schimbat în mod dramatic. Pentru a afla cum şi de ce, rămâne să ne concentrăm atenţia asupra celuilalt sfert al mandatului britanic din Orientul Mijlociu – Palestina.

3

Tărâmul făgăduinței

Acest capitol cuprinde: Palestina înaintea Primului Război Mondial, încercările interbelice ale britanicilor de a-şi administra mandatul palestinian, consecinţele celui de-al Doilea Război Mondial şi ale Holocaustului asupra situaţiei din Palestina, sporirea violenţelor, proclamarea statului Israel în 1948.

Palestina

Palestina îşi trăia ultimii ani sub dominaţia otomană. Reformele recente contribuiseră la prosperitatea şi stabilitatea în regiune. Pelerinii – la un moment dat chiar împăratul Germaniei – veneau în număr tot mai mare spre locurile sfinte. Marile puteri au considerat aceasta suficient de important pentru a înfiinţa consulate la Ierusalim şi în capitala regiunii, Damasc.

De asemenea, Palestina îi atrăgea pe europeni, atât ca rezidenţi temporari, cât şi ca imigranţi permanenţi. Printre aceştia din urmă se aflau grupuri mici de evrei, din Europa răsăriteană, care fugeau de sărăcie, prejudecăţi şi persecuţii. La început, aceştia, săraci şi descurajaţi, erau foarte puţini, ca nişte picături în ocean. Treptat, picăturile au format un şuvoi continuu, care ducea cu el ani lungi de teamă, neîncredere, ură şi, în cele din urmă, ororile şi suferinţele războiului.

Acest capitol tratează istoria acelor ani. Porneşte de la apariţia sionismului şi de la neînţelegerile arabo-evreieşti de până la 1918. Apoi acoperă anii interbelici, când Palestina divizată se afla în

mâinile britanicilor. Cea de-a treia parte prezintă consecinţele celui de-al Doilea Război Mondial, războiul civil care a urmat şi fondarea statului Israel.

Sion

„Ţara noastră"

Aşa cum am văzut în capitolul 1, evrei în Palestina au existat dintotdeauna. Calculele estimau că la începutul secolului al XIX-lea evreii constituiau majoritatea populaţiei în Ierusalim. Era de aşteptat deci să apară sporadic izbucniri rasiale şi religioase. În linii mari însă, evreii, arabii şi stăpânii lor, turcii, s-au înţeles destul de amiabil de-a lungul timpului.

Sionismul a schimbat definitiv situaţia. În 1882, în urma violentelor atacuri asupra comunităţilor evreieşti din Rusia, un grup de evrei exilaţi s-a întâlnit la Constantinopol. Ei s-au autointitulat „Iubitorii Sionului", cerând „O casă în ţara noastră". „Ne-a fost dată nouă din mila Domnului. Este a noastră aşa cum se consemnează în analele istoriei". „Ţara noastră" de care vorbeau era Palestina.

Statul evreu

Următorul pas important în mişcarea sionistă a venit 10 ani mai târziu. Un evreu austriac, pe nume Theodore Herzl, jurnalist şi dramaturg, a fost rugat de ziarul său să aplaneze un conflict antisemit (antievreiesc) în Franţa. Cercetările sale l-au convins că există o „problemă evreiască" soluţionabilă numai prin crearea statului naţional evreu. În 1896, el şi-a expus, cu o mare putere de convingere, ideile într-o cărticică numită *The Jewish State* („Statul evreu"). Interesant este că Herzl nu a pledat în mod special pentru ca Palestina să constituie locul noului stat. El se gândea chiar la o regiune slab populată din Argentina. Cât de diferită ar fi putut fi istoria din ultima jumătate de veac dacă sugestia sa ar fi dat roade!

La un an după publicarea cărţii lui Herzl, a avut loc la Basel, în Elveţia, cea dintâi întrunire a Organizaţiei Mondiale a Sionismului. De data aceasta opţiunea propalestiniană a fost mult mai pronunţată,

trimiţându-se chiar o misiune acolo pentru a sonda terenul. Replica evidenţiază cu o precizie poetică ceea ce avea să devină tragedia Palestinei: „Mireasa e frumoasă, dar este căsătorită cu un alt bărbat". Cu alte cuvinte, regiunea părea perfectă pentru colonizare, dar se dovedea deja locuită.

Neînduplecaţi însă, liderii evrei s-au apucat să pună la punct viitoarele programe de deşteptare a conştiinţei naţionale, de câştigare a sprijinului internaţional şi de încurajare a imigraţiei spre Palestina. Căutând ajutor la o mare putere, Herzl a încercat întâi la Constantinopol. Era previzibilă această primă alegere, de vreme ce Palestina depindea încă de Imperiul Otoman. Dar sultanul nu dorea să încurajeze stabilirea altor imigranţi evrei într-o regiune în care erau deja văzuţi ca intruşi nepoftiţi.

Herzl s-a întors apoi în Marea Britanie, care era încă cea mai bogată şi mai influentă ţară din lume, precum şi lider al puterilor imperiale. Aici el a fost primit cu mai multă bunăvoinţă, totodată sugerându-i-se că o regiune din Africa răsăriteană, mai puţin controversată decât Palestina, ar putea deveni patrie pentru evrei. Deşi oficial britanicii nu au căzut de acord să sprijine sionismul, acesta a constituit începutul unei relaţii care va fi perfectată prin Declaraţia Balfour.

Supremaţie şi imigrare

Tot atunci s-a stabilit şi o legătură intelectuală între sionism şi imperialism. Principalul motiv al formării de către britanici a unui imperiu era unul comercial. Justificarea avea temeiuri mai puţin materialiste: europenii erau mai avansaţi din punct de vedere politic, tehnologic şi, probabil, chiar moral decât populaţiile pe care ei le guvernau; de aceea era de datoria lor („ca povară a omului alb") să le civilizeze.

După Primul Război Mondial, ministrul coroanei pentru colonii, Winston Churchill, susţinător entuziast al imperiului, a explicat legătura dintre sionism şi imperialismul britanic: stabilirea „patriei" evreilor în Palestina ar fi „bună pentru mapamond, bună pentru evrei, bună pentru Imperiul britanic". Sioniştii au susţinut şi ei asemenea afirmaţii, argumentând că un aflux de evrei europeni, purtători

ai culturilor şi valorilor europene, nu ar putea aduce decât beneficii regiunii. Ei erau siguri că arabii palestinieni, ostili, probabil, la început, vor fi repede convinşi de avantajele economice şi politice aduse de imigraţia evreiască.

Respectul scăzut cu care numeroşi evrei îi priveau pe arabi se reflectă în sloganul sionist: „Un pământ fără oameni pentru nişte oameni fără pământ". Nimeni nu a comentat cea de-a doua parte a lozincii, dar decretarea ca inexistenţi a celor 535 000 de musulmani (în mare parte arabi) şi a celor 70 000 de creştini locuitori ai Palestinei anului 1914 constituia un gest de o aroganţă periculoasă.

Membrii marcanţi ai comunităţilor evreieşti europene şi americane au contribuit la înfiinţarea de bănci şi fonduri speciale în vederea ajutorării imigrării evreilor în Palestina. Cel mai cunoscut binefăcător a fost baronul Edmond de Rotschild, filantrop francez. Cifre exacte sunt greu de oferit, dar se estimează că aproximativ 35 000 de evrei s-au stabilit în Palestina în cei 30 de ani care au precedat Primul Război Mondial. Se pare că, la acea dată, evreii deţineau 2% din teritoriul palestinian.

Pământul palestinian deţinut de evrei, raportat la numărul lor, era foarte puţin în comparaţie cu cel al arabilor. Mai mult, evreii stabiliţi în Palestina aproape că nici nu contau faţă de cele două milioane de evrei care au ales, tot atunci, să trăiască în Statele Unite. Acolo ei au format o comunitate economică şi politică a cărei influenţă va avea, în a doua jumătate a secolului al XX-lea, un impact puternic asupra Orientului Mijlociu.

Sâmburii conflictului

Sosirea a circa o mie de imigranţi evrei pe an într-o regiune în care cei de aceeaşi religie trăiseră timp de secole într-o relativă armonie cu vecinii nu ar fi trebuit să provoace probleme. Dificultăţile nu au apărut din cauza numărului lor mare, ci din cauza atitudinii adoptate.

Numeroşi imigranţi evrei au îmbrăţişat propaganda sionistă privind supremaţia lor asupra populaţiei locale şi asupra pământului care le aparţinea în virtutea dreptului moral (chiar religios). Mai mult, nou-sosiţii erau deseori separatişti. Evreii palestinieni băştinaşi locuiau la oraşe, bine integraţi în comunităţile din Gaza, Hebron,

Jaffa, Ierusalim şi pretutindeni în altă parte. Aşa cum am văzut însă, imigranţii au înfiinţat propriile lor colonii în Palestina, la sfârşitul Primului Război Mondial existând deja 47 de aşezări noi.

Ameninţarea tot mai simţită a sionismului asupra modului arab de viaţă a produs o reacţie previzibilă. Arabii palestinieni, cu deosebire pătura educată a comunităţii lor, au început să se gândească la formarea unei naţiuni palestiniene. Ei şi-au trimis reprezentanţi în Parlamentul turcesc de la Constantinopol şi câteva ziare exclusiviste au discutat problema noului naţionalism.

De asemenea, liderii arabi au iniţiat câteva manevre politice, ei cerând, într-o petiţie trimisă la Constantinopol, să se pună capăt imigraţiei evreieşti. Dat fiind că această acţiune s-a soldat cu un eşec, au apărut societăţi antisioniste în Palestina, Beirut şi Constantinopol. În cele din urmă, începând cu anul 1886, arabii şi-au luat soarta în mâini şi au hotărât să-i atace pe intruşii nedoriţi. Deşi iniţial aceste izbucniri nu erau de proporţii, ele au deschis cercul violenţelor care durează până în zilele noastre.

Mandatul britanic

Aşa cum am văzut în capitolul 2, în timpul Primului Război Mondial, speranţele arabilor, dar şi ale evreilor, au renăscut. Corespondenţa dintre sir Henry MacMahon şi emirul Hussein de Mecca i-a lăsat acestuia din urmă impresia că mare parte a districtului otoman Siria va deveni un stat independent. Anul următor, prin *Declaraţia Balfour*, concepută de academicianul anglo-evreu Chaim Weizman, născut în Rusia, britanicii şi-au exprimat bunăvoinţa şi sprijinul faţă de crearea unei patrii evreieşti în Palestina. Având în vedere tensiunile existente între arabi şi evrei în Palestina încă dinainte ca războiul să izbucnească, asemenea înţelegeri aparent contradictorii nu au făcut decât să sporească situaţia încordată.

Colonizarea postbelică

De vreme ce va juca, din 1945 până în prezent, un rol esenţial în Orientul Mijlociu, merită să amintim aici poziţia americană privind Declaraţia Balfour şi viitorul provinciilor fostului Imperiu Otoman.

Pe scurt, în opinia preşedintelui Wilson, populaţiile arabe ar trebui să aibă „şansa absolut ferită de primejdii a unei dezvoltări autonome". În acelaşi timp, el sprijinea şi ideea unei patrii a evreilor în Palestina.

Dându-şi seama însă de posibilele contradicţii din politica sa, el a desemnat Comisia King-Crane care să examineze situaţia din Palestina. Conform raportului comisiei, poziţia sionistă extremă – a unei Palestine mari (inclusiv pământurile de la răsărit de apa Iordanului, cuvenite să devină stat evreiesc) – era greşită şi imposibil de atins. Astfel a luat naştere un fel de compromis. De vreme ce un stat al evreilor în interiorul sau lângă un stat arab ar fi trebuit organizat şi arbitrat de o parte neutră, Wilson a îmbrăţişat ideea statu-quoului. Marea Britanie, care anexase Palestina în timpul războiului, a continuat să o deţină ca posesiune sub numele de Mandat al Ligii Naţiunilor.

Înainte ca aceasta să se întâmple, arabii palestinieni şi-au văzut, în cele din urmă, spulberate visele de independenţă. Emirul Faisal, pentru scurt timp rege al Siriei, a înglobat Palestina în regatul său. În momentul în care a fost obligat să schimbe Siria pe Irak, britanicii au păstrat controlul asupra Palestinei, iar francezii s-au mutat în ceea ce rămăsese din Siria. La scurtă vreme după aceea, britanicii au separat regiunea răsăriteană a Palestinei, situată dincolo de fluviul Iordanului, ca emirat pentru fratele lui Faisal, Abdullah. De aceea arabii palestinieni consideră anul 1920 (când au avut loc toate aceste evenimente) ca fiind „anul catastrofei".

La conferinţa de la San Remo, Aliaţii, ignorând, aproape în totalitate, dorinţele popoarelor al căror viitor îl hotărau, au căzut de acord asupra unor detalii. Statutul mandatului palestinian a fost ulterior confirmat de Liga Naţiunilor. Poziţia britanicilor era doar temporară, ei având sarcina de a administra teritoriul în timp ce îl pregăteau pentru o independenţă democratică. Cu toate acestea, mandatul a inclus şi principiile Declaraţiei Balfour, adică stabilirea unei patrii a evreilor în Palestina. Ca urmare, s-au pus bazele unei agenţii evreieşti care să-i asiste pe britanici la îndeplinirea acestei sarcini. Singura parte a înţelegerii care i-a supărat pe unii sionişti extremi a reprezentat excluderea totală a Transiordaniei lui Abdullah din teritoriul hărăzit noului stat evreiesc.

Problema dificilă a Marii Britanii

Încă de la început arabii au respins ideea mandatului britanic. Recunoaşterea Palestinei ca entitate politică separată a constituit, din punctul lor de vedere, singurul lucru bun. Restul nu l-au putut înghiţi. Cu ce drept străinii împart pământul lor sau îi forţează pe ei să accepte un stat în stat? Ceea ce doreau ei era destul de rezonabil, adică un stat cu adevărat democratic, o Palestină care să cuprindă toate populaţiile ce trăiau acolo. Unii lideri arabi de orientare moderată au sugerat chiar un compromis prin care Statele Unite să preia funcţia de administrator a Marii Britanii. Dar, de vreme ce mandatul era sub oblăduirea Ligii Naţiunilor, un organism pe care Congresul Statelor Unite îl respinsese, ideea nu a avut de la bun început succes.

Gradul de dificultate pentru Marea Britanie devine clar în momentul în care înţelegem de ce evreii palestinieni au respins întemeierea unei Palestine unice şi democratice; nu numai pentru că ar fi însemnat abandonarea conceptului de patrie a evreilor, dar s-ar fi transformat într-o minoritate antipatică (nu mai mult de 10%) într-un stat predominant arabo-musulman. În asemenea situaţie, evreii s-ar fi temut pentru drepturile lor, ba chiar şi pentru modul lor de trai.

Administratorii britanici şi-au îndeplinit cu o eficienţă lăudabilă partea de mandat cu privire la logistică. Eforturile lor de a îmbunătăţi viaţa în Palestina au atras 50 000 de arabi, dar şi mai mulţi evrei. Britanicii au modernizat transporturile, extinzând reţeaua de căi ferate şi drumuri; au construit şcoli, staţii de epurare a apei şi conducte de apă. De asemenea, au sporit alimentarea cu energie electrică. Cu toate acestea, în ansamblu, sarcina lor a devenit din ce în ce mai grea din cauza violenţelor interetnice din fundal.

În ceea ce priveşte a doua parte a îndatoririlor mandatului britanic – pregătirea pentru o guvernare proprie şi democratică în acelaşi timp cu onorarea stipulaţiilor Declaraţiei Balfour –, cei mai clarvăzători dintre administratori şi-au dat curând seama că aceasta era imposibilă. Prinşi între două comunităţi de neîmpăcat, ei au ajuns să considere mandatul ca pe un soi de blestem. În consecinţă, de

vreme ce nu exista nicio limită de timp, observatorii au început să se întrebe dacă britanicii vor mai pleca vreodată.

Asemenea zvonuri erau înflorite şi de activitatea excentricei societăţi de golf Sodoma şi Gomora; în cadrul acesteia, elita puterii stăpânitoare transpira jucându-se pe un pământ cafeniu şi arid în apropierea Mării Moarte. Trofeul întrecerilor era o statuetă a soţiei lui Lot. Originalul fusese sculptat, aşa cum scria în Biblie, dintr-un bloc de sare. Când acesta s-a distrus, comitetul clubului l-a înlocuit cu o variantă mai durabilă din marmură rezistentă. Semnificaţia era clară: britanicii erau aici pentru a rămâne.

Anii '20

Se estimează că populaţia evreiască s-a dublat în deceniul care a urmat Primului Război Mondial. Imigranţii nu curgeau într-un aflux continuu. După goana de la început, britanicii, îngrijoraţi de contrareacţia arabilor, au impus nişte limite. În acelaşi timp însă, evreii continuau să achiziţioneze în graba mare terenuri. Acestea erau uneori luate de la proprietarii arabi de pământ absenţi. Asemenea achiziţii i-au făcut pe unii ţărani arabi să-şi piardă pământul pe care ei şi predecesorii lor îl munciseră vreme îndelungată. Bineînţeles că tensiunile s-au intensificat, iar declaraţia britanicilor potrivit căreia nu aveau intenţia de a transforma Palestina într-un stat evreiesc i-a impresionat prea puţin pe arabii neprietenoşi. Mai mult, prin numirea unui evreu, sir Herbert Samuel, în funcţia de prim-comisar omnipotent al Marii Britanii în Palestina, cu greu se mai putea vorbi de afişarea imparţialităţii.

Imediat după Primul Război Mondial au izbucnit conflicte serioase între arabi şi sionişti. Acestea reflectă nesiguranţa situaţiei politice, dezamăgirea arabilor în faţa respingerii cererii de independenţă, precum şi teama privind valul copleşitor de imigrări ale evreilor. Afirmaţiile împăciuitoare ale britanicilor şi încetinirea imigraţiei evreieşti (de fapt, o emigraţie netă s-a observat în 1927) au contribuit la menţinerea calmului până în 1929.

Arabii dintotdeauna au avut de pierdut ca urmare a divizărilor din cadrul rangurilor şi titlurilor. Liderul lor oficial era Amin Al-Husseini, mare muftiu (expert în legea religioasă musulmană) de Ierusalim.

Autoritatea sa era diminuată de rivalitatea tradiţională cu familia Nashasibi, precum şi de faptul că în funcţiile sale, muftiu şi preşedinte al Consiliului Musulman Suprem, fusese numit de britanici. Opozanţii sioniştilor erau împărţiţi în câteva organizaţii, de pildă puterea executivă condusă de Husseini şi Partidul de Apărare Naţională Nashasibi. Eşecul arabilor palestinieni de a rămâne uniţi este însă de înţeles în momentul în care oraşul-stat antic, diviziunile tribale şi religioase intră în componenţa unui amestec.

Evreii erau mai puţin divizaţi. În general, în anii '20, ei au colaborat cu britanicii, punând bazele aparaturii necesare unui stat distinct al evreilor: adunarea electivă, sindicate, şcoli, uzine industriale ş.a.m.d. Ei şi-au întemeiat chiar propria organizaţie de apărare, Haganah. Cu toate acestea, fisuri au început să apară şi între sionişti. Majoritatea asculta de liderii mai moderaţi („laburişti") ai Organizaţiei Mondiale a Sionismului, Chaim Weizmann, de la Londra, şi David Ben Gurion, din Palestina. Ei aveau în vedere un fel de stat socialist al evreilor din Palestina, separat de cel al arabilor palestinieni. Pentru apărarea acestui stat ar fi fost nevoie de Haganah, dar forţa nu intra în discuţie.

În opoziţie cu laburiştii se afla Ze'ev Jobotinsky şi a sa Uniune Mondială a Revizioniştilor Sionişti. Aceşti conservatori înrăiţi au reuşit, la sfârşitul anilor '20, să-şi atragă un sprijin considerabil înfiinţându-şi chiar propria lor forţă militantă de securitate, Irgun. Ei au urmat politica aşa-numitului „zid de fier", bazată pe patru principii. În primul rând, evreii constituiau portdrapelul unei civilizaţii occidentale superioare în Orientul Mijlociu. În al doilea rând, Sionul trebuia să cuprindă întreaga Palestină, situată pe ambele maluri ale Iordanului („Marele Israel"). În al treilea rând, arabii nu ar fi acceptat aceasta niciodată de bunăvoie. Ca urmare, în al patrulea rând, singurul răspuns la toate acestea nu putea fi decât forţa. Sioniştii trebuiau deci să-şi făurească singuri statul şi să-l asigure în spatele unui zid de fier. Numai atunci când arabii îşi vor fi dat seama că nu pot câştiga niciodată, ei vor accepta, probabil, prezenţa unui stat evreiesc în Orientul Mijlociu. Aşadar, când observatorii zilelor noastre se mai întreabă de ce pacea dintre arabi şi israelieni este atât de alunecoasă, ar trebui să ia în considerare punctele de vedere ale revizioniştilor zidului de fier ca să obţină măcar o parte din răspuns.

Anii '30

Nestatornica pace postbelică a luat sfârşit în 1929. Destul de ciudat, dar necazul a pornit de la o piesă de mobilier. Evreii considerau că „Zidul Plângerii" din vechiul Ierusalim reprezintă singura relicvă palpabilă a anticului regat al Israelului. În acest loc de rugăciune şi, uneori, de dureroasă amintire (de aici vine numele de „Zidul Plângerii"), evreii s-au adunat de secole, aducând cu ei scaune sau alte piese de mobilier pentru ca ritualurile să le fie mai confortabile. Din nefericire, aceeaşi piesă de mobilier avea o semnificaţie deosebită pentru musulmani.

Zidul şi împrejurimile sale, considerate al treilea loc sacru din lumea islamică, erau deţinute de musulmani. Dând o interpretare mai largă a Coranului, tradiţia aminteşte că profetul Mahomed s-a înălţat într-o noapte la ceruri de undeva de lângă zid, astăzi acoperit de Cupola Stâncii. De asemenea, se credea că Mahomed îşi priponise armăsarul cel sfânt chiar de zid. Şi, în afară de acestea, puţin mai sus de zid se situează Moscheea al-Aqsa. Pe scurt, din punct de vedere musulman, acolo nu era locul potrivit pentru aşezarea unor scaune pliante de grădină.

Tensiunile interetnice apărute în urma utilizării comune a acelui loc sacru au fost aţâţate şi de batjocurile extremiştilor din ambele tabere. Pe 23 august, comunitatea musulmană, cuprinsă de furie, s-a dedat la o întreagă orgie, însoţită de crime, violuri şi jafuri. Acest conflict a provocat moartea a 133 de evrei şi a 116 arabi; dintre aceştia din urmă, cei mai mulţi au fost ucişi de forţele de securitate britanice care încercau să restabilească ordinea. Pierise aşadar, pentru evrei şi arabi, cea din urmă brumă de speranţă a unui posibil trai comun, într-o Palestină unică şi armonioasă.

Situaţia a continuat să se deterioreze în anii '30, britanicii mişcându-se greu de la un expedient la altul. După masacrul din august, de pildă, ei au impus o reducere a imigraţiei evreilor, revenind ulterior asupra hotărârii din cauza presiunii sioniste. În mod asemănător, când evreii refugiaţi din Germania nazistă au început să curgă spre Palestina (de la 30 000 în 1933, la 61 000 în 1935), britanicii au limitat din nou imigrările, înainte de a le spori încă o dată. Au rezultat însă numai confuzii şi resentimente. În timpul celui de-al Doilea

Război Mondial, în Palestina existau 300 de colonii sioniste. Cei 467 000 de evrei deţineau aproximativ 15% din pământ şi reprezentau aproape o treime din totalul populaţiei.

Răspunsul arabilor s-a concretizat într-o revoltă naţională. Dat fiind că Husseini a îndemnat la grevă, taxele nu mai erau plătite, sistemul de guvernare locală s-a prăbuşit, iar violenţa a sporit în toate formele sale. Revolta se adresa de data aceasta atât evreilor, cât şi britanicilor. Primii au recurs la serviciile oferite de Haganah, dar şi de forţa teroristă a Irgunului. Cei din urmă au instituit legea marţială şi au mărit numărul trupelor de garnizoană din Palestina la 20 000 de oameni. Un ofiţer britanic a îndrăznit chiar mai mult, pregătind detaşamente evreieşti speciale de noapte, care să atace satele arabilor. Se estimează că în patru ani au fost omorâţi 5 000 de arabi şi răniţi 15 000.

Revolta arabilor i-a obligat pe britanici să accepte un fapt inevitabil, şi anume că nu vor reuşi niciodată să pregătească Palestina pentru a deveni un singur stat democratic. Raportul Comisiei Peel, din 1937, recomanda ca Palestina să fie divizată într-un stat arab şi unul evreiesc, Ierusalimul şi Locurile Sfinte din vecinătate rămânând sub control britanic. Interesant este că la o împărţire oarecum asemănătoare căzuseră de acord, cu 20 de ani în urmă, Chaim Weizmann şi regele Faisal. Înţelegerea nu a avut succes deoarece a fost respinsă de ceilalţi lideri arabi. Acceptarea acesteia ar fi evitat atâta amar de sânge şi lacrimi...

Deşi sioniştii laburişti au întâmpinat cu o bunăvoinţă precaută propunerea Peel, Husseini şi consilierii săi au respins-o total. Confuz, guvernul britanic a înaintat atunci altă idee: o patrie evreiască în interiorul unui stat arab şi stricta limitare a imigraţiei evreilor. Acest compromis a fost refuzat însă de ambele părţi. Arabii erau departe de a avea încredere în britanici, iar acum venise şi rândul evreilor să se simtă trădaţi.

La începutul celui de-al Doilea Război Mondial, Palestina se afla în continuă fierbere. Intoleranţa şi incompetenţa transformaseră lupta bilaterală dintre arabi şi evrei într-o luptă imposibilă cu trei laturi, în care arabii, evreii şi britanicii se certau între ei. Dacă exista vreun mijloc de a ieşi din această stare deznădăjduită, cu siguranţă că nu era prea bine semnalizat.

Statul Israel

Palestina în vreme de război

Izbucnirea, în 1939, a războiului a avut un impact deosebit asupra situaţiei din Palestina. Arabii şi evreii moderaţi au fost de acord să-i sprijine pe britanici şi pe aliaţii lor în lupta împotriva fascismului, conflictele interetnice scăzând în mod considerabil. Nu mai puţin de 27 000 de evrei şi 25 000 de arabi (înrolaţi cu precădere în vestita Legiune Arabă) au luptat alături de armata britanică. Fondurile uriaşe trimise continuu pe teritoriul Mandatului, pentru a-i susţine pe cei 250 000 de militari aliaţi încartiruiţi acolo, au contribuit la înflorirea economică. În special ramura evreiască a prosperat, dezvoltându-şi industria în funcţie de necesităţile de război ale Aliaţilor.

Au existat însă excepţii de ambele părţi în ceea ce priveşte această armonie relativă. Marele Muftiu, de exemplu, şi-a atras dezaprobarea multora când şi-a îndreptat vederile spre Germania şi a iniţiat tratative cu naziştii. Ca urmare a scăderii reputaţiei sale, după război a preferat mai degrabă să se stabilească în Egipt decât în Palestina. De cealaltă parte, revizionistii sionişti ai Irgunului şi Stern Gang, grupare a teroriştilor fanatici ai Sionului, au întreprins o serie de atacuri asupra personalului şi poziţiei britanicilor. Cea mai cunoscută „realizare" a lor a fost asasinarea unui ministru britanic la Cairo.

Două lucruri îi deranjau pe sioniştii mai înflăcăraţi. Cel dintâi era propunerea împărţirii Tărâmului făgăduinţei; celălalt era încercarea Marii Britanii de reconciliere cu arabii prin limitarea imigraţiei evreieşti. Aşa cum am văzut deja, britanicii aveau interese deosebite în jurul Golfului Persic. Furnizarea neîntreruptă de petrol din acele protectorate şi din Arabia Saudită era esenţială pentru efortul de război. Deşi au continuat să sosească numeroşi imigranţi (aproximativ 40 000 în 1940), s-au întâmplat câteva tragedii răsunătoare, în care au fost implicate navele ce transportau zeci de refugiaţi neajutoraţi.

Un alt efect al războiului a fost atragerea pentru prima dată a Statelor Unite în viaţa politică a Orientului Mijlociu. Asemenea Marii Britanii, Statele Unite aveau nevoie de petrolul arab. De aceea

au vărsat bani serioşi în Arabia Saudită pentru a-i menţine stabilitatea şi bunăvoinţa. Atitudinea proarabă a preşedintelui F.D. Roosevelt venea în contradicţie cu sentimentul prosionist al marii majorităţi a americanilor. În urma unei vizite a lui Ben Gurion în Statele Unite, Programul Biltmore, prosionist, a câştigat un sprijin foarte larg, inclusiv de la Congresul american şi de la candidaţii prezidenţiali.

Până la sfârşitul războiului, pe măsură ce se afla despre ororile măcelului nazist (căruia i-au căzut victime aproximativ şase milioane de evrei europeni), tendinţa de susţinere a sionismului a devenit şi mai puternică. Atât preşedintele Truman, cât şi Congresul său i-au cerut Marii Britanii să adopte o politică mai relaxată în ceea ce privea imigraţia sionistă.

Între timp, problema palestiniană avea consecinţe pozitive în lumea arabă. În 1945, Egiptul a înfiinţat Liga Arabă, din care făceau parte Siria, Arabia Saudită, Transiordania, Irak, Liban şi Yemen. Scopul principal al Ligii îl constituia întărirea unităţii şi cooperării dintre statele arabe. La început, manifestările sale erau, în mare parte, de natură culturală, socială şi economică. Activitatea politică era îngrădită de faptul că doar Egiptul şi Yemenul erau cu adevărat independente. Arabia Saudită şi Transiordania depindeau de fondurile occidentale, în timp ce Siria, Liban şi Irak se aflau încă sub ocupaţie. Cu toate acestea, Liga a numit un Înalt Comitet care să facă lobby împotriva sionismului. Având în vedere simpatia generală pentru evrei după Holocaust, Liga trebuia să-şi dozeze acţiunile cu mult tact.

Sfârşitul Mandatului

Anglia postbelică, extenuată, sărăcită şi slăbită, a rămas „credincioasă" mandatului palestinian. Oamenii săi erau încă supuşi atacurilor teroriste înfăptuite de sioniştii extremişti; cel mai cunoscut a fost bombardarea hotelului „Regele David" din Ierusalim, când şi-au găsit moartea 91 de persoane. Imigraţia, din care mare parte, tehnic vorbind, era ilegală, continua să sporească numărul de evrei. Guvernul laburist al Marii Britanii a dorit să se descotorosească de această povară a responsabilităţii şi să plece din Palestina cât de repede putea. Totodată dorea să-şi păstreze atâtea baze militare câte i-ar fi

trebuit să apere Canalul de Suez. Ca urmare, în 1945, a invitat SUA să i se alăture în crearea unui comitet comun care să studieze situaţia din Palestina.

Propunerile Comitetului, cunoscute ulterior ca Planul Morrison-Grady, au fost respinse de arabi, dar şi de evrei. Alte planuri, propuneri, scheme ş.a., alcătuite în grabă, au fost şi ele respinse până când Marea Britanie a renunţat şi a înmânat întreaga problemă palestiniană proaspăt înfiinţatei Organizaţii a Naţiunilor Unite. Un Comitet O.N.U. special pentru Palestina (UNSCOP) a venit cu o altă sugestie care nu se deosebea prea mult de cea a Comisiei Peel: stat arab şi evreiesc separat, între care să existe o uniune economică, iar Ierusalimul şi împrejurimile să rămână sub control internaţional. „Israel" a fost numele acceptat al viitorului stat evreiesc. Împotriva propunerilor UNSCOP, aprobate de Adunarea Generală a O.N.U. la sfârşitul lui 1947, au votat toate ţările musulmane şi Marea Britanie. Aceasta, după o oarecare nesiguranţă, a declarat că va pune capăt mandatului său palestinian la 14 mai 1948.

Graniţele celor două state hotărâte de O.N.U. au fost astfel sucite încât să satisfacă dorinţele ambelor părţi. Dar asemenea hotare trasate matematic erau fără îndoială nereale. Aşa că, imediat ce au fost cunoscute, au reizbucnit conflictele, fiecare parte străduindu-se să şi le modifice şi să le extindă. Cu alte cuvinte, intervenţia O.N.U. mai degrabă a polarizat situaţia din Palestina decât să o reconcilieze.

Campania sionistă era condusă de Agenţia Evreiască, în frunte cu Ben Gurion, care controla forţele Haganah, disciplinate şi relativ experimentate. Totalul lor ajungea la cel puţin 40 000 de oameni. Grupările teroriste Irgun şi Stern Gang cooperau, mai mult sau mai puţin, cu forţele oficiale. Palestinienii, în schimb, erau mai puţin războinici şi, cu siguranţă, mai dezorganizaţi. Singura lor armată, condusă de o rudă a lui Husseini, însuma circa 3 000 de oameni şi era slab echipată. Atacurile de gherilă ale acesteia erau îndreptate cu precădere spre semenii palestinieni care îşi vânduseră pământurile sioniştilor. În acelaşi sens, Liga Arabă, prin înfiinţarea Armatei Arabe de Eliberare, însemnând 3 000 de voluntari dezorganizaţi, nu şi-a adus o contribuţie prea strălucită. La un moment dat, această

armată a refuzat să-l ajute pe încolţitul Husseini, dar şi să coopereze cu Haganah. Mult mai bine motivată era trupa de 2 000 de voluntari a Frăţiei Musulmane din Egipt.

Din nefericire pentru palestinieni, puţine erau statele arabe, măcar să fi fost vreunul, interesate cu adevărat în a-i ajuta. Fără îndoială trei din statele vecine, Egipt, Transiordania şi Siria, au perceput dezordinea de la graniţele lor ca pe o şansă de a-şi înfăptui propria lor expansiune teritorială. Aşadar, în spatele scenei, în timp ce lumea întreagă era şocată de orori precum masacrarea de către Stern Gang a 254 de arabi în satul Deir Yassin sau brutalul atac executat prin surprindere asupra unui convoi medical de către palestinieni, politicienii evaluau situaţia cu mult sânge rece.

Cele mai neaşteptate erau întâlnirile secrete dintre Abdullah, acum autointitulatul rege al Transiordaniei, şi o politiciană sionistă educată în SUA, dar născută în Ucraina, pe nume Golda Meir. Abdullah, care-şi înhăţase propriul regat printr-un tertip al încăpăţânaţilor politicieni britanici, era extrem de realist. El împărtăşea opiniile sioniştilor înfocaţi şi anume că teritoriul reprezintă ceea ce poţi obţine, nu ceea ce se cuvine să ai. Ca urmare, Abdullah nu a avut niciun fel de probleme în a încheia o înţelegere cu doamna Meir, la fel de realistă ca şi el. În eventualitatea unui război pe scară largă între Israel şi palestinieni, Abdullah trebuia să preia teritoriul aflat pe malul apusean al Iordanului, lăsându-i pe israelieni să înhaţe ce mai puteau din rest.

Pe măsură ce data expirării mandatului britanic se apropia, luptele se intensificau. Toate tipurile de atacuri teroriste, represalii, contrarepresalii ş.a.m.d. erau deja familiare şi banale. Imposibil de afirmat cu precizie cine este cel mai responsabil de escaladarea conflictelor. Dar indiciile îi arată pe sioniştii extremişti drept cei mai vinovaţi dintre toţi. Până în mai 1948, forţele Sionului şi-au croit drum spre porturile Haifa şi Jaffa, au întrerupt asediul Ierusalimului şi au înfrânt Armata Arabă de Eliberare.

Atunci, Liga Arabă a dat următorul avertisment: în cazul în care sioniştii vor declara unilateral independenţa, forţele arabilor vor ataca tânărul stat Israel. În sinea lor, cei mai mulţi lideri arabi se temeau însă că războiul nu va constitui decât un simplu pretext pentru Transiordania

de a se extinde spre vest. Pentru a îngreuna şi mai mult lucrurile, comanda oficială a forţelor Ligii Arabe i-a revenit regelui Abdullah, care nu a plănuit nicio ofensivă coordonată.

Cu toate acestea, şi sioniştii se alarmaseră ca nu cumva, sub presiunea celorlalţi arabi, regele Abdullah să fie obligat să rupă pactul cu ei. Ca urmare, Golda Meir şi-a pus viaţa în pericol, deghizându-se în arăboaică şi strecurându-se peste apa Iordanului pentru o altă întâlnire secretă cu Abdullah. Necăjit cu adevărat, vicleanul monarh i-a explicat că s-ar putea să-i fie imposibil să-şi onoreze angajamentul anterior. Nu şi-ar fi putut permite să înceapă să se certe cu tovarăşii săi arabi. La urma urmei, ei l-au ales comandant suprem. Meir s-a întors în siguranţă în teritoriile sioniste, veştile aduse de ea neproducând nicio surpriză. Cu două zile înainte ca domnia britanică să ia sfârşit, a avut loc întrunirea Consiliului Provizoriu de Stat al sioniştilor, în vederea deciderii viitorului. Americanii le cereau insistent să fie prudenţi. Ben Gurion însă şi-a convins colegii să respingă sfatul americanilor. A sosit şi pentru evrei timpul, afirma el, să înfiinţeze ceea ce visau demult: statul Israel.

Independenţa Israelului a fost declarată pe data de 14 mai 1848, zi în care ultimul Înalt Comisar britanic a părăsit Palestina. Graniţele noului stat nu erau definite. Atât israelienii, cât şi arabii ştiau că acestea vor fi hotărâte cu armele, nu cu creionul pe hârtie. A doua zi trupele Egiptului, Transiordaniei, Siriei, Libanului şi Irakului au invadat Israelul.

4

Gamal Abdul Nasser

Acest capitol cuprinde: primul război arabo-israelian, efectele războiului asupra stabilităţii în Orientul Mijlociu, ascensiunea preşedintelui Nasser în Egipt, cauzele celui de-al doilea război arabo-israelian (1956).

Primul război arabo-israelian

Echilibrul de forţe

Oficial, războiul a început imediat ce statul Israel a luat fiinţă. Lupta era, de fapt, doar o continuare a celei ce izbucnise cu un an în urmă, când O.N.U. adoptase rezoluţia privind împărţirea Palestinei.

La prima vedere statisticile, luând în considerare prosperitatea generală, numărul populaţiei etc., ar fi putut sugera că înfrângerea Israelului de către forţele Egiptului, Arabiei Saudite, Siriei, Transiordaniei, Yemenului, Libanului şi Irakului constituia o chestiune de câteva zile. Dar războaiele se poartă pe pământ de către oameni, nu de cifre. În realitate, era un conflict între David şi Goliat.

Se estimează că arabii nonpalestinieni au reuşit să strângă 23 000 de militari pe câmpul de bătaie. Forţa de Apărare Israeliană (FAI), mai bine antrenată şi formată prin unirea silită a Haganah, Irgun şi Stern Gang, a sporit, în cele din urmă, la 96 000 de oameni. FAI a devenit mai bine echipată în special după reînarmarea din vara anului 1948, când a început să primească arme şi muniţii de tot felul din Cehoslovacia (sprijinită de U.R.S.S.), Franţa şi de la diverşi

sponsori particulari din Statele Unite. FAI a achiziţionat chiar, în secret, trei avioane de bombardament americane Flying Fortress, cu ajutorul cărora a putut ataca Cairo.

În pofida diferenţelor culturale dintre evreii originari din Europa (Ashkenazi) şi cei din Orient (Sephardi), toţi israelienii erau conştienţi că luptau pentru propria lor existenţă. Această luptă i-a înzestrat, în timp, cu o hotărâre neîndurătoare, cunoscută uneori sub numele de „Sindromul Holocaust". Israelienii văzuseră ce s-a întâmplat cu evreii blajini şi supuşi care avuseseră încredere în alţii – fuseseră exterminaţi. „Evreul luptător" nu ar fi lăsat niciodată să se întâmple asta. Duritatea l-ar fi făcut să se teamă, să urască poate, dar l-ar fi ţinut în siguranţă.

Pentru prima generaţie de israelieni, scopul a scuzat din plin mijloacele. Chiar dacă aceasta a însemnat atacarea propriilor camioane neînarmate, în vederea provocării unor noi lupte cu Egipt; chiar dacă aceasta a însemnat ca trupele viitorului premier Yitzhak Rabin să-i ucidă pe luptătorii Irgun care au refuzat comanda unică (un alt viitor premier, Menachem Begin, a reuşit să supravieţuiască atacului); chiar dacă aceasta a însemnat ca asasini extremişti, în frunte cu un alt viitor prim-ministru, Yitzhak Shamir, să-l elimine pe mediatorul O.N.U. care părea mult prea de partea arabilor; chiar dacă aceasta a însemnat ca forţele lui Moshe Dayan să terorizeze satele arabe din afara graniţelor Israelului pentru ca locuitorii lor să înveţe să trăiască înspăimântaţi de vecini. Toate aceste acte de cruzime disperată s-au întâmplat cu adevărat. De înţeles, dar, fără îndoială, oribil, ei au ridicat un zid de ură şi de neîncredere care şi astăzi aşteaptă să fie dărâmat.

Confruntaţi cu o atare unitate de oţel, forţelor dezordonate ale arabilor nu le mai rămăseseră decât puţine şanse. Aşa cum am văzut în capitolul 2, statele lor erau, în mare parte, nou create, instabile din punct de vedere politic şi incapabile să facă faţă eforturilor unui război la scară largă şi pe distanţă mare. Mai mult, deşi probabil că unii soldaţi erau animaţi de sentimente arabe sau musulmane, liderii lor nu credeau în acestea. Muftiul, refugiat în Egipt, nu s-a înţeles cu Liga Arabă şi a refuzat să îngăduie gherilei sale palestiniene să coopereze cu ea. Egiptenii căutau să anexeze cât mai mult teritoriu

posibil pe versantul Muntelui Sinai, dinspre Canalul de Suez. Sirienii doreau pământ fertil pe Înălţimile Golan şi în jurul Mării Galileii. Saudiţii au trimis un batalion neînsemnat, iar libanezii şi irakienii au hotărât că este mai bine, din punct de vedere politic, să fie acolo decât să nu fie. Comandantul suprem Abdullah al Transiordaniei, visând că într-o zi va stăpâni „Siria Mare", s-a asigurat că niciuna dintre forţele arabe nu se îndrepta spre partea pe care dorea să o acapareze el şi pe care O.N.U. o hotărâse palestinienilor, pe ţărmul de vest al Iordanului.

Cursul războiului

În prima fază a războiului, terminată printr-un acord de încetare a focului sub egida O.N.U., mediat de contele Folke Bernadotte, israelienii şi-au asigurat noul stat. Când, peste o lună, luptele au izbucnit din nou, ei au putut să pornească ofensiva, obligându-şi duşmanii demoralizaţi să bată în retragere pe aproape fiecare front. Doar în Ierusalim, Legiunea Arabă, condusă de britanici, s-a menţinut pe poziţii, ţintind atât în palestinieni, cât şi în israelieni.

A fost un război amar, întrerupt de câteva armistiţii încălcate de ambele părţi, atunci când simţeau că în felul acesta ar putea obţine vreun avantaj. Comandantul britanic al Legiunii Arabe a regelui Abdullah l-a numit „războiul de imitaţie". Cel mai dezgustător aspect l-a constituit planul D al Israelului, sau Dalet. Această strategie, care exista încă înainte de proclamarea independenţei, se baza pe principiul doborârii adversarilor dinăuntru, adică a palestinienilor, şi ulterior pe atacarea invadatorilor. Pentru a reuşi, forţele israeliene au „pacificat" oraşele şi satele palestiniene. Aşadar, ori obligau comunităţile să se supună total lor, ori îi alungau pe localnici, ori distrugeau construcţiile. Ca urmare a planului Dalet, 360 de sate şi 14 oraşe arabe au fost rase de pe faţa pământului. Israelienii au comentat că acesta era singurul mod posibil de a-şi asigura securitatea. Altora li s-a părut de-a dreptul suspect, precum acea formă subtilă de rasism cunoscută sub numele de purificare etnică.

În pofida asasinării contelui Bernadotte, Naţiunile Unite şi-au continuat eforturile de mediere a păcii. Au rezultat o serie de acorduri separate de încetare a focului: în februarie 1949, între Israel şi Egipt,

şi în iulie 1949, între Israel şi Siria. Acestea s-au transformat, până la urmă, în armistiţii mai durabile cu fiecare stat în parte, excepţie făcând Irakul. Având sub control total încă din toamna lui 1948 situaţia militară, premierul israelian David Ben Gurion a considerat că trebuie să grăbească expediţia în Sinai şi pe malul de vest al Iordanului. Numai presiunea internaţională, în special cea din partea Statelor Unite, l-a mai putut stăvili. De fapt, putem afirma cu certitudine că celelalte două războaie arabo-israeliene (1956 şi 1967) au reluat conflictul exact de unde acesta se oprise, temporar, în 1949.

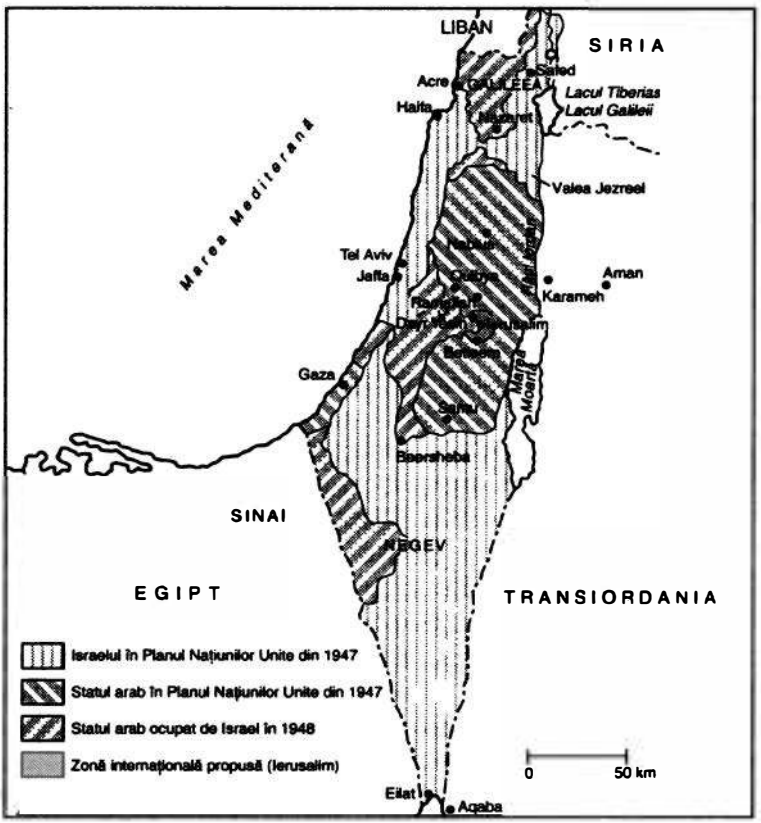

Figura 4 Palestina şi Transiordania în 1947-1948

Israelul şi palestinienii

Prima şi cea mai clară consecinţă a conflictului, numit de israelieni *războiul de independenţă* şi de arabi *războiul palestinian*, a fost fondarea statului Israel. Având 77% din suprafaţa statului palestinian propus de Naţiunile Unite, Israelul era totuşi cu 21% mai întins decât statul preconizat de O.N.U. în planul de divizare. Spre deosebire de Israelul prevăzut de O.N.U., tânărul stat avea frontiere care puteau fi apărate, deşi nu atât de mult cât ar fi vrut armata. Populaţia însuma 717 000 de evrei (raportul dintre Ashkenazi şi Sephardi fiind de 6:1) şi 165 000 de arabi (din care o cincime erau creştini).

Rămăşiţele statului palestinian care existase numai pe hârtie au fost împărţite între Egipt, care a ocupat o fâşie lată de 6,5 km din coasta mediteraneană în jurul oraşului Gaza, şi Transiordania, care a anexat malul apusean al fluviului. În cele din urmă, comunitatea internaţională (cu excepţia Israelului) a acceptat ca teritoriile de vest să fie încorporate în ţara lui Abdullah, pentru a forma Regatul Haşemit al Iordaniei sau, pur şi simplu, Iordania. În ceea ce priveşte Ierusalimul, acesta a fost împărţit între Israel şi Iordania. Siria nu s-a ales cu nimic.

Dar palestinienii? Pentru ei, evenimentele din 1948 au constituit „Al Naksa", adică dezastrul. Ironia sorţii a făcut ca întemeierea Israelului, ţara refugiaţilor, să creeze o nouă naţiune de refugiaţi. Cifre exacte sunt imposibil de stabilit, dar se pare că de la începutul luptelor şi până în vara lui 1949, aproape un milion de palestinieni şi-au părăsit locuinţele şi au fugit în străinătate. Motivele erau numeroase. Israelienii îi alungaseră cu miile; mulţi au plecat singuri, de teamă, mai ales când politicienii arabi au exagerat, în scopuri propagandistice, proporţiile masacrului de la Deir Assin; alţii au fost goniţi de forţele arabe invadatoare; unii au nimerit-o mai bine, emigrând destul de confortabil în alte zone ale Orientului Mijlociu, Europa sau America.

În toate negocierile, israelienii menţionau neînduplecaţi ca niciun palestinian să nu se mai întoarcă. Ei au plecat de bunăvoie, argumentau destul de calm israelienii, sau au fost înlăturaţi ca o ameninţare la adresa statului. Tabere jalnice de refugiaţi au început

astfel să răsară, întinzându-se ca o panglică a ruşinii în jurul graniţelor Israelului. Cele mai multe erau în teritoriile de vest şi în Gaza, dar şi în Liban şi Siria.

De fapt, palestinienii nu au fost cu adevărat o naţie, neavând niciodată şansa de a deveni una. Dar acolo, unde copii pe jumătate goi se jucau printre corturi înţepenite şi grupuri sanitare insalubre ale taberelor de refugiaţi, noua generaţie a crescut animată de un nou şi amar naţionalism palestinian. Aşa cum făcuseră şi întemeietorii evrei ai statului Israel, refugiaţii din tabere au ajuns să-şi dea seama ce bine ar fi dacă li s-ar îndeplini visul. În mod tragic totuşi, au aflat şi ei, precum odinioară gruparea sionistă din raportul despre Ţărâmul făgăduinţei: „mireasa este frumoasă, dar s-a căsătorit cu un alt bărbat". Aşa a început o nouă serie de proceduri sângeroase de „divorţ".

O regiune instabilă

Înfiinţarea Israelului, războiul şi valul de refugiaţi palestinieni au avut un efect destabilizator asupra Orientului Mijlociu. Umilirea înfrânţilor a contribuit la subminarea regimurilor şubrede din regiune. Mai mult, în pofida tratativelor secrete şi a eforturilor celei de-a treia părţi, mediatoare, nu s-a încheiat niciun tratat de pace. Practic, aceasta însemna că arabii şi israelienii se aflau încă în război. Israelienii au respins toate ofertele de a ceda teritoriu în schimbul păcii, declarând că de-abia s-au luptat pentru ţara lor şi nu au nicio intenţie să cedeze bucăţi din ea. La rândul lor, statele arabe au refuzat să recunoască existenţa Israelului. Impas deci...

Problemele regiunii s-au accentuat odată cu începerea Războiului Rece. Acesta a însemnat o confruntare îndelungată a două superputeri: U.R.S.S., campionul comunismului, şi S.U.A., campioanele capitalismului democratic. Se spune că startul Războiului Rece a fost dat în martie 1946, de Winston Churchill, în localitatea Fulton, Missouri, când a declarat că o „cortină de fier" s-a lăsat peste Europa. Rivalitatea dintre cele două părţi ale cortinei – răsăritul comunist şi apusul capitalist – a provocat războaie, lovituri de stat şi acte de terorism pe întreg globul. Atât raţiunea, cât şi norocul

au împiedicat ca acest conflict să nu se transforme în cel de-al Treilea Război Mondial, nuclear de data aceasta, aşa cum toţi s-au temut şi mulţi au prezis.

Două chestiuni au legat Orientul Mijlociu de Războiul Rece. Prima a fost căderea unei alte cortine de fier peste regiunea palestiniană, separându-i pe evrei de arabi. Era inevitabil ca cele două superputeri să încerce să-i folosească pe arabi şi pe israelieni în scopul de a-şi spori influenţa locală. Motivul pentru care ele şi-au dorit această influenţă ne aduce în minte cea de-a doua chestiune datorită căreia Orientul Mijlociu a devenit un câmp de bătălie atât de important: petrolul.

Buna funcţionare a Occidentului depindea acum de petrol, nu de cărbune, iar cota-parte a Orientului Mijlociu în producţia mondială de „aur negru" creştea de la o zi la alta. Pentru Statele Unite, care înlocuiau rapid Marea Britanie în funcţia de principala putere influentă în Orientul Mijlociu, petrolul arab devenise vital. De aceea politica americanilor era de a ţine Uniunea Sovietică departe de regiune, de a menţine rute de transport sigure (conducte, dar şi drumuri maritime) şi de a se asigura că guvernele locale rămân în bune relaţii cu Statele Unite.

Exista totuşi o diferenţă majoră între felul în care Marea Britanie şi Franţa şi-au exercitat rolurile în Orientul Mijlociu şi felul în care jucau S.U.A. De regulă, cele dintâi îşi mascaseră politicile de forţă în hainele legalităţii – tratate, mandate etc. Statele Unite nu fuseseră înzestrate cu asemenea „îmbrăcăminte". La acea vreme, mass-media de acasă nu dorea ca Statele Unite, O.N.U. sau Uniunea Sovietică să se amestece, din punct de vedere militar, în Orientul Mijlociu. O intervenţie făţişă, directă, ar fi dus la escaladarea Războiului Rece. În înfruntarea cu grosolănia sovietică însă, administraţia americană trebuia categoric să-şi apere, chiar şi în taină, interesele; aceasta a însemnat utilizarea serviciilor C.I.A. – Central Intelligence Agency. Viaţa politică în Orientul Mijlociu, întotdeauna complicată, s-a transformat într-un joc de cacialmale, înşelăciuni şi contracarări ale acestora pe care nici participanţii la joc nu au mai fost capabili să le controleze.

Siria

După retragerea francezilor, în 1946, sirienii erau dornici să-şi testeze noua şi strălucitoarea constituţie democratică. Curând au fost dezamăgiţi. Diversitatea religioasă, economică şi socială complexă a ţării a făcut ca această stabilitate să fie neverosimilă. Înfrângerea şi intervenţia străină i-au asigurat eşecul.

Partidul Naţional Sunnit al lui Shukri al Kuwatli, foarte corupt, dar popular deoarece condusese rezistenţa împotriva francezilor, s-a agăţat de putere în mijlocul nemulţumirii generale. Dezastruoasa înfrângere de către Israel i-a subminat şi mai mult credibilitatea şubredă. Departamentul de Stat al SUA era îngrijorat. Asemenea Siriei, Rusia păţise la fel înainte de lovitura de stat a comuniştilor din octombrie 1917: fusese chinuită de un guvern slab, de privaţiuni economice şi eşecuri militare. Siria, o verigă esenţială pe ruta conductei care lega Golful Persic de Mediterană, putea uşor să apuce pe aceleaşi căi.

Omul ales de CIA, un colonel „kurd corpolent" pe nume Husni al Zaim, avea o minte şi o voinţă de fier. Guvernul ales al lui Kuwatli a fost înlăturat, iar în martie 1949 kurdul de fier i-a luat locul. Astfel, cu o eficienţă supremă, CIA a pus la cale prima sa lovitură, alungând democraţia şi oferind statelor independente din Orientul Mijlociu primul lor dictator militar.

Vai lor! Zaim s-a dovedit a fi o marionetă neinspirat aleasă. După ce şi-a întărit personalul precum un personaj din *Bugsy Malone*, curând a fost înlăturat printr-o altă lovitură. Siria a păşit astfel într-o lungă perioadă de instabilitate, marcată de o serie de lovituri de stat ale ofiţerilor de armată. După ce s-au schimbat de cinci ori frâiele puterii în tot atâţia ani, ştafeta guvernului a fost, în sfârşit, preluată de colonelul Faisal al-Atasi, care a restaurat Parlamentul.

În această vreme, o nouă mişcare a început să capete forţă în viaţa politică siriană: Partidul Arabo-Socialist al Renaşterii. Cunoscut mai ales sub numele de Partidul Baas, acesta se pronunţa cu îndârjire împotriva occidentalilor. În manifestul său panarab se susţinea ca toate graniţele dintre popoarele arabe să apară doar în planurile supărătoare ale occidentalilor. De aceea, nu este surprinzător faptul că baasiştii erau în mod refractar ostili Israelului.

Liban

Democraţia parlamentară a dus-o mai bine în Liban, unde aranjamentul constituţional, echilibrat cu delicateţe, între musulmani şi creştini a supravieţuit conflictului cu Israelul. Conducerea s-a distanţat de restul duşmanilor Israelului, declarând că Libanul nu a fost niciodată cu adevărat o ţară arabă şi că, înainte de orice, nu a dorit să meargă la război. A urmat zădărnicirea unei lovituri de stat în care era implicată şi Siria.

După aceea, în pofida asasinării premierului şi a înlăturării preşedintelui printr-o grevă generală, sistemul a supravieţuit. Libanul nu a mai participat la cel de-al doilea război arabo-israelian şi, spre supărarea unora, a refuzat să rupă relaţiile cu aliatele Israelului – Marea Britanie şi Franţa.

Irak

Irakului i-a fost mai bine decât Siriei. Încurajată serios de creşterea veniturilor din petrol, ţara a prosperat. Forma sa neclară de democraţie funcţiona după uzanţă, deşi primii doi premieri au fost alungaţi de revolte populare, iar pentru o perioadă s-a instituit legea marţială. În spatele scenei, regentul Abdullah şi armata continuau să exercite o putere considerabilă. Din nefericire, stabilitatea şi modernizarea preconizate să înceapă în 1953, anul majoratului regelui Faisal al II-lea, educat în stil britanic, au eşuat. Tânărului monarh îi lipseau atât charisma, cât şi instinctul politic – deficienţe periculoase în general, dar dezastruoase pentru Irakul postbelic.

Din punct de vedere diplomatic, cea mai importantă mişcare a Irakului a fost aderarea la Pactul Bagdad, doar cu puţin înaintea celui de-al doilea război arabo-israelian (1956). Iniţial, Pactul a luat forma unui acord cu Turcia, privind modul de tratare a militanţilor kurzi. Apoi a fost extins, incluzând Iranul, Pakistanul şi Marea Britanie, devenind cunoscut sub numele de Organizaţia Tratatului Orientului Mijlociu şi, mai târziu, Organizaţia Tratatului Central (CENTO).

CENTO se dorea a fi un fel de Organizaţie a Tratatului Atlanticului de Nord (NATO) pentru Orientul Mijlociu, blocând orice încercare a sovieticilor de a se infiltra în zonă. Membrii organizaţiei veneau şi plecau, nefiind niciodată prea eficientă. Cele mai multe dintre ţările

arabe nu aveau încredere în ea, deoarece din această Organizaţie a Tratatului Orientului Mijlociu făcea parte şi Marea Britanie.

Iordania

S-ar fi putut prezice sfârşitul regelui Abdullah al Iordaniei, „câinele care a vândut Palestina sioniştilor". De altfel, reprezentantul britanic la Aman l-a prevenit că este periculos să viziteze moscheea al-Aqsa din Ierusalim. Abdullah s-a dus totuşi în vizită, fiindcă acolo era înmormântat tatăl său, Hussein, sharif de Mecca.

Pe data de 20 iulie 1951, regele a fost împuşcat de la distanţă, mortal. Ca şi un bun jucător de şah, el a făcut greşeala de a nu privi destul de departe înainte. Ucigaşul său, un palestinian fanatic, fusese hotărât să-l omoare pe omul care – în opinia lui – îi trădase nu numai pe palestinieni, ci întreaga naţiune arabă. Era oarecare adevăr în spusele ucigaşului.

Doi ani mai târziu, Talal, schizofrenicul fiu al lui Abdullah, a fost declarat inapt mintal pentru a conduce. Coroana a trecut în mâinile fiului lui Talal, un nou Hussein. Tânărul fusese alături de bunic în ceasul morţii sale şi de-abia scăpase să nu fie omorât de rafala de gloanţe pe care a trimis-o – cu întârziere – bodyguardul regal în direcţia aproximativă a asasinului.

Hussein, în vârstă de 18 ani, moştenise toate abilităţile politice ale bunicului, ba chiar mai mult. Educat la Harrow (şcoala lui Winston Churchill) şi la Colegiul Militar Regal din Sandhurst, Anglia, el a păstrat o anume afecţiune pentru ţara care, după Primul Război Mondial, îi crease regatul. În acelaşi timp însă, era prea inteligent să îngăduie ca sentimentul său probritanic să-i strice relaţiile cu camarazii săi, arabii. De pildă, deşi ispitit, a refuzat să se alăture Pactului de la Bagdad. După cel de-al doilea război arabo-israelian, el s-a dovedit demn de încrederea arabilor, concediindu-şi toţi consilierii britanici şi abrogând tratatul postbelic anglo-iordanian de prietenie şi cooperare încheiat de bunicul său.

Nasser

Înfrângerea din războiul cu Israelul a pregătit practic Egiptul de revoluţie. Şubreda monarhie constituţională controlată de britanici

a fost serios subminată de figura neobişnuită a regelui Farouk. La sfârşitul adolescenţei sale, un înalt funcţionar britanic îl caracteriza astfel: „needucat, leneş, fals, capricios, iresponsabil, încrezut, deşi are o inteligenţă vioaie, superficială şi un anume farmec al manierelor". (*History Today*, vol. 52, no. 7, 2002, pag. 55) Timpul nu l-a făcut mai bun. Apropiindu-se de 30 de ani, talia sa şi dorinţa de a avea cât mai multe femei îi şoca şi jignea pe supuşii săi.

Lovitura Ofiţerilor Liberi

Situaţia a fost chiar mai rea în viaţa politică, unde umflatul monarh playboy al Egiptului s-a bălăcit într-o prostie primejdioasă. Guvernului corupt şi incapabil i s-a permis să acţioneze fără limite, făcându-i pe bogaţi mai bogaţi şi pe săraci mai săraci. Încercarea de a suprima tot mai populara Frăţie Musulmană, în timpul dezastruosului război cu Israelul, a dus la asasinarea premierului şi, ulterior, la uciderea liderului Frăţiei de către agenţii guvernamentali.

Un timp, numeroşi egipteni şi-au concentrat furia asupra Marii Britanii. În conformitate cu tratatul antebelic, britanicii îşi menţinuseră puternic prezenţa în Egipt şi păstraseră controlul deplin asupra Sudanului. În zona Canalului de Suez, ei aveau nu mai puţin de 10 aerodromuri şi două şantiere navale apărate de o forţă militară numeroasă. Ca urmare, la începutul anilor '50, atacurile de gherilă asupra poziţiilor britanice deveniseră ceva obişnuit.

Când negocierile au eşuat, guvernul egiptean a rupt în mod unilateral tratatul cu Marea Britanie. Astfel tensiunea şi terorismul au sporit. Asprimea unuia dintre raidurile represive ale britanicilor a provocat moartea a 30 de egipteni şi, ulterior, izbucnirea unor ample demonstraţii în Cairo. Fraţii Musulmani, comuniştii, precum şi cetăţenii de rând amăgiţi şi-au unit forţele într-o orgie a distrugerilor. Cazinoul lui Madame Badia, pentru jocuri de noroc şi dansuri din buric a fost primul. Au urmat băncile, Consiliul Britanic, alte clădiri, chiar şi cinematografe, asociate oarecum cu modul occidental de viaţă. În vreme ce Cairo ardea, regele Farouk se bucura de un prânz copios alături de 600 de invitaţi. Numai când a sfârşit masa, a chemat armata pentru a reprima răscoalele din capitală. În următoarele şase luni, a probat patru prim-miniştri. Ceva trebuia să dea.

Acum intră în scenă un grup de 89 de ofiţeri bine intenţionaţi ai armatei egiptene, numiţi Ofiţerii Liberi. Liderul lor, înalt, chipeş, fusese unul dintre puţinii participanţi la războiul împotriva Israelului care ieşiseră din conflict cu reputaţia neştirbită. Numele său era Gamal Abdul Nasser. Pentru un timp însă, tânărul colonel, în vârstă de 32 de ani, a preferat să stea în umbră, îngăduind ca toată atenţia să se îndrepte asupra şefului nominal al grupului, ofiţerul cel mai înalt în grad, generalul Mohammed Naguib.

CIA nu a avut în mod oficial legături cu Ofiţerii Liberi, unii egipteni refuzând şi astăzi să creadă că Statele Unite s-ar fi amestecat cumva în ascensiunea spre putere a unuia dintre eroii lor naţionali. Dovezile sugerează totuşi contrariul. Lovitura care l-a alungat pe Farouk şi l-a instalat pe generalul Naguib, atât ca preşedinte, cât şi ca premier, a fost aproape copie la indigo a celei din Siria, care avusese loc cu patru ani mai devreme. A fost bine primită de Departamentul de Stat, SUA păşind într-o perioadă de bune relaţii cu regimul prooccidental şi, în mod evident, moderat al Ofiţerilor Liberi. Cu această ocazie sume considerabile au intrat, sub formă de ajutor din partea americanilor, în vistieria Egiptului.

Luna de miere a lui Nasser

Ofiţerii Liberi au venit la putere cu un program în şase puncte, printre care învăţământ gratuit pentru toţi şi sfârşitul colonialismului. Imaginea internaţională era de nealiniere şi mare parte din retorica lor comenta naţionalismul arab promovat de Uniunea Naţională pentru Socialismul Arab din Egipt. Alte asociaţii politice erau interzise. Frăţia Musulmană, de pildă, fusese scoasă în afara legii după încercarea nereuşită de a-l ucide pe Nasser. Adevărata forţă motrice care fusese în spatele loviturii de stat a Ofiţerilor Liberi îl înlocuise deja pe Naguib şi conducea Egiptul ca preşedinte al Consiliului Revoluţionar de Comandă, ca prim-ministru şi ca şef al statului.

Până acum Nasser se descurcase bine; abolise monarhia, reîmpărţise pământul şi iniţiase numeroase scheme necesare reglării şi revigorării economiei. Principalul proiect era construirea unui baraj înalt la Aswan în vederea controlării apelor Nilului. Americanii şi

britanicii promiseseră pentru acest proiect imensa sumă de 270 de milioane de dolari. Ceea ce a deranjat Frăţia a fost înţelegerea preşedintelui cu Marea Britanie, conform căreia Sudanului i se permitea să devină independent, iar britanicii aveau să părăsească treptat zona Canalului de Suez. Islamiştii şi naţionaliştii fanatici cereau unirea cu Sudanul musulman şi retragerea imediată a tuturor forţelor străine de pe pământul egiptean. Nasser nu a avut niciodată parte de relaţii bune cu foştii stăpâni ai Egiptului, britanicii, care încă se mai agăţau de ideea bizară de a fi rămas o mare putere. Orice dezgheţ care se produsese însă prin acordul Canalului s-a transformat imediat la loc, în îngheţ, atunci când Nasser a aflat de Pactul Bagdad. A considerat aceasta o insultă la adresa naţiei arabe şi o „ticăloşie infectă". El nu s-ar alătura şi nici nu ar încuviinţa ca Iordania să facă acest lucru. În opinia lui Nasser, Marea Britanie nu mai avea niciun rol în Orientul Mijlociu şi ar fi trebuit să părăsească regiunea odată pentru totdeauna, dar după ce şi-ar fi adus contribuţia la barajul Aswan.

Victoriosul fiu al unui simplu diriginte de poştă din Alexandria s-a bucurat, o vreme, de un fel de lună de miere cu Statele Unite. Din cauza Holocaustului şi a puterii votului evreiesc în anumite state, politica SUA a fost întotdeauna favorabilă Israelului. Preşedintele Truman a spus-o clar, fără menajamente: „Nu am arabi în circumscripţia mea electorală." Aceasta nu excludea totuşi prietenia cu statele arabe. Succesorul lui Truman, Eisenhower, a încercat să rămână la fel de nepărtinitor. Aşa cum am văzut, SUA oferiseră fonduri pentru ridicarea barajului de la Aswan, dar după masacrul de la Qibya, Eisenhower a sistat ajutorul promis Israelului în valoare de 75 de milioane de dolari.

Relaţiile cordiale ale lui Eisenhower cu Nasser s-au sfârşit brusc atunci când premierul egiptean s-a lăsat ispitit de infidelitate. Momeala au constituit-o armele. Încă din timpul războiului cu Israelul, Egiptul a dorit să se reînarmeze. Statele Unite şi Marea Britanie, care încercau să menţină un echilibru între Israel şi duşmanii săi, i-au furnizat ceva arme, dar nici pe departe atâtea câte dorea Nasser. La începutul anului 1955, el a considerat că punctul său de vedere era cel real atunci când, după moartea unui biciclist

israelian aflat într-o misiune de strângere de informaţii despre Egipt, Forţa de Apărare Israeliană a lansat un atac masiv în Gaza, soldat cu moartea a 38 de soldaţi egipteni.

O conversaţie întâmplătoare avută cu liderii chinezi în timpul unei vizite în Indonezia părea să rezolve problema lui Nasser. Armele? Chinezii nu au avut niciodată probleme când au vrut arme. Tot ce trebuia să facă era să le ceară sovieticilor. Ceea ce Nasser a şi făcut imediat. În câteva săptămâni, cu Cehoslovacia acţionând ca intermediar, i s-au promis 100 de tunuri autopropulsate, 200 de transportoare blindate, 300 de tancuri, 200 de avioane de vânătoare MIG 15, 50 de bombardiere. Toate acestea, în valoare de 300 de milioane de dolari, în schimbul bumbacului şi nu al banilor, mult mai greu de găsit.

Pentru Statele Unite, mişcarea a fost considerată o trădare supărătoare, care a plasat Uniunea Sovietică în miezul problemelor Orientului Mijlociu.

Anul următor, americanii şi britanicii au îngheţat fondurile necesare viitorului baraj de la Aswan. Nasser a replicat într-o manieră care a stârnit valuri întregi de neîncredere în întreaga lume. Astfel, la Alexandria, în faţa unei mulţimi numeroase, el a anunţat naţionalizarea Canalului de Suez. Taxele colectate la trecerea navelor, a explicat Nasser, vor compensa lipsa de finanţe în construirea barajului pe Nil.

Această acţiune l-a transformat pe Nasser în cel mai iubit om al lumii arabe. El se aştepta la oarecare consecinţe, dar nu chiar atât de violente pe cât s-au dovedit.

Criza Canalului de Suez

Israelul după primul război arabo-israelian

Viaţa era grea în Israel după război. Doi ani mai târziu, 100 000 dintre cetăţenii săi locuiau încă în corturi, iar imigraţia continua cu repeziciune. Totuşi, în al patrulea an al existenţei sale, situaţia a început să se îmbunătăţească, iar ajutorul extern să crească, venind în special de la fundaţii evreieşti particulare, din SUA şi din Germania federală.

Spre deosebire de majoritatea vecinilor săi arabi, Israelul s-a bucurat de o oarecare stabilitate politică sub guvernele de coaliţie conduse de veteranul Ben Gurion şi de mai rafinatul Moshe Sharett. Tensiunea a continuat să existe între laburişti şi fanaticul partid Herut, urmaşul revizioniştilor. Cu toate acestea, stilul robust de a conduce al lui Gurion şi-a atras mai puţine critici din partea dreptei politice decât abordarea atotcuprinzătoare a lui Sharett. Alte animozităţi erau provocate de relaţiile încurcate dintre Ashkenazi şi Sephardi şi de discuţiile privind necesitatea adoptării de către noul stat a credinţei evreieşti ortodoxe. Această problemă era oarecum evitată deoarece nu exista o constituţie scrisă şi nici o lege a drepturilor.

Tensiunile cu vecinii arabi

Cel mai mare pericol pentru Israel îl reprezenta continua ameninţare a statelor arabe înconjurătoare. Guvernele arabe au făcut tot ce le-a stat în putere pentru a răni noul stat din punct de vedere economic, boicotându-i produsele şi stânjenindu-i comerţul ori de câte ori a fost posibil. Activitatea teroristă s-a diminuat. Numeroşii arabi „infiltraţi", în primii ani, în Israel constituiau, de fapt, cazurile tragice ale unor palestinieni disperaţi care se furişau înapoi să-şi redobândească lucrurile, recoltele sau, pur şi simplu, să-şi mai vadă căminele pierdute. Infiltraţiile agresive au început în 1950, când 12 israelieni au fost ucişi. După aceea, numărul victimelor a crescut la aproximativ 50 anual. Israelul a replicat la toate aceste veniri nedorite, paşnice sau nu, cu un pumn de fier. Frontierele nemarcate au fost minate, iar suspecţii împuşcaţi pe loc. Cadavrele acestora erau folosite pe post de capcană pentru a le ucide şi pe rudele venite să le ia. În şase ani au fost omorâţi aproape 5 000 de palestinieni, majoritatea copii nevinovaţi.

Replicile nepotrivite ale Israelului au îmbrăcat şi forma unor raiduri de represalii, în special în Iordania şi fâşia Gaza. Cel mai cumplit dintre acestea a distrus satul iordanian Qibya împreună cu 69 de locuitori, din care jumătate femei şi copii. Ben Gurion a minţit atunci că atrocitatea a fost comisă de localnicii evrei care fuseseră provocaţi de arabii atacatori. *Operaţiunea Qibya* a avut în frunte pe

un ofiţer tânăr şi ambiţios numit Ariel Sharon. Anul următor, acelaşi bărbat a condus două detaşamente de comando ale Forţei de Apărare Israeliene (FAI) împotriva unei tabere de refugiaţi din Gaza, ucigând 20 de civili.

Aşadar, violenţele au reizbucnit. În perioada afacerii cu arme sovietice a lui Nasser, relaţiile acestuia cu Israelul au parcurs o nouă etapă. Încercarea de mântuială a Israelului de a implica Egiptul într-o acţiune teroristă antioccidentală – afacerea Lavon – a creat impresia că Israelul reprezintă un pericol internaţional. Ulterior, în anul raziei din Gaza, Nasser a închis şi el strâmtoarea Tiran, pentru a împiedica accesul Israelului la Marea Roşie prin portul sudic Eilat. Israelienii au considerat aceasta o provocare la luptă.

Planurile aliaţilor

În toamna anului 1956, nu numai Israelul dorea o confruntare deschisă cu Nasser. Francezii erau sătui până peste cap de ajutorul pe care Egiptul îl dădea luptătorilor pentru independenţă din colonia franceză Algeria. (Aşa cum s-a văzut şi în Siria, francezii renunţau rareori la o colonie fără luptă.) Voind înlăturarea lui Nasser aproape cu orice preţ, Israelul era aliatul ideal pentru o atare iniţiativă. Deja Franţa aprovizionase Israelul cu arme şi se duceau negocieri în vederea construirii unui reactor nuclear acolo. Britanicii, deşi mai puţin entuziaşti, erau şi ei plictisiţi de premierul egiptean. Prim-ministrul Anthony Eden l-a poreclit „musulmanul Mussolini", fiind furios pentru modul în care Nasser desconsiderase Pactul Bagdad şi făcuse presiuni asupra Iordaniei să nu adere.

Două treimi din petrolul Europei şi o treime din cel al Marii Britanii treceau prin Canalul de Suez. Din punct de vedere comercial, acesta constituia de asemenea o sursă de venituri pentru guvernele britanic şi francez.

În pofida mormăielilor Egiptului că ar oferi compensaţii, brusca naţionalizare a acestui drum vital de ape era absolut inacceptabilă. Statele Unite au făcut presiuni de ambele părţi pentru a se ajunge la un soi de compromis, dar tratativele sale dezordonate nu au dus nicăieri. La fel de ineficiente s-au dovedit şi încercările serviciilor secrete britanice, franceze şi israeliene de a-l elimina pe Nasser pe căi murdare.

Impasul a fost depăşit printr-un plan şiret. Acesta i-a adus împreună pe cei mai neaşteptaţi aliaţi (Marea Britanie şi Israel) alături de Franţa într-o coaliţie secretă împotriva Egiptului. Pregătirile au însemnat sporirea trupelor britanice şi franceze în zona mediteraneană şi o vizită clandestină în Franţa a ministrului de externe britanic Selwyn Lloyd (purtând mustaţă falsă) pentru a se întâlni cu Ben Gurion şi şeful de stat-major cu un singur ochi, Moshe Dayan.

Dayan şi Forţa de Apărare Israeliană (FAI) erau încrezători. Francezii le furnizaseră întotdeauna mai multe arme decât se declarase public. Ca o contrabalansare a armelor sovietice destinate Egiptului, Franţa tocmai le livrase un transport proaspăt de tancuri şi avioane. Dayan şi hrăpăreţii săi tovarăşi erau nerăbdători să le folosească înainte ca reînarmarea Egiptului să ia sfârşit. Perspectiva de a acţiona în compania Marii Britanii şi a Franţei era şi mai atrăgătoare. De fapt, israelienii nu mai puteau aştepta.

5

De la un război la altul

Acest capitol cuprinde: al doilea război arabo-israelian şi consecinţele sale, instabilitatea politică în Orientul Mijlociu în perioada 1957–1966, situaţia grea a palestinienilor, reînarmarea Orientului Mijlociu şi pregătirile pentru un nou război.

Războiul Canalului de Suez

Pe 29 octombrie 1956, reluând de unde rămăseseră cu opt ani în urmă, israelienii au atacat spre Canalul de Suez. Într-o singură săptămână ei au capturat Gaza şi întreaga peninsulă Sinai. Între timp, Marea Britanie şi Franţa şi-au exprimat sfidător grija faţă de securitatea Canalului. Israelienii şi egiptenii – cereau ele – trebuia să se retragă 16 km în apele internaţionale. Aliatul lor ştia să oblige când trebuie. Pe de altă parte, Nasser nu ar fi rămas cu nimic, adică exact cum plănuiseră anglo-francezii.

În faţa refuzului lui Nasser, avioanele de vânătoare şi bombardament britanice şi franceze au atacat timp de aproape o săptămână poziţiile egiptene, distrugând 95% din noua flotă aeriană a Egiptului. O bombă a scufundat o navă în Canal, blocându-l. Egiptenii au reacţionat, scufundând vasele vechi umplute cu beton aflate de-a lungul Canalului. De acum înainte, indiferent de rezultatul campaniei, canalul rămânea pentru o vreme inutilizabil.

Când bombardamentul s-a oprit, trupele de marină ale britanicilor şi francezilor au aterizat lângă Canal; 36 de ore mai târziu se negocia un acord de încetare a focului. Forţa de asalt era înapoi acasă de Crăciun, iar Nasser a rămas în posesia Canalului. Câştigase.

Planul anglo-francez privind Suezul a eşuat din patru motive principale. În primul rând, operaţiunea a fost prea lentă. Ocuparea

rapidă a Canalului, să zicem cam în trei zile, le-ar fi oferit atacatorilor posibilitatea de a domina la negocieri. Dar, aşa cum s-a întâmplat, bombardamentul prelungit le-a permis Naţiunilor Unite şi opiniei publice să se pronunţe aproape unanim împotriva acestei aventuri. În al doilea rând, invazia a avut loc fără nicio pregătire sau propagandă diplomatică. Aliaţii Marii Britanii şi ai Franţei, presa, electoratul, susţinătorii politici nu fuseseră consultaţi şi toţi se simţeau, bineînţeles, deranjaţi. În al treilea rând, operaţiunea a adus Marea Britanie, care îşi depăşise limitele, periculos de aproape de faliment. De asemenea, s-a ivit criza combustibilului. Nu numai că Suezul se blocase, dar Siria, într-un gest de panarabism total, a întrerupt conducta de petrol care lega Irakul de Marea Mediterană.

Şi, în sfârşit, Statele Unite se aflau în toiul alegerilor prezidenţiale, unul dintre sloganurile candidatului principal, Dwight Eisenhower, fiind menţinerea păcii. Eisenhower era chiar furios pe aliaţii săi din NATO, care iniţiaseră o campanie importantă fără ca măcar să-l informeze. Mai mult, Uniunea Sovietică a răspuns la agresiune ameninţând cu trimiterea de rachete asupra Marii Britanii, Franţei şi Israelului, dacă luptele nu vor înceta imediat. Ca urmare, în niciun caz Eisenhower nu putea risca un al treilea război mondial ajutându-i pe aliaţii săi europeni în acea bătălie grosolană neocolonială.

Atât de mare era puterea economică şi politică a Americii, încât după ce a susţinut moţiunea O.N.U. privind încetarea focului, a cerut ca Marea Britanie şi Franţa să-i urmeze exemplul. Acestea nu au avut de ales şi s-au supus. Mai corect spus, Marea Britanie a obligat, apoi a forţat Franţa, care şovăia, să facă la fel. Aşa au fost învinşi cei puternici.

Consecinţele Suezului

Israel

Înainte de a se da startul în campania Canalului de Suez, primministrul Ben Gurion visa la o nouă ordine politică în Orientul Mijlociu. Israelul va cuceri şi asimila întregul Sinai şi teritoriile de pe malul vestic al Iordanului (Cisiordania). Irakului îi va permite să

înglobeze Iordania cu condiţia încheierii păcii cu Israelul. Egiptul, distrus şi umilit, se va debarasa de Nasser şi va accepta termenii păcii impuşi de Israel. Libanezii vor urma procesul. În cele din urmă, Siria, rămasă singură pe dinafară, „în frig", va fi nevoită să facă la fel. De abia atunci Israelul ar trăi în pace cu vecinii săi, în spatele unor hotare sigure şi care ar putea fi apărate.

În faţa ostilităţii S.U.A. şi U.R.S.S., planul nu a mai valorat doi bani. Israelul a fost silit să înapoieze toate cuceririle, deşi a căpătat trupe O.N.U. (Forţa de Urgenţă a Naţiunilor Unite – UNEF) în scopul patrulării frontierei cu Egiptul, precum şi garanţia din partea O.N.U. că strâmtoarea Tiran va rămâne deschisă. Şi mai important era faptul că ajutoarele SUA continuau să vină nestingherite.

În Israel campania a fost considerată un triumf. Ca răspuns la terorismul arab, israelienii au lovit puternic în vecinii lor neobrăzaţi şi au dovedit că sunt superputerea Orientului Mijlociu. Conceptul lui Ben Gurion de apărare agresivă a triumfat asupra diplomaţiei lui Moshe Sharett. De asemenea, impactul acestei victorii politice va afecta viaţa politică a Orientului Mijlociu pentru tot restul secolului şi chiar mai mult.

Occidentul

Campania Suez a constituit oarecum ultima încercare grotesc de impunere a imperialismului anglo-francez. Anthony Eden a demisionat în câteva săptămâni, iar cea de-a patra Republică franceză s-a prăbuşit, umilită, un an mai târziu. Locuitorii celorlalte colonii de peste mări ale Marii Britanii şi Franţei, observând slăbiciunea stăpânilor, au început să-şi intensifice lupta pentru independenţă.

Războiul Rece îşi extinsese de mult degetele de gheaţă peste Orientul Mijlociu. Petrolul a implicat Statele Unite în regiune încă de la sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial. Răsăritul şi Apusul s-au încleştat în Iran imediat după aceea. La vremea conflictului în Suez, sovieticii erau deja prezenţi în număr considerabil în Siria baasistă. Între timp, Statele Unite, acceptând simpatia internă pentru cauza israelienilor, au promovat strânse legături economice cu statul lor. Afacerea armelor sovieto-egiptene a sporit influenţa sovietică în zona sudică israeliană. De aceea, în momentul în care premierul sovietic,

Nikolai Bulganin, a ameninţat cu atacuri asupra Marii Britanii, Franţei şi Israelului, iar Eisenhower a răspuns cu „Doctrina Eisenhower", Orientul Mijlociu s-a transformat într-un teatru major de operaţiuni ale Războiului Rece.

Două lucruri trebuie să precizăm, ca nu cumva să creăm impresia mult prea simplificată a unui Israel susţinut de Statele Unite în lupta sa cu arabii sprijiniţi de U.R.S.S. În primul rând, Uniunea Sovietică era un stat ateu, o adevărată anatemă pentru arabii musulmani. În al doilea rând, câteva dintre regimurile arabe cele mai conservatoare se opuneau cu îndârjire gândirii comuniste sau chiar socialiste. Este vorba, în 1956, de monarhiile Arabiei Saudite, Iordaniei, Irakului, precum şi de micile şeicate Kuwait şi Oman. Unul dintre motivele complexităţii deosebite a vieţii politice a Orientului Mijlociu era şi faptul că lupta dintre arabi şi israelieni depăşea deseori hotarele politice şi religioase.

Egipt

Războiul Suezului a făcut minuni în ţară şi în străinătate pentru reputaţia preşedintelui Nasser. El a respins ca nesemnificative pierderile militare pe care le-a avut. Ce reprezentau acelea în comparaţie cu păstrarea Canalului de Suez? Nasser a fost slăvit de egipteni, de camarazii arabi şi de antiimperialiştii de pretutindeni drept cel supus care a cunoscut triumful. Spunând cu succes „adio" puterii ofilite a Marii Britanii şi Franţei, el a devenit liderul de necontestat al întregii lumi arabe.

Între două războaie

Aproape 11 ani s-au scurs între războiul Canalului de Suez şi următoarea criză majoră a Orientului Mijlociu, Războiul de şase zile. Din punct de vedere tehnic, de-a lungul întregii perioade, naţiunile arabe erau încă pe picior de război cu Israelul, conflictul anterior terminându-se numai prin armistiţii. Mai mult, toţi vecinii Israelului îi contestau dreptul de a exista. Guvernul saudit nu era singurul în meticuloasa operaţiune de cenzurare a tuturor informaţiilor despre statul evreiesc din hărţi, cărţi şi ziare.

Cu toate acestea, cele mai multe dintre statele arabe nu au dorit cu adevărat o nouă confruntare armată de anvergură cu Israelul. Politicienii şi generalii discutau, ameninţau, chiar plănuiau şi aranjau, dar nu doreau să se confrunte eventual cu alte înfrângeri, pierderi şi umilinţe.

Yemen şi Arabia Saudită

Ideea că un ofiţer de origine umilă şi având legături cu Uniunea Sovietică ar putea pretinde şefia lumii arabe nu putea fi pe placul monarhilor din Arabia Saudită şi Iordania. Aceasta s-a văzut clar atunci când a izbucnit războiul civil în micuţa Republică Arabă a Yemenului (Yemenul de Nord).

De o parte se găsea imamul, conducătorul conservator al ţării; de cealaltă parte, ofiţerii rebeli. Aceşti tineri vizionari fuseseră instruiţi în Egipt, unde îmbrăţişaseră ideile republicane şi socialiste. În Arabia Saudită, după moartea regelui Abdulaziz, guvernul era condus de conservatorul Saud, fiul său, mare constructor de palate şi amator de plăceri. Nedorind o republică revoluţionară la graniţa de sud-vest, Saud l-a sprijinit pe imam.

Evenimentul a divizat familia regală saudită. Fratele mai mic al regelui, Faisal, care, în cele din urmă, îl va şi înlătura de la putere printr-o lovitură de palat, era de orientare modernistă. Ca urmare, el s-a opus politicii de sprijinire a tradiţionaliştilor religioşi. Asemenea bărbaţi (şi dintotdeauna ei au existat într-o societate musulmană strictă) se împotriveau cu severitate oricărui tip de modernizare, cum ar fi introducerea televiziunii. (După aşa ceva umbla Faisal pentru Arabia Saudită.)

Saudiţii fiind dezbinaţi, Nasser a fost cel care a răspuns la cererea de ajutorare a rebelilor yemeniţi. Ca urmare, el le-a trimis 70 000 de oameni şi o mare cantitate de echipament, care, în cele din urmă, le-a fost suficientă să câştige un război lung de cinci ani. Se produce însă o nouă întorsătură, povestea complicându-se şi mai mult. În timp ce egiptenii şi saudiţii purtau un război prin împuterniciţi în Yemen, au aflat că sunt cu toţii de aceeaşi parte a baricadei în Războiul de şase zile cu Israel.

Egipt

Dorinţa lui Nasser de a deveni liderul lumii arabe a fost salutată cu căldură mai ales când el a anunţat că Egipt şi Siria au hotărât să-şi unească istoria şi geografia şi să devină o singură ţară. Fuziunea din 1958 a fost văzută ca un prim pas spre formarea unei singure naţiuni arabe. Egiptul s-a transformat în „Provincia de sud" şi Siria în „Provincia de nord" a Republicii Arabe Unite (RAU). După ce petrecerea de la nuntă s-a terminat şi totul a fost pus la locul cuvenit, partenerii s-au uitat îndelung unul la altul, dându-şi seama că mariajul lor avea tot felul de avantaje, dar nu se baza pe afecţiune, ca să nu mai vorbim de dragoste. „Divorţul" a venit trei ani mai târziu, odată cu noua lovitură militară din Siria. Egiptul a mai păstrat totuşi impunătoarea titulatură de RAU încă 10 ani.

În mijlocul acestor evenimente, Nasser continua să lanseze zvonuri politice de pedepsire a Israelului: „Anunţ de aici, în numele poporului Republicii Arabe Unite, că de data aceasta vom extermina Israelul" (1959). Dar nu iniţia nimic pentru a-şi transforma vorbele în realitate. Cu Forţa de Urgenţă a ONU păzindu-i frontiera de la Sinai şi cu economia ţării în floare, consolidată de ajutoarele substanţiale din partea U.R.S.S. şi S.U.A., preşedintele egiptean nu avea nici cea mai mică dorinţă să întreprindă ceva care să-i clatine corabia sa bine echilibrată.

Siria

În comparaţie cu navigarea lină a Egiptului, călătoria „Provinciei de nord", Siria, a fost furtunoasă. Partidul Baas al colonelului Faisal al-Atasi a adoptat un cocktail politic de antiimperialism, nealiniere în Războiul Rece, trăsături islamiste amalgamate şi egalitarism socialist. Şi, mai presus de toate, era autoritar şi nespus de centralizat.

Armata a profitat din plin de resentimentul unanim cu privire la situaţia economică a Siriei şi la statutul său de subordonat în RAU. Astfel că o nouă lovitură de stat a restabilit independenţa Siriei. Noul guvern, oficial civil, a avut curând neplăceri cu baasiştii armatei, care, în 1963, au pus la cale o altă lovitură. Sub presiunea schimbărilor de regim, dezbinările au început să apară chiar în sânul

Partidului Baas. Unii membri au rămas cu îndârjire pronasserişti, alţii au dezvoltat legături strânse cu baasiştii din Irakul vecin. Cel de-al treilea grup era dornic să evidenţieze sorgintea specific siriană a partidului.

Fiecare facţiune susţinea că ideea unităţii arabilor este cel mai aproape în inima ei. În cele din urmă, Partidul Baas a preluat puterea, a zdrobit întreaga opoziţie, a decretat starea poliţienească şi a distras atenţia tuturor de la problemele interne, mizând energic pe sentimentul comun antiisraelian.

Irak

Situaţia era la fel de haotică şi în Irak. Aici, în pofida extinderii lucrărilor publice datorită creşterii veniturilor din petrol, domnia regelui Faisal II nu a reuşit să obţină sprijin popular. Pentru marea majoritate a populaţiei, aderarea la un Pact de Apărare Bagdad, susţinut de britanici, şi împotrivirea la formarea Republicii Arabe Unite (RAU) constituiau propriile ţeluri politice majore. În 1958, o lovitură de stat bine pusă la punct a abolit monarhia, l-a măcelărit pe rege şi pe membrii principali ai familiei regale. Puterea a ajuns în mâinile comandantului de brigadă Kassem. El a supravieţuit cinci ani pe tron, înainte de a fi izgonit (şi executat) de Partidul Baas, a cărui influenţă se răspândise venind din Siria.

În următorii câţiva ani, ţara a fost sfâşiată între ofiţeri de armată ambiţioşi, panarabişti convinşi, socialişti şi cei care căutau să pună temeliile unui stat civil stabil. Uniunea Sovietică s-a aşternut pe treabă şi, prin donaţii de arme şi ajutoare, a adus Irakul în sfera ei de influenţă. Cu toate acestea, dată fiind situaţia internă nesigură, în Războiul de şase zile Irakul nu a fost în măsură să facă altceva decât să vocifereze de pe margine.

Iordania

În mijlocul situaţiei înconjurătoare, tânărul rege Hussein al Iordaniei, perspicace în politică, a reuşit să rămână agăţat de putere. El a ales să meargă pe o sârmă diplomatică periculoasă. La un moment dat era foarte aproape să înfiinţeze o uniune panarabă cu Irakul lui Faisal. Alteori s-a menţinut la putere cu ajutorul SUA

(în valoare de 100 de milioane de dolari anual plătiţi la începutul anilor '60) şi al unităţilor de paraşutişti britanici.

Problema cea mai dificilă a lui Hussein o constituiau teritoriile aflate pe malul de vest al Iordanului şi Ierusalimul de est, pe care bunicul său, Abdullah, le ocupase în primul război arabo-israelian. Pe lângă cei 400 000 de noi supuşi, aceste teritorii îi aduseseră sute de mii de refugiaţi palestinieni şi o graniţă cu duşmanul neîmpăcat al tuturor arabilor. Dincolo de această frontieră, de-a lungul dealurilor şerpuitoare galben-cafenii care mărginesc apa Iordanului, fierul israelienilor a întâlnit cremenea palestinienilor. Spre exasperarea lui Hussein, această ciocnire a dat naştere unor scântei care, în cele din urmă, au aprins războiul.

Palestinienii

În toată această saga tristă, păgubaşi au fost palestinienii. Ei încă erau poporul uitat, compătimit de toţi, dar nedorit de nimeni.

La sfârşitul războiului Suezului, unora dintre ei le era clar că, probabil, nu vor ajunge nicăieri dacă îşi mai lasă treburile pe mâinile altora, cu deosebire în cele ale tovarăşilor lor arabi. Disperarea hrăneşte resentimentele, iar resentimentele hrănesc violenţa.

Aşa cum am văzut, detaşamentele de gherilă acţionau deja, în Palestina şi vecinătăţile ei, de zeci de ani. Tradiţia a continuat la începutul anilor '50, când discreditatul muftiu de Ierusalim, stabilit în Gaza ca lider al „guvernului tuturor palestinienilor", le-a cerut deschis tinerilor arabi palestinieni să-i atace pe uzurpatorii israelieni. Atacurile sporadice şi nu prea eficiente ale acestor *fedayeen* („fanatici" sau „cei care se sacrifică pe sine") au constituit pretextul pentru ofensiva Suezului.

După războiul din 1956, pe măsură ce Nasser şi-a intensificat strânsoarea asupra Egiptului, el a impus nişte limite palestinienilor, aşa cum făcuse şi cu Frăţia Musulmană. Nasser nu dorea ca entuziasmul acestora să-i ameninţe stilul politic conform căruia declara un lucru şi făcea altul. La sfârşitul deceniului – în contextul unor evenimente care sunt încă, probabil în mod voit, învăluite în mister – o

grupare de tineri palestinieni s-a întâlnit în Kuwaitul condus pe atunci de britanici (nici până în ziua de azi nu se ştie sigur cum au obţinut ei viză de intrare), înfiinţând o nouă organizaţie dedicată distrugerii Israelului şi formării unui stat palestinian. Organizaţia s-a numit *Fatah* („Victorie" sau „Cucerire").

Printre liderii *Fatah* se număra şi un inginer palestinian, activist politic care va juca un rol esenţial în problemele Orientului Mijlociu pentru tot restul veacului şi chiar mai departe. Numele său întreg era Mohammed Abdel Rahman Abdel Raouf Arafat Al Qudua Al Husseini. Lumii întregi el s-a prezentat însă, pur şi simplu, Yasser Arafat.

Yasser Arafat

La prima vedere, Arafat nu avea prea mulţi adepţi care să-l urmeze ca posibil lider al naţiunii palestiniene. Deşi provenea dintr-o familie palestiniană, se născuse şi studiase la Cairo. De aceea vorbea cu accent egiptean. Era scund de înălţime (1,65 m) şi orice intenţie de a arăta bine era spulberată de ochii bulbucaţi şi buza inferioară ieşită în afară. (Acestea erau handicapuri serioase în epoca de debut a televiziunii.) Mai mult, Arafat nu se distingea prin calităţile sale de orator, având tendinţa de a declama şi repeta o serie de fapte, observaţii şi poveţe greşit combinate între ele. Aceasta reflecta pregătirea sa academică lacunară.

Arafat depăşea lipsurile de mai sus printr-o vitalitate extraordinară, în care se împleteau pasiunea, hotărârea, şarmul şi curajul. Nu exista negustor mai bun în domeniu. De pildă, întâlnindu-se cu regele Faisal al Arabiei Saudite pentru a-i cere bani, în mod rezonabil el s-ar fi putut aştepta ca saudiţii să „asorteze" Kuwaitul cu câteva sute de mii de dolari. În realitate însă, Arafat a plecat de la întâlnire cu milioane. La mijlocul anilor '60, *Fatah* era, de departe, cea mai sponsorizată, dacă nu şi cea mai bine organizată, dintre toate grupările de gherilă palestiniene.

În ceea ce priveşte curajul, bravura lui Arafat, nu încape nicio îndoială. Student fiind în 1948, s-a oferit să lupte voluntar, iar în războiul Canalului de Suez a luptat în Gaza. Odată ce s-a înfiinţat *Fatah* şi a început să acţioneze, Arafat însuşi a participat la o serie de

raiduri. Adoptarea acelui acoperământ pentru cap, *kuffiya* (la început o pânză albă, care apoi a fost schimbată cu una în carouri), purtată de palestinienii ce se luptaseră cu britanicii în anii '30, i-a întărit imaginea de războinic. Acelaşi efect l-a avut şi preluarea numelui de „Yasser", împrumutat, în stilul arab obişnuit, de la un războinic curajos, prieten al profetului Mahomed.

Palestinienilor care îşi duceau existenţa în taberele jalnice de refugiaţi, Arafat le-a părut un luptător. Mai degrabă ar muri, jura el, decât să le trădeze cauza. Palestinienii i-au oferit, în schimb, încrederea lor. Ca urmare, mii de tineri s-au alăturat *Fatah*-ului. Organizaţia i-a înarmat, i-a instruit, umplându-le capetele cu vitriol antiisraelian. La mijlocul anilor '60, *Fatah*, care avea baze militare în Iordania, Siria, Liban şi Gaza, îi folosea deja în sute de incursiuni fulger în Israel.

Spre deosebire de muftiu, Arafat nu a dorit să rămână îndatorat niciunui stat sau lider arab. Le-a folosit teritoriile ca baze, le-a luat banii, dar nu a fost niciodată o marionetă în jocurile politicii. La puţină vreme după ce a primit banii de la saudiţi, ca dovadă extremă a independenţei sale nesăbuite, el a încercat să arunce în aer conducta de petrol a regatului care ducea la Marea Mediterană. De asemenea, când, în 1964, la primul summit al liderilor arabi, s-au acceptat ideile lui Nasser privind înfiinţarea unei atotcuprinzătoare Organizaţii pentru Eliberarea Palestinei (OEP) şi a Armatei de Eliberare a Palestinei (AEP), Arafat nu a avut de a face cu niciuna dintre ele.

El şi-a dat seama destul de limpede că Nasser avea nevoie de OEP pentru a-i putea controla pe palestinieni şi a le limita activitatea de gherilă. Spre deosebire de preşedintele egiptean, Arafat cerea cu nerăbdare un nou război arabo-israelian. Încă de la început, observând cruzimea duşmanilor israelieni, el scria: „Violenţa este singura soluţie." Nasser însă, mai realist, acceptase adevărul pe care Arafat nu-l concepea şi anume că, într-un război deschis, forţele dezbinate ale arabilor ar fi avut puţine şanse împotriva maşinăriei militare israeliene bine organizate. Totuşi, până la urmă, Arafat şi-a obţinut războiul. Nasser s-a dovedit a avea dreptate, palestinienii rămânând într-o mizerie chiar mai rea decât fuseseră înainte.

Înarmarea Orientului Mijlociu

Ar fi putut să nu înceapă, în 1967, un război de asemenea anvergură în Orientul Mijlociu dacă restul lumii, în special Statele Unite şi Uniunea Sovietică, nu ar fi înarmat Israelul şi pe duşmanii săi până în dinţi. Armele sovietice, inclusiv sofisticatele avioane de vânătoare MIG, şi-au găsit drum până în unele state arabe. Egiptul şi Siria au fost principalii beneficiari. Uneori, armele veneau direct din URSS, alteori prin Cehoslovacia sau alt stat membru al Tratatului de la Varşovia, replica Uniunii Sovietice la NATO.

Până în 1967, trupele statelor arabe care înfruntau Israelul erau cu 50% mai numeroase şi aveau un număr dublu de tancuri şi avioane faţă de acesta. Asemenea cifre şi comparaţii l-au convins pe Arafat şi ai lui că arabii chiar ar putea învinge Israelul. El nu mai punea la socoteală dispoziţia împrăştiată a forţelor şi planurile lor de război lipsite de o coordonare unitară.

Încă de la întemeierea statului Israel, Franţa şi Germania federală se număraseră printre cei mai fideli furnizori de arme ai săi. Franţa îşi asumase acest rol pentru a-şi menţine prezenţa în Orientul Mijlociu. Ajutorul Germaniei, care plătise aproximativ 30% din deficitul comerţului extern al Israelului, venea ca o compensaţie a Holocaustului. Echipamentul furnizat de vest-germani era, de asemenea, foarte bun. De pildă, când în 1964, preşedintele SUA, Lyndon B. Johnson, le-a oferit israelienilor tancuri americane, ei au răspuns cu politeţe că le-ar prefera pe cele germane. Ignorându-le riposta viguroasă, anul următor le-au fost livrate 210 tancuri americane şi 48 de bombardiere Skyhawk.

Decizia Statelor Unite de a înarma statele Orientului Mijlociu a venit după intervenţia sovieticilor în regiune, în timpul războiului Suezului. Reflectând asupra crizei acelor vremuri, preşedintele Eisenhower a anunţat o schimbare în politica Statelor Unite: de acum înainte ţara sa va oferi ajutor economic şi militar oricărui guvern din Orientul Mijlociu care se va simţi ameninţat de comunism. Pentru aceasta a creat un fond special în valoare de 200 de milioane de dolari.

Urmând „Doctrina Eisenhower", trupele americane au fost trimise în Liban, în sprijinul preşedintelui Camille, iar numărul armelor

şi nivelul fondurilor pentru Israel au crescut. De asemenea, preşedintele Kennedy, ajutat în campanie de evreii din Massachussetts, s-a simţit obligat să susţină Israelul. Deşi Departamentul de Stat a rămas destul de prudent în ceea ce priveşte o eventuală ceartă cu statele arabe producătoare de petrol, la moartea lui Kennedy exista deja o relaţie specială între Statele Unite şi Israel.

Sprijinul SUA le-a dat israelienilor un sentiment de siguranţă. În opinia lor, americanii nu le-ar fi îngăduit niciodată arabilor să-i cucerească. Toate acestea, plus remarca preşedintelui Johnson cum că israelienii „vor scoate untul" din duşmani dacă va începe războiul, le-a luat în considerare guvernul israelian când a plănuit o bătălie puternică.

Calea spre război

Apele Galileii

Evreii s-au luptat cu vecinii lor în împrejurimile lacului Galileea şi ale râului Iordan încă din timpuri biblice. Ocazia s-a ivit din nou în 1948, odată cu fondarea noului stat. Statele Unite au încercat să găsească o soluţie de compromis la începutul anilor '50, dar atacul lui Ariel Sharon de la Qibya a otrăvit într-atât relaţiile arabo-israeliene încât planul a eşuat.

La scurt timp după aceea, israelienii au născocit un program îndrăzneţ, tehnic competitiv, prin care să pompeze apă din Marea Galileii şi să o transporte printr-o conductă uriaşă de-a lungul întregii ţări. Pompele s-au pus în funcţiune în vara anului 1964.

Între timp, sirienii plănuiau contracararea planului vecinilor. Au construit ei, israelienii, conducta, dar Siria a ridicat baraje pe două dintre râurile care alimentează Iordanul cu apă. Aceste bariere, când ecluzele erau închise, puteau devia o cantitate uriaşă de apă de pe râul Yarmouk, ocolind râul Iordan şi Marea Galileii.

Israelienii nu s-au amuzat deloc atunci când au început să scoată apă din Marea Galileii, iar sirienii au oprit râurile care o alimentau. Timp de doi ani, noile baraje au fost bombardate şi atacate cu regularitate de israelieni, silindu-i pe arabi să-şi abandoneze

proiectul de irigări. Când, în Războiul de şase zile, forţele israeliene au capturat Înălţimile Golan, lumea s-a înşelat considerând că au făcut-o pentru importanţa lor strategică. Aşa cum comandanţii israelieni aveau să recunoască mai târziu, adevărata semnificaţie a Înălţimilor nu era militară, ci economică, mai precis acvatică.

Tensiunea în creştere

Ne aflăm în anul 1965. Avioanele israeliene atacă instalaţiile siriene. Asupra Înălţimilor Golan se produc schimburi repetate de artilerie. La miazăzi şi apus, *Fatah*-ul lui Arafat îşi intensifică incursiunile în Israel. Pagubele nu sunt mari, dar de ajuns ca israelienii să ceară guvernului şi premierului Levi Eshkol, succesorul lui Ben Gurion, să ia măsuri ferme contra lor.

Situaţia se înrăutăţeşte în momentul în care sirienii descoperă un spion israelian, Eliahu Cohen, într-o înaltă poziţie guvernamentală. Spionul este spânzurat, scandalul contribuind la căderea, un an mai târziu, a guvernului sirian. A urmat la putere o grupare baasistă profund propalestiniană. *Fatah*, care fusese temporar interzisă de regimul precedent, este din nou bine-venită, îşi reocupă sediile şi reînnoieşte atacurile asupra Israelului dinspre graniţa cu Siria.

Având în vedere cuvântările din ce în ce mai războinice la adresa celor întâmplate, era limpede că un conflict nebunesc nu era departe. Războiul nu ar fi început totuşi fără Egipt, iar Nasser nu şi-l dorea deloc. Erau deci puţine şanse ca Arafat şi palestinienii să fie în stare să-i schimbe hotărârea.

Provocarea Forţei de Apărare Israeliene (FAI)

Prima din cele două acţiuni israeliene deosebit de importante a avut loc spre sfârşitul anului 1966. Lunile anterioare fuseseră martorele atacurilor de gherilă asupra Israelului şi ale câtorva reacţii puternice ale FAI. Represaliile din 13 noiembrie nu cunosc însă precedent. Ca răspuns la o bombă teroristă pusă în Hebron, care a distrus un vehicul militar israelian, a ucis trei soldaţi şi a rănit încă patru, un detaşament israelian numeros, împreună cu tancurile sale, s-a năpustit asupra satului Samu, din Cisiordania, în plină zi.

Statisticile privind distrugerile în masă variază, dar se estimează că aproximativ 5 000 de săteni şi-au pierdut casele, spitalul, şcoala

şi moscheea. Câţiva au fost omorâţi, iar alţii răniţi. Grăbite să cerceteze la faţa locului, forţele iordaniene au fost luate prin surprindere, 50 de oameni fiind ucişi sau răniţi. Un avion al Forţei Aeriene Iordaniene Regale a fost doborât. Alte sate din zonă au suferit şi ele pagube uriaşe.

Opinia publică mondială s-a răsucit cu repeziciune împotriva Israelului. Neruşinarea sa nemiloasă asupra unor civili fără apărare a fost condamnată pe faţă de Consiliul de Securitate al ONU. Şi, ceea ce era mai important, dispăruse orice urmă de încredere în Israel din partea regelui Hussein. Acesta fusese foarte aproape să-şi piardă tronul în furia răzmeriţei care a urmat dezastrului de la Samu. Atacul asupra palatului a avut loc chiar de ziua de naştere a lui Hussein, unul dintre prietenii săi fiind atunci asasinat. Era prea neîndurătoare răsplata, se gândea cu amărăciune regele, pentru toate eforturile lui de a ţine *Fatah* departe de Cisiordania. Nici el, ca şi Nasser, nu a dorit război, dar israelienii trebuia să-i arate oarecare respect.

Cum Statele Unite erau acum legate de Israel, s-ar fi cuvenit ca şi Uniunea Sovietică să-şi facă simţită influenţa fără echivoc în culisele mişcării antiisraeliene. Văzând că nu ajung nicăieri cu Arabia Saudită sau Iordania, sovieticii au descoperit că Egiptul lui Nasser şi Siria baasistă sunt destul de receptive la linguşelile şi ofertele lor de ajutorare. În contrast cu obişnuita lui judecată sănătoasă, Nasser le-a permis diplomaţilor sovietici să-l călăuzească spre o alianţă defensivă cu fosta „provincie nordică" a Republicii Arabe Unite (RAU).

Premierul egiptean se gândea probabil că aceasta îi va permite să mai domolească atitudinea beligerantă a Siriei. În realitate, s-a întâmplat contrariul. În loc să-şi tragă înapoi partenerul prin cătuşele care îi legau, Nasser s-a descoperit ajuns într-o poziţie pe care nu dorise să o adopte.

Cea de-a doua acţiune de distrugere şi lipsită de tact a FAI (poate doar o provocare?) a avut loc în primăvara următoare. Când s-a deschis focul asupra unui tractor israelian care ara în zona demilitarizată dintre Israel şi Siria, israelienii au răspuns şi ei cu artileria. La scurt timp după aceea, MIG-urile sovietice ale sirienilor şi avioanele Mirage franceze ale israelienilor şi-au făcut apariţia pe cer.

În lupta aeriană inegală, au fost doborâte cu repeziciune patru avioane MIG. Când celelalte avioane s-au retras în interiorul ţării, israelienii le-au urmărit şi au mai doborât două în perimetrul capitalei siriene. Bărbatul arab, nici prin temperament, nici prin educaţie, nu este îndeajuns de înzestrat ca să accepte umilinţa. Bătălia aeriană din 7 aprilie 1967 a reprezentat o uriaşă umilire pentru care guvernul sirian şi poporul său au dorit răzbunare.

Dezinformarea sovieticilor

În acele momente, sovieticii au înrăutăţit o situaţie deja periculoasă aruncând, parcă, o grenadă de mână diplomatică într-o mulţime. Astfel, în timpul unei vizite la Moscova, lui Anwar Sadat, un consilier egiptean mai vârstnic, i s-a raportat că forţele israeliene se comasau la frontiera cu Siria, pregătindu-se pentru invazie. Sovieticii i-au cerut deci lui Nasser să ia măsuri pentru a-şi sprijini aliatul. Motivul pentru care au emis asemenea raport strigător la cer de fals (egiptenii şi-au dat seama imediat) rămâne un mister. Explicaţiile diferă: de la influenţa unui pahar de vodcă în plus la dorinţa de a promova războiul în Orientul Mijlociu; aceasta ar fi putut însemna debarasarea pe viitor de Statele Unite, care deja înaintau tot mai greu prin mlaştina vietnameză.

Indiferent care i-a fost scopul, avertismentul sovietic i-a dezvăluit lui Nasser o situaţie din care nu avea sorţi de izbândă: fie îşi ajuta aliatul, fie îşi pierdea onoarea în faţa întregii lumi arabe. Pentru autointitulatul lider al arabilor, cea de-a doua opţiune nici nu intra în discuţie. Cu inima grea deci, el a cerut ONU să retragă Forţa de Urgenţă (UNEF) de la graniţa din Sinai a Egiptului cu Israelul. Motivul era limpede: dacă Israelul ataca Siria, Nasser putea să lanseze un contraatac din sud.

Închiderea strâmtorii

Secretarul general al ONU, U Thant, a condus atunci o serie de negocieri delicate atât cu Israel, cât şi cu Egipt. După ce au fost respinse mai multe variante, U Thant a încercat să utilizeze cacealmaua lui Nasser. În loc de o retragere parţială, Forţa de Urgenţă a ONU (UNEF) era scoasă din toate poziţiile sale, adică din Sinai,

Gaza şi Sharm al-Sheikh, loc strategic aşezat în imediata apropiere a îngustei strâmtori Tiran. Trucul nu a ţinut. Cu forţele ONU îndepărtate din drum la cererea sa, Nasser s-a simţit obligat să reocupe Sharm al-Sheikh. În mai 1967, el a declarat strâmtoarea Tiran închisă navelor israeliene şi navelor celorlalte state care efectuau transporturi militare spre Eilat. Criza Canalului de Suez revenise în forţă.

Nasser şi-a însoţit acţiunea cu o altă salvă de agresiuni verbale: „Evreii ameninţă cu război; noi le spunem: Bine aţi venit! Suntem gata de război." Nu era deloc însă ceea ce dorea cu adevărat. Frazele pompoase şi manifestările viu colorate erau aidoma unui joc de noroc bine calculat, menit să mulţumească publicul arab fără a enerva prea mult Israelul. Din păcate, deşi îşi cunoştea propriul popor, Nasser şi-a subestimat duşmanul. În ochii guvernului israelian, închiderea strâmtorii a însemnat o declaraţie de război.

Tot la război s-au gândit şi militarii israelieni. Ei doreau frontiere ce puteau fi apărate; doreau teritoriul pe care îl ocupaseră în urmă cu 11 ani, dar fuseseră nevoiţi să-l abandoneze; doreau să le arate duşmanilor lor, o dată pentru totdeauna, că evreul umil, blând şi supus ţinea deja de domeniul trecutului.

Evenimentele s-au succedat cu repeziciune. Uniunea Sovietică a ameninţat cu represalii dacă Egiptul va fi atacat. Regele Hussein al Iordaniei s-a dus cu avionul la Cairo pentru a încheia un pact defensiv cu Nasser. Celelalte popoare arabe şi-au exprimat solidaritatea. Cu toate acestea, preşedintele american Lyndon B. Johnson a rămas alături de Israel; nici nu prea avea de ales, deoarece întreaga opinie publică americană era unitară în ceea ce privea ura pentru „Hitler de pe Nil". Chiar şi aşa, Johnson a continuat tratativele, deşi aproape fără speranţa vreunui rezultat.

„Au de gând să vină", le-a replicat el israelienilor. „Da, au de gând să lovească. Nu putem face nimic în această privinţă." Preşedintelui american îi era teamă mai ales de ceea ce ar fi putut face sovieticii dacă statele lor satelit erau presate prea mult.

În Israel situaţia era tensionată. „Trăim sau pierim", aşa suna cuvântul de ordine. Cu părere de rău, probabil, prim-ministrul Eshkol s-a lăsat dus de valul naţionalist şi l-a numit pe militaristul

pirat Moshe Dayan în funcţia de ministru al apărării. Cabinetul israelian ştia că Nasser nu avea nicio intenţie să înceapă războiul. Cu toate acestea, cuvintele lui ostile erau suficiente ca lumea întreagă să creadă că poate ar face-o totuşi. Ca urmare, era nevoie de o „contraofensivă anticipată" a israelienilor, mai mult decât suficientă pentru un atac.

Luni, 5 iunie 1967, la ora 7.45 dimineaţa, israelienii au lansat o ofensivă de dimensiunile unui blitzkrieg. Până la ora prânzului, războiul era ca şi câştigat.

6

Divizări și evoluții în perioada 1967-1973

Acest capitol cuprinde: desfășurarea și consecințele celui de-al treilea război arabo-israelian, lumea arabă între 1968-1973, intensificarea combativității Palestinei, cauzele și modul de desfășurare al celui de-al patrulea război arabo-israelian.

Războiul de șase zile

Victoria Israelului în Războiul de șase zile din iunie 1967 a reprezentat una dintre cele mai uimitoare din istoria militară modernă. Totuși, așa cum am făcut și cu primele două războaie arabo-israeliene, este important să separăm mitul de realitate. Harta (figura 5, pag. 90) înfățișează un Israel micuț, înconjurat de teritorii vaste ale arabilor. Sigur, de data aceasta, Goliat nu îl va zdrobi pe pirpiriul de David?

Dar Israel nu era un David pirpiriu. În 1967 reprezenta deja un avanpost al Occidentului. Guvernele și populația Statelor Unite, Franței și Germaniei de vest îl susțineau, îl înarmau și îl protejau. Israel era un stat creat prin război și menținut prin război. Încă de la întemeiere, purtase tot felul de lupte, deseori în postura de agresor. Comandanții săi știau precis ce fac. Dacă au cerut război, așa cum s-a întâmplat în 1967, este pentru că au știut că îl vor câștiga.

Asaltul aerian

Războiul a debutat neanunţat, cu o puternică bătălie aeriană a israelienilor împotriva Egiptului, Iordaniei şi Siriei. Scopul său a fost distrugerea cât mai multor avioane inamice atâta vreme cât stăteau încă la sol. Succesul misiunii a fost aproape deplin.

Luaţi complet prin surprindere, arabii au pierdut 189 de avioane în 80 de minute. Din totalul celor 416 aparate de zbor arabe, 393 au fost distruse, fără ca măcar spaţiul aerian israelian să fi fost încălcat măcar o singură dată. De fapt, flotele aeriene egiptene şi iordaniene au fost nimicite cu totul, iar cele ale Irakului şi Siriei, aduse în stare de neutilizare.

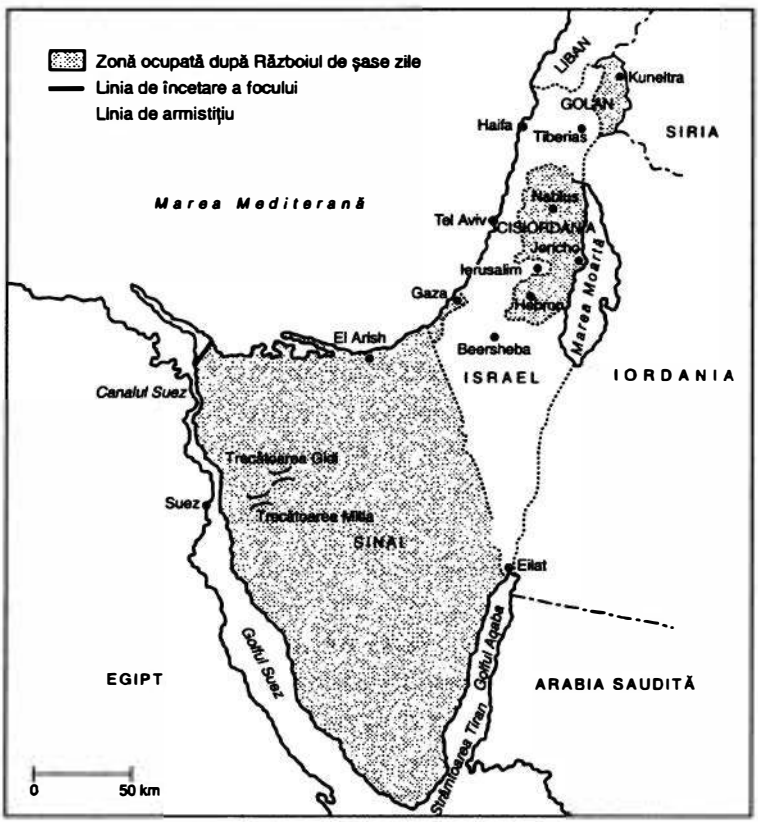

Figura 5 Graniţele Israelului după Războiul de şase zile

Israelienii au insistat, cinic şi fals, că nu au făcut decât să riposteze la manifestările ameninţătoare ale arabilor. De asemenea, agresorii, concentraţi asupra înhăţării unui teritoriu cât mai mare, au păstrat secrete proporţiile uriaşe ale succesului lor. Ultimul lucru pe care l-ar fi dorit ar fi fost să asiste la presiunile opiniei publice mondiale de încetare imediată a focului. Starea sufletească generală în SUA, unde se găseau cei mai importanţi spectatori, a fost una de admiraţie pentru „îndrăzneţul şi micuţul Israel." Se părea că amintirile de la Pearl Harbour începuseră deja să se şteargă.

Campania din Sinai

Înaintarea rapidă a israelienilor prin Sinai spre Canalul de Suez şi Sharm al-Sheikh a reprezentat mai mult o tragere la ţintă decât un război. Lipsite de acoperire aeriană, pe teritoriul arid, trupele, tancurile, tunurile şi vehiculele egiptene au constituit prăzi uşoare pentru avioanele de luptă israeliene încărcate cu proiectile de tun, explozive puternice şi bombe înspăimântătoare cu napalm.

În mai puţin de trei zile, Sinai a ajuns în mâinile israelienilor. Ei distruseseră 80% din echipamentul armatei egiptene, inclusiv vreo 700 de tancuri. Aproape 11 500 de soldaţi egipteni au pierit, mulţi fiind arşi de napalm. Israelienii au pierdut 300 de militari şi doar 60 de tancuri. Pe data de 8 iunie, Nasser, cu reputaţia făcută praf, nu a avut ce face şi a acceptat un acord de încetare a focului.

Iordania

Regele Hussein al Iordaniei a cerut încetarea focului în momentul în care a aflat ce i se întâmplase flotei sale aeriene. Continuarea rezistenţei – ştia el ce ştia – ar fi însemnat, pur şi simplu, un masacru. Israelienii i-au refuzat cererea şi, în trei zile, au cucerit malul de vest al Iordanului (Cisiordania) şi Ierusalimul de est.

În teritoriile din vest s-a instaurat un regim militar, iar Ierusalimul răsăritean s-a unit rapid cu cel apusean, fiind apoi înglobat de statul Israel. Locuinţele palestinienilor au fost rase de pe faţa pământului pentru a face loc noilor colonişti israelieni.

Siria

După ce i-a luat orice posibilitate de a lupta în aer, Israelul a lăsat Siria în pace, concentrându-se asupra ţintelor sale mai sudice.

Dinspre partea lor, sirienii nu au făcut nicio mişcare. În momentul în care israelienii erau pregătiţi să-şi schimbe direcţia spre nord şi să încerce un atac asupra Înălţimilor Golan, ONU şi-a dat seama de ce se întâmpla şi a cerut ca ostilităţile să se oprească imediat.

Prim-ministrul sovietic Alexei Kosâghin a înroşit linia directă de telefon dintre Kremlin şi Casa Albă cu ameninţările şi acuzaţiile făcute. Preşedintele Johnson, care avea destule pe cap de când cu dezastrul vietnamez, le-a solicitat israelienilor să se supună dorinţelor comunităţii internaţionale. Următoarea cucerire – a avertizat preşedintele – i-ar putea forţa pe sovietici să intervină militar.

Dar israelienii nu-şi sfârşiseră treaba cu totul, pentru că doreau Înălţimile Golan cu preţioasa lor sursă de apă. În mod criminal, pentru ca Statele Unite să nu afle că agresiunea plănuită asupra Siriei ar fi neprovocată, ei au atacat şi au scos din starea de funcţionare vasul USS Liberty, care culegea informaţii şi patrula în Marea Mediterană. Nu a fost decât un „trist accident", au explicat ei patronului lor greu de convins. De-a dreptul stânjenit, preşedintele Johnson a trecut incidentul sub tăcere. Cel mai important aliat neoficial al său a scufundat un vas american de război, omorând sau rănind 205 oameni din echipaj – şi nimeni cu excepţia marinei americane şi a Pentagonului nu a ştiut.

Având în spate Statele Unite oarbe şi surde în faţa realităţii, Forţa de Apărare Israeliană şi-a creat pretextul de a ataca Siria şi a cuceri Înălţimile Golan în numai două zile. Nu mai puţin de 115 000 de oameni au părăsit atunci regiunea. Cu navele de război americane şi sovietice din Marea Mediterană orientate astfel încât să poată duce la o încleştare, acordul de încetare a focului a venit chiar la timp.

Consecinţele războiului

Profiturile Israelului

Războiul a răpit vieţile a aproximativ 20 000 de arabi şi 766 de israelieni. În cele şase zile de luptă, aceştia din urmă au reuşit să ocupe întreaga Cisiordanie, peninsula Sinai (apropiindu-se din nou de Canalul de Suez) şi Înălţimile Golan. Dublau astfel teritoriul controlat de ei.

Suprafaţa Israelului nu se mărea prea mult, doar Ierusalimul de est fiind asimilat. Restul fusese pur şi simplu ocupat.

Motivul era cât se poate de clar. Deşi aproximativ 323 000 de palestinieni a trebuit să se refugieze, pe malul de vest al Iordanului rămăseseră pe loc de două ori mai mulţi. Nu fugiseră şi nici nu fuseseră alungaţi, deci se aflau acum sub guvernământ israelian. Dacă pământul lor ar fi devenit o parte din Israel şi li se dădea drept de vot, arabii palestinieni ar fi câştigat destulă putere ca să pună în pericol conceptul de stat sionist. Pe de altă parte, dacă israelienii înglobau teritoriile cucerite, dar refuzau locuitorilor drepturi politice, s-ar fi făcut vinovaţi de apartheid.

Niciun progres

Războiul nu a reuşit nimic deosebit în afară de faptul că le-a dat israelienilor graniţe care – considerau ei – se dovedeau mai uşor de apărat. O chestiune pur şi simplu militară, pentru că nici frontierele din 1948-1949, nici cele din 1967 nu sunt consfinţite de vreun tratat internaţional. Ele au fost stabilite unilateral şi de aceea, teoretic, erau deschise negocierilor. Atât în interiorul Israelului cât şi în afara lui, palestinienii rămăseseră poporul nedorit, poporul fără ţară. Cum arabii se găseau, din punct de vedere tehnic, încă în stare de război cu Israelul, ei continuau să nege existenţa lui ca stat. Înarmaţi cu stilouri negre, cu peniţa groasă, armate întregi de funcţionari au început să mişune prin întreg Orientul Mijlociu pentru a şterge Israelul din toate cărţile, broşurile, revistele şi hărţile din import. Superiorii lor refuzau să accepte faptul că petele rezultate îi atrăgeau cititorului şi mai mult atenţia asupra duşmanului cenzurat.

Victoria totală a Israelului şi umilirea deplină a arabilor nu a lăsat loc de negocieri. William Rogers, secretarul de stat al preşedintelui Richard Nixon, spera însă altceva. De aceea a încercat, fără succes, să-i convingă pe israelieni să accepte un teritoriu pentru a încheia pacea aşa cum fusese ea conturată în Rezoluţia 242 a ONU. În 1970, reacţia lui Nixon a fost aceea de a-i transmite problema consilierului său pe probleme de securitate naţională, Henry Kissinger. Acesta, în loc să încerce să-i aducă pe arabi şi pe israelieni împreună, la masa tratativelor, prima lui grijă a fost să minimizeze influenţa sovietică în

Orientul Mijlociu. Kissinger considera că o mai bună politică pentru SUA în acel moment era aceea de statu-quo. El spera să demonstreze astfel arabilor că, aşa cum se întâmplase Egiptului şi Siriei în 1967, prietenia cu Uniunea Sovietică nu le-ar putea aduce niciun câştig durabil, ba chiar ar putea atrage după sine dezastrul. Pe de altă parte, toate formele de ajutorare a Israelului de către SUA au crescut în mod simţitor.

Aşa cum vom vedea, politica lui Kissinger a avut succes doar parţial. Nereuşind să sprijine mişcările de pace, mai cu seamă cea a lui Anwar Sadat, el a încurajat fără să vrea izbucnirea unui nou război.

Rezoluţia 242

După luni întregi de discuţii, în noiembrie 1967, Consiliul de Securitate al ONU a adoptat Rezoluţia 242 ca prim cadru de lucru în rezolvarea situaţiei arabo-israeliene. La baza ei stătea conceptul „teritoriu pentru pace". Se specifica, de asemenea, că este ilegal să obţii pământ pe calea războiului şi că fiecare naţiune din regiune avea dreptul să trăiască în pace, în interiorul unor hotare sigure. La final, se făcea apel la o „rezolvare dreaptă" a problemei refugiaţilor palestinieni.

Ulterior, *teritoriul pentru pace* va sta la baza acordurilor arabo-israeliene. În acel moment însă, balanţa puterii dintre cele două părţi era prea inegală pentru a se înregistra vreun progres. Mai mult, Rezoluţia 242 nu a făcut nimic pentru palestinieni, care au şi respins-o imediat. Aceasta a anunţat, de fapt, începutul uneia dintre cele mai importante schimbări în Orientul Mijlociu în următorii 15 ani: declinul treptat al panarabismului şi intensificarea naţionalismului palestinian ca principală ameninţare a securităţii Israelului.

Intră în scenă Sadat şi Assad

Războiul de şase zile a încetinit considerabil discuţiile despre „eliberarea" palestinienilor. Umilirea din cele trei războaie dovedise că statele arabe pur şi simplu nu erau suficient de puternice pentru a se repezi asupra Israelului. În schimb, retorica lor tindea să reflecte

tot mai mult ceea ce însemnase dintotdeauna cu adevărat, şi anume că propriul interes naţional era mai presus de orice altceva.

Egipt

Egiptul lui Nasser a avut cel mai mult de suferit dintre toate statele arabe. Forţele terestre şi aeriene îi fusese anihilate, pierduse porţiuni vaste de teritoriu, iar profitabilul Canal de Suez rămânea închis. Paguba cea mai semnificativă a înregistrat-o însă reputaţia personală a lui Nasser ca lider al lumii arabe. Când după cuvinte glorioase urmează activităţi mărunte, publicul nu mai este dispus să-i acorde atenţie vorbitorului a doua oară.

De vreme ce israelienii doreau în continuare să le reamintească egiptenilor de inferioritatea lor, iar Nasser dorea să le demonstreze că a pierdut doar o bătălie, şi nu întregul război, în 1968, între cele două ţări, a început unul nou, numit „războiul de uzură". Purtat într-o manieră spasmodică în jurul Canalului de Suez, a provocat numeroase victime de ambele părţi înainte de a putea fi oprit în 1970. În timpul „războiului de uzură", sovieticii au refăcut forţele armate ale egiptenilor, înzestrându-le cu tehnologie modernă, inclusiv cu puternicele rachete antiaeriene SAM 3; ba chiar au permis militarilor sovietici să piloteze avioane egiptene împotriva aparatelor de zbor israeliene.

În 1970, Nasser s-a stins din viaţă din cauza unui infarct, fiind plâns îndelung de toată lumea arabă. În pofida dezastrului din 1967, el s-a străduit mai mult ca oricine ca populaţia arabă să fie respectată şi dincolo de Orientul Mijlociu. Nasser nu a fost un dictator. În spatele cuvântărilor bombastice ocazionale se afla de fapt un suflet căruia chiar îi păsa de bunăstarea poporului său.

Acelaşi lucru se poate spune despre succesorul lui, Anwar Sadat, deşi el nu a folosit acea retorică exagerată. Sadat a fost un gânditor realist, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial colaborând chiar cu naziştii, în speranţa că ei îi vor alunga pe britanici din Egipt. La scurtă vreme după venirea la putere, Sadat le-a propus israelienilor un tratat de pace în baza Rezoluţiei 242. Prim-ministrul Golda Meir şi cabinetul ei a reflectat asupra propunerii, apoi a respins-o clar. La fel şi Statele Unite.

Pe când era doar vice-preşedintele lui Nasser, Sadat nu fusese luat în serios, nici în Egipt, nici în străinătate. Aşa că el începuse acum să lucreze la îmbunătăţirea imaginii sale. În primul rând, a distrus socialismul deformat impus de Nasser. Apoi, aşa cum am văzut, a făcut oferte de pace Israelului. Când acestea au fost respinse, sătul de ajutorul primit de la sovietici, Sadat a pus capăt parteneriatului cu ei, ordonând consilierilor acestora să părăsească ţara.

Sadat nu a contribuit prea mult la progresul economiei apatice a Egiptului, nemulţumirea fiind generală. În ciuda eşecurilor iniţiale, preşedintele era sigur că răspunsul la toate problemele ţării îl reprezenta o pace permanentă şi durabilă cu Israelul. Această pace i-ar fi permis alocarea a milioane de dolari (destinaţi până atunci armatei) unor planuri de dezvoltare mult mai avantajoase. Dar cu un Israel refractar la tratative şi cu Statele Unite care, mulţumită lui Kissinger, erau fericite să lase lucrurile exact la fel, ce-ar fi putut face Sadat? Şi cum răbdarea i se scurgea încetul cu încetul, el a pus la cale un plan disperat pentru a dovedi că Israel nu era acel monstru militar pe care îl credeau cu toţii.

Siria

Înfrângerile militare şi pierderea de teritorii au dus, nu în mod surprinzător, la subminarea autorităţii guvernului sirian aflat la cârma ţării. Puciul a avut loc în 1970, când ministrul apărării, Hafiz Assad, a îndepărtat fără zarvă guvernul şi a promulgat o serie de măsuri care au contribuit la alegerea lui, un an mai târziu, ca preşedinte.

Pregătirea din tinereţe a lui Assad ca pilot de vânătoare nocturn se potrivea perfect cu stilul său de conducere. Cu un profil obişnuit, membru al comunităţii alawite, care reprezenta minoritatea şiită în Siria, Assad a rămas mult timp în întuneric, nevăzut, trăgând sforile puterii cu o cruzime nespusă. Se asemăna în această privinţă cu opozanţii săi, israelienii, numai că ţelul îi deosebea. Mai presus de toate, posomorâtul dictator a căutat să rămână la putere. După aceea, urmau recuperarea Înălţimilor Golan, expansiunea puterii siriene şi zdrobirea Israelului. Când Sadat a întrerupt relaţiile cu Uniunea Sovietică, Assad a fost mulţumit să devină principalul stat clientelar al sovieticilor în zonă. Dar nu comunismul l-a atras pe el, ci armele.

Palestina militantă

Războiul de şase zile şi Rezoluţia 242 a ONU au reprezentat un punct de cotitură în istoria palestinienilor. Divizaţi între exil, taberele aglomerate de refugiaţi şi viaţa apatridă în teritoriile ocupate, ei ştiau acum sigur că aveau foarte puţine şanse ca tovarăşii lor arabi să vină să-i salveze. Dacă nimic nu mai era de făcut, trebuia ei înşişi să facă ceva.

Organizaţiile palestiniene

Se estimează că în anul 1970 numai în Iordania existau cel puţin 30 de organizaţii palestiniene. Câteva erau independente, cele mai multe fiind însă sprijinite de unul sau mai multe state arabe, ori de o putere din afară precum Uniunea Sovietică sau China comunistă. În numeroase organizaţii se infiltraseră agenţi israelieni sau/şi CIA.

Liderul palestinian Yasser Arafat era incapabil (sau, după unii, nu dorea) să asigure o conducere centralizată. El chiar a complicat lucrurile, înfiinţând propria sa ramură musulmană, *Fatah*-ul Islamic. Diversitatea şi complexitatea confuză explică de ce multă vreme palestinienii nu s-au putut uni într-un singur glas şi nu au urmat o strategie consecventă. Pentru acest eşec, Arafat este principalul vinovat.

Paravanul potrivit a fost Organizaţia pentru Eliberarea Palestinei (OEP), înfiinţată în 1964, sub auspicii egiptene, cu scopul de a coordona activităţile palestinienilor. Avea un preşedinte, corpuri legiuitoare (Consiliul Naţional al Palestinei), un statut şi, din 1968, o Armată de Eliberare a Palestinei. Înainte de anul 1967, războiul era mai mult la discreţia „patronilor" din Liga Arabă. După aceea a căpătat o trăsătură distinctă palestiniană. În 1969 Yasser Arafat a fost ales preşedinte al OEP.

Fatah a constituit organizaţia de gherilă a lui Arafat încă de la sfârşitul anilor '50. Având sediul principal în Damasc, Fatah acţiona mai cu seamă în Siria, Iordania şi Liban. După umilirea arabilor în războiul de şase zile, organizaţia a căpătat un prestigiu deosebit prin felul în care a respins în anul următor un atac al FAI asupra localităţii Karameh, cartierul general *Fatah* din Iordania. În 1970, *Fatah* reprezenta cea mai mare şi mai bogată organizaţie palestiniană, întrecând OEP.

Al Sa'iqah (Trăsnetul) era un grup socialist de gherilă de mici dimensiuni din Siria, înfiinţat în 1968. De la sfârşitul anilor '60 încoace, Frontul Popular de Eliberare a Palestinei (FPEP), condus de intransigentul marxist George Habash, a sabotat tot ce ţinea, în general, de interesele israelienilor şi occidentalilor. Specializat în deturnarea avioanelor, FPEP respingea orice negociere cu Israelul („acel căţel de salon al capitaliştilor imperialişti") sau cu cei care îl susţineau. Frontul Democratic pentru Eliberarea Palestinei (FDEP) constituia o mişcare politică de extremă stânga fondată de iordanianul creştin marxist Naif Hawatmeh. FDEP a conlucrat cu PEP, angajându-se din anii '70, în special, la acte de terorism fără discriminare.

Septembrie cel negru

La sfârşitul anilor '60, Arafat şi alţi lideri palestinieni au realizat o dublă abordare a problemelor palestiniene. Astfel, paralel cu atacurile de gherilă, au încercat să dezvolte simţul naţional al palestinienilor, asigurându-le şcoli, spitale, centre de instruire şi alte tipuri de asistenţă practică. Israelienii au respins cu hotărâre propunerea sinceră a lui Arafat ca Israelul şi teritoriile ocupate să devină un singur stat, laic şi democratic. De fapt, Israelul a refuzat să recunoască până şi OEP, categorisind-o drept organizaţie teroristă ilegală.

Nici regele Hussein al Iordaniei nu se dădea în vânt după OEP şi diversele sale încrengături. El dezaproba politica lor de stânga şi refuzul de a lua în considerare un acord cu Israelul. Şi, mai presus de toate, Hussein se opunea metodelor lor nelegiuite pe teritoriul iordanian. Membrii OEP ajunseseră cunoscuţi ca stat în stat. Mai precis, ei semănau cu bande anarhice de tâlhari care terorizau, violau şi jefuiau populaţia băştinaşă. Mii de oameni au fost ucişi în ciocnirile dintre militanţii palestinieni şi armata iordaniană.

La un moment dat Hussein a încercat să-i atragă pe palestinieni de partea lui, desemnându-l pe Arafat prim-ministru. Preşedintele OEP a rămas uluit. Premier? Să conducă un guvern? Pus în încurcătură de ofertă şi alarmat la gândul unei responsabilităţi respectabile şi explicabile, el a refuzat. Odată compromisul respins, regele s-a hotărât să-i supună pe palestinieni prin măsuri mai puţin delicate.

Arafat ştia că Hussein îl dispreţuieşte. Cu toate acestea, şi-a dat seama că sirienii lui Assad şi forţele irakiene, aflate încă în Iordania, i-ar veni în ajutor în cazul unei înfruntări.

Criza a avut loc în septembrie 1970 când FPEP a deturnat patru avioane de linie occidentale. Unul a fost aruncat în aer la Cairo; celelalte trei, îndreptate spre Aman, au fost, în cele din urmă, distruse acolo. Pasagerii, în pericol să se prăbuşească şi supuşi prelegerilor despre viaţa politică palestiniană, au scăpat teferi. Scopul acestor deturnări era de a-i elibera, în schimb, pe palestinienii prizonieri şi de a atrage lumii atenţia asupra cauzei palestiniene.

A constituit ultima picătură pentru Hussein. Era absolut de neacceptat utilizarea, ba chiar schimbarea numelui aeroportului capitalei pentru activităţi teroriste antioccidentale. Cineva trebuia să-şi facă bagajele: ori el, ori toată adunătura aceea de activişti palestinieni. Regele a declarat legea marţială, a anulat toate drepturile de exprimare politică şi a trimis armata. Arafat a cerut ca Hussein să fie alungat, iar palestinienii să conducă revoluţia.

Lupta a fost dură. La început, cu rândurile întărite de unii dezertori din armata iordaniană, palestinienii au avut succes. Irakienii nu s-au implicat totuşi, iar trupele blindate de tancuri siriene care înaintaseră au fost repede rechemate când Statele Unite şi Israelul au dat de înţeles că nimeni nu va ajunge la Aman intact.

Până la sfârşitul lunii, „septembrie cel negru" l-au numit palestinienii, aceştia au fost înfrânţi. Arafat şi 4 000 de adepţi ai săi au luat, în cele din urmă, drumul spre Liban, unde vor provoca o mişcare socială de şi mai mare amploare (vezi capitolul 7). Se pare că însuşi liderul OEP ar fi părăsit Iordania deghizat. Autorităţile iordaniene au declarat că ele au ştiut tot timpul cine era Arafat şi unde îşi avea sediul. Numai că erau prea încântate să-l vadă cu spatele. Incidentul, considerat de prost gust, s-a reflectat destul de rău asupra imaginii lui Arafat, asupra militanţilor palestinieni şi a întregii lumi arabe.

Se termină răbdarea lui Sadat

Terorism şi antiterorism

Ca şi la sfârşitul celorlalte războaie, unii israelieni au crezut că, după conflictul din 1967, siguranţa pământului lor va depinde de regularitatea cu care ei le vor aminti arabilor de atotputernicia Israelului. Purtătorul lor de cuvânt pe plan politic era Menahem Begin, iar pe plan militar, neîndurătorul Ariel Sharon. În opinia celor doi, Israelul nu ar trebui să înapoieze niciodată teritoriile acaparate în timpul Războiului de şase zile.

Premierul Golda Meir, care îl înlocuise pe Eshkol în 1969, era mai moderată. Conducând o coaliţie conservatoare laburistă (din cauza sistemului electoral proporţional, toate guvernele Israelului erau de coaliţie), Meir a simţit că ţara sa ar trebui să păstreze Gaza şi Ierusalimul de est, dar că s-ar putea ivi unele negocieri cu privire la celelalte teritorii ocupate. Divizarea în viaţa internă a Israelului apăruse mai cu seamă ca urmare a tensiunii extraordinare pe care israelienii de rând ajunseseră să o simtă, de parcă ar fi trăit permanent sub asediu.

Impresia de asediu era impusă şi de atacurile teroriste continue care, ca întotdeauna, atrăgeau represalii în masă. Sharon era reprezentantul cel mai fidel al acestora din urmă, „rărind" taberele de refugiaţi palestinieni, măturându-i pe arabi pentru a face loc aşezărilor evreieşti şi, ocazional, distrugând sate întregi. Devastarea, de pildă, a localităţii siriene Dail, în ianuarie 1973, a provocat moartea a 500 de persoane.

În septembrie 1972, Fatah a întreprins cea mai îndrăzneaţă misiune a sa. Arafat dorise astfel „să sporească prestigiul" grupării, după ce paginile ziarelor deja se umpluseră de relatări privind recentele misiuni de preluare ale Frontului Popular de Eliberare a Palestinei (FPEP). Ţinta au constituit-o Jocurile Olimpice de la München, mai presus decât s-ar fi gândit cineva. Asemenea altor numeroase proiecte ale lui Arafat, încercarea de a-i lua ostateci pe atleţii israelieni nu a fost bine plănuită şi a fost făcută de mântuială. Unsprezece israelieni şi cinci terorişti Fatah au fost ucişi. Au urmat, bineînţeles, represalii cumplite din partea FAI, care s-au soldat cu

moartea a aproximativ 500 de palestinieni, sirieni şi libanezi. La terminarea episodului, niciuna dintre părţi nu reuşise să-şi îmbunătăţească reputaţia.

Planul arab

Fără să atragă atenţia asupra a ceea ce se petrecea, Sadat a reconstituit forţele armate ale Egiptului. De exemplu, apărarea sa antiaeriană putea acum să acopere o suprafaţă de până la 16 km dincolo de Canalul de Suez. În acelaşi timp, sovieticii pompau arme (mai cu seamă tancuri) în Siria, oferind armatei lui Assad un avantaj neobservat, dar considerabil, în zona Înălţimilor Golan. Pe de altă parte, guvernul Goldei Meir nu putea crede că arabii reprezintă o ameninţare reală. De mirare că serviciul de informaţii israelian, de regulă atât de eficient, nu raportase nimic alarmant.

În sud, încrederea israelienilor se baza pe un zid uriaş de nisip şi oţel, în vârful căruia se aflau cazemate. Acest presupus invincibil zid, numit „Bar Lev", se întindea pe 160 de km de-a lungul Canalului de Suez. Pentru a fi de două ori siguri, israelienii erau pregătiţi să toarne petrol în Canal şi să-i dea foc, producând o barieră de flăcări de netrecut. Inginerii egipteni au studiat însă problema cu atenţie. Şi-au informat preşedintele: aproape sigur puteau să înfrunte atât peretele de foc, cât şi „Bar Lev".

Sadat nu căuta să recucerească Sinaiul şi apoi să mărşăluiască singur spre Ierusalim. Dorea o victorie simbolică, pentru a demonstra lumii că israelienii nu erau de neînvins. După aceea, credea el, ar fi posibilă o pace negociată în mod real. Assad, cu care Sadat încheiase un pact militar secret, avea ţeluri mult mai înguste. El dorea recăpătarea Înălţimilor Golan. În momentul cuceririi lor, Assad fusese ministrul apărării şi de aceea era dornic să-şi ispăşească această greşeală.

Al patrulea război arabo-israelian

Atacul simultan egipteano-sirian s-a lansat pe data de 6 octombrie 1973. Era de Yom Kippur, mare sărbătoare evreiască. Pentru prima oară surpriza a fost de partea arabilor. Scafandrii egipteni au

blocat conductele prin care trebuia să se scurgă petrolul în canal. Tulumbe cu presiune foarte ridicată au spulberat destul nisip de pe Bar Lev pentru ca tancurile egiptene să-l traverseze rapid. În acelaşi timp, rachetele sovietice antiaeriene lăsau urme în aviaţia israeliană care încerca să oprească înaintarea.

În doar două zile, israelienii au pierdut 500 de tancuri şi 49 de avioane. Disperat, Dayan i-a spus premierului: „Ne îndreptăm spre o catastrofă." Pentru prima dată arabii au pricinuit o înfrângere importantă israelienilor. „Ne-ai făcut pe toţi tare mândri", a spus regele Faisal al Arabiei Saudite liderului egiptean care zâmbea.

Sadat, care îşi atinsese scopul, ar fi fost fericit să pună capăt războiului atunci pe loc. Din nefericire pentru el, aliatului Assad îi mergea mai puţin bine. După o înaintare semnificativă la început, forţele sale au fost împinse înapoi pe drumul Damascului. Pentru a-l ajuta, Sadat a ordonat o înaintare dincolo de cortina de protecţie a apărării antiaeriene. A urmat, în mod previzibil, un adevărat măcel, aviaţia israeliană trăgând în oamenii şi tancurile lor lipsite de apărare.

În momentul începerii luptelor, Irakul a trimis 20 000 de oameni în Siria. Iordania, Kuwait, Maroc, Algeria şi Arabia Saudită au trimis pe front numai forţe simbolice. Organizaţia pentru Eliberarea Palestinei (OEP), deşi nu se afla sub comanda lui Arafat, a luptat pe ambele fronturi. Mai important a fost şi faptul că SUA şi URSS au adus întăriri celor două părţi.

Preşedintele american Richard Nixon a ajutat Israelul, deşi regele Faisal l-a ameninţat că ţările arabe producătoare de petrol ar putea fi silite să instituie un embargo asupra statelor care sprijină Israelul. Chiar s-a întâmplat aşa în momentul în care Nixon a mers şi mai departe, oferindu-i Israelului uluitoarea sumă de 2,2 miliarde de dolari. Preşedintele Statelor Unite voise să se asigure că Israelul se putea apăra singur, fără să fie nevoit să recurgă la arme nucleare. Capacitatea nucleară a Israelului, deşi niciodată folosită, a fluturat întotdeauna ca o piază rea asupra crizelor Orientului Mijlociu.

După ce Sharon şi-a regrupat trupele din sud, a început să plănuiască să traverseze Canalul în Africa. Manevra unui pod gigantic pe poziţie a fost slab exploatată. Ca urmare, doar un număr mic de tancuri israeliene au reuşit să treacă de partea cealaltă. Aici au

dat piept cu rezistenţa compactă a egiptenilor. Între timp, Sadat a recunoscut că nu putea lupta şi cu israelienii, şi cu Statele Unite, şi a acceptat încetarea focului.

Israelienii au rupt însă, în mod repetat, înţelegerea. Liderul sovietic, Leonid Brejnev, a menţionat atunci necesitatea unei forţe ONU de menţinere a păcii, pe care să o asigure chiar el şi care să se interpună între cele două armate. Nixon a respins ideea trupelor sovietice în Orientul Mijlociu. Arsenalul militar al celor două superputeri a fost pus în stare de alertă. Din fericire, înainte ca cineva să apuce să apese pe butonul declanşator, s-a ajuns la o soluţie de compromis. Nu era nevoie de trupe, dar observatori ONU vor monitoriza acordul de încetare a focului aşa cum era prevăzut în Rezoluţia 338.

Din nou, o criză a Orientului Mijlociu a ameninţat să arunce omenirea într-o catastrofă nucleară. De data aceasta, nimeni din cei implicaţi – americanii, ruşii, israelienii şi arabii – nu doreau ca evenimentele să se mai repete. De asemenea, condiţiile unei înţelegeri erau mult mai favorabile. Înfrângându-i pe israelieni pe câmpul de luptă, chiar dacă numai temporar, şi îngenunchind Occidentul cu embargoul petrolier, arabii şi-au câştigat, în sfârşit, dreptul de a fi luaţi în serios.

Arma petrolului

Pe data de 17 octombrie 1973, Organizaţia Ţărilor Exportatoare de Petrol (OPEC), o grupare predominant arabă, a mărit preţul ţiţeiului cu 70%. În acelaşi timp, a redus producţia cu 25% şi a oprit vânzarea tuturor produselor sale către SUA şi Olanda (principalele susţinătoare ale Israelului). Deficitul de petrol a mărit şi mai mult preţul acestuia. Astfel, dacă în 1972, barilul de ţiţei costa 3 dolari, la sfârşitul anului 1973, acesta ajunsese la 18 dolari.

Efectele au fost devastatoare, cu mult mai mari decât şi-ar fi închipuit OPEC. Evident că s-a simţit lipsa petrolului în întreaga lume. În industria britanică nu se mai lucra decât trei zile pe săptămână pentru a se economisi combustibil. Numeroase state occidentale au impus limite de viteză pe drumurile lor în vederea reducerii

consumului de benzină şi motorină. Benzinăriile aşteptau însetate, iar în faţa celor care încă mai funcţionau se formau cozi interminabile. Au existat cazuri în care şoferii supăraţi s-au împuşcat unul pe altul în lupta pentru un loc la coadă.

Economia globală stagna. Pe măsură ce tot mai multe state au cunoscut recesiunea, a luat amploare şi şomajul. Tot atunci a apărut şi inflaţia, ca urmare a creşterii rapide a preţurilor. Stagflaţia (stagnarea plus inflaţia) a provocat o mizerie generală, afectându-i cel mai rău tot pe săraci. Zece ani întregi au trecut până când s-a încheiat criza mondială. Între timp, Occidentul a făcut eforturi considerabile de a-şi diversifica sursele de energie, dezvoltând energia nucleară şi exploatându-şi propriile câmpuri petroliere, cum ar fi cele din Alaska şi Marea Nordului.

Reacţia politică

Utilizarea armei petroliere de către OPEC a aruncat Occidentul, cu deosebire Statele Unite, într-o dilemă spinoasă. Multă vreme ele păstraseră legături strânse cu Arabia Saudită care deţinea aproximativ 30% din rezervele de petrol ale globului. Dar întotdeauna au existat voci care puneau sub semnul întrebării această prietenie, motivând tirania internă a saudiţilor şi sprijinirea terorismului palestinian. Această problemă era acum aspru analizată.

În general, guvernele occidentale au închis ochii la ceea ce se petrecea în viaţa internă a ţărilor producătoare de petrol, de exemplu în Arabia Saudită, pretinzând că afacerile interne ale unui stat constituiau propria sa responsabilitate. În acelaşi timp însă, acele guverne criticau cu generozitate ce se întâmpla în interiorul statelor comuniste. O regulă pentru bogaţi, alta pentru restul... Mai precis spus, criza petrolului a îndepărtat mult de realitate politica lui Kissinger faţă de Orientul Mijlociu de a menţine statu-quoul. Probabil că acţiunea întreprinsă de OPEC nu i-a ajutat pe palestinieni (oricum, cu greu s-ar fi putut crede că asta intenţiona), dar a iniţiat procesul de încheiere a unei păci mai durabile.

Imaginea arabilor

Imaginea lumii asupra arabilor a cunoscut o transformare dramatică. Comportamentul OPEC a făcut statele producătoare de

petrol şi mai bogate decât erau înainte. Milionarii, ai căror taţi creşteau cămile şi ale căror mame se născuseră în cort, îşi purtau veşmintele cu mândrie, în timp ce se plimbau prin oraşele occidentale în limuzine uriaşe, cumpărând proprietăţi şi finanţând tot felul de proiecte comerciale.

Ministrul saudit al petrolului, şeicul Ahmed Yamani, era satirizat în unele ziare occidentale ca fiind un tâlhar care cerea: „Yamani (your money) or your life!" Adică „Banii sau viaţa!". Culmea ironiei, dar chiar era adevărat. „Iubiţi-ne sau detestaţi-ne", au concluzionat arabii.

Iată o povestire care ilustrează grăitor noua imagine a acestora. În Marea Britanie, un orăşel scăpătat de la malul mării dorea să-şi revigoreze economia, dezvoltându-şi portul. Capitalul necesar acestui proiect se găsea greu. Afacerea avea nevoie de un sponsor, de cineva care să-i asigure şi pe ceilalţi că proiectul era sigur. Atunci intră în scenă un actor îmbrăcat în haine arabe, într-o maşină cu şofer. Personajul s-a dus în port, i s-au arătat împrejurimile, a pălăvrăgit cu autorităţile, a zâmbit, a dat din cap şi a plecat cu şoferul său cu tot. Imediat, zvonurile au început să curgă: un miliardar arab susţine proiectul. În scurt timp, s-au găsit destule fonduri pentru ca lucrările să demareze.

Revenind la lucruri mai solemne din Orientul Mijlociu, criza petrolului a adâncit două spărturi majore în regiune. Una a fost între statele producătoare de petrol şi restul. Cealaltă s-a făcut remarcată între statele care au îmbrăţişat concepţiile laice liberale de tip occidental şi cele care au luat-o pe căi mai puritane ale fundamentalismului islamic. Din aceste prăpăstii gemene, vor ieşi curând monştrii care vor continua să răvăşească Orientul Mijlociu.

7

Libanul sângerează

Acest capitol cuprinde: erodarea treptată a stabilităţii libaneze în anii '60 şi la începutul anilor '70, războiul civil din Liban, invazia Israelului în Liban, alungarea OEP şi masacrele din taberele de refugiaţi, refacerea lentă în ultimii ani a Libanului.

O pace încurcată

Am văzut în capitolele anterioare cum a apărut Libanul, după Primul Război Mondial, prin împărţirea provinciei otomane Siria de către francezi. Străvechile verigi siriene sunt importante, deoarece ele au recăpătat forţă după 1945, jucând un rol important în istoria libaneză de atunci încoace. Am aflat, de asemenea, cum constituţia ţării, la baza căreia se afla un acord intercomunitar de împărţire a puterilor, i-a permis acestui mic stat insolit, dar prosper, să scape de furtunile care au asediat într-o mare măsură Orientul Mijlociu după al Doilea Război Mondial.

În anii '50, preşedintele Camille Chamoun a avut neplăceri cu vecinii săi arabi din cauza atitudinii făţiş prooccidentale şi proisraeliene a Libanului. Perspicacitatea politică a comandantului armatei libaneze, generalul Chehab, şi staţionarea pentru un timp a unor vase americane a împiedicat revoltele de mai mare amploare. Chehab ajunge apoi premier. Sub conducerea lui şi a succesorului său, Libanul a cunoscut o viaţă stabilă, transformându-se într-un antrepozit prosper şi viguros, precum şi într-un centru financiar util întregii regiuni.

„Bine aţi venit la Beirut!", îi ura un tânăr libanez, în 1973, unui turist din Occident. „Oraşul nostru reprezintă Parisul Orientului Mijlociu. Toată lumea e fericită aici. Avem minţi deschise şi tolerăm orice". Se poate ca Beirutul să fi fost încântător, dar nu toţi erau fericiţi, iar minţile se închistau rapid. Doi ani mai târziu, acest loc devenea iadul pe pământ.

Cauzele instabilităţii

Secretul stabilităţii libaneze consta în relaţiile armonioase dintre comunitatea creştină şi cea musulmană. Mai precis, însemna împărţirea puterii între cele patru mari grupări socio-religioase: creştini, druzi, sunniţi şi şiiţi. Dar aceste relaţii s-au degradat continuu.

Ca urmare a urbanizării rapide, 40% din populaţie trăia în aglomeraţia urbană Beirut. Aceasta a dus la adâncirea prăpastiei dintre provinciali (în mare parte musulmani) şi orăşenii creştini. În Beirut chiar, comunităţile etnice şi religioase trăiau în cartiere diferite. Când necazul a izbucnit, serviciile de securitate s-au mişcat, în mod notoriu, foarte greoi.

În 1967 Libanul a refuzat să se alăture arabilor în Războiul de şase zile împotriva Israelului şi la fel a procedat în 1973, cu ocazia războiului de Yom Kippur. Deciziile respective i-au atras ostilitate din partea arabilor. Pe plan intern, minoritatea creştină (adică 40% din totalul populaţiei) este cea care şi-a atras vrăjmăşie, deoarece controla cele mai influente poziţii în stat. În rândul creştinilor se distingeau maroniţii, care reprezentau aproximativ 23% din populaţia Libanului. Începuseră să umble zvonuri că ar exista acorduri secrete între creştini şi israelieni. Ironia soartei făcea ca tocmai opusul acestui zvon să fie adevărat: neştiuţi de libanezi, Ben Gurion şi Dayan discutau la lumina zilei despre invadarea şi dezmembrarea Libanului.

Afluxul a circa 270 000 de refugiaţi palestinieni, alungaţi de război şi de politica israelienilor, a provocat dificultăţi libanezilor. În 1973, palestinienii constituiau 10 procente din totalul locuitorilor Libanului. Unii s-au descurcat bine. De pildă, cea mai mare companie de construcţii din ţară, CCC, era deţinută de palestinieni. Cei mai mulţi însă erau săraci şi fără pământ şi aveau parte de aceleaşi nedreptăţi ca şi musulmanii săraci din zonele rurale.

A urmat apoi „Septembrie cel negru", care i-a adus în țară pe liderii OEP și pe adepții lor din Iordania. Ei au venit cu arme, cu propria lor organizare și, mai presus de orice, cu o atitudine independentă și agresivă. Pentru mulți libanezi, în special creștini, membrii OEP erau niște fanfaroni nepoftiți. Ca și în Iordania, ei și-au alcătuit propria lege, au adunat taxe, au blocat șoselele cu obstacole, comportându-se, în general, precum stăpânii locurilor. În Beirut a fost mai rău, din cauza abundenței banilor și a atmosferei cosmopolite și indolente a orașului. Birocrația OEP a devenit uriașă și coruptă, unii dintre reprezentanții săi îmbogățindu-se prin vânzarea armelor către creștini. Arafat ținea socotelile OEP într-un carnețel din buzunarul vestei. El chiar și-a găsit timp în viața lui pentru femei. Trecuse ceva timp de când *Fatah* era, la începuturi, de o simplitate necioplită!

Realitatea haotică a Beirutului nu s-a potrivit însă cu imaginea lumii față de OEP. Profilul internațional al lui Arafat și al organizației sale se îmbunătățise considerabil întrucât el și-a redus o vreme activitatea teroristă, prezentându-se omenirii ca un pacificator. Deși transformarea sa nu a reușit să spargă total gheața în relația cu administrația SUA, în alte părți a dat roade. Planul OEP de rezolvare a conflictului palestiniano-israelian prin înființarea a două state distincte era, în general, bine văzut. În 1974, în cadrul summitului Ligii arabe de la Rabat, s-a discutat, printre altele, ca OEP „să fie singura reprezentanță legitimă a poporului palestinian". Câteva luni mai târziu, Arafat s-a adresat Organizației Națiunilor Unite, iar anul următor OEP a primit statutul de observator ONU (vezi capitolul 8).

În virtutea unui acord anterior semnat la Cairo, guvernul libanez a oferit, practic, mână liberă OEP în organizarea palestinienilor în sudul țării, atâta vreme cât nu se intersecta cu viața politică națională. Cu toate acestea, atacurile palestiniene peste granită, în Israel, urmate de represalii dure din partea acestuia, implicau inevitabil și guvernul libanez. De asemenea, ajutorul OEP pe plan local, în domeniul medical, educațional ș.a. i-a conferit un anume statut politic. Aliatul său firesc era Mișcarea Națională Libaneză (MNL). Condusă de Kamal Jumblatt, acest partid, într-o foarte mare măsură de orientare șiită, avea ca scop îmbunătățirea vieții mulțimii majoritare a musulmanilor săraci.

În primăvara anului 1975 s-a intensificat confruntarea dintre grupurile de miliţii ale ţării. În afară de armata libaneză, care nu aparţinea niciunei grupări, şi de OEP, cea mai influentă era organizaţia militaro-politică a Falangei Creştine. Mottoul acestei inflexibile organizaţii paramilitare de dreapta şi de orientare proeuropeană era „Dumnezeu, patria şi familia". Considerându-se descendentă a fenicienilor antici, şi nu a arabilor, Falanga dezavua panarabismul şi detesta OEP. Cuprinzând 10 000 de oameni, miliţia era bine înarmată şi nu cunoştea îndurarea.

Istorisirea nenumăratelor conflicte oribile care au sfâşiat Libanul în ultimul sfert de veac este extrem de complexă. Mai mult, rănile adânci ale ţării nu sunt încă pe deplin vindecate, istoria contopindu-se, în prezent, cu viaţa politică. A fost necesară, aşadar, simplificarea, în mare măsură, a relatării următoare. Aceasta se bazează şi pe opiniile şi cunoştinţele actuale care se pot, bineînţeles, modifica odată cu trecerea timpului.

Războiul civil

Ororile războiului

Responsabilii pentru izbucnirea războiului civil se caută până în ziua de azi. Conflictul nu a început brusc. Mai degrabă Libanul a alunecat în război: pescarii din Sidon au început greva; ciocnirile cu autorităţile au devenit violente; maroniţii au tras în palestinieni, palestinienii au tras în maroniţi; OEP s-a unit cu Mişcarea Naţională Libaneză (MNL) după un atac al maroniţilor asupra refugiaţilor; Falanga lui Bashir Gemayel s-a încleştat cu Falanga fratelui său, Amir; sunniţii s-au luptat cu şiiţii şi cu druzii. În mai 1975, Libanul era deja într-un haos total şi însângerat.

Dintre nenumăratele întâmplări, iată una care ilustrează felul în care aveau loc omorurile: la întâmplare şi fără sens. Detaşamentele miliţiilor creştine îşi făcuseră obiceiul să oprească maşinile pentru a-i identifica pe palestinieni. De vreme ce documente false erau uşor de obţinut, ei îi supuneau pe călătorii din maşină testului de limbă. „Ce e roşu, suculent şi se mănâncă în salată?" Interogaţii,

înspăimântaţi, răspundeau: „Roşia". Dacă foloseau pentru aceasta cuvântul libanez „banadoura", erau liberi să plece. Dacă spuneau „bandoura", adică varianta palestiniană a cuvântului, erau ucişi pe loc sau chiar mai rău.

Sistemul central de guvernare s-a prăbuşit, iar bandele războinice locale au impus ce ordine au putut. Arme de pe tot globul, mai cu seamă din Siria şi Israel, s-au revărsat în ţară. Facţiunile au început să acumuleze atât armament sofisticat precum lansatoare de rachete şi artilerie, cât şi carabine dotate cu dispozitive aruncătoare de grenade. Niciodată nu a existat un război civil asemănător. Puterea de foc utilizată zilnic era copleşitoare, înspăimântătoare. Mii de libanezi au fugit în străinătate. Locuinţele erau nimicite, activităţile comerciale sabotate, liniile de comunicaţie tăiate. Războiul a luat viaţa a 70 000 de oameni, cei mai mulţi fiind civili nevinovaţi.

Jucătorii străini

Numeroase guverne au monitorizat îndeaproape situaţia din Liban. Multe au intervenit cu arme şi bani, unele în cel mai neaşteptat mod. Majoritatea ţărilor arabe producătoare de petrol i-au sprijinit pe creştini, de teama înclinaţiilor comuniste ale unor palestinieni. Israel şi CIA i-au ajutat, de asemenea, pe creştini. Irakul a trecut de partea OEP.

Dar nimeni nu a urmărit mai atent evenimentele decât preşedintele sirian Assad. Până la sfârşitul anului 1975, el a sprijinit grupările musulmane MNL – OEP. La începutul anului următor, Assad stătea în dubiu: dacă musulmanii ieşeau învingători, aşa cum părea, Libanul ori ar fi fost divizat, ori ar fi devenit stat cu înclinaţii de stânga sub dominaţia OEP. Niciuna dintre variante nu i-ar fi convenit Israelului, care cu siguranţă ar fi intervenit.

Pentru a preveni aceasta, Assad şi-a îndreptat asistenţa spre creştini. Astfel s-a creat o situaţie extraordinară: Israel şi Siria, duşmani neîmpăcaţi şi practic în continuă stare de război, erau de aceeaşi parte într-un conflict civil care se desfăşura la graniţele lor. Assad, primind asigurări din partea Statelor Unite că israelienii nu vor avea nimic de obiectat, a trimis 20 000 de militari în Liban, trecând graniţa pe la răsărit. În vest, navele de război israeliene au blocat coasta, întărindu-şi legăturile, deja puternice, cu Bashir Gemayel.

Odată cu războiul civil din Liban, panarabismul şi-a dat ultima suflare. Imaginea înfăţişată de arabi lumii întregi era una dintre cele mai suferinde. Mai mult, a ajuns în mâinile Israelului, dându-i acestuia pretextul adecvat de a-şi extinde frontiera nordică, dacă socotea că este spre avantajul său. Şi, în sfârşit, războiul civil a fost exploatat de Assad. Astfel, în acele momente în care se afla în concurenţă cu Egiptul pentru supremaţie în lumea musulmană, Assad a putut poza în apărător al musulmanilor şi pacificator.

În cele din urmă, la iniţiativa saudiţilor, kuwaitienilor şi egiptenilor, s-a ajuns la un acord de încetare a focului. În linii mari, musulmanii (MNL-OEP) şi druzii au fost lăsaţi să controleze sudul ţării. Jumblatt a rămas liderul lor suprem până la asasinarea sa, un an mai târziu. Nordul era în mâinile creştinilor. O „linie verde" trecea prin centrul Beirutului, separându-i pe creştini în est şi pe musulmani în vest. 30 000 de militari ai Ligii Arabe (mai cu seamă sirieni), aparţinând trupelor de menţinere a păcii, au rămas să patruleze.

Intervenţia israeliană

Încetarea incompletă a focului

Încetarea focului, hotărâtă în octombrie 1976, a redus violenţa, dar nu a anihilat-o complet. Falanga era încă sub arme, la fel MNL, iar ciocnirile dintre ele şi grupările mai mici au persistat. Au rămas în ţară şi forţele siriene. În nord şi în Beirutul de est, Bashir Gemayel a unit cele mai multe dintre grupurile maronite pentru a-şi crea propriul său fief, arătându-se fericit să primească şi sprijin din partea israelienilor.

Operaţiunea Litani

Influenţa OEP se manifesta mai ales în sudul Libanului. După războiul civil, rolul său guvernamental a crescut prin utilizarea unor fonduri (oferite de statele şi organizaţiile susţinătoare) în vederea reparării reţelelor electrice, de apă şi de comunicaţii în zonele afectate de conflict. De asemenea, membrii OEP mai puţin corupţi au căutat să construiască un viitor mai bun, extinzând reţeaua de şcoli

şi de clinici medicale în zonele palestiniene. În plus, Arafat s-a înţeles cu guvernele Siriei şi Libanului să reducă numărul de atacuri asupra Israelului (prin acordul Shtaura). În pofida slabei sale capacităţi organizatorice, Arafat a încercat să prezinte OEP ca singura alternativă viabilă de guvernare a unei Palestine distincte.

Aceasta s-a împletit cu trei evenimente care au avut loc independent de voinţa lui Arafat, două alarmante şi unul, în mod potenţial, favorabil. Primele două au fost: acordul în curs de realizare între Egipt şi Israel (vezi capitolul 8) şi alegerea lui Menahem Begin în funcţia de prim-ministru al Israelului, în 1977. Fostul lider al Irgunului comanda acum Frontul Likud, o coaliţie naţionalistă de dreapta. Aceste două piedici au fost, într-o anumită măsură, echilibrate de alegerea democratului Jimmy Carter ca preşedinte al Statelor Unite. Una dintre primele lui acţiuni a fost să se declare „în favoarea unei patrii palestiniene".

Eforturile lui Arafat de reconstrucţie a Libanului cu ajutorul OEP constituiau o anatemă totală pentru Begin. Întocmai ca predecesorul său laburist, guvernul Likud a continuat să ţină OEP sub tensiune prin atacuri constante şi aproape lansate la întâmplare peste graniţă. Aceste atacuri nu apăreau doar în urma represaliilor. Mai degrabă, ţinând cont de constrângerile OEP, ele tindeau să fie provocatoare. (Israelienii înşişi le numeau „preventive"; la fel a fost considerată invazia anglo-americană asupra Irakului, în 2003. Guvernul israelian nu a dorit o OEP pasivă, ci una îndepărtată, desfiinţată, lichidată. Ca urmare, a căutat să provoace noi atacuri ale OEP asupra Israelului ca scuză a propriilor sale misiuni de mai târziu.

Arafat nu a fost nicicând consecvent şi nici nu a deţinut vreodată controlul asupra întregii activităţi palestiniene teroriste. În martie 1978, un detaşament *Fatah* format din 11 oameni a navigat de-a lungul coastei şi a debarcat lângă Haifa. Teroriştii intenţionau să ajungă la Tel Aviv, dar s-au încurcat prin împrejurimi. La momentul potrivit, căutând drumul principal care duce de la Haifa la Tel Aviv, au hotărât să profite cât mai mult de oportunitatea ivită. Aşa că au atacat un autobuz, omorând 37 de persoane şi rănind alte 78.

Exact pretextul de care avea nevoie Begin. Ca urmare, el a ordonat Forţei de Apărare Israeliene (FAI) să înainteze în sudul Libanului şi să distrugă sediile OEP de acolo. Ca întotdeauna, Arafat însuşi a condus lupta de rezistenţă cu un curaj deosebit. Fără niciun folos însă. 2000 de oameni au fost ucişi, marea lor majoritate fiind palestinieni şi libanezi. Aproximativ 250 000 de persoane au rămas fără adăpost. Operaţiunea, denumită *Litani*, a stabilit o zonă de securitate la sud de râul cu acelaşi nume, controlată de Armata Libaneză de Sud, sprijinită, la rândul ei, de israelieni. Odată aceasta hotărâtă, FAI s-a retras. De acum înainte, OEP va trebui să calce mai prudent în sud, deşi bazele sale nordice scăpaseră nevătămate.

Invazia Israelului

Ascensiunea dreptei

Israelienii şi palestinienii extremişti aveau multe în comun. Toţi respingeau compromisul şi negau dreptul celorlalţi de a exista, considerând conflictul dintre ei ca o luptă pe viaţă şi pe moarte. Cu toate acestea, până în anul 1980 cei mai mulţi palestinieni, inclusiv Arafat, şi-au dat seama că nu vor reuşi vreodată să şteargă Israelul de pe hartă. De aici s-a născut soluţia lui Arafat: „două state", separate şi independente – Israel şi Palestina. Ţinând cont de circumstanţele vremii, era cel mai bun lucru pe care îl putea spera.

Nu era însă şi cel mai bun lucru pe care îl puteau spera israelienii. Afacerea lor cu Egiptul (vezi capitolul 8), „teritoriu în schimbul păcii", reprezenta încă cel mai dorit şablon pentru marea majoritate a politicienilor. Aceasta implica înapoierea unor pământuri luate de la iordanieni şi sirieni, dar nu şi a celor luate de la palestinieni. Ca urmare, israelienii extremişti erau gata să meargă până în pânzele albe pentru a reduce puterea şi influenţa OEP.

La începutul anilor '80, aripa dreaptă israeliană căpăta tot mai multă forţă. În primul rând, Begin a fost reales prim-ministru. În al doilea rând, doi extremişti, Yitzhak Shamir şi Ariel Sharon, au intrat în guvern, primind portofoliile de la externe şi, respectiv, de la apărare. În al treilea rând, preşedintele Jimmy Carter a intrat în conflict

cu mass-media şi cu noul regim militant iranian al lui Ayatollah Khomeini. Ca urmare, a pierdut alegerile din 1981, în locul lui venind Ronald Reagan. Noul preşedinte republican, împreună cu secretarul său de stat cu mintea înceată, Alexander Haig, vedea Israelul ca pe un „bun strategic" în lupta împotriva comunismului. Administraţia americană a procedat la recunoaşterea publică a sprijinirii administraţiei Likud în aproape toate acţiunile sale, chiar dacă în fapt nu era de acord.

Provocarea israelienilor

În 1981, guvernul Begin a anexat oficial Înălţimile Golan. După aceea, demonstrând cât de neîndurător poate fi în apărarea intereselor ţării sale, a ordonat distrugerea centralei nucleare irakiene care se construia la Osirak. Astfel, în cadrul operaţiunii *Babylon*, bombardierele de vânătoare israeliene F16, împreună cu avioanele de vânătoare de protecţie F15, au aruncat 900 de kg de bombe, nimicind cu totul întreaga zonă. Avioanele israeliene s-au repezit asupra cartierului general OEP din Beirut, provocând moartea a 300 de civili. Iniţial s-a încheiat, mediat de SUA, un acord de încetare a focului, care a fost încălcat şi iar consfinţit.

Shamir şi Sharon erau hotărâţi să întreprindă o invazie rapidă a Libanului, cu trei finalităţi: zdrobirea definitivă a OEP, instalarea unui guvern proisraelian în Liban (condus de Bashir Gemayel) şi un nou război cu Siria, în urma căruia aceasta ar fi fost silită să accepte o pace similară celei cu Egiptul. Iordania – se gândeau ei – nu ar fi avut altă opţiune decât să repete procesul, lăsând Israelul în siguranţă şi pe OEP plăpândă şi fără adăpost; de asemenea, palestinienii nonisraelieni trebuiau obligaţi să devină cetăţeni ai statelor în care trăiau.

Dar Arafat a refuzat să arunce mingea înapoi. În pofida repetatelor incursiuni ale israelienilor în Liban, Organizaţia pentru Eliberarea Palestinei nu a recurs la represalii. În cele din urmă, declanşarea acţiunii israelienilor a fost facilitată de evenimentele petrecute la Londra.

Pe 3 iunie 1981, ambasadorul israelian în Marea Britanie a fost împuşcat şi rănit în faţa hotelului de cinci stele Dorchester. Agresorul

aparţinea grupării teroriste Abu Nidal, al cărui lider fusese dat afară din OEP, deoarece încercase să-l asasineze pe Yasser Arafat. Begin nu avea însă timp pentru asemenea amănunte; pentru el toţi teroriştii arabi erau aidoma. La trei zile după atentatul de la Londra, 1240 de tancuri israeliene au traversat, huruind, graniţa de nord a Israelului spre Liban.

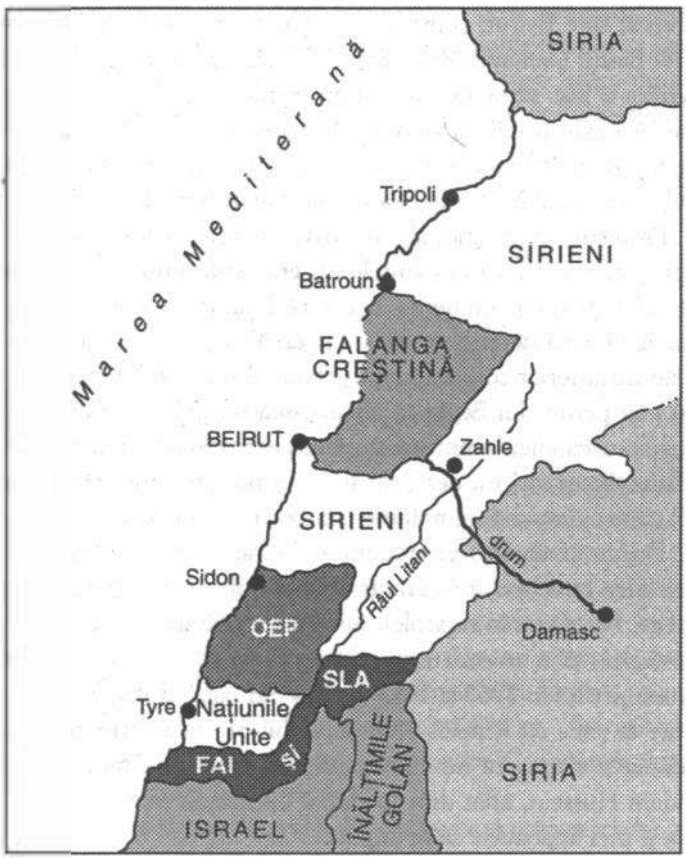

Figura 6 Împărţirea puterii în Liban înainte de invazia israeliană din 1982

Pace pentru Galileea

Invazia israeliană s-a numit operaţiunea *Pace pentru Galileea*, deşi de foarte mulţi ani aproape că nici nu se mai purtaseră lupte în acea zonă. De fapt nu era decât un alt exemplu al abilei propagande israeliene. Oricât de nemotivat ar fi fost asaltul, asocierea cuvântului „pace" cu „Galileea" încălzea inimile creştinilor de pretutindeni, nu numai pe cele ale americanilor.

Din punct de vedere militar, înaintarea a reprezentat un succes usturător. Invadatorii nu s-au oprit în sud, aşa cum declaraseră, ci s-au îndreptat spre Beirut, pentru a face joncţiunea cu forţele maronite ale lui Bashir Gemayel. Rezistenţa OEP, a grupărilor musulmane şi a sirienilor a fost zdrobită. Sirienii au pierdut atunci numeroase avioane. Au existat mii de victime, în marea lor majoritate arabi, din care foarte mulţi civili. Assad a acceptat aproape imediat încetarea focului şi curând guvernul libanez i-a urmat exemplul.

Protestul internaţional împotriva invaziei a fost zgomotos şi practic unanim. Totuşi cuvintele nu erau suficiente. SUA, singura ţară cu puterea şi influenţa necesară limitării acţiunii Israelului, avea dubii dacă să renunţe sau nu la un aliat pentru a cărui politică îşi dăduse anterior consimţământul tacit. Astfel fondurile americane care i-au permis lui Begin să cheltuiască un milion de dolari pe zi pentru o asemenea aventură au rămas aproape intacte. Americanii au făcut totuşi un gest dezaprobator, oprind furnizarea către Israel a unor arme, cum ar fi cumplitele bombe cu fragmentare.

Dar în afară de o intervenţie militară, puţine lucruri ar mai fi putut face cineva. Cu siguranţă însă arabii nu erau pregătiţi să se implice. Am văzut în capitolele anterioare că îi iubeau prea puţin pe palestinieni şi că nu erau dornici să riste prea mult pentru o ţară care stătuse pe tuşă în 1967 şi 1973. Exclus din Liga Arabă, Egiptul, care căzuse la pace cu Israelul (vezi capitolul 8), nu a întreprins nimic. Iordania şi-a spus că nu are niciun rost să se amestece. Irakul lui Saddam Hussein, aflat deja în război cu Iranul, nu a avut nici dorinţa şi nici mijloacele să se implice.

Beirutul sub asediu

La 1 iulie luptătorii OEP se ascunseseră deja în Beirutul de vest, înconjuraţi de forţele israeliano-maronite. Israelienii nu au vrut să se implice în lupte mortale de stradă. În schimb, aşa cum se căzuse de acord înainte, ei au cerut aliatului lor Gemayel să meargă şi să îl nimicească pe duşman. Gemayel a refuzat. Israelienii au început să-şi dea seama că l-au subestimat. Gemayel voia să guverneze un Liban complet independent, nu un stat marionetă. El nu voia ca ţara lui să fie dominată nici de Israel, nici de OEP.

Asediul Beirutului de vest s-a înăsprit prin bombardamente regulate, atacuri ale artileriei şi rachetelor. Aprovizionarea cu apă şi electricitate a fost întreruptă. Se părea că premierul Begin trăia cu un soi de iluzie că centrul Beirutului era asemănător buncărului hitlerist din Berlinul celui de-al Doilea Război Mondial. „Mă simt ca un prim-ministru", telegrafia el preşedintelui Reagan, „împuternicit să instruiesc armata vitează care să înfrunte „Berlinul" unde, printre civilii nevinovaţi, Hitler şi acoliţii săi se ascund într-un buncăr din fundul pământului" (Avi Shlaim, 2001). Comparându-l pe Arafat cu Hitler, această remarcă demonstrează cât de strict legaţi erau de înfiorătorul trecut cei din generaţia lui Begin. Acei oameni erau incapabili să trăiască prezentul din cauza trecutului, văzându-l, în schimb, ca pe un coşmar, ca pe o repetare la nesfârşit a ceea ce a fost.

În această situaţie absolut disperată, Arafat şi-a demonstrat încă o dată extraordinara bravură şi remarcabilul instinct de supravieţuire. Israelienii doreau capul lui. Necontenit spionii lor au pândit clădirea în care se presupunea că se află Arafat. Au venit avioanele de război... Au distrus clădirea... Şi deodată Arafat apare de altundeva, zâmbitor, cu pantofii sfidător de lustruiţi şi cu broboada neatinsă. Atât ziariştii, cât şi soldaţii pot depune mărturie despre capacitatea lui unică de a-şi înflăcăra palestinienii zdrobiţi, încurajându-i şi asigurându-i că în final victoria va fi a lor. „Beirutul va fi un Hanoi sau un Stalingrad al armatei israeliene", a glumit el muşcător, cu un optimism de nestăpânit.

Odată, când se ştia sigur că OEP era pe buza prăpastiei, un grup de înalţi demnitari ai Libanului au venit să îi ureze lui Arafat drum bun. Prezentându-i pe fiecare, un oficial palestinian i-a explicat

şefului său că delegaţia a venit să-şi ia la revedere. „Ah!", a replicat Arafat, „Dar unde pleacă?" Toţi cei din cameră au izbucnit în râs. Remarca însăşi nu era, în mod deosebit, amuzantă. Ceea ce i-a plăcut asistenţei a fost caracterul voios, indestructibil al unui om ale cărui perspective se reduceau în acel moment la zero.

În cele din urmă, pe 12 august, preşedintele Reagan l-a sunat personal pe premierul Begin şi l-a avertizat că luptele în Beirut trebuie să ia sfârşit pe dată. Victimele Holocaustului chiar doresc să săvârşească alte asemenea orori? Armele au amuţit aproape imediat. O forţă internaţională de menţinere a păcii, formată în special din americani, francezi şi italieni, a fost desemnată să monitorizeze încetarea focului. Membrii OEP şi adepţii lor au fost escortaţi din Beirutul de vest şi exilaţi în orice stat care i-ar fi primit. Arafat, cu o figură singuratică şi tristă, s-a îmbarcat spre Tunisia, unde şi-a refăcut cartierul general OEP.

Masacrul

Pentru a fi ales preşedinte al Libanului, Bashir Gemayel a denunţat prezenţa israelienilor în ţara sa. Politica lui Begin începuse să se lămurească. E adevărat că palestinienii fuseseră izgoniţi din Liban, dar nimic nu i-ar fi împiedicat, pe ei sau alte grupări similare, să se întoarcă. În plus, costurile economice şi politice depăşiseră orice previziuni.

Uriaşul rezervor de simpatie internaţională pentru evrei, neîntrerupt din vremea Holocaustului, începuse rapid să secе. Şi aceasta pentru că prietenia Statelor Unite fusese greu pusă la încercare. Forţele siriene au rămas în Libanul răsăritean, iar ultimele rămăşiţe ale OEP se aflau în Valea Beqa. Agresiunea inutilă a Israelului şi-a atras duşmănii din partea druzilor şi a libanezilor şiiţi. Înfiinţarea *Hezbollah* („Partidul Domnului"), organizaţie teroristă susţinută de iranieni, care s-a dovedit a fi chiar mai dificilă decât OEP, a venit ca răspuns la atacurile israeliene asupra satelor şiite, la început neutre. Răul de-abia acum începea.

Îndepărtarea OEP i-a lăsat pe palestinieni alarmant de vulnerabili în faţa atacurilor inamicilor maroniţi. O singură scânteie ar fi fost de ajuns să reaprindă focul şi să inspire miliţiile creştinilor la o

nouă orgie a măcelurilor. De fapt, ce a urmat nu a fost o scânteie, ci un foc de tabără: preşedintele ales, Bashir Gemayel, a fost spulberat în bucăţi de o bombă care a distrus cartierul general al Falangei. Corpul îi era atât de mutilat, încât soţia lui a trebuit să îl identifice după verigheta aflată pe o mână retezată.

Falanga s-a cutremurat din toate încheieturile. Numeroşi membri au refuzat să creadă că liderul lor, omul care le înmănunchiase toate idealurile, era mort. Curând a început să umble un zvon conform căruia Gemayel fusese văzut umblând nevătămat printre ruinele clădirii unde explodase bomba, îndreptându-se spre o ambulanţă misterioasă. Într-o bună zi, când poporul său va fi fost la ananghie, el se va întoarce, precum regele Arthur, pentru a-l salva.

În acele momente, Falanga şi-a dorit răzbunare. Locuitorii Libanului ştiau asta. Forţele israeliene o ştiau şi ele. Şi o mai ştiau şi şefii lor politici de acasă.

Ce a urmat este încă discutabil. Cu toate acestea, un lucru pare clar: Sharon şi liderii militari israelieni au aprobat imediat intrarea bandelor înarmate ale Falangei în taberele palestiniene de la Sabra şi Shatilla. Toată lumea conştientiza din plin că aceasta nu era o vizită de curtoazie. Trupele Falangei au rămas acolo trei zile, prinse într-o orgie înspăimântătoare de asasinate, torturi, mutilări şi violuri. FAI, ştiind prea bine că ceva groaznic se întâmplă, nu a intervenit până nu s-a săturat de vuiete. Numărul jertfelor nu va fi probabil niciodată cunoscut, dar se estimează un total aproximativ de 2 000 de bărbaţi, femei şi copii.

Politica Israelului faţă de Liban se făcuse zdrenţe. La Tel Aviv, circa 400 000 de israelieni s-au revărsat pe străzi pentru a protesta împotriva rolului FAI în omoruri, fie ele pasive sau nu. Guvernul a condamnat şi el masacrul, dar a negat orice responsabilitate. În cele din urmă, presiunea mulţimii l-a silit pe Sharon să-şi părăsească portofoliul Ministerului Apărării, dar a rămas totuşi în cabinet. Masacrele de la Sabra şi Shatilla au fost ulterior investigate de mulţi alţii, inclusiv de organisme internaţionale şi de ziarişti. Niciunul dintre rapoarte însă nu îl absolvă, în totalitate, de orice vină pe Sharon şi armata sa.

Spre stabilizare

Se întoarce haosul

După masacrele de la Sabra şi Shatilla, în luna mai Israelul a negociat un armistiţiu cu preşedintele Amin Gemayel, fratele lui Bashir, cel asasinat. Un an mai târziu însă a fost abrogat sub presiunea musulmanilor şi a Siriei. Tot atunci, FAI, care continua să-şi piardă popularitatea şi se vedea atacată violent şi persistent din toate părţile, şi-a început retragerea dureroasă spre zona de securitate din sud, stabilită cu ocazia invaziei trecute.

În acelaşi timp, forţa internaţională de menţinere a păcii a cunoscut şi ea unele confruntări. Astfel, în primăvara anului 1983, mai mulţi militari americani, italieni şi francezi au fost ucişi de o grupare al cărei nume nu însemna nimic la vremea aceea: Jihadul islamic. În doar câteva săptămâni a ajuns pe buzele tuturor. În aprilie, un membru sinucigaş al Jihadului islamic a îndreptat camionul plin cu explozibil pe care îl conducea spre ambasada americană din Beirut, nimicind secţiunea centrală a clădirii. Rămăşiţe umane au fost găsite plutind pe apele Mediteranei. În total au murit atunci 63 de persoane, inclusiv toţi liderii CIA din regiune. În mesajul telefonic primit de o agenţie de presă se afirma clar: „Operaţiunea face parte din campania revoluţiei iraniene împotriva prezenţei imperialiste în lume."

Preşedintele Reagan, aşa-zisul pistolar care era, a trecut la ofensivă. Oamenii săi nu se mai aflau în Liban ca membri ai unei misiuni de pace. Erau acolo pentru a-l apăra pe preşedintele Gemayel şi pentru a-i zdrobi pe duşmanii lui, druzii, sirienii şi şiiţii. Din moment ce toţi folosesc arme sovietice, a argumentat Reagan, toţi trebuie să fie simpatizanţi comunişti. Simplul război civil în Liban se transformase într-o cruciadă generală a SUA împotriva Imperiului demonic al steagului roşu.

Cruciada a dat greş, în pofida eforturilor deosebite ale forţelor americane din zonă. Nimic nu a simbolizat mai bine neputinţa americanilor decât tunurile masive cu calibrul de 40 cm ale cuirasatului *USS New Jersey* lovind în poziţiile druzilor de la o distanţă sigură de pe mare. Sunetele insuportabile şi furia nu au făcut decât să-i îndârjească şi mai tare pe duşmani. Numărul atentatelor sinucigaşe ale

şiiţilor a crescut, luând viaţa a peste 300 de militari americani şi francezi din forţele ONU, chiar în cadrul sediilor misiunilor lor. Nedumerite, rănite şi umilite, trupele internaţionale de menţinere a păcii au părăsit, în 1984, Libanul.

Retragerea forţelor externe a prelungit haosul cu încă cinci ani. Resturile OEP au început să se certe cu şiiţii, treptat sirienii şi-au înăsprit controlul asupra ţării, în timp ce maroniţii, dacă nu se ciondăneau între ei, făceau tot ce puteau ca să opună rezistenţă. Ca urmare, economia a mers din rău în mai rău.

Când s-a sfârşit mandatul lui Amin Gemayel şi s-a dovedit imposibilă alegerea unui nou preşedinte, Libanul s-a trezit cu doi prim-miniştri. Cel mai puternic dintre ei, generalul Aoun, în încercarea de a-i uni pe toţi libanezii laolaltă, a anunţat începerea unui război de eliberare de sub sirieni.

Acordul Taif

După armistiţiul din 1989, guvernul saudit a invitat Parlamentul libanez la o întrunire în delurosul oraş Taif, în vederea redactării unui nou acord de împărţire a puterilor în stat. Omul de afaceri libanez, multimiliardarul Rafiq al-Hariri, membru important al comunităţii şiite, a sponsorizat vizita. S-a ajuns, în cele din urmă, la un compromis care însă nu a pus capăt imediat instabilităţii sau luptelor. Noul preşedinte ales a fost rapid asasinat. Generalul Aoun a respins *Acordul Taif*, oferindu-le un motiv trupelor siriene pentru a reintra în ţară. De data aceasta aproape toate partidele au considerat intervenţia ca pe un inconvenient necesar.

Ţara era secătuită. Peste 25% din populaţie luase calea pribegiei. Aproximativ 150 000 de persoane fuseseră ucise, sute de mii rămânând fără adăpost. Nu exista familie în Liban care să nu fi suferit sau să fi pierdut ceva. Hariri, desemnat premier, s-a apucat cu nădejde să repună pe picioare totul. Bogăţia lui, discernământul în tranzacţii şi relaţiile sale în toată lumea l-au făcut, din multe puncte de vedere, omul perfect pentru o asemenea sarcină. Cu toate acestea, onestitatea afacerilor încheiate de „Domnul Minune", aşa cum era cunoscut Hariri, nu ar fi rezistat unei cercetări mai atente.

Deşi în nordul ţării s-a observat o scădere considerabilă a violenţei şi o revigorare economică, în sud, unde Libanul se întâlnea la graniţă cu Siria şi Israelul, progresul era mai puţin evident. Totuşi, în mai 2000, FAI a părăsit, în cele din urmă, regiunea. Retragerea a lăsat unele probleme nerezolvate. Printre acestea se numără: stabilirea dreptului de proprietate asupra unei enclave de lângă Înălţimile Golan, cunoscută sub numele de Fermele Sheba; prezenţa continuă a forţelor siriene în Liban; acţiunile neîntrerupte antiisraeliene declanşate de Hezbollah şi Jihadul islamic. În pragul secolului al XXI-lea, pacea durabilă şi reală se afla încă departe.

8

Camp David

Acest capitol cuprinde: cum au devenit posibile tratativele de pace arabo-israeliene în condiţiile existente la sfârşitul anului 1973, metodele alternative de soluţionare a conflictului ale secretarului de stat al SUA, Henry Kissinger, vizita istorică a preşedintelui Sadat în Israel, acordul de la Camp David şi repercusiunile sale.

„Putem negocia"

La sfârşitul celui de al patrulea război arabo-israelian (cunoscut şi sub numele de *Războiul de Yom Kippur*), şeful de stat-major al Egiptului s-a adresat adjunctului omologului său israelian cu următoarea remarcă: „Vezi, este pentru prima oară când un război între noi se termină la egalitate... De aici putem negocia." Afirmaţia a fost pe cât de profetică, pe atât de instructivă. Cinci ani mai târziu, Israelul şi Egiptul au convenit asupra unui acord istoric, marcând astfel începutul a ceea ce s-a numit procesul de pace în Orientul Mijlociu.

Israelul postbelic

Atât Egiptul cât şi Israelul au pretins că au câştigat războiul. Tehnic vorbind, de vreme ce avea loc o înaintare în Egipt şi Siria atunci când preşedintele Nixon şi secretarul de stat Kissinger au ordonat oprirea luptelor, Israelul a învins. Totuşi, din punct de vedere politic, victorios poate fi considerat Egiptul.

FAI a pierdut 3 000 de bărbaţi şi femei. Unii au fost prinşi, alţii au dispărut în misiune. Cea mai mare putere din Orientul Mijlociu, ţară clădită prin război şi pentru război, a fost prinsă moţăind şi împinsă înapoi. Deşi ancheta privind lucrurile care nu au mers bine nu a acuzat conducerea politică, premierul Golda Meir a discreditat guvernul laburist care a şi demisionat un an mai târziu.

Noua administraţie laburistă l-a avut în frunte pe Yitzhak Rabin, primul politician născut în Israel care a condus un guvern al acestei ţări. Originar din Ierusalim, el a luptat, alături de Haganah, împotriva palestinienilor şi, pentru scurt timp, împotriva organizaţiei dizidente Irgun a lui Menahem Begin. După independenţă, el s-a înscris şi a absolvit Şcoala Superioară de Război în Marea Britanie, făcându-şi renume în războiul din 1967, ca şef al Marelui Stat-Major. La retragerea din armată a fost trimis ambasador în SUA. Fiind ales în Knesset (Parlamentul israelian) abia în 1973, nu a avut cum să capete experienţă politică. Un comportament stângaci făcea însă ca sarcina lui să fie şi mai dificilă. În cartea *Years of Upheaval* („Ani de prefaceri") (Little Brown & Co, Boston, 1982), Henry Kissinger afirma că Rabin „avea multe calităţi extraordinare, dar harul relaţiilor umane nu făcea parte dintre acestea".

Din cauza crizei petrolului şi a recesiunii economice mondiale, Rabin a prevestit şapte ani neroditori pentru Israel. Şi a avut dreptate. Inflaţia şi şomajul au crescut. Prietenii de peste mări, mai cu seamă regimul de apartheid din Africa de Sud, s-au dat la fund, de teama ameninţării unui embargo petrolier din partea arabilor. Divizările pe plan intern s-au adâncit, nu numai între Ashkenazi şi Sephardi, ci şi între mişcarea de iniţiere a păcii şi naţionaliştii extremişti care visau la „Marele Israel". În rândul acestora din urmă se înscria şi mişcarea *Gush Emunim*, care încuraja construirea de aşezări evreieşti în teritoriile ocupate, foarte aproape de zonele locuite de palestinieni.

Guvernul Rabin era sprijinit de o mică majoritate în Knesset, deseori cu păreri diferite asupra principalelor probleme politice. Lozinca sa, „Continuitate şi schimbare", a constituit o încercare de atragere a cât mai multor israelieni. Uneori Rabin era hrăpăreţ, de pildă atunci când a aprobat reuşitul *Raid la Entebbe* (o misiune

îndrăzneaţă înfăptuită de detaşamentele de comando israeliene în vederea salvării pasagerilor unui avion Air France atacat de teroriştі). Alteori, cum ar fi în relaţiile cu Egiptul, Rabin era mult mai amabil.

Egipt, Siria şi OEP

Viaţa nu era uşoară de cealaltă parte a Canalului de Suez. Ca urmare a eforturilor Egiptului în războiul de Yom Kippur, prestigiul lui Sadat a crescut în mod considerabil, fără să se rezolve însă dificultăţile economice ale ţării. Acestea aveau rădăcini şi mai adânci decât cele israeliene. Doar în câţiva ani, popularitatea „eroului traversării", aşa cum era cunoscut Sadat, a fost înlocuită de tulburări şi violente demonstraţii antiguvernamentale. Demolarea continuă a regimului represiv al lui Nasser şi încercarea de a introduce o democraţie limitată nu au avut un impact semnificativ. În ceea ce îl priveşte pe Sadat şi politica lui externă, a contat mult şi anticipatul „dividend al păcii".

În urma războiului din 1973, preşedintele Siriei, Assad, a mai pierdut o bucată de pământ în zona Înălţimilor Golan, chiar dacă aceasta nu a fost recunoscută niciodată faţă de poporul său. Conform propagandei oficiale, „el a condus Războiul de Eliberare din octombrie 1973, în care forţele armate şi oamenii noştri au realizat mari victorii, au emancipat voinţa arabilor şi au distrus aroganţa duşmanului. (luat de pe website-ul guvernului sirian, http://assad.org). Spre deosebire de Sadat şi Arafat, Assad nu era pregătit să-i curteze pe americani. A preferat, în schimb, să rămână în tabăra sovietică, sprijinindu-i destul de moderat pe palestinieni şi făcând presiuni pentru admiterea lui ca lider al lumii arabe.

Clientul de odinioară al lui Assad, Yasser Arafat, încerca să se manifeste în altă direcţie. Pentru a-şi păstra noua atitudine neagresivă, OEP a fost destul de rezervată în timpul războiului de Yom Kippur. De vreme ce continua să se înrădăcineze în viaţa politică şi economică a Libanului, poziţia internaţională a Organizaţiei pentru Eliberarea Palestinei s-a întărit prin recunoaşterea sa oficială de către Liga Arabă şi ONU. Recunoaşterea pe care şi-o dorea cu adevărat Arafat trebuia să vină din partea Departamentului de Stat al

SUA. Dar aici nu a avut succes deloc. De trei ori înainte de război şi chiar în plină desfăşurare a acestuia, Arafat a încercat să-l contacteze pe secretarul de stat Kissinger. Tot ce a primit a fost un avertisment ca nu cumva să întreprindă activităţi teroriste împotriva intereselor Statelor Unite. Aşadar el – şi odată cu el poporul palestinian – erau în continuare ţinuţi la distanţă.

Rezolvarea conflictului prin metode alternative

Pare paradoxal, dar, în 1973, Sadat a intrat în război pentru că voia pace. El a dorit să redeschidă Canalul de Suez şi să micşoreze cheltuielile militare. A vrut pentru sine şi poporul său o ţară stabilă şi prosperă, fără să tragă mereu cu ochiul spre Sinai. Primul pas în atingerea tuturor acestor obiective consta în clarificarea diferendelor Egiptului cu Israelul.

Cea dintâi încercare postbelică de aplanare paşnică a constituit-o marea conferinţă de la Geneva, patronată de ONU, URSS şi SUA. Nici Siria (care nu a vrut) şi nici palestinienii (care nu au fost invitaţi) nu au fost prezenţi. După câteva zile de declaraţii pompoase ale tuturor participanţilor, conferinţa a luat sfârşit printr-un eşec. O pace inteligentă pentru Orientul Mijlociu depăşea abilitatea de organizare a oricărui om. Atunci a intrat în scenă Henry Kissinger.

Neobositul şi mult răbdătorul secretar de stat al preşedintelui Nixon, Henry Kissinger, era dornic să remedieze situaţia din Orientul Mijlociu cât mai repede posibil. Tensiunile din regiune erau costisitoare şi periculoase. În afară de aceasta, o înţelegere mediată de Statele Unite ar fi întărit poziţia ţării sale în lume, făcându-i pe sovietici să pară nişte aţâţători de război.

Martor al fiascoului de la Geneva, Kissinger a abandonat „marele plan" în favoarea unei abordări treptate, al cărei obiectiv să fie aplicarea Rezoluţiei 242 a ONU. Ca urmare, el şi-a petrecut multe luni zburând încoace şi încolo în Orientul Mijlociu, de la o capitală la alta, transmiţând şi retransmiţând oferte şi contraoferte, făcând şi propriile lui sugestii. De asemenea, când considera necesar, se folosea de marea putere economică a SUA pentru a-şi aduce partenerii cât mai aproape de felul lui de a gândi.

Sinai I şi II

Aşa cum era probabil de aşteptat, Assad s-a dovedit cel mai dificil. A durat aproape un an pentru a redacta termenii privind soarta Înălţimilor Golan. După aceea negocierile s-au oprit. Nici Israel şi nici Siria nu se lămuriseră ce soi de concesii trebuiau făcute pentru încheierea unui tratat de pace complet şi matur. Cuvântul pe care îl aveau ambele părţi adânc întipărit în minte era apa; aşa cum am văzut deja, cine controla Înălţimile Golan punea mâna pe o sursă vitală de apă.

În schimb, au mers mai bine negocierile dintre Israel şi Egipt. Premierul Rabin a fost de acord cu Kissinger atât timp cât nu le dădea de înţeles alegătorilor lui că a cedat din cauza presiunii. Personal, el era gata să admită că ţara lui va trebui să renunţe nu doar la teritoriile luate de la Egipt, ci şi la cele luate de la palestinieni. În ceea ce îl priveşte pe Sadat, el a interpretat cu măiestrie episodul „traversării" şi consecinţele sale: breşa creată iniţial de egipteni în zona Canalului de Suez a subminat destul de serios încrederea în puterile proprii ale israelienilor, făcându-i pe aceştia mai docili în faţa unui compromis. Rabin a fost sensibilizat şi de angajamentul pe care şi l-a luat Kissinger, potrivit căruia el nu ar include niciodată OEP la negocieri până când aceasta nu ar renunţa complet la violenţă şi nu ar recunoaşte Israelul.

Astfel, sub auspiciile lui Kissinger, s-au încheiat două acorduri răsunătoare de dezangajare, Sinai I şi Sinai II (1974 şi 1975). Armatele s-au retras, trupele de menţinere a păcii au sosit, iar Canalul de Suez a fost redeschis, pentru prima oară din 1967. Acestea odată făcute, tratativele şi-au pierdut din avânt.

În opinia lui Kissinger şi a lui Gerald Ford, care l-a înlocuit pe Nixon căzut în dizgraţie din pricina scandalului Watergate, numai lipsa de tact şi inflexibilitatea lui Rabin au oprit progresul. Aceasta nu era în întregime adevărat. Cu o educaţie franceză, vicleanul rege Hassan al II-lea al Marocului a fost de acord să acţioneze, în secret, ca mijlocitor al lui Rabin şi Sadat în nişte încercări de apropiere care să-i ocolească pe americani. Yitzhak Rabin a prins din zbor oferta. Bine deghizat, el s-a strecurat în Maroc cu un mesaj pentru preşedintele egiptean. Provocarea, dusă la bun sfârşit de credinciosul

comandant al gărzii regale a lui Hassan, nu a primit niciun răspuns, pentru că Sadat nu ar fi făcut nimic fără sprijinul Statelor Unite.

Chiar la începutul anului următor, a venit rândul Egiptului. Sperând să treacă de impasul diplomatic în care se aflau, vicepreşedintele lui Sadat l-a abordat pe adjunctul lui Rabin, Shimon Peres. De data aceasta a fost rândul cancelarului evreu al Austriei, Bruno Kreisky, să acţioneze ca intermediar. Nu s-a ajuns la vreun rezultat şi iarăşi procesul de pace a stagnat.

Alegerile din SUA (1976) şi Israel (1977) au îndreptat Actul I din drama păcii spre un sfârşit ambiguu. La acea vreme nimeni nu putea fi sigur nici măcar de existenţa unui Act II. Cu toate acestea, cortina s-a ridicat din nou şi, cu alţi actori în rolurile-cheie, actul II a fost chiar mai magistral decât primul.

Un moment istoric

Jimmy Carter

În toamna anului 1976, preşedintele republican Gerald Ford a fost înfrânt în alegeri de democratul Jimmy Carter. Acesta era o „mare figură" de idealist. Medierea diplomatică itinerantă a lui Kissinger nu i se potrivea. Rezultatele obţinute treptat lăsau de fapt nerezolvate problemele majore. În concepţia lui Carter, cu cât chestiunea arabo-israeliană rămânea mult timp nesoluţionată, cu atât mai dificilă ar fi devenit. În plus, Carter era un „silitor". Înainte de a-şi lua, în ianuarie 1977, mandatul în primire, el şi-a scris bine temele, informându-se asupra însuşirilor relative ale fiecărei părţi. Pe parcursul buchiselii, viitorul preşedinte a hotărât că palestinienii au totuşi o problemă.

La începutul mandatului, Carter a avut o întrunire cu Yitzhak Rabin, în cadrul căreia a declarat că palestinienilor le-ar fi mai bine într-o patrie. Cuvântul „patrie" a aprins beculeţe de alarmă în mintea lui Rabin. El şi-a adus aminte, precum toţi israelienii, fiecare amănunt al luptei poporului său pentru suveranitate statală. Rabin cunoştea foarte bine faimoasa *Declaraţie Balfour* a secretarului britanic de externe, din 1917, în care se susţinea ideea unei „patrii" a

evreilor în Palestina. Aşa cum evreii interpretaseră atunci cuvântul „patrie" folosit de Balfour ca fiind sinonim cu „stat", aşa a interpretat Rabin afirmaţia lui Carter ca una prin care sprijinea formarea unui stat palestinian. Iată de ce obloanele au fost trase din nou.

Menachem Begin şi Likud

Situaţia a fost salvată în cel mai neaşteptat fel. Soţia lui Rabin păstrase deschis, în mod ilegal, un cont într-o bancă americană, încă de pe vremea când soţul ei era ambasador la Washington. Scandalul a urcat repede în top, iar Rabin a demisionat în plină desfăşurare a alegerilor pentru Knesset, predând, în 1977, conducerea coaliţiei laburiste lui Shimon Peres. Demisia lui Rabin nu a fost suficientă pentru a-i salva pe laburişti. După alegeri, pentru prima oară în istoria Israelului, laburiştii nu au putut forma guvernul. În locul lor s-a instalat o coaliţie a aripii drepte, cunoscută sub numele de Likud.

Likud apăruse cu patru ani înainte, în încercarea de a sparge monopolul puterii deţinut de laburişti. Principalii fondatori au fost Partidul vechilor liberali şi Herut („Libertate"). Poziţia intelectuală a Likudului fusese moştenită de la evreii ruşi, în special de la revizionistul Jabotinski şi filosofii Marelui Israel. Practic, politica sa externă putea avea acelaşi curs ca şi cea promovată de laburişti. Diferenţa dintre ele era una intelectuală. Amândouă părţile considerau siguranţa naţională ca prioritatea numărul 1. Totuşi, pentru laburişti, esenţială era o chestiune pragmatică, în timp ce pentru Likud era una ideologică. Aşa cum am văzut deja, Rabin înţelesese că într-o bună zi securitatea Israelului va fi mai bine apărată dacă va înapoia ceva din Cisiordania şi Gaza. Pentru Likud, aceasta era imposibil; părea o trădare hidoasă a încrederii cu care fusese investit de cele şase milioane de victime ale Holocaustului.

Şefia Likudului a încăput apoi pe mâinile lui Menachem Woltvitch Begin, lider ocazional al teroriştilor Irgun, care avusese mai demult un conflict cu Rabin. Begin s-a născut în 1913, în Polonia. A practicat avocatura şi a îmbrăţişat un sionism înfocat înainte de a fugi, pentru a scăpa de nazişti, în teritoriul polonez anexat de sovietici, la începutul celui de-al Doilea Război Mondial. Părinţii şi unul dintre fraţii lui nu au reuşit să scape, găsindu-şi

moartea în lagărele de concentrare. După ce ruşii l-au ţinut o vreme prizonier în Siberia, în 1941 s-a alăturat Armatei Poloneze de Eliberare cu care a ajuns până în Israel. Aici a devenit principalul lider al partidului Herut, la a cărui fondare a participat.

Experienţa adunată în primii 40 de ani de viaţă şi-a pus amprenta asupra gândirii lui Begin. Aşa cum am văzut în capitolul anterior, mintea lui făcea automat legătura dintre opozanţii Israelului şi antisemitismul la scară nazistă. Begin avea de fapt o mentalitate de asediu. Israelul cel cu metereze, înconjurat de duşmani, trebuia să se apere în spatele unui zid de fier.

Aşa-numitul zid îngloba malul de vest al Iordanului (Cisiordania), dar şi Gaza. Asupra celor două bucăţi de pământ nu ar fi încăput nicio discuţie. Acest punct de vedere Begin îl împărtăşea cu Ariel Sharon, ministrul agriculturii. În multe guverne, se prea poate ca portofoliul agriculturii să nu fi reprezentat o poziţie de mare importanţă. Dar nu şi în cel al lui Begin. Agricultura însemna apă, iar aceasta însemna păstrarea Înălţimilor Golan, a Cisiordaniei şi Gazei. În subsolul acestor două teritorii se afla jumătate din totalul apei subterane a regiunii.

Likud a menţinut puterea cu sprijinul religiei ultraconservatoare şi a grupurilor naţionaliste. Din diferite motive, ele au susţinut refuzul guvernului de a negocia cu privire la Gaza şi Cisiordania. Aceste pământuri, împreună cu o mare parte din Iordania, au făcut parte din anticul regat al regelui David, pe care ei, evreii secolului al XX-lea, îl refăceau în mod glorios. Încă o dată, poporul ales se întorcea la matcă. Să dea la alţii ceea ce Dumnezeu le dăruise ar fi însemnat un sacrilegiu. Ca urmare, cu binecuvântarea lui Sharon, numărul şi dimensiunile aşezărilor evreieşti din Cisiordania anexată au crescut în mod remarcabil.

Cea mai frumoasă clipă a lui Sadat

Numeroşi oameni au crezut atunci că alegerea lui Begin va marca sfârşitul procesului de pace în Orientul Mijlociu pentru mult timp. Totuşi, spre surprinderea multora, el s-a declarat dornic să poarte discuţii. În acel moment, preşedintele Carter, sănătos din punct de vedere intelectual, dar încă naiv din punct de vedere

diplomatic, a frânat mult tratativele, sugerând că s-ar putea implica şi sovieticii. Ideea nu a fost bine primită nici în SUA, nici în Israel şi nici în Egipt.

Atunci Sadat şi Begin au apucat singuri taurul de coarne, iar Hassan al II-lea a acţionat încă o dată pe post de mijlocitor secret. Astfel Begin a descoperit că atât el cât şi regele au, în unele cazuri, aceleaşi opinii de bază. Când s-a deschis subiectul despre Yasser Arafat şi organizaţia sa, regele a declarat fără menajamente: „OEP este ca un cancer în mijlocul nostru. Soarta ei nu mă interesează câtuşi de puţin." Begin nu a putut decât să încuviinţeze din toată inima.

După câteva schimburi de cuvinte, Anwar Sadat a înţeles clar că israelianul nu prea are de gând să coopereze. Era nevoie de ceva dramatic, o acţiune în văzul tuturor care l-ar fi obligat pe Begin să demareze procesul cu adevărat. Aşa cum se aventurase cu patru ani în urmă ordonând un atac dincolo de Canalul de Suez, Sadat a riscat din nou, întinzând cinstit cărţile pe masă, sub ochii întregii lumi.

În data de 9 noiembrie 1977, în faţa Adunării Naţionale Egiptene, Sadat a pronunţat aceste cuvinte istorice:

„M-aţi auzit spunând că sunt gata să merg până la capătul pământului numai ca să împiedic ca vreunul dintre ofiţerii sau oamenii mei să fie ucis sau rănit. Sunt gata să merg până la capătul pământului şi Israelul va fi uimit să mă audă că noi nu îl refuzăm... Sunt gata să mergem până la ei acasă, până la Knesset, unde să discutăm tot felul de lucruri"

(Kirsten E. Schulze, *Conflictul arabo-israelian*, pag. 110)

A fost într-adevăr o mişcare excelentă. Întreaga lume l-a aplaudat, aşteptând răspunsul lui Begin. Acesta a trebuit să accepte. L-a invitat în Israel pe Sadat şi i-a cerut să se adreseze Knessetului, aşa cum spusese că ar face-o. Cuvântarea lui cerea o „pace generală", nu doar una între Egipt şi Israel. Pacea sa trainică bazată pe justiţie presupunea, în primul rând, ca Israelul să înapoieze cuceririle făcute în 1967. În schimb va fi recunoscut pe deplin, ca stat, de lumea arabă şi va încheia tratate de pace cu vecinii săi. Palestinienilor trebuia să le acorde determinarea naţională pentru a-şi înfiinţa propriul stat, dacă asta era ceea ce îşi doreau.

Begin a refuzat să se lase purtat de emoţia momentului. Intonaţia cuvântării sale de răspuns contrasta puternic cu cea a preşedintelui egiptean. Vorbind pe un ton închis şi jalnic, Begin a amintit despre trecut şi despre nedreptăţile făcute poporului evreu. Da, era de acord cu discuţiile, dar fără precondiţii. De renunţat nu renunţa la nimic, iar pe palestinieni nu i-a pomenit nici măcar o singură dată. În mod clar, era încă mult drum de parcurs.

Cât de departe erau arabii de israelieni a devenit evident în următoarele luni. Begin a sugerat o retragere parţială a israelienilor din Sinai, ca apoi să autorizeze rapid înfiinţarea de noi colonii evreieşti în peninsulă. În acelaşi timp, apăreau aşezări noi şi în Cisiordania şi Gaza. Sadat se afla spre sfârşitul puterii sale de discernământ. Şi, ca lucrurile să se înrăutăţească mai mult, ostilitatea împotriva lui creştea în lumea arabă. Existau temeri cum că el s-ar fi pregătit să acţioneze de unul singur, abandonând frontul unităţii arabe care se menţinea mai mult sau mai puţin viguros din 1948 încoace.

Impasul a fost întrerupt de preşedintele SUA. Într-o manieră aproape la fel de dramatică precum discursul lui Sadat în faţa parlamentului său, Jimmy Carter a trimis personal invitaţii atât preşedintelui Egiptului, cât şi premierului israelian. Le-ar face plăcere să-l viziteze la reşedinţa prezidenţială de la Camp David, statul Maryland, pentru a discuta acolo diferendele? Era o invitaţie pe care niciun om nu ar fi îndrăznit să o refuze.

Camp David

Negocierile de la Camp David au reprezentat o adevărată piatră de hotar în istoria recentă a Orientului Mijlociu. Înainte de acord, istoria arabo-israeliană a fost dominată de ură şi războaie; după acord, o pace solidă şi durabilă devenise totuşi posibilă. Camp David a arătat calea de urmat retezând două noduri. Unul îi unea pe arabi într-un front rezistent împotriva Israelului; cel de al doilea îi lega pe israelieni de cuceririle lor. La separarea lor, cea mai mare parte din încurcătura aceea înverşunată a început încet-încet să se descurce.

Excepţia, ca de atâtea alte ori, a constituit-o problema palestiniană. Peste această dificultate s-a trecut însă cu uşurinţă la Camp David, deoarece Sadat ştia că nu ar fi putut avea pace cu Israelul dacă ar fi încercat să lupte la fel de aprig pentru cauza palestinienilor ca pentru cea a egiptenilor. Ulterior, şi alte state arabe îi vor urma exemplul pragmatic. Unul după altul, aliaţii palestinienilor s-au topit. Ei deja se confruntau cu ceva cât se poate de real, care până atunci se ascunsese în sufletele lor tot timpul, şi anume că orice ar fi dorit ar fi trebuit să obţină în primul rând pentru ei înşişi, nu pentru altcineva. Exact aceeaşi motivaţie îi însufleţise, de fapt, la mijlocul secolului al XX-lea, pe fondatorii Israelului.

Shangri-La

Camp David se află într-o zonă înaltă şi foarte păduroasă din Maryland, numită Catoctin Mountain Park. Statornicită de F.D. Roosevelt ca reşedinţă de vară, departe de căldura şi umiditatea Washingtonului, numele său iniţial, Shangri-La, a fost schimbat de preşedintele Dwight Eisenhower în acela, mult mai banal, pe care îl poartă şi astăzi, Camp David.

Trei caracteristici ale reşedinţei erau esenţiale pentru succesul dezbaterilor. Prima era aerul său lipsit de ceremonie. Aceasta însemna că negociatorii se puteau comporta ca în vacanţă, îmbrăcaţi neoficial, sau puteau hoinări (pe jos sau cu bicicleta), după voie, pe terenurile întinse. Nu se afla prin împrejurimi niciun reporter sau vreun aparat de fotografiat. Aliza Begin şi Kihan Sadat erau şi ele invitate să asiste la tratative împreună cu soţii lor, deşi doamna Sadat nu avea voie să accepte. Soţia preşedintelui american, Rosalyn Carter, a stat alături tot timpul de soţul ei, jucând un rol esenţial în menţinerea unei atmosfere cordiale şi relaxate.

Camp David era exact ceea ce s-a spus: un complex de clădiri răsfirate pe o suprafaţă de teren măricică. Aceasta însemna cazare discretă şi separată, fiecare parte putând face orice dorea, inclusiv să se retragă acolo pentru discuţii private. Şi, în sfârşit, Camp David era foarte izolat. Cu excepţia zilelor foarte înceţoşate, accesul se făcea numai cu elicopterul. Locul era înconjurat de un zid înalt şi bine protejat de intruşi. Izolarea şi securitatea făceau din această

tabără un loc greu de părăsit. Begin l-a descris ca pe o „închisoare elegantă". Dacă ar fi fost mai simplu de plecat, probabil că tratativele eşuau din nou, în momentul în care una dintre părţi ar fi simţit că nu se poate ajunge la o rezolvare.

Toate acestea au făcut ca locul de întâlnire ales de liderul SUA să constituie o adevărată lovitură de maestru. Odată atraşi cei doi invitaţi în vila sa, izolaţi de presiunile şi influenţele exterioare, preşedintele era hotărât să nu-i mai lase să plece până nu vor fi ajuns la o înţelegere. În acele momente Jimmy Carter era mai mult decât un mijlocitor; era aproape un maestru în arta constrângerii.

Chimie şi citate

Echipa unită, dar neobişnuită, a preşedintelui Carter era condusă de el însuşi, de secretarul de stat, Cyrus Vance, şi de consilierul pe probleme de securitate naţională, Zbigniew Brzezinski. Vicepreşedintele Walter Mondale a fost adus spre sfârşitul întrevederilor, dată fiind simpatia sa faţă de Israel. În afară de Begin, din delegaţia israeliană mai făcea parte ministrul de externe Moshe Dayan, ministrul apărării Ezer Weizman şi procurorul general Aharon Barak. În rândul reprezentanţilor egipteni s-au remarcat ministrul de externe Muhammad Ibrahim Kamil şi Osama El-Baz.

Chimia dintre părţile convocate a fost complexă şi, uneori, explozivă. Nu a existat deloc risipă de dragoste între Sadat şi Begin. La început, discuţiile lor se terminau ca nişte meciuri în vociferări. Din fericire, Sadat îl plăcea şi avea încredere în Carter. Preferatul său din delegaţia israeliană era fostul pilot de vânătoare în RAF (*Royal Air Force* – Forţa Aeriană Regală), Weizman.

Poate datorită originii lor poloneze comune, Begin şi Brzezinski păreau să se înţeleagă bine. În seara celei de-a cincea zi a discuţiilor, cei doi stăteau în faţa unei table de şah. Begin a oftat şi a mărturisit că jocul îi reînvie clar unele amintiri: ultima dată când a jucat şah a fost chiar înainte de a fi arestat şi dus în Siberia de poliţia secretă sovietică. Dar iubita sa Aliza i-a dezumflat pledoaria. Intrând în cameră ceva mai târziu şi văzând că jocul continuă, ea a declarat cu plăcere că Menahem adoră să joace şah. Era clar că el a jucat şah toată viaţa, iar povestea despre momentul arestării era doar o tactică pentru a câştiga simpatie.

Şahul nu constituia singura diversiune. În vederea potolirii spiritelor înfierbântate, în cea de-a şasea zi Carter şi-a dus oaspeţii să viziteze câmpul de luptă de la Gettysburg. Sadat care, pe vremea când era cadet, studiase în amănunţime bătălia, a fost încântat. Begin nu s-a entuziasmat de fel până în momentul în care au ajuns la un memorial închinat discursului preşedintelui Lincoln de la Gettysburg. „Cu 87 de ani în urmă, părinţii noştri au creat pe acest continent o nouă naţiune...", începu prim-ministrul israelian. Ştiind discursul pe dinafară, el continuă fără greşeală până la vestitele cuvinte de la sfârşit: „*... că această naţiune sub oblăduirea Domnului va fi martora naşterii unei noi libertăţi şi că guvernarea oamenilor de către oameni şi pentru oameni nu va pieri nicicând de pe pământ*". Părea că Lincoln şi Begin împărtăşeau acelaşi vis.

Până la capăt şi înapoi

Discuţiile au durat 14 zile. Două probleme de bază au stat permanent pe ordinea de zi. Prima, înapoierea Sinaiului şi normalizarea relaţiilor israeliano-egiptene. A doua, înapoierea Cisiordaniei şi a fâşiei Gaza, precum şi dreptul la autodeterminare al palestinienilor de acolo. Încă de la început, predomina clar poziţia lui Begin. El avea ceva de dat (Sinai) şi nu i s-ar fi ştirbit prea mult din prestigiu dacă se întorcea fără să încheie vreo înţelegere. Carter era dornic de un triumf politic pe plan extern pentru a-şi susţine mandatul prezidenţial lipsit de viaţă. Sadat, cel dintâi motor al procesului de pace, avea cel mai mult de pierdut.

În primele două zile cele două părţi şi-au expus punctele de vedere. Sadat şi-a dovedit lipsa de experienţă ca negociator, dezvăluindu-i lui Carter concesiile pe care era dispus să le facă. Întâlnirile faţă în faţă Carter – Sadat – Begin din zilele trei şi patru au adus aproape numai ostilitate. După aceea, americanii au acţionat ca adevăraţi diplomaţi intermediari, transmiţând mesaje şi sugestii între ceilalţi doi parteneri de discuţii. Era deja de la sine înţeles că nu se va încheia niciun acord ferm privitor la chestiunea palestiniană, aşa că deocamdată aceasta a fost lăsată deoparte. În ceea ce priveşte problema concretă a israelienilor şi a egiptenilor, refuzul lui Begin de a preda aşezările şi aerodromurile din Sinai se dovedea a fi un obstacol major în calea progresului.

În cea de-a zecea zi, delegaţii încă nu ajunseseră să se înţeleagă, Carter temându-se deja că tratativele vor eşua. Neînduplecatul Begin a declarat: „Mi se va scurge mie poate ochiul drept, iar mâna dreaptă îmi va cădea înainte de a aproba demolarea unei singure aşezări evreieşti." Mai târziu, Carter i-a replicat că prim-ministrul israelian condamnă pacea pentru „câţiva colonişti aşezaţi ilegal pe pământ egiptean".

În ziua a unsprezecea, Sadat şi ai săi şi-au făcut bagajele şi au anunţat că pleacă. Carter şi-a pus sacou şi cravată şi s-a dus să înfrunte delegaţia egipteană la reşedinţa unde era găzduită. Dacă discuţiile eşuează, a avertizat el, nu exista nicio garanţie că ajutoarele către Egipt vor fi menţinute. În plus, Sadat avea să se facă de râs în faţa întregii lumi arabe. Era sigur că nu mai putea sta câteva zile?

De acum încolo sfârşitul era aproape. Statele Unite au căzut de acord asupra construirii de noi aerodromuri pentru israelieni şi asupra garantării accesului la petrolul din Sinai. În schimb, aşezările din Sinai urmau să dispară. Ajutorul SUA pentru Egipt s-a stabilit în anii '80 la aproximativ un miliard anual.

Soarta palestinienilor a rămas la fel de neclară. În textul final al acordurilor de la Camp David se pomenea despre ce ar trebui să se întâmple (şi anume drepturi pentru palestinieni aşa cum se precizează în Rezoluţia 242) şi nu despre ce s-ar întâmpla cu adevărat. Deşi acordurile stipulează că „un transfer de autoritate paşnic şi ordonat" ar începe când „o autoritate autonomă... s-ar stabili în Gaza şi Cisiordania", nu menţionează şi o anumită dată la care aceasta s-ar putea întâmpla. Negocierile cu privire la problema palestiniană au continuat şi după ce toate delegaţiile părăsiseră de mult Camp David, dar fără vreun progres substanţial.

Consecinţe

Întoarse la Casa Albă, toate părţile convocate au semnat acordurile de la Camp David pe data de 17 septembrie 1978. Sadat şi Begin au primit premiul Nobel pentru pace, recompensă care s-ar fi cuvenit mai mult lui Jimmy Carter. După încă şapte luni de negocieri amănunţite, Israelul şi Egiptul au semnat un tratat oficial. Conform acestuia, Israelul era de acord ca, în următorii trei ani, să

se retragă de pe 80% din totalul teritoriului ocupat în peninsula Sinai, păstrând, în schimb, drepturi asupra petrolului din zonă. O forţă observatoare ONU va patrula pe noua frontieră. Şi, mai presus de toate, Israelul şi Egiptul stabileau relaţii diplomatice adevărate.

Deşi abandonarea aşezărilor din Sinai a atras mânia conservatorilor asupra lui Begin, numeroşi israelieni au întâmpinat tratatul cu bunăvoinţă, ca un prim pas spre recunoaşterea deplină internaţională a statului lor şi spre o pace atotcuprinzătoare. Cei mai cinici au considerat aceasta pur şi simplu o tactică de asigurare a graniţei sudice a ţării, lăsându-i libertate Forţei de Apărare Israeliene pentru o invazie în Liban, în anul 1982 (vezi capitolul 7).

Loviturile israelienilor împotriva OEP au continuat. Printre cele mai răsunătoare se numără asasinarea de către un comando a lui Ali Hassan Salameh, cel mai de încredere subordonat şi fiul adoptiv al lui Arafat. Aşezări evreieşti au continuat să se construiască în Cisiordania, unde liderii locali palestinieni şi-au dat întâlnire pentru a denunţa pe faţă tratatul. În 1981 Likud şi Begin au fost realeşi. Cu un an înainte, dezamăgit că procesul început la Camp David nu a continuat, Ezer Weizman şi-a dat demisia. Plecând pentru ultima dată din biroul lui Begin, el a observat pe perete un poster care proslăvea pacea. Sfâşiindu-l şi dându-l jos, Weizman a urlat: „Nimeni de aici nu doreşte pacea!"

Sadat a avut parte de o soartă mai dură. Tovarăşii arabi l-au acuzat că i-a abandonat pe palestinieni de dragul Sinaiului. Ca urmare, Liga arabă a exclus Egiptul din rândurile sale, a început boicotul împotriva lui şi şi-a mutat cartierul general de la Cairo la Tunis. Interesant este că, dintre toate naţiunile arabe, numai Organizaţia pentru Eliberarea Palestinei a menţinut relaţiile diplomatice cu Egiptul, chiar dacă în secret Arafat era încă interesat să facă pe plac Americii.

În Egipt tratatul de pace a fost recepţionat în mod diferit. În mare măsură a depins de „dividendul păcii" pe care reuşise să-l economisească Sadat. Spre marea lui frustrare şi dezamăgire, în pofida tuturor ajutoarelor SUA şi a reducerii cheltuielilor militare, economia egipteană dădea prea puţine semne de revigorare. Cum prăpastia dintre clasele sociale se adâncea, revoltele populare au crescut şi ele.

În încercarea de a-şi potoli oamenii, preşedintele a introdus un element de participare populară în sistemul politic, anunţând că legile egiptene vor avea ca fundament de acum încolo legea islamică Sharia. Dar era prea puţin şi prea târziu.

Nemulţumirea a continuat să se observe cu ochiul liber. În septembrie 1981, Sadat a luat măsuri pentru prevenirea unei posibile lovituri de stat, arestând peste o mie de persoane din elita politică a ţării. Luna următoare, s-a organizat o masivă paradă militară cu ocazia aniversării traversării Canalului de Suez în războiul de Yom Kippur. La data de 6 octombrie, în faţa miilor de oameni care asistau la parada militară, Anwar Sadat a fost împuşcat mortal de un extremist musulman.

Sadat nu a fost agreat de popor. El a promis multe şi a făcut puţine, iar regimul său a fost intolerant şi aspru. Totuşi Occidentul îl percepea în mod diferit. Titlul „eroul traversării" căpătase un dublu înţeles. El nu doar traversase canalul. Cu un salt uriaş de credinţă, Sadat s-a intersectat şi cu alte culturi, călcând cu paşi mari peste un vârtej de neînţelegeri şi neîncredere pentru a strânge apoi mâinile duşmanilor. Acesta a constituit un act de bravură la fel de important ca şi cel de pe câmpul de bătălie.

9

Revoluție și război

Acest capitol cuprinde: revoluţia albă din Iran, alungarea de pe tron a şahului Iranului în timpul revoluţiei din 1979, ascensiunea lui Saddam Hussein în Irak, războiul dintre Iran şi Irak.

Să ne mutăm acum atenţia mai spre răsărit şi anume în Golful Persic. Evenimentele din Iran şi Irak au avut tot atât de mult impact asupra lumii sfârşitului de secol XX ca şi conflictul Israel-Palestina, dar din motive diferite. Iranul a trecut printr-o revoluţie unică, pe plan politic, social şi religios, ale cărei consecinţe s-au simţit în tot Orientul Mijlociu şi chiar dincolo de el. Irakul s-a supus domniei unui dictator la fel de neîndurător ca toţi cei pe care îi vom mai întâlni. Aceste două state, fiecare reprezentând o formă distinctă de tiranie, au ajuns să se încleşteze într-unul din cele mai costisitoare şi mai lipsite de sens războaie din istoria recentă.

Şahul şahilor

În capitolul 2 am văzut cum tânărul conducător al Iranului absolutist, dar bine intenţionat, şahul Mohammed Reza Pahlavi a încercat să-şi modernizeze statul, bogat în zăcăminte de ţiţei, de-a lungul liniilor de demarcaţie occidentale. Opoziţia era reprezentată, în general, de elita latifundiară, tradiţională, numită deseori „notabilii" şi de ierarhia şiită musulmană. Sprijinul pe plan intern a venit

la început din partea unui mic grup de intelectuali şi oameni de afaceri educaţi în stil occidental, precum şi de la cea mai mare parte a populaţiei rurale fără pământ.

Dorindu-i petrolul, vesticii au susţinut întotdeauna Iranul, stat considerat în secolul XX un avanpost prielnic împotriva posibilei expansiuni sovietice. În 1953, de exemplu, cu sprijinul SUA, şahul a reuşit să-şi recapete autoritatea subminată o vreme de premierul Muhammed Mosaddeq. Ulterior şahul a devenit omul Americii.

Revoluţia albă

Pornind de sus în jos, şahul Pahlavi a înfăptuit ceea ce avea să se numească „Revoluţia albă". Cheia a constituit-o reforma agrară; el i-a obligat pe marii moşieri să dea din pământurile lor la arendaşii săraci. S-a estimat că aproximativ 12 milioane de iranieni au beneficiat de pe urma acestei reforme. Astfel, în 12 ani a crescut suprafaţa pământului aflat în împroprietărire de la 26% la 78%. Cei care au pierdut terenuri au fost despăgubiţi, uneori în acţiuni.

În industrie a fost introdus principiul participării la câştig. Încurajări au primit şi societăţile cooperatiste pe acţiuni. Subvenţiile de la guvern şi injecţiile de capital proveneau, în mare parte, din profiturile Companiei Naţionale de Petrol a Iranului, un consorţiu occidental condus de BP (British Petroleum). Mosaddeq a apucat, pentru scurtă vreme, să naţionalizeze industria petrolieră, dar şahul, reîntors pe tron, a anulat decizia.

În efortul de diversificare a economiei, guvernul a oferit ajutor industriei producătoare de vehicule, siderurgice, mineritului şi construcţiilor. Au fost ridicate baraje şi duse la bun sfârşit proiecte de irigare într-un timp record. La mijlocul anilor '70, produsul naţional brut creştea anual cu aproximativ 8%. Conform estimărilor, în doar 18 ani, venitul pe cap de locuitor a sporit de la 170 de dolari la 2 500 de dolari.

Revoluţia albă nu s-a observat doar în economie. Întreg sistemul educaţional s-a dezvoltat, iar studenţii au fost încurajaţi să înveţe în străinătate. Malaria a fost eradicată, populaţia începând să beneficieze tot mai mult de avantajele medicinei moderne. În numeroase oraşele şi sate izolate au apărut secţii speciale de alfabetizare şi sanitare.

La porunca şahului, s-a revărsat în Iran o categorie largă de experţi occidentali, de la profesori la ingineri civili. Iraniencele erau îndemnate să lase deoparte rolurile lor tradiţionale de servitoare şi să se afirme în toate domeniile vieţii publice. Fotografiile cu cea de-a treia soţie a şahului, Farah Diba, împodobeau fiecare întreprindere credincioasă conducerii statului, de la tarabele din bazar la clădirile ministerelor. Aceasta nu însemna doar o propagandă monarhistă, ci şi un efort de a înfăţişa femeia ca pe un partener în societate. Eforturile susţinute de a transforma Iranul într-o ţară cu aspect occidental au adus cu sine şi strălucirile periferice ale vieţii euro-americane: maşinile strălucitoare, cluburile de noapte, filmele, adolescenţii rebeli ş.a.m.d.

Tirania albă

Lista cu realizările Revoluţiei albe pare impresionantă. Preţul ei a fost însă neplăcut de ridicat. În primul rând, este vorba de sarcina pe care şi-a asumat-o însuşi şahul, care a devenit un exemplu viu al efectului corupt al puterii. În 1967, în cadrul unei ceremonii costisitoare şi magnifice, el a fost încoronat împărat al întregului Iran şi Şah al Şahilor. În acelaşi timp, Farah a devenit „shahbanoo" sau „împărăteasa". Motivul acestei manevre l-a constituit necesitatea promovării familiei regale ca forţă unificatoare. În Iran însă, ca şi în străinătate, a fost categorisită ca o aiureală pompoasă.

În 1971, sărbătorirea a 2 500 de ani de regalitate persană a provocat reacţii la fel de sceptice. Spectacolul, scump şi foarte elaborat, a avut loc printre ruinele impresionante de la Persepolis, capitala de odinioară a anticului imperiu al perşilor. Locul ales trebuia să facă legătura între dinastia Pahlavi şi istoria glorioasă a ţării. Ţinând cont de cele ce i se întâmplau, şahul ar fi fost sfătuit mai bine ca la Persepolis să reflecteze asupra efemerităţii puterii pământeşti.

Asocierea dinastiei conducătoare cu un trecut preislamic nu a îmbunătăţit prea mult relaţiile deja caustice cu ierarhia şiită a ţării. A mai eşuat apoi şi altă încercare de glorificare de sine a şahului, şi anume înlocuirea calendarului islamic cu unul „imperial", care începea de la întemeierea Imperiului persan, cu aproximativ două milenii şi jumătate în urmă.

În înfăptuirea acestor politici, din ce în ce mai despoticul şah călca în picioare destul de brutal constituţia ţării. Miniştrii, teoretic reprezentanţii poporului, deveneau numai cei numiţi de el. Se vorbea de introducerea reformelor democratice, dar nu se luau niciun fel de măsuri practice pentru aceasta. Savak, organizaţia de spionaj şi de securitate a ţării, a nimicit opoziţia, purtându-se barbar cu membrii acesteia. Deformat de puterea exercitată, chipeşul şah de altădată părea acum rece şi cadaveric. Era ca şi când cancerul limfatic, care în cele din urmă avea să-i aducă moartea, începuse prin a-i ataca întâi sufletul.

Revoluţia iraniană

Opoziţia în creştere

Se formaseră, în timp, două ramuri ale opoziţiei. Una îi cuprindea pe cei care sprijiniseră politica de occidentalizare a şahului, dar considerau că nu s-a mers destul de repede sau destul de departe. De exemplu, doreau mai multă implicare în procesul politic şi mai puţin amestec statal în afaceri şi industrie. Din cea de-a doua grupare făceau parte islamiştii, care se împotriveau occidentalizării şi cereau întoarcerea la Sharia. Faptul că şahul reuşise să unească aceste două grupări aparent ireconciliabile ilustrează gradul de absurditate politică la care se ajunsese.

La mijlocul anilor '70, cea mai mare parte a populaţiei, care până atunci nu prea avusese convingeri politice, deşi beneficiase pe mai multe planuri de domnia şahului, a constatat că îşi pierduse orice urmă de încredere în acesta. Ca pretutindeni în lume, preţurile explozive la petrol au favorizat inflaţia, ceea ce a dus la scăderea puterii salariilor şi a depunerilor. Pe acest fundal, planul şahului de creştere masivă a cheltuielilor militare a fost criticat ca nepotrivit şi lipsit de tact. Numeroşi iranieni simţeau tot mai clar că prosperitatea provenită din abundenţa de petrol umplea buzunarele doar câtorva dintre ei. De asemenea, nimeni din afara cercului restrâns al regalităţii nu putea spune ceva bun despre Savak.

În 1977, aflând despre neliniştile poporului său, şahul a făcut greşeala de a-şi slăbi puţin strânsoarea politică. În special una dintre măsurile sale – reducerea puterii cenzurii – nu a făcut altceva decât să provoace apariţia de noi şi noi cereri de reforme. Protestele publice de la sfârşitul anului, înăbuşite de forţele de securitate, s-au soldat chiar cu câteva victime.

În ianuarie 1978, tulburările populare au izbucnit din nou. Mai mult, asupra studenţilor din oraşul Qumm, care protestaseră împotriva unei vizite a preşedintelui Carter, poliţia a deschis focul. 70 au fost omorâţi. Ramura şiită a Islamului are un respect deosebit pentru martiri. Una dintre tradiţii prevede ca martirii să fie comemoraţi la 40 de zile după moarte. Ca urmare, la 40 de zile de la măcelul din Qumm, s-au stârnit noi proteste. De data aceasta în oraşul Tabriz au fost înregistrate mai mult de 100 de victime. Peste alte 40 de zile, tot cam atâţia au fost împuşcaţi în Yazd. Pe la mijlocul verii, protestele cuprinseseră aproape întreaga ţară.

Şahul oscila. După ce a încercat unele tactici împăciuitoare, la începutul toamnei el a ordonat suprimarea nemulţumirilor. În Teheran sute de oameni au fost împuşcaţi în ziua de 8 septembrie 1978, dată care a căpătat imediat denumirea de „Vinerea neagră". În urma introducerii legii marţiale, s-au operat sute de arestări. Protestele publice au dat frâu liber grevelor, care, în scurtă vreme, au provocat blocajul principalelor ramuri industriale ale ţării.

Ayatollahul Khomeini

Cu timpul, mişcarea protestatară s-a unificat în jurul figurii austere a lui Ruhallah Khomeini. Puţine personalităţi ale sfârşitului de secol XX au fost atât de controversate precum acest cărturar-dictator. Născut la schimbare de secol în oraşul Khomein, de unde şi-a luat şi numele, Ruhallah provenea dintr-o familie de mullahi (lideri religioşi şiiţi) din tată în fiu. Învăţat erudit al Islamului, dar complet lipsit de simţul umorului, la vârsta de 50 de ani a fost numit ayatollah – lider religios important – şi, zece ani mai târziu, mare ayatollah.

Khomeini şi-a folosit poziţia de înalt cleric şiit al ţării pentru a se pronunţa împotriva domniei şahului. Opunându-se reducerii forţate a proprietăţilor religioase, el a fost închis, apoi trimis în exil.

Cum instigatorul care nu zâmbea niciodată ajunsese la aproape 65 de ani, şahul a crezut probabil că nu prea mai era în stare de nimic. Dar nu a fost aşa. Cu cât îmbătrânea, cu atât Khomeini devenea mai activ. Mutându-se din Turcia în Irak şi, în cele din urmă, la Paris, el a continuat peste tot să-l critice constant pe şah şi regimul lui. Spre sfârşitul anilor '70, copii ale cuvântărilor lui necruţătoare şi pline de zel erau extrem de căutate în tot Iranul.

Numai cu atât nu se poate explica popularitatea lui Khomeini. Multe dintre lucrurile pe care el le-a susţinut – refolosirea vălului de către femei, interzicerea alcoolului şi a muzicii occidentale – nu au avut succes în rândul studenţilor şi studentelor care îl adorau. Cu siguranţă însă că absenţa lui din Iran l-a ajutat mult. Fără ca realitatea palpabilă să deranjeze, imaginea lui a fost în mod fantastic înfrumuseţată de popor, ayatollahul Ruhallah Khomeini devenind salvatorul de mult pierdut, care într-o bună zi se va întoarce să-şi elibereze oamenii. De asemenea, rădăcinile şiite naţionaliste ale lui Khomeini contrastau favorabil cu vederile laice prooccidentale ale şahului. Pe scurt, Khomeini reprezenta tot ceea ce nu era şahul. Ura publică împotriva şahului însemna iubirea isterică pentru Khomeini. Amândoi făceau parte din acelaşi val emoţional care răvăşea naţiunea. Ceea ce a vrut de fapt mullahul adorat să spună în termeni practici, oamenii au descoperit prea târziu ca să mai poată face ceva. Atunci ei deja îi conferiseră autoritatea puritană supremă şi inflexibilă pentru tot restul vieţii.

Fuga şahului

Stârniţi de viziunea lui Khomeini privind o republică islamică, fundamentaliştii şiiţi au devenit adversarii cei mai importanţi şi mai deschişi ai şahului. În fruntea lor se aflau mujahedinii, „luptătorii dedicaţi". La sfârşitul anului 1978, a crescut numărul apelurilor către Khomeini pentru a se întoarce în patrie. Aşteptând până când o asemenea mişcare ar fi fost legală şi binevenită, el a refuzat să vină acasă atâta vreme cât şahul rămânea în ţară.

În timpul lunii sfinte speciale a Muhurram-ului, care începea pe 2 decembrie, protestele împotriva şahului au atins un crescendo. Grevele s-au extins şi milioane de oameni s-au revărsat pur şi simplu

pe străzi. Clădirile guvernamentale au fost ocupate şi jefuite, iar demnitarii ucişi. Pentru mujahedini nimic nu era prea periculos. Dacă se ajungea la moarte, aşa să fie. Nu exista onoare mai mare ca martiriul. În asemenea condiţii, guvernul nu ar fi putut acţiona.

Pe 16 ianuarie 1979, acceptând inevitabilul, şahul a părăsit ţara. Oficialii au anunţat că pleacă în vacanţă. Ulterior declaraţia a fost modificată, spunându-se că şahul a plecat din Iran pentru a evita o altă vărsare de sânge. Niciuna dintre explicaţii nu a fost destul de convingătoare. Consiliul de regenţă lăsat de şah în urma lui nu a putut face faţă. Lealitatea forţelor armate şi poliţieneşti se îndreptase deja spre Khomeini.

În cele din urmă, *Salvatorul* a sosit pe data de 1 februarie. Martor pe drumul de la aeroport la Teheran al unor scene de isterie în masă, el a trebuit să străbată printr-o mulţime de câteva milioane de oameni. Părea că poate face orice. Când guvernul oficial a demisionat, Khomeini a desemnat unul nou. Până la sfârşitul anului, iranienii au hotărât, în cadrul unui referendum, transformarea ţării într-o republică islamică după modelul conceput de liderul lor politic şi religios.

Respectând constituţia lui Khomeini, puterea lumească s-a unificat cu cea religioasă. Toate acţiunile guvernului, de la promulgarea legilor la încheierea tratatelor cu puterile străine, erau cercetate atent de Consiliul protector, din care făceau parte cei mai de seamă clerici şiiţi ai ţării. Acest organism cucernic trebuia să verifice dacă guvernul acţiona în conformitate cu scrierile Coranului. În fruntea Consiliului, chiar în vârful acestei piramide a puterii teocratice, se afla ayatollahul Khomeini. Judecata lui nu întâmpina nicio împotrivire. De aceea, Iranul era practic foarte aproape de a schimba un dictator cu altul.

Noul Iran

Pentru Khomeini mila nu constituia principala însuşire a Atotputernicului. El a aprobat patrularea pe străzi a bandelor de tineri entuziaşti la vânătoare de „recidivişti", de potenţiali simpatizanţi regalişti sau de oricine care pur şi simplu se arăta interesat de cultura occidentală. Se pare că atunci mii de foşti regalişti au fost executaţi.

Femeile au fost bătute pentru că nu-şi acopereau chipul, iar proprietarii de magazine, deoarece aveau înregistrări cu Elvis Presley. În speranţa de mai bine, mii de iranieni au plecat în străinătate. Drepturile omului nu erau acum mai respectate decât fuseseră sub vechiul regim.

Unul dintre efectele cele mai destabilizatoare ale revoluţiei iraniene îşi avea originea în hotărârea lui Khomeini de a o exporta. Fundamentală pentru acest proces era lupta (deseori declarată) cu Occidentul cel corupt şi simpatizanţii săi diabolici. De vreme ce nu putea fi vorba despre o bătălie făţişă, Iranul a devenit un câmp de instrucţie al teroriştilor musulmani gata de martiriu. Ca urmare, terorismul internaţional a păşit într-o nouă şi violentă fază care va da naştere în primii ani ai noului secol celor mai otrăvite fructe.

Între timp, a avut loc un incident care a întors aproape toate statele democratice împotriva noului guvern al Iranului. Când fostul şah a vizitat S.U.A. în căutarea unui tratament pentru cancerul de care suferea, Khomeini a cerut extrădarea. I-a fost refuzată; Statele Unite nu încheiaseră niciun tratat privind extrădările cu noul regim din Iran. Ca răspuns, o grupare studenţească extremistă a atacat ambasada SUA din Teheran, luând prizonieri 66 de cetăţeni americani care lucrau acolo. Preşedintele Carter a cerut eliberarea lor imediată. Susţinut însă de antiamericanismul frenetic de pe străzi, Khomeini a refuzat. Carter a recurs la presiunea economică, înghеţând bunurile Iranului în Statele Unite şi punând embargo asupra petrolului acestei ţări. Ostaticii tot nu au fost eliberaţi. Din ce în ce mai disperat, preşedintele SUA a autorizat o încercare de salvare secretă cu elicopterul. Incompetenţa protagoniştilor şi furtuna de nisip care a izbucnit a provocat eşecul misiunii chiar înainte de a se ajunge la Teheran, precum şi moartea a opt americani în timpul prăbuşirii şi a incendiului care a urmat. Lumea întreagă, dezgustată, nu a putut să creadă văzând cum se bucurau ayatollahii mai bătrâiori la vederea trupurilor carbonizate.

În cele din urmă, în ianuarie 1981, după moartea şahului, după înfrângerea lui Jimmy Carter de către Ronald Reagan şi izbucnirea războiului dintre Iran şi Irak, ostaticilor li s-a dat drumul acasă.

Ascensiunea lui Saddam Hussein

Monarhia statului irakian creat de britanici a fost abolită în 1958. Domnia de cinci ani a generalului de brigadă Kassem a fost sângeroasă şi plină de necazuri. De exemplu, după numai un an de la preluarea puterii, el abia a scăpat să nu fie asasinat de mitralierele membrilor partidului Baas. Unul dintre cei care mânuiau acele arme a fost lovit de un glonţ în picior, dar a reuşit o fugă îndrăzneaţă pe cal, traversând apoi, complet îmbrăcat, Tigrul înot. Eroul acestei aventuri, care mai târziu avea să fie povestită în proză, versuri, cântec şi film, era un musulman sunnit de 22 de ani din districtul Tikrit, pe nume Saddam Hussein.

Baasiştii câştigă teren

Saddam Hussein şi-a pierdut tatăl, un simplu ţăran fermier, chiar în preajma naşterii sale. El a crescut într-o societate tribală care respecta, în egală măsură, devotamentul şi cruzimea. Ambiţios, Saddam Hussein s-a alăturat Partidului Baas încă din studenţie. Nu era atras în mod special de principiile socialiste sau naţionaliste ale organizaţiei, dar le considera mijloace ale puterii.

După eşecul loviturii de stat din 1959, Hussein a fugit în străinătate, întâi la Damasc, apoi la Cairo. Participarea lui la următorul puci – dacă într-adevăr a participat – este obscură. Kassem şi-a atras oprobiul Vestului naţionalizând o parte din industria petrolieră a Irakului, ameninţând să invadeze Kuwaitul şi părăsind Pactul de la Bagdad. Ca urmare, nu este deloc surprinzător să aflăm că CIA a jucat un rol semnificativ în alungarea lui de la putere, în 1963. Lovitura a avut loc în numele Partidului Baas, cu ajutorul armatei. Numeroşi conspiratori proveneau din regiunea Tikrit.

La scurtă vreme după ce au apărut la televizor imagini cu trupul ciuruit de gloanţe al lui Kassem, generalul Arif i-a eliminat pe baasişti, luând frâiele guvernului în mâinile proprii.

Hussein a desprins câte o învăţătură din fiecare puci la care a asistat. Două au fost învăţămintele mai importante: prima – controlul deplin era posibil numai cu sprijinul armatei, al serviciilor de securitate, al puterii unui partid şi al unei forţe locale (tribale) zdravene.

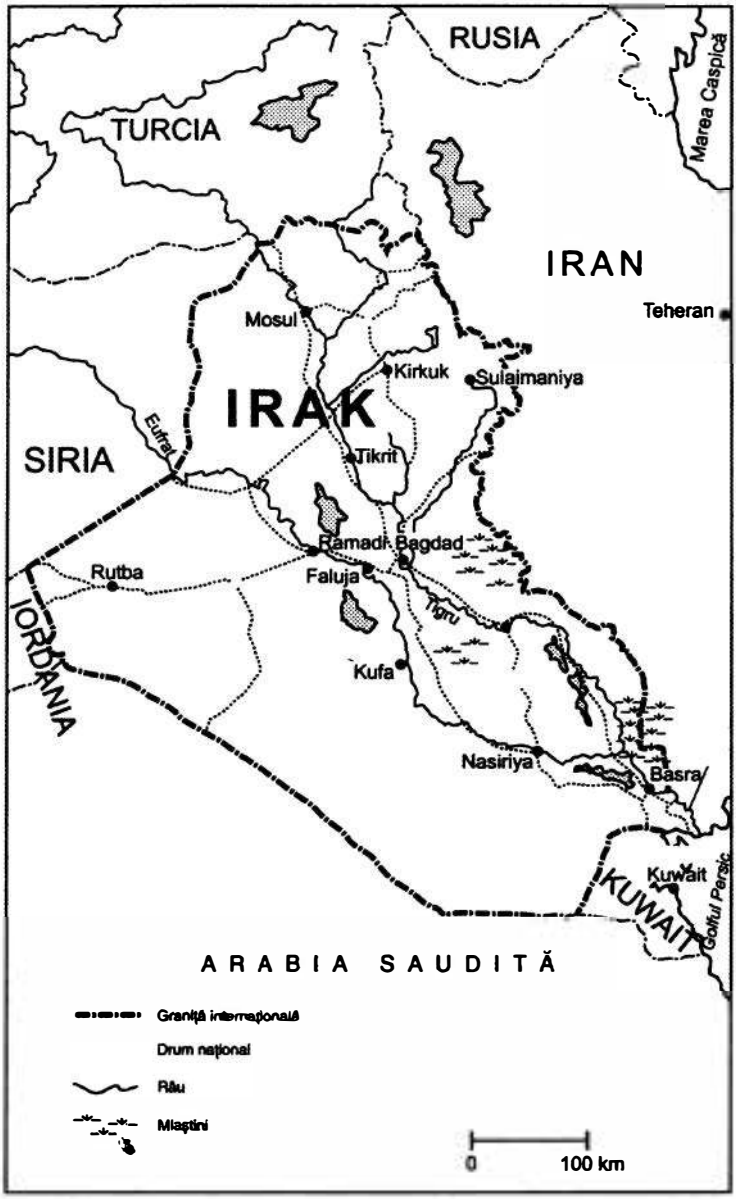

Figura 7 Irak

În al doilea rând – când ajungi în vârf, prioritatea esenţială constă în eliminarea tuturor adversarilor posibili şi cât mai repede cu putinţă.

Eşecul lui Arif de a aplica această din urmă lecţie l-a costat chiar poziţia lui înaltă de şef al statului. Astfel, în 1968, un alt puci organizat de Partidul baasist, cu ajutorul colonelului al-Nayif, şeful serviciului militar de informaţii, l-a îndepărtat de la putere. Probabil că perioada lui de domnie s-ar fi prelungit, dacă Arif ar fi fost mai neîndurător şi i-ar fi înlăturat o dată pentru totdeauna pe liderul Partidului baasist şi pe adjunctul acestuia (nimeni alţii decât verii Ahmed al-Bakr şi Saddam Hussein) în 1966, imediat după ce îi arestase. Dar s-a întâmplat ca Hussein să îl convingă pe gardianul care îl transporta de la tribunal la închisoare să se oprească la un restaurant din apropiere. Acolo, cu un noroc extraordinar, el pur şi simplu a scăpat ieşind pe uşa din spate a clădirii.

Preşedintele Saddam Hussein

Prin înlăturarea lui Arif, al-Bakr a ajuns şef al statului, iar Hussein locţiitorul său, omul de fier din culise. În următorii zece ani, Hussein i-a eliminat pe toţi potenţialii adversari. Nayif, de pildă, care susţinuse venirea la putere a baasiştilor, a fost escortat la aeroport personal de către Hussein, care i-a spus să nu se mai întoarcă niciodată în Irak. Ulterior, nefiind sigur că exilul este de ajuns, Hussein a pus să fie împuşcat la Londra. De asemenea, fostul ministru al apărării, generalul al-Tikriti, a fost asasinat în Kuwait. Numeroşi alţii au dispărut pur şi simplu. Calitatea de membru al oricărui alt partid era pedepsită cu moartea.

Hussein şi-a iniţiat lovitura în 1979, pe 10 iulie. Îndemnat de energicul lui succesor, în cadrul unei întruniri a Consiliului Revoluţionar de Comandă (CRC), al-Bakr a anunţat că sănătatea precară îl forţează să renunţe la funcţia de preşedinte. Hussein era cel care îi va urma. Pe moment a existat o oarecare opoziţie din partea unor membri ai Partidului baasist. Se vorbea chiar de o posibilă nouă lovitură în spatele căreia s-ar afla Siria. Barzan, fratele vitreg al lui Saddam, a cercetat zvonurile cu o meticulozitate împletită cu tortura. Un sfert din CRC a fost executat, împreună cu alţi 16 adversari potenţiali ai noului regim.

Noul preşedinte nu s-a oprit însă aici. El dorea ca epurarea să apară ca un avertisment public pentru oricine i-ar fi trecut prin cap să-i stea în cale. Suspecţi din întreaga ţară au fost arestaţi şi ucişi. În multe cazuri – o „nouă linie de conduită" în banditismul irakian – familiile erau şi ele pedepsite. Cunoscutul ziarist Patrick Cockburn povestea, în 2002, cum trupul torturat al unui baasist de seamă a fost aruncat înapoi în faţa casei sale, cu un bileţel pe care scria că respectivul murise de infarct, iar rudele nu aveau voie să-l jelească.

Hussein nu dorise puterea numai spre binele propriu. El era hotărât ca Irakul, care până atunci nu reprezentase decât un stat oarecum haotic şi de mâna a doua din zona Golfului, să devină principala forţă din regiune, capabilă să stea la masă cu cele mai importante naţiuni ale lumii. Evenimentele din Iran păreau să fie anume făcute pentru el.

Aruncând o privire spre est, Hussein a observat că regimul lui Khomeini scufundase Iranul în haos, îi micşorase considerabil forţele armate prin epurările fanatice şi îi întrerupsese toate legăturile cu foştii susţinători din Occident. Mai mult, nu exista nicio şansă ca fundamentaliştii şiiţi să încheie vreo afacere cu U.R.S.S. Şi de vreme ce atât Vestul, cât şi Uniunea Sovietică priveau cu oroare evenimentele din Iran, Hussein a ajuns la concluzia că amândouă părţile ar putea foarte bine sprijini o încercare de răsturnare a bătrânului ayatollah. În afară de aceasta, atacul ar fi reprezentat cea mai bună modalitate de a împiedica ciuma religioasă a Iranului să se răspândească în rândurile şiiţilor irakieni, care constituiau aproximativ 60% din populaţie.

În septembrie 1980, încrezător în succes, dar fără niciun fel de experienţă sau cunoştinţe militare, Hussein a ordonat invadarea masivă a Iranului.

Războiul dintre Iran şi Irak (1980-1988)

Duşmănia dintre Iran şi Irak datează de multă vreme. De exemplu, Tratatul de Prietenie şi Cooperare încheiat de Bakr şi Hussein în 1972 cu Uniunea Sovietică a plasat Irakul de cealaltă parte a baricadei în

Războiul Rece, împotriva regimului şahului Pahlavi susţinut de Statele Unite. În 1973-1974, şahul, cu acordul tacit al americanilor, i-a sprijinit pe rebelii separatişti kurzi din nordul Irakului. La fel de grav a fost şi conflictul privind drumul de ape Shat al-Arab, acel estuar vast format la confluenţa fluviilor Tigru şi Eufrat.

Linia de coastă a Irakului are o lungime de numai 40 de km. Shat al-Arab, situat în extremitatea răsăriteană, reprezintă legătura vitală a ţării cu Golful Persic. Conform tratatului încheiat înainte de al Doilea Război Mondial, controlul asupra estuarului revenea Irakului. După ce Iranul a abrogat tratatul, Acordul de la Alger, încheiat în 1975 între Hussein, pe atunci vicepreşedintele CRC, şi şahul Pahlavi, acorda celor două ţări control comun asupra acestei căi maritime. În urma concesiilor făcute de Irak, Iranul nu a mai sprijinit lupta de independenţă a kurzilor. Curând conflictul kurd a luat sfârşit.

Aceasta era situaţia în momentul în care Khomeini şi Hussein au preluat puterea în ţările lor. Cum ar fi fost greu de imaginat o pereche mai deosebită de dictatori, nu a mirat aproape pe nimeni când s-a aflat că între ei curând a izbucnit războiul. Cu toate acestea, pentru câteva luni, Hussein şi-a păstrat aceeaşi tactică, nereacţionând deloc la batjocurile arzătoare ale noului său vecin.

Regimul lui Khomeini a refuzat să recunoască guvernul laic, deci lipsit de sanctitate, al lui Saddam Hussein. Însuşi Ayatollahul i-a îndemnat pe şiiţii majoritari din Irak să se ridice împotriva unui preşedinte pe care l-a caracterizat ca fiind „principalul obstacol în înaintarea Islamului în regiune". Imediat, Hussein, cu un umor neasemuit, l-a numit ironic „mumie" pe bătrânul mullah prăfuit. Tot atunci asasinii şiiţi, recrutaţi de Iran, au început să măcelărească numeroşi oficiali ai Partidului Baas. Ca urmare, iranienii au pornit din nou să-i sprijine pe rebelii kurzi.

Nu putem fi sută la sută siguri de ce Hussein nu a reacţionat mai prompt la asemenea provocare ostentativă. Cel mai probabil răspuns ar fi că el a vrut întâi să-şi asigure autoritatea înainte de a se angaja într-o aventură dramatică pe plan extern. De exemplu, Hussein plănuia să investească o parte a bogăţiei naţionale aflate în continuă creştere în realizarea unor proiecte măreţe, care i-ar fi crescut popularitatea, cum ar fi dezvoltarea irigaţiilor şi a sistemului sanitar.

Războiul ar fi condus însă cheltuirea acestor fonduri pe căi neproductive (cum ar fi cumpărarea de arme).

Spre sfârşitul anului 1979, strategia lui Hussein a început să se schimbe. El a eliminat 100 000 de irakieni adepţi ai iranienilor şi a început să susţină opoziţia sunnită iraniană. Culmea ironiei: în timp ce purta un aprig război împotriva kurzilor de acasă, el sprijinea mişcarea de independenţă kurdă din interiorul Iranului. Când aceste semnale nu au mai provocat niciun răspuns, ciocnirile militare de-a lungul graniţei dintre Iran şi Irak s-au extins. După abrogarea unilaterală de către Irak, în septembrie, a Acordului de la Alger, războiul global nu mai putea fi evitat.

Mersul războiului

Este simplu de istorisit povestea unuia dintre cele mai tergiversate, crude şi costisitoare războaie din epoca modernă. A debutat cu operaţiunea irakiană care presupunea scoaterea rapidă din luptă a adversarului printr-o lovitură absolut doborâtoare, asemănătoare celei executate de israelieni la începutul Războiului de şase zile. Cu toate acestea, manevra irakiană nu a avut succesul celei israeliene. Deşi irakienii au dobândit la început unele avantaje, forţele operaţionale iraniene au rămas, într-o mare măsură, în picioare. De fapt, pagubele uriaşe fuseseră provocate de însuşi Khomeini, ale cărui epurări au privat armata iraniană de 12 000 de ofiţeri şi flota aeriană de jumătate din numărul piloţilor săi.

După primele înfruntări, în timpul cărora armata irakiană a înaintat pe o distanţă relativ scurtă în interiorul Iranului, s-a ajuns la un impas. A fost depăşit în toamna anului 1981. Iranienii au lansat atunci o contraofensivă prin care, în cele din urmă, au recâştigat majoritatea teritoriului pierdut. De asemenea, ei ajungeau la porţile oraşului Kirkuk din nordul Irakului şi ale Basrei în sud.

Irakienii au folosit pentru prima oară gazul toxic în apărarea Basrei. Încântaţi de eficacitatea armei, a fost introdusă pe toate fronturile, în special împotriva kurzilor irakieni. În încercarea de a submina economia iraniană, Hussein a început aşa-numitul „război al tancurilor petroliere", atacând vasele de transport iraniene şi facilităţile portuare legate de ele.

Pe măsură ce se apropia al şaselea an de conflict, situaţia lui Hussein părea extrem de întunecată. Khomeini a promulgat chiar o *fatwa* – un fel de dispoziţie religioasă – prin care cerea poporului său să câştige războiul în următoarele 12 luni. Irakul a fost însă salvat de câţiva factori, inclusiv de cantităţile masive de arme străine primite şi, paradoxal, de o revoltă care era cât pe ce să izbucnească în propria armată. Aceasta s-a produs când generalul al-Rashid a fost convocat la palatul prezidenţial pentru a explica de ce a eşuat în înaintarea spre sud împotriva iranienilor. În mod normal, o asemenea convocare însemna un singur lucru: înlăturarea şi probabil execuţia.

Ofiţerii lui Rashid erau conştienţi de aceasta. Ei ştiau totodată că şeful lor nu dirijase corespunzător mersul războiului din cauza amestecului continuu al unui amator de la Bagdad. De aceea, înainte ca Rashid să soseaască la palat, ofiţerii i-au trimis un mesaj lui Hussein în care susţineau că dacă i se întâmpla ceva generalului lor, ei nu vor mai putea continua războiul. Când Rashid a ajuns la palat, a găsit un Hussein zâmbitor şi gata să-l decoreze. După acest incident, preşedintele a lăsat, în mare parte, manevrele războinice în mâinile profesioniştilor.

Al şaptelea an de război a debutat cu o nouă ofensivă a Irakului şi cu votul unanim al Consiliului de Securitate ONU privind încetarea focului. Irakul a acceptat, dar Iranul şovăia. Îndrumaţi de serviciul de informaţii al Statelor Unite, care a reuşit să identifice cele mai slabe puncte în apărarea iraniană, armata irakiană a cunoscut succese însemnate. Pentru prima dată, după mulţi ani, a pus din nou piciorul pe pământ iranian. Preşedintele iranian, Ali Akbar Hashemi-Rafsanjani, l-a implorat pe ayatollahul Khomeini cel suferind să ceară oprirea măcelului. Însă bătrânul nu era încă pregătit.

Atitudinea lui Khomeini s-a schimbat în urma unui groaznic accident. Pe data de 3 iulie 1988, *USS Vincennes*, patrulând prin Golf, a doborât, întâmplător, un avion de pasageri iranian, cu 290 de oameni la bord. Statele Unite au oferit compensaţii, dar nu şi-au cerut scuze. Rafsanjani l-a convins atunci pe Khomeini că incidentul demonstrează existenţa alianţei între Irak şi SUA, care se pregăteau să atace Iranul. Spunând ca şi când ar fi trebuit să ia o otravă, Khomeini a încuviinţat încetarea luptelor. Decizia a fost influenţată

şi de o iminentă rebeliune acasă, precum şi de înarmarea Irakului cu rachete capabile să provoace război chimic şi biologic asupra Teheranului şi a principalelor oraşe iraniene. Nici măcar Khomeini nu era sigur că dorea un martiriu de o asemenea anvergură.

Teribilul preţ

Războiul dintre Iran şi Irak s-a remarcat printr-o varietate de considerente neplăcute. În primul rând, trebuie amintite proporţiile măcelului: aproximativ 500 000 de morţi, din care peste jumătate iranieni şi aliaţii lor kurzi; de asemenea, răniţii au fost cel puţin de două ori mai numeroşi. Războiul a costat estimativ 800 de miliarde de dolari, aducând mari datorii celor două părţi. Irak, de pildă, datora Arabiei Saudite 25,1 miliarde de dolari, Kuwaitului 10 miliarde, iar restului lumii alte 40 de miliarde. Hussein fusese tentat să creadă că dacă el apăra întreaga lume arabă de fanaticii iranieni, prietenii săi arabi îi vor şterge toate datoriile. Dar nu s-a întâmplat aşa.

Cele mai multe victime au fost din rândul *Gardienilor Revoluţionari ai Iranului* şi ai mişcării lor omoloage de tineret *Basji*. Ambele erau adânc pătrunse, chiar până la moarte, de pasiunea extraordinară a liderului lor pentru cauză. Considerând că victoria poate fi câştigată numai prin „sânge... şi puterea credinţei", Khomeini a susţinut tactica ucigătoare a „valului uman" – mii şi mii de infanterişti curgând spre liniile inamicului, copleşindu-l, în cele din urmă, prin numărul lor imens.

Mai cu seamă faptele groteşti ale membrilor Basji i-au îngrozit pe martori. Aleşi în special din familii din mediul rural, deosebit de religioase, aceşti băieţandri (unii în vârstă de doar 12 ani) purtau tot timpul cu ei însemnele personale ale mult râvnitului martiriu: o bucată de stofă albă simbolizând giulgiul lor şi o cheie de plastic (dăruită de ayatollah) care să le amintească mereu că le este garantată intrarea în Paradis. Slab înarmaţi, asta dacă erau vreodată, ei au reprezentat adevărate momeli umane care atrăgeau focul inamic. Astfel de tineri luptători *Basji* au căzut cu miile atunci.

Dimensiunea internaţională

Repercusiunile internaţionale ale războiului au fost extrem de complexe. La prima vedere, Occidentul, în frunte cu SUA şi Franţa,

s-a alăturat sovieticilor pentru a-l susţine pe Saddam Hussein. Francezii, în special, au dezvoltat legături economice puternice cu Irakul. Statele Unite, care se înstrăinaseră de acest stat în vremea lui al-Bakr, au restabilit, în timpul războiului, relaţii diplomatice cu Bagdadul. CIA îi aproviziona cu regularitate pe generalii irakieni cu echipamente nepreţuite în activităţi de recunoaştere.

Printre puţinele state care au sprijinit Iranul, cel mai surprinzător dintre toate a fost Israelul. Motivul era simplu: israelienii nu doreau ca Hussein, cu focoasele sale aducătoare de moarte gata să lovească Tel Avivul, ca şi Teheranul, să se remarce ca principala putere în Orientul Mijlociu. Am văzut deja cum forţele aeriene ale Israelului au atacat, în 1981, uzina nucleară din Irak.

Aşa cum deseori se întâmplă în lumea diplomaţiei, imaginea de ansamblu era mult mai clară decât ar fi părut la început. Marea Britanie, de exemplu, a vândut Iranului părţi componente pentru tancurile sale. Iar în ceea ce priveşte afacerea *Iran-Contra*, tertipurile administraţiei SUA au fost şi mai cinice. În anii 1985-1987, s-a auzit că înalte oficialităţi americane, cu acordul posibil al preşedintelui Reagan şi al vicepreşedintelui George Bush, ar vinde arme Iranului, prin intermediul Israelului. Aceste arme s-au descoperit în cele din urmă în mâinile teroriştilor islamici din Liban, care, în schimbul lor, i-au eliberat pe ostaticii vestici ţinuţi acolo. Profiturile obţinute din vânzările de arme au finanţat gherilele anticomuniste care luptau în Nicaragua (Contras).

De asemenea, războiul petrolierelor a provocat conflicte în rândul comunităţii internaţionale. La sfârşitul conflagraţiei, peste 50 de nave de război patrulau prin Golf pentru a apăra tancurile petroliere irakiene, kuwaitiene etc. de atacurile iranienilor, întreprinse pe calea aerului. În acelaşi timp, avioanele irakiene erau libere să atace după cum voiau navele iranienilor.

Irakul postbelic

În zădărnicia lui, războiul dintre Iran şi Irak a constituit, aproape din toate punctele de vedere, un exerciţiu tragic şi costisitor. În 1990, anul în care cele două părţi au terminat, în sfârşit, tocmeala, termenii noii înţelegeri încheiate au fost practic aceiaşi cu

ai Acordului de la Alger. Aşadar, strategic vorbind, toată acea vărsare de sânge, toată acea mizerie şi cheltuială nu a folosit pur şi simplu la nimic.

Miliarde de dolari obţinute din vânzările de petrol, care ar fi putut contribui la dezvoltarea sistemului educaţional, sanitar sau al transporturilor, s-au irosit pe înarmare. În ceea ce priveşte însă ambiţiile personale ale lui Hussein, războiul nu a constituit chiar o risipă totală. Acesta i-a îngăduit întărirea biciului său autoritar în Irak, eliminând mii de dizidenţi şiiţi şi kurzi nevinovaţi. Politica sa vizavi de kurzi s-a transformat cu răutate aproape într-un genocid. Atacul cu arme chimice, de exemplu, asupra oraşului Halabja a ucis 5 000 de bărbaţi, femei şi copii, în numai 30 de minute.

La sfârşitul războiului, armata irakiană crescuse la 55 de divizii şi 4 000 de tancuri. Aceasta a reprezentat o altă ambiţie împlinită a lui Saddam Hussein. El conducea atunci, probabil, cel mai puternic stat din Golful Persic. Vecinii săi continuau să urmărească cu îngrijorare cum îşi exercita el acea putere.

10

Intifada

Acest capitol cuprinde: eşuarea încercărilor de soluţionare a conflictului dintre israelieni şi palestinieni în anii '80, dezvoltarea naţionalismului palestinian, prima Intifadă, alegerea lui Yasser Arafat ca preşedinte al statului palestinian, conferinţele de la Madrid şi renaşterea speranţelor privind încheierea unei înţelegeri.

Negocieri fără rezultat

În vreme de război

La începutul anilor '80, Orientul Mijlociu era, ca întotdeauna, sfâşiat de conflicte. În răsărit, în Iran şi Irak mureau cu zecile de mii oameni pentru a satisface ambiţiile conducătorilor lor dictatori. Înflăcărarea fundamentalistă iraniană începuse chiar să se infiltreze în întreaga regiune, atrăgând după sine un nou val de terorism nestăvilit, sub forma avioanelor de bombardament sinucigaşe. Nemulţumirea generală din Egipt a provocat asasinarea unui preşedinte bine intenţionat.

Invazia israeliană în Liban a constituit o greşeală oribilă, neaducând niciunul dintre avantajele politice sau strategice intenţionate şi terminându-se cu o retragere ruşinoasă. Masacrele de la Sabra şi Shatilla au adus guvernului israelian o dizgraţie profundă şi au divizat populaţia ţării. Organizaţia pentru Eliberarea Palestinei a fost

înfrântă, liderul ei lâncezind în îndepărtata Tunisie. Populaţia pe care OEP trebuia să o ajute a rămas în continuare fără un stat propriu, împovărată de sărăcie şi aproape lipsită de orice speranţă. Singura rază de lumină, care s-a întrezărit la jumătatea decadei, a fost alegerea lui Mihail Gorbaciov ca preşedinte al Uniunii Sovietice. Conducerea lui va pune capăt Războiului Rece care alimentase de atâtea ori aprigele conflicte din Orientul Mijlociu.

Sfârşitul aventurii libaneze

Cam pe vremea în care Saddam Hussein începuse să se întrebe dacă războiul cu Iranul fusese totuşi o idee bună, de la câteva mii de kilometri depărtare Yasser Arafat privea şi el viitorul cu oarecare nelinişte. Pentru prima dată în existenţa sa, OEP, cu sediul acum în Tunisia, nu avea graniţă comună cu Israelul. Lupta armată, care avea ca scop înlocuirea Israelului cu un stat laic palestiniano-evreiesc unic şi democratic, se soldase cu un eşec.

Arafat, ca preşedinte şi iniţiator al politicii OEP, era inevitabil cel blamat. Oficialităţile din cadrul Consiliului Naţional Palestinian se săturaseră de ineficienţa, favoritismele şi corupţia existentă, dorind înlăturarea lui Arafat. Între timp, în valea Beka din Liban izbucnise lupta deschisă între resturile organizaţiei Fatah, rămasă credincioasă lui Arafat, şi dizidenţii OEP, sprijiniţi de Siria. Nerăbdător să se afle în mijlocul evenimentelor, Arafat şi-a dat jos barba, a îmbrăcat un costum elegant, şi-a pus ochelari fumurii şi, tranzitând Cipru, s-a strecurat în zona de luptă.

După ce bombele şiite au ucis 241 de marinari americani şi 59 de paraşutişti francezi, mediatorii erau dornici să restaureze o aparenţă de linişte în ţara răvăşită de război. În cele din urmă, ei au reuşit să-i separe pe palestinienii războinici. Din nou Arafat a fost nevoit să se îmbarce spre apus, Statele Unite garantându-i că israelienii nu se vor amesteca în fuga sa.

Discuţii despre discuţii

Amănuntele uluitoare ale încurcatei reţele de propuneri şi tratative care au avut loc în acele timpuri, unele secrete, altele transparente, sunt prea neînsemnate pentru a le pomeni aici. Multe

erau, pur şi simplu, discuţii despre discuţii, în efortul de a se stabili înainte ca negocierile să înceapă propriu-zis atât ordinea de zi, cât şi participanţii doriţi. Israelul şi SUA, de pildă, nu voiau să trateze cu OEP, privind-o ca pe o organizaţie teroristă. Pentru aceasta, Arafat trebuia să se învinovăţească pe sine însuşi. De vreme ce el pretinsese, arogant şi incorect, că vorbeşte în numele tuturor palestinienilor şi că are sub control acţiunile lor paramilitare, tot el era considerat responsabil pentru tot ce iniţiau respectivii. Câteodată toate acestea ricoşau în mod neplăcut asupră-i.

Iată un exemplu concludent. În 1985, un detaşament de comando – acţionând cu sau fără ştirea lui Arafat – a omorât trei israelieni aflaţi pe un iaht în Cipru. Guvernul israelian a replicat bombardând sediul general OEP din Tunisia, ucigând 56 de palestinieni şi 15 tunisieni. Surpriza nu a fost prea mare, deoarece câteva state arabe declaraseră că nu doreau să adăpostească OEP după expulzarea acesteia din Beirut. În mod miraculos, Arafat a supravieţuit raidului, deoarece atunci, spunea el, făcea jogging. Cei care îl cunoşteau au râs. Arafat nu făcea niciodată jogging, ci doar simple plimbări pe jos.

Câteva săptămâni mai târziu, Arafat era pus din nou într-o poziţie dificilă, de data aceasta de către prietenul său, Abu Abbas, bandit proirakian şi lider al Frontului Popular de Eliberare a Palestinei. Abu Abbas a hotărât ca patru tineri speriaţi şi slab antrenaţi, aşa-zişi luptători pentru libertate, să deturneze nava de croazieră *Achille* aflată în drum spre Alexandria. Echipajul şi călătorii însumau 556 de oameni, inclusiv câţiva americani. Imediat Arafat şi-a asumat responsabilitatea. El a spus lumii că va rezolva problema în mod paşnic şi că îi va disciplina pe atacatori. De fapt, nu a făcut nimic.

Banditii au împuşcat mortal un pasager american invalid şi l-au aruncat peste bord. Când nava s-a întors în Egipt, un avion egiptean era pregătit să-i ducă pe atacatori şi pe Abu Abbas în Tunis. Un avion de vânătoare american l-a interceptat pe drum şi l-a silit să aterizeze în Italia. În cele din urmă, autorităţile italiene, nefiind dornice să se implice, i-au eliberat pe toţi banditii.

Nu numai israelienii şi americanii nu voiau să discute cu OEP, dar Organizaţia însăşi refuza să accepte importanta Rezoluţie 242

(promulgată în urma Rezoluţiei 338 de încetare a focului din 1973), care conferea Statelor Unite un rol major la orice negocieri. Obiecţia, totuşi de înţeles, a lui Arafat era că Rezoluţia 242 vorbea despre pacea dintre „statele" din Orientul Mijlociu şi nu despre autodeterminarea palestinienilor. Chiar atunci când Arafat a afirmat că va accepta Rezoluţiile 242 şi 338 în schimbul recunoaşterii autodeterminării palestinienilor, preşedintele Ronald Reagan a respins de la bun început oferta.

Când Israelul a intrat în Liban pentru a doua oară, existau deja trei propuneri de pace. Conform *Planului Reagan*, chestiunile trebuiau reluate de acolo de unde se opriseră la Camp David. Un alt plan, conceput în cadrul summitului arab de la Fez, sugera luarea în considerare a propunerii ONU din 1947, privind înfiinţarea a două state. Cea de-a treia idee viza un fel de unire a Iordaniei cu teritoriul locuit de palestinieni, în vederea formării unui stat sau a unei confederaţii. Această propunere a fost oarecum acceptată de Arafat şi regele Hussein în 1985. Doi ani mai târziu, Hussein a încheiat un nou acord, de data aceasta cu premierul israelian Shimon Perez. Sugestiile nu au avut vreun rezultat clar sau durabil.

Unitatea naţională a Israelului

Deprimat de moartea soţiei şi obsedat de ceea ce se întâmpla în Liban, prim-ministrul Begin a demisionat în 1983. Pentru scurtă vreme l-a înlocuit Yitzhak Shamir, în acea vreme membru al organizaţiei Stern Gang. Anul următor s-au organizat alegeri, dar nici laburiştii, nici alianţa Likud nu au reuşit să formeze un guvern stabil. Ultimul lucru pe care şi l-ar fi dorit atunci Israelul, aflat sub presiune din partea prietenilor privind problema libaneză şi cu o inflaţie anuală de 400%, era o criză politică. Modalitatea găsită de a depăşi această dificultate a constituit-o formarea unui guvern de uniune naţională între laburişti şi Likud. Liderul laburist Shimon Peres a devenit prim-ministru, iar şeful Likud a acţionat ca adjunct al lui şi ca ministru de externe. 25 de luni mai târziu, cei doi şi-au schimbat între ei rolurile.

Peres a fost cel care a iniţiat retragerea pe etape din Liban, lăsând o zonă de securitate în sudul ţării sub controlul Armatei Libaneze de sud. Atât Peres, cât şi Shamir au continuat politica implantărilor

rapide de aşezări israeliene în teritoriile ocupate. Shamir refuza până şi să folosească expresia „Malul de vest" al Iordaniei. Pentru el acolo se aflau de fapt Iudeea şi Samaria, două provincii ale regatului lui David din Vechiul Testament. Între 1982 şi 1986, populaţia evreiască din zonă s-a triplat, jumătate din teritoriu şi aproximativ 80% din sursele de apă ajungând în mâinile israelienilor.

Motivele erau duble. În primul rând, aşezările dădeau o impresie bună ultraconservatorilor de la care Likudul aştepta tot mai mult sprijin politic. În al doilea rând, cu fiecare aşezare construită, Israelului îi venea tot mai greu să-şi abandoneze cuceririle realizate în 1967. Astfel, la sfârşitul anilor '80, guvernul putea pretinde, cu oarecare dreptate, că lucrurile se schimbaseră atât de mult în timp încât propunerile făcute la terminarea *Războiului de şase zile* nu mai prezentau deloc importanţă. Soluţia, sugerată destul de cinic, nu era ca israelienii să plece de acolo, ci palestinienii să facă asta.

În acel moment, pentru prima dată în decursul acestei saga îndelungate şi nefericite, palestinienii de rând au luat problema în propriile lor mâini. Se săturaseră să reprezinte doar o minge politică de fotbal lovită pe rând de israelieni, americani, sovietici, egipteni, sirieni, iordanieni, irakieni şi de oricine altcineva care ar fi avut un interes trecător în Orientul Mijlociu. Pierzându-şi speranţa de a fi ascultaţi vreodată în mijlocul zarvei iscate de viaţa politică internaţională, palestinienii au scos atunci instinctiv un urlet prelung şi sfâşietor de durere.

Palestinienii

Cisiordania şi fâşia Gaza

Palestinienii din Cisiordania şi Gaza şi-au numit rebeliunea *Intifada*, adică „Freamătul" sau „Tremuratul". Ştiind ce s-a întâmplat, este surprinzător probabil că ei au îndurat atât de multe şi atâta timp înainte de a-şi pierde răbdarea. De aceea, ne-ar putea ajuta, în acest moment, să ne amintim cine erau de fapt aceşti oameni.

Când statul israelian a fost creat în cadrul mandatului palestinian, teritoriul respectiv adăpostea în jur de 1,3 milioane de arabi.

Puţini dintre aceştia îşi spuneau atunci palestinieni. Lealitatea lor mergea mai degrabă către clan, trib, religie sau către o comunitate mai largă, vorbitoare de arabă. În urma uriaşelor prefaceri provocate de primul război arabo-israelian, aproximativ 150 000 de arabi au rămas în cadrul noului stat Israel. Deşi, din punct de vedere tehnic, erau israelieni, acei arabi erau totuşi consideraţi cetăţeni „de mâna a doua". Pentru aproape 20 de ani, ei au trăit sub control militar. Pentru a descuraja dezvoltarea unei identităţi arabe, administraţia nu îi numea arabi, ci „druzi", „beduini" etc.

Restul de 1,15 milioane de arabi din mandatul palestinian au fost împrăştiaţi în trei direcţii.

20% dintre ei au plecat în teritoriile arabe învecinate, stabilindu-se în tabere de refugiaţi constituite foarte aproape de graniţă sau în oraşe. Cel mai mare grup, care cuprindea în jur de 100 000 de oameni, a luat drumul Libanului.

A doua direcţie aleasă a reprezentat-o Cisiordania, palestinienii nou-veniţi alăturându-se arabilor care locuiau deja aici, numărul lor ridicându-se la aproximativ 700 000. În această regiune aspră, cu oraşul Ierusalim în extremitatea sud-vestică, arabii trăiau ca păstori, fermieri, meşteşugari, muncitori sau mici negustori. Pe dealurile din nord-vest, udate suficient de precipitaţii, se practicau păşunatul şi cultivarea cerealelor. Pretutindeni, apa Iordanului sau pompată din pământ iriga pomii fructiferi şi câmpurile de legume.

Cel de-al treilea grup de arabi palestinieni s-a bulucit spre fâşia Gaza, ale cărei graniţe fuseseră stabilite de-a lungul liniei unde se căzuse de acord încetarea focului în 1949. Este vorba de 363 de km², care înconjurau, în 1948, cartierul general militar al Egiptului. Cu numai 8 km lăţime în est, Gaza nu constituia decât o fâşie aridă, supraaglomerată, în care trăiau oameni săraci şi disperaţi, care nu aveau nimic cu ce să se laude. Cei mai mulţi refugiaţi trăiau în tabere administrate de ONU. Aici, ca şi în Cisiordania, în zece ani toate corturile s-au transformat în barăci de beton. Apa şi posibilităţile de canalizare erau minime, la fel şi educaţia, sistemul medical şi perspectivele de angajare undeva.

În cea mai mare parte a timpului, până la *Războiul de şase zile*, Cisiordania era administrată, fără a fi oficial anexată, de către

Iordania. Aceasta îşi impusese conducerea cu destul de multă bunăvoinţă. Egiptul însă controla fâşia Gaza cu o deosebită severitate. Locuitorilor săi, de pildă, nu li se acorda cetăţenia egipteană.

Apariţia unei naţiuni

Atât fâşia Gaza, cât şi Cisiordania au fost ocupate, în 1967, de Israel şi apoi administrate de acesta. Unii arabi au fugit din calea înaintării israelienilor, alţii s-au văzut nevoiţi să o facă. În rândurile celor care au rămas, s-a dezvoltat rapid conştiinţa naţională, apărând astfel prima generaţie de palestinieni adevăraţi. Doi factori au contribuit la naşterea naţionalismului palestinian. Unul l-a reprezentat Organizaţia pentru Eliberarea Palestinei, cu reţeaua ei de filiale semiindependente. Treptat, OEP a devenit mai mult decât o mişcare de rezistenţă. Recunoscută ca voce a palestinienilor din Cisiordania şi fâşia Gaza, OEP a ajuns să se considere pe sine ca un guvern în aşteptare. Declaraţiile şi propaganda se strecurau spre cei deposedaţi de toate şi numeroşi, insuflându-le un sentiment a ceea ce credeau ei că trebuie să fie şi sperau că va fi într-o bună zi.

Cea de-a doua influenţă asupra creşterii naţionalismului palestinian a fost comportamentul cuceritorilor israelieni. Timp de 10 ani, Moshe Dayan a administrat teritoriile ocupate cu o mână relativ uşoară. Locuitorii Cisiordaniei au beneficiat de drumuri noi (construite în scopuri militare, dar folositoare şi ca să duci mărfurile la piaţă), adăposturi mai bune şi servicii medicale îmbunătăţite. Toate acestea s-au schimbat în mod dramatic odată cu venirea la putere, în 1977, a guvernului Likud condus de Begin.

Opresiunea israeliană

Noua politică de colonizare ilustrează cel mai bine schimbarea atitudinii guvernului israelian faţă de teritoriile ocupate. În zece ani, numărul aşezărilor evreieşti a crescut de la 36 la peste 100. Multe erau mici, iar solul pe care-l cultivau era, în general, sărăcăcios, dar tot constituiau un afront evident pentru vecinii arabi. Israelienii spuneau că pământul pe care construiau era arid sau nestăpânit de nimeni. Arabii răspundeau plângându-se că, arid sau nu, pământul nu se afla acolo doar pentru a fi luat. Mai mult, o mare parte a pământului căruia nu i se descoperise proprietarul aparţinea acelor

arabi care fugiseră în timpul războaielor trecute. Noii coloniști au forat găuri mari prin care au extras prețioasele rezerve de apă subterane ale Cisiordaniei. Conform unor surse, israelienilor le era în medie alocată de 12 ori mai multă apă decât palestinienilor.

Coloniștii israelieni aveau alocații și avantaje la plătirea impozitelor. De asemenea, li se asigurau drumuri bune, școli și servicii medicale. Vecinii arabi priveau toate acestea cu un resentiment crescând. Noile așezări atrăgeau venirea unora dintre cele mai rasiste și mai intolerante elemente ale societății israeliene. Grupurile paramilitare rasiste, precum Gush Emunim, atacau magazinele și casele arabilor. Când erau arestați, făptuitorilor li se dădea drumul destul de repede și cu indulgență. Indignarea arabilor creștea pe măsură.

Viața le era îngreunată din toate punctele de vedere. Arabii erau supuși blocajelor pe străzi, iar mașinile și bunurile, cercetate cu stricteță. Se interziceau întrunirile la scară mare, iar taxele creșteau aproape continuu. Cine nu reușea să plătească ajungea la închisoare. Dacă palestinienii încercau să se redreseze, sistemul juridic era covârșitor împotriva lor. Abuzurile minore sau verbale se întâlneau la tot pasul, întărindu-le palestinienilor impresia că sunt nedoriți și disprețuiți.

În 1985 cabinetul israelian a votat pentru strângerea și mai amarnică a șurubului. Politica „pumnului de fier", inițiată de ministrul de externe Rabin, a avut un scop dublu: anihilarea oricărei opoziții față de autoritatea israeliană și convingerea palestinienilor că viața lor ar fi mai bună în afara teritoriului guvernat de israelieni. Toate acestea aveau legătură cu o altă politică, cea a „Marelui Israel", care presupunea absorbirea teritoriilor ocupate în cadrul statului creat în 1948.

În urma aplicării „pumnului de fier" a crescut numărul „pedepselor administrative", printre care deportările și detențiile preventive. Acestea din urmă însemnau reținerea persoanelor, fără proces sau acuzație oficială, numai sub suspiciunea de a fi comis un delict. S-a intensificat și utilizarea intimidării fizice. De regulă, tinerii palestinieni erau arestați, bătuți, torturați și siliți să mărturisească crime pe care nu le comiseseră niciodată. Tribunalele rămâneau surde la acuzațiile de malpraxis.

Iată un exemplu mai moderat, ilustrativ pentru miile de cazuri similare. Avocatul palestinian Raja Shehadeh aminteşte de cele întâmplate unui păstor în vârstă de 14 ani, care locuia lângă Ramallah. Într-o zi, în timp ce îşi păştea oile pe dealurile învecinate Jenin-ului, a avut loc o demonstraţie antiisraeliană în acel oraş, nemulţumiţii aruncând cu pietre în soldaţii israelieni. Când băiatul s-a întors în Jenin, a fost arestat şi dus într-o închisoare specială de tineri, amenajată în fostele barăci ale armatei britanice din Valea Faraa.

Dar nu am făcut nimic, a spus băiatul anchetatorilor săi. *Am fost pe dealurile împrejmuitoare oraşului toată ziua. Mărturiseşte!*, au urlat persecutorii. Copilul nici măcar nu ştia ceea ce ar fi trebuit să recunoască. A fost bătut până i-au fracturat o mână, apoi i s-a dat drumul. Israelienii credeau că un astfel de comportament va frânge rezistenţa palestinienilor. Dar, deloc surprinzător, a avut efectul opus.

Toate acestea se petreceau în contextul unei rate a şomajului foarte ridicată (aproximativ 50% în fâşia Gaza), a sărăciei şi a speranţelor pierdute. Modul în care bogaţii şi puternicii lumii discutau, la nivel înalt, dar superficial, soarta palestinienilor nu a servit decât la unirea „poporului pe care nimeni nu-l dorea" în furia sa. Nu erau numere sau semne – insistau ei –, ci oameni care aveau dreptul la o viaţă decentă ca oricine altcineva.

Nu este nevoie s-o mai spunem, dar existau acte de cruzime de ambele părţi. În timp ce OEP pleda în favoarea tratativelor şi a înţelegerii pe cale paşnică, numeroase alte grupări militante palestiniene urmau calea violenţei. Printre acestea se număra Frontul Popular de Eliberare a Palestinei (FPEP) cu sediul în Siria, care a organizat, în 1987, un atac cu planoare în nordul Israelului, provocând moartea a şase israelieni. De asemenea, o nouă organizaţie, *Jihadul islamic*, a adus în centrul atenţiei fundamentalismul şiit, de tip iranian.

Scânteia care a aprins focul cel mare a izbucnit pe 6 decembrie 1987. În acea zi, comerciantul israelian Shlomo Sakal a fost înjunghiat mortal într-o piaţă din Gaza. A doua zi un camion militar israelian a intrat peste lucrătorii palestinieni de la punctul de control Erez, situat între Gaza şi Israel, omorând patru şi rănind şapte. Israelienii au declarat ca a fost un accident. Palestinienii nu i-au

crezut, pretinzând că s-au răzbunat intenţionat pentru înjunghierea negustorului.

S-a declanşat atunci răzmeriţa în fâşia Gaza, forţele de securitate israeliene reacţionând cu brutalitate. Pe 9 decembrie, Hatem Sissi, rezident în tabăra de refugiaţi Jabaliya din Gaza, a fost împuşcat mortal de soldaţii israelieni care îi urmăreau pe tinerii aruncători cu pietre. Şi mai mulţi palestinieni au ieşit în stradă, dar şi mai mulţi soldaţi şi poliţişti i-au înfruntat. Conflictul s-a extins spre Cisiordania şi nu a trebuit mult ca toate teritoriile ocupate să fie cuprinse de proteste. Intifada începuse.

Intifada

Violenţa

Intifada a reprezentat o mişcare revoluţionară spontană şi violentă, asemănătoare cu cea care a înlăturat monarhia franceză în 1789. A existat însă şi o diferenţă majoră, şi anume că la mişcarea palestiniană au participat foarte mulţi copii. Purtând acel acoperământ de cap („kuffya") pe care Arafat l-a transformat în simbol al cauzei palestiniene, copiii au venit cu miile să batjocorească forţele de ocupaţie cu vorbe şi pietre. Aruncarea de pietre era, de asemenea, simbolică, reprezentând modalitatea islamică tradiţională de protecţie împotriva spiritelor rele.

Copiii *Intifadei* făceau parte dintr-o generaţie nouă şi disperată. Crescuţi în mijlocul violenţelor şi cruzimilor, erau la rândul lor violenţi. Totodată, fără a avea siguranţa unui viitor mai bun – cel puţin aici, pe pământ – aceşti copii nu se temeau de nimic. Nestatornici, dar organizaţi, cunoscând terenul mult mai bine decât inamicul lor, ei constituiau o ţintă imposibil de atins. Dacă israelienii recurgeau la forţă, omenirea i-ar fi condamnat ca asasini de copii. Dacă dădeau înapoi, protestele s-ar fi înmulţit pe măsură ce atacatorii ar fi crezut că ei câştigă. Era de fapt un război în care israelienii, cu toată forţa lor militară, nu ar fi putut triumfa.

Finanţată cu 40 de milioane de dolari de către Iran şi Irak, *Intifada* a fost organizată la nivel local de către Conducerea

Naţională Unită Palestiniană (sau Conducerea Naţională Unificată, traducerea variind). Această organizaţie a luat fiinţă la câteva săptămâni după începerea rebeliunii. În cadrul celor 14 puncte ale *planului de acţiune*, esenţială era autodeterminarea palestinienilor. Jihadul islamic a început, de asemenea, să ia amploare, iniţiind atât acţiuni de ajutorare, cât şi activităţi antiisraeliene.

Mişcarea de Rezistenţă Islamică, cunoscută mai ales sub numele de *Hamas*, a reprezentat un alt produs al *Intifadei*. Condusă de şeicul Ahmed Yassin şi doctorul Abdulaziz al-Rantisi, *Hamas* îşi trage rădăcinile din Frăţia Musulmană. Era împărţită pe secţiuni militare şi de ajutorare, care organizau atacuri asupra israelienilor şi, respectiv, ofereau asistenţă palestinienilor. Hamasul, ca şi Jihadul islamic, respingea orice posibilitate de compromis cu un stat considerat ilegal şi văzut ca un virus necredincios în cadrul organismului sfintei societăţi musulmane. În mod ironic, chiar guvernul israelian a încurajat, o vreme, ascensiunea unor asemenea grupări islamice, ca o contrapondere la OEP. Iată însă că neajunsurile acestei politici deveniseră acum evidente.

La început, conducerea Organizaţiei pentru Eliberarea Palestinei din Tunis şi Bagdad, unde Arafat îşi mutase câteva birouri la sfârşitul anilor '80, nu prea şi-a dat seama cum să interpreteze *Intifada*. Când a devenit clar că aceasta însemna mai mult decât un foc de paie, Arafat a sprijinit mişcarea din toată inima. El l-a desemnat responsabil de toate operaţiunile în favoarea *Intifadei* pe locotenentul său Abu Jihad. Acest competent şi neobosit administrator a coordonat şi a ajutat răscoala cât de bine a putut de la distanţă, din Tunis. În rest, reacţia majorităţii liderilor lumii arabe, cu excepţia preşedintelui Assad, a fost contrară celei a lui Yasser Arafat. Iniţial ei au salutat cu bunăvoinţă *Intifada*, ca nu după mult timp să-i minimalizeze cu totul importanţa. Un asemenea exemplu însufleţitor de putere a poporului nu prea era dorit de liderii nealeşi ai regimurilor corupte din Orientul Mijlociu dispuse să monopolizeze televiziunile lor naţionale.

Concret, în afară de aruncarea de pietre de către copii au avut loc demonstraţii ale femeilor fluturând ilegal steagul palestinian, greve la plătirea impozitelor, boicotarea mărfurilor israeliene şi o

mulţime de alte activităţi care au făcut de neguvernat teritoriile ocupate. Datorită mass-mediei, mişcării i s-a acordat o atenţie deosebită pe tot globul, omenirea, aproape unanim şocată de tacticile israelienilor, privind cu simpatie către palestinieni. Aşadar mânia oamenilor simpli a captat interesul lumii întregi faţă de situaţia lor mizeră cu mult mai mult decât o făcuseră până atunci liderii lor.

Contraviolenţa

La început, cabinetul israelian, văzând în *Intifada* doar o altă nelinişte arabă, a încercat rapid să o înăbuşe cu tacticile obişnuite. S-au instaurat tot felul de interdicţii, a crescut numărul arestărilor şi detenţiilor, iar forţelor de securitate li s-a cerut să utilizeze metodele potrivite pentru a-i înfrânge pe rebeli. În câteva săptămâni însă, s-a văzut clar că ceea ce se întâmpla era mai mult decât un nou şir de necazuri.

Căutând să zdrobească rezistenţa cu ceea ce Rabin numea „autoritate, putere şi bătăi", guvernul a declarat starea de urgenţă şi a chemat la arme cadrele de rezervişti. S-au făcut arestări în masă, s-au folosit gaze lacrimogene pentru împrăştierea mulţimilor, iar şcolile şi universităţile s-au închis. Casele care îi adăposteau pe presupuşii lideri au fost aruncate în aer. Ziarelor arabe li s-a impus o cenzură aspră. S-a spus, de asemenea, că s-a încercat deliberat să se zdrobească mâinile şi picioarele aruncătorilor de pietre.

În doi ani, deşi au murit 626 de palestinieni, 37 500 au fost răniţi şi în jur de 40 000 arestaţi, focurile Intifadei au continuat să ardă mai violent ca niciodată. Ca urmare, numeroşi israelieni au început să privească teritoriile ocupate într-o nouă lumină. Ele nu mai erau esenţiale pentru securitatea Israelului, ci provocau slăbirea puterilor ţării. Practic, trei milioane şi jumătate de israelieni nu puteau, din punct de vedere fizic, să ţină în frâu un milion şi jumătate de palestinieni. Efectele negative asupra economiei Israelului s-au resimţit enorm, deoarece nu era vorba numai despre nişte simple cheltuieli. Chemarea la arme i-a sustras pe oameni de la munca productivă. Dincolo de aceasta, în momentul în care punctele de trecere spre teritoriile palestiniene s-au închis, aşa cum deseori se mai întâmplase, afacerile israelienilor au fost lipsite de forţă de muncă.

În lume, reputaţia Israelului a scăzut mai mult ca niciodată. În interiorul statului, starea de spirit era la pământ. Se făceau deja comparaţii între comportamentul rasist al Forţei de Apărare Israeliene şi cel al naziştilor. Mişcarea pentru pace a început să capete puteri, cerându-se încheierea unei înţelegeri imediate cu palestinienii. Ultraconservatorii au reacţionat însă cu şi mai multă sfidare, hotărâţi să nu renunţe niciodată în faţa celor consideraţi doar nişte simpli terorişti.

În aprilie 1988, cabinetul israelian a pus la cale o încercare dramatică de a distruge *Intifada*, eliminându-i conducătorii. Ca urmare, detaşamentul de comando israelian, debarcat de un submarin în Tunisia şi ajutat de spioni şi aviaţie, a început să îl caute pe acel spirit organizatoric aflat în spatele Intifadei. Găsit în cele din urmă, Abu Jihad a fost secerat de 150 de gloanţe, sub privirile înmărmurite ale soţiei şi copilului său. Fapta a fost condamnată de toate guvernele lumii. Funeraliile au scos în stradă mii de oameni la Damasc, Abu Jihad devenind astfel un alt martir palestinian.

Statul palestinian

Demersuri diplomatice

Din punct de vedere diplomatic, *Intifada* a avut consecinţe dramatice. În cele şapte luni cât s-a arătat interesat de mersul rebeliunii, regele Hussein al Iordaniei a declarat ceea ce practic se observase deja clar de ani întregi, şi anume: el nu avea nicio pretenţie asupra Cisiordaniei şi nici nu dorea să se erijeze în reprezentantul său. Aceasta sporea de fapt autoritatea OEP şi a preşedintelui Arafat.

Înarmat cu un nou prestigiu, Arafat era hotărât să utilizeze *Intifada* ca punct de plecare al succesului lui diplomatic. În iunie 1988, un demnitar al său a afirmat, în cadrul unui summit arab, că OEP ar accepta rezoluţiile 242 şi 338 ale ONU în schimbul înfiinţării statului palestinian. Propunerea a rămas fără niciun răspuns.

În noiembrie acelaşi an, Arafat a făcut un nou demers. În postura de lider triumfător al *Intifadei*, el a anunţat, la întrunirea Consiliului Naţional al Palestinei, că statul palestinian şi-a început

din acel moment existenţa. Ierusalim îi era capitală, iar Arafat preşedinte. (Alegerile care au avut loc anul imediat următor i-au confirmat noua sa funcţie.) El a continuat să accepte soluţia existenţei a două state în conflictul Palestina-Israel. Deşi Statele Unite şi Israel au rămas sceptice, ONU l-a invitat pe Arafat să se adreseze Adunării Generale. Cum Schultz, secretarul de stat al SUA, nu i-ar fi acordat niciodată lui Arafat viza pentru a veni să vorbească la sediul ONU din New York, Adunarea Generală a Naţiunilor Unite s-a mutat la Geneva. Aici, în cuvântarea rostită pe 13 decembrie, Arafat a promis concesii largi.

Este necesar un acord de pace multilateral pentru Orientul Mijlociu, a declarat el. Vorbind de „statul Israelului", Arafat i-a recunoscut de fapt existenţa. Totodată, a acceptat Rezoluţiile 242 şi 338, renunţând şi la terorism. A doua zi, la conferinţa de presă, Arafat a mers şi mai departe. Israel, e adevărat, trebuie lăsat să trăiască în pace şi siguranţă. Când i s-au cerut amănunte, Arafat a subliniat concesiile deosebite făcute până acum cu faimoasa replică: „Ajunge! Poate vreţi să fac şi striptease?"

În cele din urmă, renunţând la violenţă şi admiţând dreptul Israelului de a exista, Arafat a pronunţat, de fapt, cuvintele pe care americanii le doreau. Replica lor, prin urmare, a venit imediat: negociatorii Statelor Unite vor începe cât de curând tratativele cu OEP. Cu toate acestea, premierul israelian Yitzhak Shamir continua să susţină că ţara lui nu va negocia niciodată cu teroriştii. Aceste cuvinte cu greu puteau constitui un argument convingător deoarece veneau din partea unuia care chiar luptase în trecut ca terorist împotriva britanicilor. Adevăratul motiv al tergiversărilor era clar: premierul nu dorea să renunţe la Iudeea şi Samaria.

Primul război din Golf

Sub presiunea americanilor, în guvernul israelian de uniune naţională au început să apară fisuri. Ministrul de externe Begin, de orientare laburistă, se pronunţa în favoarea purtării tratativelor cu palestinienii. Atunci prim-ministrul Shamir, membru Likud, a conceput propriul său plan de pace, care nu oferea aproape nimic palestinienilor. De aceea, în pofida eforturilor secretarului de stat Schultz

şi a succesorului său, James Baker, nu s-a mai făcut niciun progres. Israelienii nu voiau să negocieze cu Arafat şi nici să oprească programul de colonizare şi construcţie în teritoriile ocupate. Această activitate avea să capete o nouă vigoare odată cu desemnarea lui Sharon în fruntea Ministerului Construcţiilor şi Locuinţelor.

Între timp s-au mai produs două acte de violenţă care nu au făcut decât să înrăutăţească lucrurile. Primul a constat în împuşcarea a şapte palestinieni din teritoriile ocupate de către un tânăr israelian. Apoi, teroriştii care deturnau avioane de pe *Achille Lauro*, susţinuţi de irakieni, au debarcat pe o plajă învecinată cu Tel Aviv, dar au fost omorâţi de forţele de securitate israeliene. Pe 13 iunie 1990, James Baker a părăsit precipitat negocierile cu israelienii strigând: „Numărul nostru de telefon este 202-456-1414. Când veţi avea gânduri serioase de pace, sunaţi-ne!" O săptămână mai târziu, el anunţa întreruperea discuţiilor şi cu OEP.

În mod surprinzător, din impas i-a scos Saddam Hussein. În ultimii ani, Arafat devenise tot mai dependent de dictatorul irakian şi acest lucru l-a costat una dintre cele mai mari greşeli din toată cariera sa. În vara anului 1990, forţele armate ale lui Saddam Hussein au invadat şi ocupat Kuwaitul (vezi capitolul 11). Fapta i-a fost condamnată de aproape fiecare ţară de pe mapamond, inclusiv de statele arabe bogate producătoare de petrol. Cu toate acestea Arafat a procedat exact invers, trecând de partea Irakului. În felul acesta, el s-a legat practic de unul dintre bolnavii planetei. Mai mult, în 1991, o coaliţie de forţe condusă de americani a gonit forţele irakiene din Kuwait, distrugând mare parte din capacitatea militară a lui Hussein. Ca urmare, Arafat şi Organizaţia pentru Eliberarea Palestinei au rămas izolaţi, lipsiţi de bani şi neputincioşi. Singura opţiune care le mai rămăsese era să se întoarcă la masa tratativelor.

Speranţe de stabilizare

De îndată ce primul război din Golf a luat sfârşit, preşedintele George Bush Sr. a anunţat un nou plan de rezolvare a chestiunii israeliano-palestiniene, de data aceasta *o dată pentru totdeauna.*

Astfel, secretarul de stat James Baker a prezentat un plan cu nouă puncte, care ar fi urmat să stea la baza unei conferinţe internaţionale. Arafat l-a respins.

Comportamentul lui Arafat nu reprezenta mai mult decât un gest de independenţă, deoarece poziţia îi slăbise considerabil pe parcursul războiului. Susţinătorii săi, magnaţi ai petrolului, îi întrerupseseră finanţarea, lăsând OEP aproape în pragul falimentului. De asemenea, nici imaginea palestinienilor dansând lângă cadavrele civililor israelieni ucişi de rachetele *Scud* ale lui Saddam Hussein nu a picat prea bine lumii întregi. Pe de altă parte, israelienii au reuşit să-şi îmbunătăţească reputaţia mânjită, rămânând pasivi la atacurile neprovocate ale irakienilor.

Aşadar, în momentul în care s-au anunţat negocierile de pace conduse de George Bush şi Mihail Gorbaciov, Arafat nu prea a avut de ales: ori participa, ori era aruncat într-un întuneric politic şi diplomatic total. Pentru a înfrunta sensibilităţile israelienilor, delegaţii palestinieni proveneau din teritoriile ocupate. OEP a participat ca membră a delegaţiei iordaniene, dar fără Arafat.

A urmat o serie de conferinţe la Madrid. Deloc surprinzător, dificultăţile au apărut foarte repede. S-au ridicat aceleaşi probleme spinoase: implantările israeliene în teritoriile ocupate şi dorinţa palestinienilor de a avea un stat, nu o vagă autonomie. Numărul israelienilor se mărise considerabil după sosirea în ţară a mii de evrei emigraţi din Uniunea Sovietică, aflată în deplin colaps. Unde ar fi putut fi ei găzduiţi, a motivat guvernul lui Shamir, dacă nu în Cisiordania? De aceea Shamir nu se grăbea deloc să se ajungă la o înţelegere, iar evenimentele din U.R.S.S. îi ofereau un pretext foarte folositor în vederea tocmelii.

După câteva luni în care tratativele s-au tot împotmolit, au avut loc alegeri în Israel. Liderul laburist Yitzhak Rabin a intrat în campania electorală cu un manifest în care promitea încheierea în mai puţin de un an a păcii cu palestinienii. Era greu de crezut aşa ceva de la omul care fusese un ministru de externe fanatic şi neclintit. Cu toate acestea, electoratul a încredinţat coaliţiei laburiste responsabilitatea alcătuirii Knessetului. De acum înainte depindea de Rabin, ajuns pentru a doua oară premier, să-şi îndeplinească promisiunea electorală.

11

Furtună în deşert

Acest capitol cuprinde: situaţia Irakului după războiul dintre Iran şi Irak, invazia lui Saddam Hussein în Kuwait şi reacţiile internaţionale, primul război din Golf, repercusiunile războiului.

Eşecul lui Saddam

Conform estimărilor, în 1988, la sfârşitul războiului cu Iranul, Irakul avea o datorie de aproape 100 de miliarde de dolari către guvernele şi agenţiile financiare internaţionale. De asemenea, a trebuit să se împrumute cu încă 180 de miliarde de dolari pentru a-şi reface infrastructura avariată. Cu un venit anual de aproximativ 10 miliarde de dolari, provenit din vânzările de petrol, Irakul ar fi avut nevoie de aproape un sfert de secol pentru a-şi reveni complet din punct de vedere financiar. Cu alte cuvinte, regimul lui Saddam Hussein ajunsese în pragul falimentului.

Grijile financiare constituiau numai una dintre durerile de cap ale dictatorului. În sudul ţării, se auzeau murmure ale majorităţii şiite, care de multă vreme suferea din cauza dominaţiei sunnite şi a persecuţiilor guvernului laic al lui Hussein. În extremitatea opusă a Irakului, kurzii – gruparea naţională cea mai numeroasă din lume fără un stat propriu – erau ca întotdeauna la fel de nemulţumiţi de lipsa lor de autonomie.

În întreaga ţară, privaţiunile aduse de război au alimentat nemulţumirile împotriva unui regim care dispreţuise total respectarea legii şi a drepturilor omului şi se menţinuse cu ajutorul fricii şi torturii. În cei doi ani care au urmat războiului cu Iranul, se pare că au existat nu mai puţin de patru încercări de asasinare a lui Hussein. Una dintre ele a pornit chiar din interiorul Gărzii sale de elită.

Simţind că-şi pierde din putere, Hussein a anunţat mari schimbări privind liberalizarea guvernării sale. Comitetul desemnat de el urma să pregătească o nouă constituţie care să garanteze o guvernare pluripartitistă şi libertatea presei. Dată fiind aversiunea lui Hussein faţă de orice opoziţie, nu exista nicio dovadă că toate cele stipulate în document ar fi avut o cât de mică legătură cu realitatea. În acelaşi timp, dictatorul a depus eforturi în vederea îmbunătăţirii relaţiilor cu vecinii săi arabi. Astfel, el a încheiat pacte de neagresiune cu Arabia Saudită şi Bahrain şi s-a alăturat statelor neproducătoare de petrol Egipt, Iordania şi Yemenul de Nord, formând Consiliul de Cooperare Arab.

Păstrarea unei armate uriaşe, care sporise continuu în timpul războiului cu Iranul, constituia o altă problemă spinoasă a lui Hussein. Reducerea numărului militarilor reprezenta o imposibilitate economică, socială şi strategică; revărsarea bruscă pe străzi a nenumăraţi tineri şomeri ar fi însemnat reţeta perfectă a dezastrului. Numai că Hussein ştia prea bine un lucru: perioada sa de guvernare needificatoare nu făcuse populaţia mai puţin susceptibilă în faţa răzmeriţelor violente decât în timpul puciurilor din 1958 şi 1963. Aşa că, a hotărât el, răspunsul la această problemă cu armata nu era să o piardă, ci să o folosească.

Izolare crescândă

În anii '80, Vestul, în frunte cu SUA, era pregătit să susţină Irakul, văzut ca un bastion împotriva severului islamism antioccidental al Iranului condus de Ayatollah. Chiar şi aşa, regimul dictatorial al lui Hussein putea fi numit cu greu aliatul firesc al capitalismului democratic, dar din două rele trebuia ales cel mai mic. Nici relaţiile în sine nu erau uşoare. De pildă, în 1987 Pentagonul şi Washingtonul au fost silite să aplice restricţii considerabile când o

rachetă irakiană Exocet rătăcită a lovit nava americană Stark, omorând 37 de oameni din echipaj.

De îndată ce Hussein a putut proclama victoria asupra Iranului, Statele Unite au început să nu-şi mai dorească o relaţie atât de strânsă cu el. Administraţia americană şi-a manifestat nemulţumirea şi atunci când Saddam Hussein a folosit împotriva iranienilor şi kurzilor aşa-numitele „arme de distrugere în masă". De asemenea, erau îngrijorătoare şi rapoartele israelienilor conform cărora el încerca să pună focoase nucleare la rachetele sovietice Scud-B. Astfel, în 1988, s-a ajuns la expulzarea reciprocă de către Washington şi Bagdad a mai multor diplomaţi.

Doi ani mai târziu, administraţia lui George Bush Sr. a chestionat Irakul cu privire la irosirea unor credite agricole. Foştii aliaţi au fost şi mai puţin impresionaţi când Hussein s-a lăudat că urma să deţină o rachetă trifazică al cărei focos cu rază de acţiune de 1930 de km acoperea întreg Orientul Mijlociu. Cu toate acestea, la începutul anului 1990, valoarea cifrei de afaceri între SUA şi Irak ajungea la 3 miliarde de dolari.

Franţa avea şi ea relaţii comerciale trainice cu Irakul, în special în domeniul vânzării de arme. Fidelă abordării independente şi pragmatice a afacerilor internaţionale, administraţia Mitterand nu era prea des dornică să interpună fineţurile politice în calea avantajelor economice. Astfel că apropierea dintre preşedintele Hussein şi premierul de dreapta Jacques Chirac oferea din plin francezilor ocazia de a lua în derâdere până şi chestiunea unităţii fonetice Chirac – Irak.

Pe de altă parte, era pe ducă şi sprijinul sovietic pentru Irak. Mii de consilieri sovietici se găseau încă în această ţară, deşi numărul lor scăzuse tot timpul. Din necesitate economică, preşedintele Gorbaciov nu voia să supere S.U.A. Totodată colapsul economiei sovietice îl obligase să reducă cuantumul ajutoarelor internaţionale în fiecare zonă a lumii. În toamna anului 1990, Uniunea Sovietică însăşi se destrăma, nemaiputând juca niciun rol major în dezastrul internaţional din Golf.

Marea Britanie, cel de-al treilea mare partener de afaceri al Irakului, începuse, la rându-i, să şovăie în ceea ce priveşte sprijinirea regimului unui om pe care ziarele de scandal îl numeau „măcelarul Bagdadului".

Două evenimente au tranşat până la urmă problema. Întâi s-a descoperit că firmele britanice fabricau, în secret, piese ale unei „superarme", pe care le exportau apoi, ilegal, în Irak. Asasinarea misterioasă a inventatorului canadian al armei a sporit neliniştea opiniei publice. Cel de-al doilea eveniment a fost arestarea şi executarea, în urma unor acuzaţii false de spionaj, a ziaristului britanic Farzad Bazoft. Se pare că Saddam Hussein, furios din cauza atacurilor la adresa lui din presa britanică, a pledat personal pentru pedeapsa cu moartea.

Ameninţând Kuwaitul

În februarie 1990, pe fundalul acestor datorii, a posibilelor tulburări şi a izolării internaţionale îngrijorătoare, preşedintele Saddam Hussein participă la o întrunire a nou înfiinţatului Consiliu Arab de Cooperare. Preţul petrolului scăzuse luna anterioară, sporind dezastrul economic al ţării sale. Cu toate acestea, chiar ajuns în necazuri, demnitatea sa de bărbat mândru din Tikrit nu-i permitea să ceară ajutor. Saddam a început să vorbească despre sine ca despre salvatorul sunniţilor din ghearele extremismului şiit. Pe umerii lui se sprijină, spunea el, întreaga greutate a apărării lumii arabe. Aşadar, pe bună dreptate, i s-ar fi putut şterge, ca recompensă, toate datoriile de război, stabilindu-se şi anumite cote de producţie în vederea creşterii preţului petrolului.

Auditoriul a rămas surd la cererile sale. Aristocraţia autentică a Golfului nu avea nici cea mai vagă dorinţă de a ajuta un parvenit agresiv şi vulgar dintr-o ţară fără ieşire la mare, precum Irakul. Hussein s-a simţit umilit.

Presiuni asupra Kuwaitului

Preşedintele Irakului era, într-adevăr, în dezavantaj, deoarece îi lipsea un sfat obiectiv şi onest. Dar problema şi-o crease singur. Înconjurat de o grămadă de rude linguşitoare şi parazite, el auzea rareori adevărul din gura lor şi niciodată nu i se ofereau sugestii politice insuportabile. De aceea, în prima jumătate a anului 1991, izolat într-o mare de teamă, Hussein a căutat cu disperare o cale de ieşire din necazurile sale.

Una dintre soluţiile evidente se afla chiar în pragul uşii Irakului: *Kuwaitul*. Hussein intenţiona să amăgească şi să sperie micul şeicat al Golfului pentru a scăpa din încurcături. Este bine de amintit că statul kuwaitian, ca şi Irakul, fusese creat de imperialismul britanic. Deşi apăreau frontiere clare pe hartă, în realitate ele aveau să joace în continuare un rol important pe scena politică. Aşa cum am văzut, la începutul războiului dintre Iran şi Irak, câteva teritorii de la graniţe erau încă disputate. Pentru că, într-adevăr, în ultima vreme, Irakul ridicase, de mai multe ori, pretenţii asupra întregului Kuwait. Cu toate acestea, dictatorul irakian nu a avut intenţia să invadeze şeicatul decât în ultimul moment. Pur şi simplu nu s-a gândit că ar fi necesar.

Hussein a formulat atunci trei reproşuri. Kuwaitul „a furat" Irakului petrol, din câmpul petrolier Rumaila, în valoare de 12 miliarde de dolari. Tot Kuwaitul a fost cel care a îngăduit să se vândă pe piaţa mondială prea mult petrol, ceea ce i-a provocat scăderea preţului. De asemenea, a plănuit să pună stăpânire pe teritorii irakiene, în timp ce aceştia luptau contra fundamentalismului iranian islamic. Toate acestea, a afirmat Hussein, ar putea fi rezolvate pe cale amiabilă, cu puţină generozitate din partea kuwaitienilor. Tot ceea ce ei trebuia să facă era să reducă producţia de petrol, să ofere ajutor financiar şi să anuleze datoriile Irakului.

Familia conducătoare a şeicatului, al-Sabah, nu s-a lăsat impresionată. Ca urmare, aproximativ 100 000 de soldaţi irakieni au început să facă manevre spre sud, unde se afla graniţa îngustă. De cealaltă parte, crezând că aceasta este tot o cacealma şi o lăudăroşenie obişnuită a lui Hussein, conducerea kuwaitiană nu şi-a alertat forţele de apărare. Ambasadorul american April Glaspie încercase zadarnic să-l convingă pe Hussein că atitudinea sa faţă de Kuwait îl făcea să se scalde în ape primejdioase. Nici cea de-a doua vizită, a mult respectatului preşedinte egiptean Hosni Mubarak, reprezentant al Ligii Arabe, nu l-a putut stăvili pe liderul irakian. În schimb, restul arabilor a rămas cu impresia că acesta niciodată nu ar îndrăzni să atace.

Discuţii cu privire la criză

Pe 31 iulie 1990, saudiţii i-au invitat pe irakieni şi kuwaitieni la discuţii la nivel înalt, având în vedere criza prin care treceau. Preţul

petrolului crescuse recent, prin urmare, sporise şi venitul Irakului. Compromisul părea aproape încheiat: Irakul cerea 10 miliarde de dolari, Kuwaitul oferea 9 miliarde. Cele două părţi erau pe aceeaşi lungime de undă. Din păcate, în acel moment, conversaţia a devenit personală. Pe de o parte, se afla vărul lui Hussein, Ali Hassan al Majid. Cunoscut sub numele de *„chimicul Ali"*, el fusese acela care supraveghease ucigătorul atac cu gaze toxice de la Halabja. De cealaltă parte stătea prinţul moştenitor al Kuwaitului.

Prăpastia culturală şi socială dintre cei doi bărbaţi o depăşea cu mult pe cea economică. Niciunul dintre ei nu era un negociator experimentat la un asemenea nivel. Nedorind să facă concesia finală necesară încheierii compromisului, remarcile lor deveneau din ce în ce mai caustice şi înfierbântate. Nu după multă vreme au început să strige unul la altul. Alarmate, gărzile saudite s-au grăbit să intre în cameră, unde cei doi erau gata să se ia la bătaie.

Chimicul Ali susţinea că irakienii, tovarăşii lor arabi, sufereau de o sărăcie cumplită. Putea Kuwaitul refuza o danie către săraci? Prinţul moştenitor răsufla din greu. Dacă irakienii erau aşa de împovăraţi, a replicat el, ar trebui să-şi trimită femeile afară, pe străzi, ca să câştige nişte bănuţi. Insulta, amintind de zvonul care-l făcea pe Saddam Hussein copil din flori, a fost pe cât de bine ţintită, pe atât de lipsită de tact.

Într-o asemenea atmosferă otrăvită, compromisul s-a dovedit imposibil. Când vorbele prinţului moştenitor au ajuns la urechile lui Hussein, furia lui nu a mai cunoscut margini. Pe 2 august, 100 000 de militari irakieni şi 2 000 de tancuri au trecut graniţa în Kuwait. Invazia începuse.

Operaţiunea *Scutul Deşertului*

Atacul lui Saddam Hussein asupra Kuwaitului a luat prin surprindere întreaga lume. Asigurările lui Mubarak oferiseră pe moment o falsă senzaţie de securitate. De aceea, puţini erau atunci cei care au crezut că Hussein ar face un lucru aşa de scandalos şi de prostesc. Doar vorbise mai înainte cu atâta mândrie despre lupta sa

de apărare a tuturor arabilor împotriva Iranului... Mai mult, Hussein propusese şi o coaliţie antiimperialistă şi antisionistă cu statul kuwaitian. El căuta, de fapt, şefia întregii lumi arabe. Acum, în contrast cu tot ceea ce spusese, Hussein săvârşise un act de pură agresiune împotriva unui vecin arab care, practic, nu se putea apăra.

Politicienii lumii, obişnuiţi cu retorica nesfârşită privind unitatea arabilor în faţa agresiunii israeliene, au rămas de-a dreptul consternaţi. Actul părea lipsit de raţiune. Dar dictatorul Hussein renunţase demult la judecată şi logică. Rupt de realitate, el nu a putut concepe o strategie coerentă sau de durată. În schimb, guverna cu ajutorul vicleniei şi al instinctului. Iată de ce invazia Kuwaitului nu fusese prevăzută de prea mulţi. Era de fapt un imbold al momentului, o acţiune absurdă.

Răpirea Kuwaitului

În faţa copleşitorului atac irakian, micul şeicat a căzut în câteva ore. Fratele vitreg al emirului a încercat, împreună cu câţiva militari credincioşi, o ultimă rezistenţă plină de curaj, dar fără speranţă. Ceilalţi membri ai familiei regale s-au refugiat rapid în Arabia Saudită, cu ajutorul unui Mercedes luxos. Populaţia ţării, alcătuită atât din kuwaitieni, cât şi din muncitori străini, a rămas, practic, prizonieră.

Familia al-Sabah condusese Kuwaitul ca pe propria-i moşie. Administraţia, în frunte cu familia regală, nu putea fi aleasă. Adunarea Naţională, cu atribuţii foarte limitate, fusese suspendată în ultimii patru ani. Cu greu Kuwaitul putea fi considerat un loc preferat de democraţi.

Cu toate acestea, ţara avea petrol. De asemenea, constituia un cap de pod vital către Arabia Saudită. Aceste două state cu ieşire la Golf controlau aproximativ 40% din rezervele petroliere cunoscute ale lumii. Şi, ca şi când toate cele întâmplate nu erau de ajuns, Hussein a oripilat întreaga omenire prin modalitatea brutală de abordare. Astfel, pe 8 august, el a anexat oficial Kuwaitul ca provincie a Irakului. Străinilor nu li se permitea să plece; din contră, erau ţinuţi ostatici. Kuwaitienii au fost supuşi unui val de violuri, crime, bătăi şi jafuri sistematice. Elegantul, curatul şi bine organizatul stătuleţ deveni, în scurt timp, o enclavă de cruzime sordidă. În pofida

represaliilor feroce, s-a estimat că membrii rezistenţei kuwaitiene dacă au ucis aproximativ 100 de irakieni.

Formarea coaliţiei

Opoziţia din interiorul Kuwaitului era cea mai mică dintre îngrijorările lui Hussein. Dacă dictatorul s-ar fi întrebat, chiar de la început, ce ar spune comunitatea internaţională despre invazie, nu ar fi avut prea multe variante în privinţa răspunsului. Acţiunea Irakului a fost condamnată de întregul mapamond. Răspunsul Occidentului l-a formulat premierul Marii Britanii, Margaret Thatcher. Aflată la sfârşitul mandatului, ea era şi mai dornică să vadă lucrurile global: ori albe, ori negre. De vreme ce cu 30 de ani înainte britanicii garantaseră independenţa Kuwaitului, acum trebuia să-şi facă datoria. Cu toate acestea, nu puteau acţiona fără SUA. Se spune că învăţătoarea Thatcher l-ar fi amăgit, linguşindu-l, pe preşedintele american Bush Sr. cu această replică: „Ei, George, acum nu mai călca atât de şovăielnic alături de mine!"

Bush însă nu a mai şovăit. Mai mult, diplomaţia sa abilă i-a îngăduit să meargă la război foarte ieftin. Statele Unite aveau destule materiale rămase din timpul Războiului Rece, iar cea mai mare parte a campaniei urma să fie suportată de aliaţii arabi. Imediat ce americanii au făcut prima mişcare, preşedintelui sovietic Mihail Gorbaciov nu i-a mai rămas altceva de făcut decât să li se alăture. Ţara sa era deja în fierbere, aşa că nu mai avea nevoie de un conflict cu singura superputere a lumii.

Majoritatea ţărilor arabe au condamnat agresiunea. Regele Arabiei Saudite, care într-adevăr se temea că regatul său ar putea fi următorul pe lista de atac a lui Hussein, a numit-o „cea mai urâtă agresiune din istoria omenirii". La fel i-a dezaprobat şi preşedintele Siriei pe vecinii săi baasişti. Mubarak al Egiptului a folosit însă un limbaj mai precaut. Cel mai respectat dintre liderii arabi a trebuit întâi să se asigure că producătorii de petrol şi Occidentul plătesc preţul corect pentru sprijinul pe care el îl oferea. Şi aşa s-a întâmplat. Când afacerea s-a încheiat, generoasele subvenţii străine au redus datoria externă a Egiptului cu 75%.

În cadrul regiunii, numai Iordania, Yemenul de Nord, Sudanul, Libia şi OEP au salutat acţiunile lui Hussein. La acea dată, neconformistul Gaddafi al Libiei ar fi susţinut orice cauză care venea în contradicţie cu americanii. În ceea ce-l priveşte pe regele Hussein al Iordaniei, personal acesta nu-l iubea pe preşedintele Saddam, dar s-a simţit obligat să fie alături de sentimentele proirakiene covârşitoare ale poporului său. Cât despre influenţa politică şi militară a Yemenului şi Sudanului, aceasta era total neglijabilă.

Aşa cum am văzut, decizia lui Yasser Arafat de a împărtăşi politica dusă de dictatorul irakian a reprezentat una dintre cele mai nefericite din întreaga sa viaţă. Hussein a încercat să folosească asta spre avantajul său, legând acţiunea lui de evenimentele din Israel şi teritoriile ocupate. Zece zile de la invazie, Hussein a căzut de acord să se retragă din emirat dacă şi Israelul părăsea teritoriile cucerite în 1967. Asemenea târguială crudă şi compararea acţiunilor lui Hussein cu cele ale israelienilor nu a înşelat pe nimeni şi nici nu a îmbunătăţit reputaţia liderului irakian în ochii arabilor. Ulterior, faţă în faţă cu acţiunea O.N.U. de eliberare a Kuwaitului, Hussein va încerca din nou, dar fără succes, să pună şi Israelul în ecuaţie.

Progresul

Ani de zile Statele Unite s-au temut în faţa vulnerabilităţii câmpurilor petrolifere ale saudiţilor. Aveau deja pregătit un plan de apărare (numit codificat 1002-90), fiind dornice să se mişte rapid ca nu cumva Hussein să continue străpungerea prin sud. Întâi americanii trebuia să obţină permisiunea de a concentra forţe pe pământul arab. Este de la sine înţeles însă că administraţia regelui saudit nu era prea liniştită la gândul unei prezenţe masive a necredincioşilor înăuntrul ţării care proteja locurile sfinte ale Islamului. Dar îndoielile lui s-au pierdut în aerul deşertului când i s-au arătat fotografii făcute de sateliţii spioni ai S.U.A. care dovedeau concentrarea forţelor irakiene de-a lungul graniţei sudice a Kuwaitului. Dacă saudiţii aveau nevoie de ajutor, şi aceasta însemna ajutor de la necredincioşi, atunci aşa să fie. Începea, aşadar, operaţiunea Scutul Deşertului.

Odată cu sfârşitul Războiului Rece, O.N.U. a încetat să mai facă ceea ce i se stabilise la înfiinţare. De exemplu, în cazul unei

încălcări violente şi serioase a Chartei Naţiunilor Unite, Consiliul de Securitate era împuternicit să-şi adune forţele care să lupte sub stindardul O.N.U. Cu toate acestea, dat fiind că membrii Consiliului s-au tot opus intervenţiei militare, aceasta a putut fi folosită o singură dată. Astfel, în 1950, trupe O.N.U. conduse de americani au sărit în ajutorul Coreei de sud, care fusese invadată de nordul comunist. La acea dată, Taiwanul, prooccidental, reprezenta China, iar Uniunea Sovietică boicota Consiliul de Securitate, deci nu putea să-şi utilizeze dreptul de veto. După acest război, acţiunile militare ale O.N.U. au constat doar în monitorizare şi păstrare a păcii.

În toamna anului 1990, relaţiile dintre Est şi Vest erau mai bune decât fuseseră în ultima jumătate de secol. Ca urmare, membrii Consiliului de Securitate au votat în unanimitate rezoluţiile privind condamnarea invaziei, cerând retragerea imediată şi supunând Irakul unui embargo economic. Noua rezoluţie adoptată pe 29 noiembrie îi dădea Irakului termen final de retragere pe 15 ianuarie; altfel ar fi avut de-a face cu trupele de intervenţie ale O.N.U.

Concentrarea de forţe în Golful Persic a reprezentat cea mai mare operaţiune militară de acest fel de la cel de-al Doilea Război Mondial încoace. Grosul trupelor – 500 000 dintr-un total de 800 000 – a fost furnizat de S.U.A. Japonia, limitată de sistemul său de guvernământ pacifist, a contribuit cu 10 miliarde de dolari. În mod ironic şi în lumina evenimentelor viitoare, chiar şi mujahedinul Afganistanului a trimis un contingent de 300 de oameni. Una dintre puţinele împotmoliri ale misiunii a pornit de la refuzul Franţei, din motive comerciale, de a furniza coaliţiei detalii privind sistemele de funcţionare a armelor vândute Irakului.

Dacă Hussein intenţiona să invadeze Arabia Saudită, el ar fi trebuit să înainteze imediat. Dar cu cât stătea mai mult pe loc, cu atât mai dificilă devenea această manevră. Până de Crăciun deja se dovedea imposibilă. Se aliniaseră gata de luptă împotriva lui mii de avioane, tancuri şi tunuri dintre cele mai moderne. În Golf pufăiau zeci de nave de război, de la portavioane uriaşe la dragoare şi submarine capabile să lanseze cele mai noi rachete apă-sol.

În pofida arsenalului masiv pe care îl deţineau, ofiţerii americani aflaţi la comanda întregii operaţiuni nu erau deloc liniştiţi. Ultimul

război în care luptaseră Statele Unite, cel împotriva Vietcongului, demonstrase cu strălucire că tehnologia nu putea garanta victoria de una singură. Dacă forţele armate irakiene s-ar fi putut regrupa în jurul liderului lor cu tot atâta statornicie ca şi nord-vietnamezii în jurul lui Ho Şi Min? Cu excepţia unuia sau a două contingente arabe, soldaţii coaliţiei luptau în numele unui principiu abstract. Pentru ei conta prea puţin cine va guverna Kuwaitul. De aceea, probabil, morala lor nu ar fi putut rămâne aceeaşi pe parcursul unui război îndelungat şi sângeros. Nici opinia publică din S.U.A. nu ar mai fi susţinut cu fermitate justeţea conflictului dacă numeroşi fii şi fiice ale Americii s-ar fi întors acasă împachetaţi în saci de la morgă. Ca urmare, o victorie rapidă şi nedureroasă devenea necesitate politică.

Luând în considerare recentul război cu Iranul, forţele armate ale Irakului erau considerabile, atât ca mărime, cât şi ca experienţă. Armata irakiană, a patra din lume ca număr, era susţinută de 6 000 de diferite tancuri de luptă, 200 de elicoptere blindate şi mii de dispozitive antiaeriene. Forţele aeriene irakiene se situau pe locul şase în lume, putându-se lăuda cu unele dintre cele mai noi modele, Mig-uri 29 (din Rusia) şi Mirage F1 (din Franţa).

Şi mai alarmantă era, probabil, multitudinea de arme neconvenţionale ale Irakului. Această ţară nu avea încă arme nucleare, dar deţinea mii de tone de iperită, cantităţi mari de sarin şi tabun (gaze neuroparalitice), precum şi arme biologice aducătoare de anthrax şi botulism. Mai mult, pe alunecoasele lansatoare mobile se aflau 800 de rachete Scud, capabile să-şi arunce doza mortală în oricare dintre statele vecine. În timpul evenimentului, Hussein nu a folosit armele sale de distrugere în masă, temându-se poate că şi coaliţia îi va răspunde cu arme de acelaşi fel. Este aproape sigur însă că unii dintre membrii coaliţiei aveau asemenea arme pregătite.

Operaţiunea *Furtună în Deşert*

Pregătirea militară

Deoarece termenul limită de 15 ianuarie prevăzut de ONU se apropia, diplomaţii, atât pe plan intern, cât şi internaţional, au

încercat în zadar să găsească soluţia potrivită. În pofida forţelor copleşitoare etalate împotriva lui şi a numeroaselor rezoluţii ONU prin care i se cerea retragerea, Hussein a refuzat să se urnească. Se pare că dictatorul spera ca rezistenţa neclintită în faţa a ceea ce el numea „huliganismul imperialist" să-l facă mai iubit de poporul său şi, poate, să-i atragă pe unii dintre camarazii arabi de partea sa. Adevărul este că nu exista drum de întoarcere pentru Hussein. Dacă şi-ar fi chemat armata acasă, eşecul şi umilinţa ar fi dus, mai mult ca sigur, la izbucnirea unei rebeliuni. Şi chiar dacă ar fi supravieţuit acesteia, tot nu ar fi reuşit să facă faţă dificultăţilor economice. Deci trebuia să fie război.

Primul război din Golf a început pe 17 ianuarie 1991. Era un război cum nu se mai văzuse până atunci: mai precis, mai monitorizat, mai tehnologizat şi mai puţin distrugător în mod aleatoriu decât oricare altul dinaintea lui. Pentru prima dată, au apărut bombardierele nedetectabile de radar, rachetele de croazieră şi bombele inteligente. Controlate prin satelit, laser şi radio, bombele şi rachetele puteau ţinti un obiectiv la fel de mic precum o fereastră. Imaginea de durată a conflictului a fost asigurată de un reporter CNN care stătea într-o cameră de hotel din Bagdad. Uitându-se pe fereastră, el putea vedea o rachetă de croazieră de 5,5 m zburând în josul străzii, făcând dreapta la semafor şi continuându-şi drumul spre obiectivul său. Această rachetă putea fi lansată la fel de uşor şi dintr-un bombardier B-52 care făcuse o călătorie dus-întors, lungă de 22 500 de km, din Louisiana.

Hotărâtă să recupereze Kuwaitul cât mai sigur posibil, coaliţia a nimicit în cinci săptămâni structura de control şi de comandă a inamicului, forţele sale aeriene, aerodromurile, sistemele de apărare antiaeriană, liniile de comunicaţie, rafinăriile şi flota militară. Odată ce toate acestea au fost scoase din luptă, aliaţii şi-au îndreptat atenţia spre forţele terestre. Lipsite de armament, izolate, trupele irakiene îşi pierduseră toată pofta de luptă înainte ca măcar aceasta să înceapă propriu-zis. Până şi faimoasa Gardă Republicană a cedat în faţa unui atac violent.

Militarii cu experienţă, care seceraseră valuri întregi de iranieni slab înarmaţi în războiul anterior, s-au văzut transformaţi în ţinte

precise ale aviaţiei aliate, stăpână în totalitate a cerului. Forţele armate ale Irakului or fi fost ele numeroase, dar erau echipate cu o amestecătură de arme care se găseau măcar cu o generaţie în urma celor ale coaliţiei. În termeni mai populari, diferenţa tehnologică dintre cele două părţi era precum aceea dintre un disc de pick-up şi un CD.

Au existat bineînţeles şi victime printre civili, numite litotic de către americani „pierderi colaterale". La sfârşitul războiului s-au înregistrat 6 000 de răniţi şi 2 500 de morţi printre irakienii necombatanţi (din care 315 şi-au pierdut viaţa când un adăpost împotriva raidurilor aeriene a fost confundat de coaliţie cu un buncăr militar de comandă). Cifrele sunt îngrozitor de mari, totuşi mai mici comparativ cu cele din oricare dintre campaniile precedente de acest gen. Astfel, numărul celor ucişi ajunge doar la jumătatea celui atins în Halabjia, sat atacat cu gaze toxice de forţele lui Hussein într-o după-amiază a anului 1988.

Un anume grad de mister înconjoară rachetele irakiene Scud. Se pare că din motive diverse, numai 200 au fost folosite. Jumătate din ele au fost îndreptate spre Arabia Saudită, iar una a atins barăcile militare ale americanilor. Trei au plecat către Bahrain şi vreo 40 spre Israel. Doi israelieni şi-au pierdut viaţa, 200 au fost răniţi şi numeroase clădiri au fost avariate. Liderii extremişti ai Israelului, inclusiv Ariel Sharon, au cerut guvernului lor să adopte aceeaşi linie politică de până acum şi au recurs imediat la represalii. Aceasta era de fapt ceea ce dorea Hussein. Dacă Israelul pornea războiul împotriva Irakului, membrii arabi ai coaliţiei ar fi descoperit că luptă alături de un aliat imposibil, ceea ce ar fi putut duce la o destrămare a înţelegerii. Aşa cum s-a şi întâmplat, Casa Albă a făcut presiuni dure asupra guvernului lui Shamir ca să înceteze răzbunările. Încercările coaliţiei de a găsi şi distruge lansatoarele mobile de rachete Scud păreau să fi eşuat cu totul.

Deşertul Sabre

La comanda generală a operaţiunilor pe uscat ale coaliţiei se remarcă personalitatea impunătoare a generalului H. Norman Schwarzkopf. La fel de impresionant în inteligenţă ca şi în mărimea

fizică propriu-zisă, acest militar înşelător de sofisticat şi de sensibil a manevrat cu multă pricepere relaţiile complicate cu partenerii săi. Reuşita planului său de bătaie, cuplată cu înfăţişarea deosebită şi, uneori, cu apariţia sa într-o manieră bruscă, i-a adus porecla (în mass-media) de „Norman furtunosul".

Oficial, războiul pe uscat al lui Schwarzkopf a durat 100 de ore. Una dintre armate, formată în special din militari americani şi arabi, a pornit spre Kuwait, capitala şeicatului. Înaintând în spatele elicopterelor blindate care nimiceau orice obiectiv irakian întâlnit, ele au eliberat foarte repede capitala. Irakienii obosiţi au opus o rezistenţă slabă. Au existat chiar zvonuri despre comandanţi care au tăiat tendoanele lui Ahile ale soldaţilor lor pentru a-i împiedica să o ia la fugă.

Între timp, o uriaşă armată blindată a coaliţiei a intrat în Irak, prin vestul Kuwaitului. Ţinta ei o constituiau trupele de rezervă blindate ale Irakului, în special Garda Republicană. Când aceasta a încercat o luptă de ariergardă în faţa oraşului Basra, a avut parte de o înfrângere rapidă.

Mii de combatanţi au fost ucişi pe când încercau să scape, dar şi mai mulţi s-au predat. Drumul de la nord de Basra – „Autostrada morţii" – a fost acoperit de foc şi fum, deoarece avioanele şi elicopterele coaliţiei s-au străduit din răsputeri să distrugă cât mai mult material de război inamic înainte ca totul să se termine. Piloţii americani descriau uciderea de irakieni ca pe „vânarea curcanilor". Conform estimărilor, Irakul a pierdut 80% din tancurile sale şi 90% din artilerie.

A existat un moment în care (irakienii fiind în retragere totală, iar forţele coaliţiei înfierbântate îi urmăreau) preşedintele Bush a fost tentat să grăbească înaintarea spre Bagdad, unde să încerce răsturnarea lui Saddam Hussein. Preşedintele Eisenhower se confruntase şi el cu situaţia luării unei decizii similare în timpul războiului din Coreea, când generalul MacArthur dorise extinderea conflictului în China. Cum Eisenhower a refuzat precaut continuarea războiului, aşa a procedat şi George Bush în 1991. Doisprezece ani mai târziu, George Bush fiul va continua exact de unde rămăsese tatăl său pentru a sfârşi, în cinstea lui, misiunea antiHussein (vezi capitolul 14).

Repercusiuni şi revolte

Pierderi

Cea mai clară consecinţă a primului război din Golf a fost eliberarea Kuwaitului. Familia al-Sabah s-a întors la cârma ţării şi, în deceniul care a urmat, s-a străduit să-şi apropie guvernarea de popor (vezi capitolul 14). Diferiţi particulari şi diferite companii s-au apucat de reconstrucţia şi repararea clădirilor şi a infrastructurii devastate.

Multă vreme Kuwaitul a fost cuprins de un adevărat dezastru ecologic. Trupele irakiene în retragere au dat foc celor 700 de puţuri de petrol şi au deschis robinetele conductelor, astfel că în nordul Golfului Persic s-a scurs cea mai mare cantitate de petrol înregistrată vreodată în istorie. Estimarea exactă a costurilor poluării apei şi aerului ar putea rămâne pentru totdeauna o enigmă.

Pierderile de vieţi umane sunt în schimb mai uşor de totalizat. 2 000 de kuwaitieni au fost ucişi, nenumăraţi alţii au fost răniţi, iar vreo 600 pur şi simplu au dispărut. Coaliţia a pierdut 246 de oameni, dintre care 147 americani şi 24 britanici (unii fiind din aşa-numitul „Foc prietenos"). De asemenea, se pare că unii militari aliaţi s-au îmbolnăvit de misteriosul sindrom „al războiului din Golf", boală pe care ei spun că ar fi contactat-o prin injecţiile făcute sau de la un agent biologic necunoscut răspândit de inamic.

Pierderile irakienilor sunt mai greu de calculat. Unii estimează că şi-au pierdut viaţa 100 000 de oameni. Mai exact ar fi însă 20 000 de morţi şi 60 000 de răniţi. Mult timp încă după terminarea războiului, au existat plângeri repetate cu privire la efectele nocive asupra populaţiei civile ale uraniului sărăcit utilizat în scopul întăririi plăcilor de pe tancurile blindate ale coaliţiei.

Hussein supravieţuieşte

Incredibil, dar adevărat: Hussein a supravieţuit. Aceasta s-a întâmplat, în oarecare măsură, din cauza unei greşeli a generalului Schwarzkopf, a şovăielii Statelor Unite de a interveni în treburile interne ale Irakului, dar şi a minţii absolut diabolice a dictatorului. Eroarea lui Schwarzkopf s-a petrecut în timpul tratativelor de încetare a focului purtate cu generalii irakieni. El a enumerat atunci o

serie de arme pe care Irakul nu mai avea voie să le deţină, inclusiv avioane militare. Dar, de vreme ce majoritatea podurilor peste Tigru şi Eufrat fuseseră aruncate în aer, au replicat irakienii, ar fi putut păstra elicopterele pentru a transporta cele necesare? Fără să se gândească la implicaţiile cererii lor, Schwarzkopf a răspuns că-şi pot păstra elicopterele.

La scurt timp, încurajaţi de îndemnurile Statelor Unite de a-l înlătura pe măcelarul din Bagdad, şiiţii din sudul Irakului s-au revoltat. Două zile mai târziu, kurzii din nordul ţării s-au ridicat şi ei. Atât în nord cât şi în sud, forţele lui Hussein, în general unităţile supravieţuitoare ale Gărzii Republicane, au reprimat cumplit rebeliunile. Americanii şi britanicii nu au reuşit nici măcar să le asigure dizidenţilor arme. În Basra, insurgenţii prinşi erau puşi să bea petrol, apoi li se dădea foc. S-ar putea să fi fost măcelăriţi atunci 20 000 de şiiţi. Sate ale kurzilor au fost rase de pe faţa pământului şi peste un milion de oameni (bărbaţi, femei, copii) şi-au salvat vieţile fugind în Iran şi Turcia.

În martie 1991, coaliţia a delimitat o zonă autonomă sigură pentru kurzii irakieni. Pentru a o apăra, s-a hotărât ca peste întinderile din jurul ei să nu poată zbura avioanele. Anul următor o zonă similară, interzisă avioanelor, a fost declarată şi în sud. Pentru mii de oameni însă aceste măsuri veneau mult prea târziu.

Înainte de a ne grăbi să criticăm pe americani şi pe britanici prea tare, să ne amintim că, în conformitate cu cele specificate în Chartă, Naţiunile Unite respingeau ideea de amestec în treburile interne ale unui stat suveran. Tehnic vorbind, odată ce Kuwaitul fusese eliberat, nu mai exista o bază legală care să permită continuarea acţiunii în Irak. Liderii aliaţi ştiau prea bine: cu cât interveneau mai mult într-un stat arab musulman, cu atât şi-ar fi atras ostilitatea musulmanilor şi a arabilor. Pe scurt, orice ar fi făcut erau condamnaţi.

În Rezoluţia nr. 687 a Consiliului ONU de Securitate sunt stipulate condiţiile armistiţiului. Se specifică, printre altele, eliminarea armelor de distrugere în masă ale Irakului. Pentru verificarea îndeplinirii celor prevăzute, s-a instituit o comisie ONU specială (UNSCOM), care să conlucreze cu Autoritatea Internaţională de Energie Atomică. Povestea tristă a inspectorilor de arme este tratată în capitolul 13.

ONU şi superputerea

Războiul din Golf a marcat revenirea în forţă şi cu succes a Organizaţiei Naţiunilor Unite. Paralizată decenii întregi de rivalitatea dintre Est şi Vest, organizaţia mondială devenise acum capabilă să joace un rol important în monitorizarea problemelor diverselor naţiuni. Operaţiunea din Golf a fost urmată de o serie de misiuni de aplicare, protejare şi observare în Bosnia, Somalia, Angola şi Timorul de Est. Este bine de amintit aici că de vreme ce niciunul dintre aceste locuri nu se putea lăuda cu rezerve uriaşe de petrol, sprijinul pentru pornirea unei acţiuni ONU nu era întotdeauna generos.

La mijlocul anului 1991, devenise clar că lumea dominată de cele două superputeri rivale se transformase într-una dominată de o singură foarte mare putere. Războiul din Golf a marcat ascensiunea Americii ca putere globală predominantă din punct de vedere militar, dar şi economic şi politic.

Totodată războiul a însemnat începutul unei noi etape a implicării S.U.A. în Orientul Mijlociu. De atunci până în zilele noastre, în afară de trimiterea unor forţe de menţinere a păcii în Liban şi de ghinionista misiune de salvare din Iran, americanii au fost mai mulţumiţi să tragă sforile decât să se mai amestece direct. De acum încolo, ei au rămas în mod ferm şi absolut aliaţi cu statele conservatoare producătoare de petrol din Golf. Au luptat pentru ele şi alături de ele. Duşmanii lor deveniseră duşmanii Americii. Istoria atacului terorist din 11 septembrie 2001 a început de fapt exact cu zece ani înainte pe ţărmurile aride ale Golfului Persic.

Imediat după război însă, implicarea mai accentuată a Statelor Unite în Orientul Mijlociu a însemnat speranţe noi pentru israelieni şi palestinieni. Profitând de noua sa autoritate globală şi de „dividendul păcii" adus de sfârşitul Războiului Rece, Casa Albă era hotărâtă să depună eforturi în vederea rezolvării, o dată pentru totdeauna, a problemelor dintre Israel şi palestinieni.

12

Anii '90: în căutarea stabilității

Acest capitol cuprinde: acțiunile întreprinse după primul război din Golf în vederea rezolvării conflictului arabo-israelian, acordurile de la Oslo și reacțiile produse, procesul dificil al păcii la mijlocul anilor '90, cum a luat sfârșit procesul de pace și cum a izbucnit cea de-a doua Intifadă.

Instabilitate, religie și putere

Pe măsură ce se apropia sfârșitul secolului al XX-lea, Orientul Mijlociu a intrat într-o nouă etapă nesigură și periculoasă din istoria sa. Componentele de bază ale acestei instabilități erau: inegalitatea, tirania, petrolul, apa, rasele, religiile conflictuale, granițele nesigure și intervențiile din exterior. În anii '90, acești factori s-au suprapus, s-au interferat în tipare complexe greu de distins separat.

Arabia Saudită s-a dovedit a fi un exemplu clasic. Deținătoarea celor mai mari rezerve de petrol din lume era fabulos de bogată, deși la granițele sale sudice și nordice locuiau unii dintre cei mai săraci oameni ai regiunii. Arabia Saudită era apărătoarea Locurilor Sfinte ale Islamului, dar avea nevoie de protecția militară a Occidentului creștin pentru a se manifesta. Aliat neclintit al multor democrații liberale, regimul său a fost însă unul dintre cele mai intolerante și dictatoriale din lume. Mai mult decât atât, deși familia regală saudită își exprimase adeziunea la secta puritană wahabită, fundamentaliștii sunniți și șiiți au condamnat-o ca fiind coruptă și impură.

Principalul factor responsabil pentru creşterea temperaturii politice în cadrul regiunii l-a reprezentat religia, în special Islamul fundamentalist. Înainte de revoluţia iraniană, cei mai mulţi locuitori din Orientul Mijlociu se simţeau neputincioşi în faţa puterii militare şi economice a Vestului. În mod invariabil, guvernele care doreau să reuşească se aliau cu o putere occidentală, comunistă sau democrat capitalistă. După prestaţia slabă a Frăţiei Musulmane în timpul primelor conflicte cu Israel, se părea că nu mai există cale de a o scoate la capăt. Iranienii demonstraseră: Iranul avea putinţa de a-şi asigura o sursă proprie de inspiraţie, un punct comun împotriva celor din afară, un motiv de mândrie în cadrul unei anume culturi. Totodată a oferit putere. Le-a dat de fapt iranienilor posibilitatea să-i sfideze pe preaputernicii americani, exemplu care s-a răspândit rapid printre cei săraci şi nemulţumiţi.

Având toate acestea în minte, în 1991, la terminarea conflictului din Golf, Administraţia Statelor Unite şi-a îndreptat atenţia spre Israel. Noua ordine mondială de după Războiul Rece se înclinase considerabil în favoarea sa. Rusia, la rândul ei, aproape sigur ar fi colaborat într-o iniţiativă de pace. OEP fusese secătuită şi izolată. Israelul, încă dependent de ajutorul SUA, nu mai era dorit ca un avanpost anticomunist în Orientul Mijlociu. Dată fiind noua alianţă SUA cu statele Golfului, Israelul devenise într-un anume fel responsabil. Şi, în sfârşit, Casa Albă a considerat că acum era şansa de a stinge văpaia care ardea de atâta timp, înainte de a se produce un alt dezastru.

Declaraţia de principii

Spre Madrid

De îndată ce primul război din Golf a luat sfârşit, preşedintele Statelor Unite, George Bush Sr., a anunţat ideea de extindere a păcii din Golf spre întreg Orientul Mijlociu. Secretarul de stat Baker, care s-a tot agitat alergând frenetic de la unul la altul în vederea pregătirii tratativelor diplomatice, a conceput un plan cu nouă puncte, menit să stea la baza unei conferinţe internaţionale. Ambiţios fiind,

el a căutat să inaugureze noua pace extinsă prin sfârşirea conflictelor dintre Israel şi palestinieni, sirieni şi iordanieni. În ceea ce-i privea pe palestinieni, Baker a sugerat o formă temporară de autoguvernare, care ar fi presupus, la o viitoare dată stabilită, independenţa deplină. Arafat, mândru, a respins propunerea.

Răspunsul liderului palestinian constituia practic un gest de independenţă. Războiul îi slăbise considerabil influenţa. OEP avea dificultăţi financiare serioase, liderii plecau, iar birocraţia sa devenea tot mai ineficientă. În faţa comunităţii internaţionale, reputaţia palestinienilor avusese de suferit şi din cauza mulţumirii pe care o afişaseră în momentul atacării cu rachete a Israelului de către Irak. În acelaşi timp, refuzul israelienilor de a reacţiona la agresiunea neprovocată a lui Hussein le-a câştigat simpatia şi respectul opiniei publice mondiale. Ca urmare, Arafat nu avea cum să denunţe tratativele sovieto-americane. Asemenea prostie ar fi însemnat curată sinucidere politică. Mai mult, el a fost obligat să accepte ca OEP să fie însoţită de delegaţia iordaniană şi nu de cea din teritoriile ocupate. Populaţia din Cisiordania şi Gaza, sperând o echipă la negocieri care să reprezinte naţiunea palestiniană, a fost cumplit dezamăgită.

Premierul israelian Yitzak Shamir era la fel de sceptic în legătură cu întregul proces. Tergiversarea lui l-a supărat atât de rău pe preşedintele Bush, încât a refuzat să mai acorde împrumutul de 10 miliarde de dolari necesar Israelului în proiectele de construcţii. Tot atunci Israelul se străduia să-i asimileze pe cei 250 000 de evrei ruşi. De aceea refuzul lui Bush nu era un gest de ignorat. Ca urmare, Shamir trebuia să participe la conferinţă.

Tratativele de la Madrid

O serie de reuniuni s-au ţinut la Madrid, în Spania, pentru a găsi calea spre o pace multilaterală, convenabilă tuturor părţilor. În cadrul unor grupuri de lucru distincte s-au discutat probleme precum cea a apei şi a mediului înconjurător. Nu-i de mirare însă că tratativele au întâmpinat curând dificultăţi. Prim-ministrul Shamir era fericit să tărăgăneze totul ca modalitate de a evita concesiile. Considerând aceste discuţii ca pe o mică distracţie, el s-a întors

acasă după numai 24 de ore petrecute în capitala Spaniei. Nici în vis nu s-ar fi gândit să fie de acord cu ceva înainte să primească garanţii temeinice privind securitatea Israelului. Aşezările israelienilor în teritoriile ocupate erau esenţiale pentru această siguranţă, ele continuând să se extindă şi pe durata negocierilor. Nicio acţiune nu i-ar fi putut mai bine convinge pe palestinieni de abordarea lipsită de entuziasm a israelienilor.

În acelaşi timp, palestinienii se confruntau cu divergenţe interne. OEP, de pildă, nu a acordat puteri reale de a negocia compatrioţilor care fuseseră incluşi în delegaţia iordaniană. Arafat a insistat să încerce să controleze problemele de la distanţă, numind o mulţime de linguşitori cafegii în delegaţia palestiniană, în loc să-şi sprijine cei mai destoinici politicieni. Era nefericit şi de ideea americanilor de a acorda o oarecare semiautoritate poporului său. Că doar nu s-a chinuit o viaţă întreagă pentru a deveni şeful unei pseudoPalestine, s-a plâns Arafat.

Câteva luni mai târziu, poziţia lui Arafat s-a întărit în urma unui simplu accident. În aprilie 1992, avionul său s-a prăbuşit în deşertul tunisian şi, timp de 13 ore, adică până a fost localizat de un satelit al SUA, s-a spus că a fost ucis. Au început să apară anunţuri mortuare mult prea timpurii, unele măgulitoare, altele mai puţin măgulitoare. Reapariţia sa – parcă ridicat din morţi – a contribuit enorm la creşterea influenţei lui printre palestinieni. Pentru mulţi dintre susţinătorii săi, nu şi pentru el însă, imortalitatea îi fusese confirmată. Îngrijoraţi, israelienii au început să fabuleze pe această temă: Yasser Arafat murise într-adevăr în accident, iar omul care se dădea drept el era de fapt un agent Mossad, membru al Serviciului Secret israelian. Nu se explica acolo cum de se găsise un Arafat atât de asemănător, decât că se apelase la ajutorul chirurgiei plastice.

Discuţiile lipsite de viaţă s-au mutat apoi la Washington D.C. Schimbarea locului de întâlnire şi de judecată nu a adus nicio diferenţă. În efortul de a-i înlătura pe palestinieni de la masa tratativelor şi de a opri întregul proces, israelienii au deportat militanţi din teritoriile ocupate. Mişcarea a provocat un nou val de violenţe gen Intifada. În vara lui 1992, se părea că întregul proces de negocieri Madrid-Washington se afla în pragul colapsului. Salvarea a venit de la o schimbare de lider şi de la inspirata iniţiativă norvegiană.

Yitzhak Rabin

În iunie 1992, electoratul israelian l-a preferat pe Yitzhak Rabin în fruntea unei coaliţii conduse de laburişti. Rabin a preluat şi portofoliul ministerului apărării, ceea ce l-a făcut responsabil de tratativele de pace. Ca ministru de externe l-a desemnat pe Shimon Perez. Libertatea de negociere a lui Rabin a fost stânjenită însă de încrederea pe care o acorda coaliţia sa partidului religios Shas.

Noul premier pledase în campania electorală pentru pace. La scurtă vreme după ce şi-a luat funcţia în primire, el a interzis aşezarea evreilor în Cisiordania şi fâşia Gaza. Arafat a reacţionat aprobator, iar preşedintele Bush a reactivat garanţiile creditului acordat de guvernul său Israelului pentru construcţia de locuinţe. (De fapt, oferta lui Rabin nu era atât de generoasă pe cât părea: colonizarea a mers înainte, iar numărul noilor aşezări a crescut de la 100 000 la 135 000). Totodată, Knessetul a slăbit exigenţa legii privind tratativele cu membrii OEP, permiţând discuţiile particulare ale unor indivizi cu Organizaţia. Până acum totul era bine.

Oslo

Cu totul neoficial şi fără deplina cunoştinţă a SUA, au început la Oslo nişte tratative secrete şi oarecum neprotocolare. De o parte se afla o delegaţie palestiniană condusă de Abu Ala, şeful departamentului economic OEP. Pe de altă parte, israelienii aveau în fruntea lor pe academicianul Yair Hirschfeld. Cele două părţi au trecut în revistă unele posibilităţi. Curând a devenit clar că exista totuşi o bază comună de discuţii. De pildă, israelienii nu mai doreau să rămână în fâşia Gaza, în timp ce palestinienii îi voiau şi ei plecaţi de acolo. Soluţia era evidentă.

Treptat, zăpezile de la Oslo au fost, pas cu pas, martorele creării unor principii. Când aceste idei au apărut în faţa omenirii, au fost considerate un progres remarcabil. Aşa cum vom vedea, din anumite puncte de vedere ele chiar reprezentau un pas înainte. Dar dincolo de ele, pândea inevitabilul: palestinienii, deţinând prea puţine atuuri preţioase, negociau de pe o poziţie net inferioară. Singura lor putere consta în abilitatea de a-şi crea bătăi de cap şi de a evoca apoi simpatia opiniei publice. Arafat ştia asta. Dureros de conştient asupra

propriei sale dispariţii, de când cu experienţa trăită în deşert, el dorea stabilitatea cu orice preţ. Arafat se schimbase. Chiar şi o pseudoPalestină l-ar fi mulţumit, atâta vreme cât rămânea liderul ei. Dacă tratativele eşuau, mai mult ca sigur că nefericita OEP s-ar fi destrămat.

Între timp, discuţiile de la Washington au cunoscut eşecul deplin în decembrie 1992, în urma hotărârii Israelului de a deporta 415 militanţi palestinieni. Nouă luni mai târziu, se vorbea numai despre rezultatele întâlnirii de la Oslo.

Statele Unite, în fruntea cărora se afla acum Bill Clinton, noul preşedinte democrat, au luat şi ele parte la „Declaraţia de principii privind autoguvernarea palestiniană" (cunoscută şi sub numele de *Acordurile de la Oslo*), mai ales pentru a se asigura că nicio parte nu va da înapoi şi că prevederilor stipulate li s-a dat o maximă recunoaştere. Acordurile s-au semnat la Casa Albă, pe 13 septembrie 1993. Ulterior, cu Bill Clinton veghind asupra lor ca un naş politic, miniaturalul Yasser Arafat şi Yitzhak Rabin şi-au strâns mâinile în faţa mass-mediei din întreaga lume. A fost evidentă însă pentru toţi ezitarea pe care a avut-o acesta din urmă înainte de a întinde mâna prietenească.

În Acorduri se vorbea mai mult despre ce se va întâmpla în viitor. Dar, deocamdată, în acel moment, importantă era recunoaşterea. Astfel, OEP recunoştea dreptul de a exista al Israelului, denunţând terorismul şi promiţând să-şi revizuiască statutul în sensul eliminării articolului privind distrugerea acestei ţări. La rândul lor, israelienii admiteau că OEP constituie singura reprezentantă a poporului palestinian. Atât Israelul, cât şi Arafat şi şubreda sa OEP au câştigat atunci enorm. Cu toate acestea, pentru marea majoritate a populaţiei palestiniene nu existau niciun fel de principii imediat aplicabile.

Acordurile pomeneau mai ales despre ce se putea întâmpla în următorii cinci ani. Provizoriu, s-ar fi putut instaura o autoguvernare limitată. Începută în Gaza şi în oraşul Yerichon, dominaţia palestiniană s-ar fi rezumat doar la chestiuni lipsite de strategie, precum sistemul sanitar şi educaţia. Ulterior, s-ar fi ţinut alegeri pentru preşedinte şi pentru un consiliu palestinian. După aceea, zona autonomă şi, probabil, scopul ei, s-ar fi extins. Discuţiile privind un statut permanent al

palestinienilor urmau să înceapă în maximum trei ani, iar soluţia trebuia să se găsească în cinci ani. Pe termen scurt liderii palestinieni ar fi câştigat un oarecare control asupra poporului lor, dar teritoriul rămânea al israelienilor. O forţă poliţienească palestiniană, atunci când se va fi adunat, ar fi ajutat Israelul să stea deoparte şi în siguranţă faţă de ameninţările extremiste.

Precizăm din nou că atât în prevederile Acordurilor, cât şi în propunerile mai detaliate nu exista aproape nimic specific de care ar fi putut beneficia palestinienii de rând. Şi cum ştiau şi ei aceasta, comitetul executiv al OEP a aprobat înţelegerea cu numai un vot în plus. Dar chiar şi aşa s-a pus la îndoială autenticitatea scrutinului. Dreptul de a exista al israelienilor fusese recunoscut, ei putând păstra toate teritoriile pe care le doreau. Totodată se punea capăt Intifadei. Palestinienii se aleseseră numai cu promisiuni. Nu fuseseră specificate frontiere clare şi nici nu se ridicase problema refugiaţilor. Nu urma nici măcar un schimb de prizonieri. Colonizarea israelienilor în teritoriile ocupate putea continua în graba mare. Şi, mai presus de toate, nu se vorbea nicăieri despre naţiunea palestiniană. Palestinienii din teritoriile ocupate rămâneau o populaţie fără ţară. Mulţi dintre ei au considerat afacerea Oslo o şaradă şi o trădare. Israelienii, se convinseseră acum de asta, nu i-ar fi lăsat niciodată să aibă propriul lor stat. De-a lungul anilor, această atitudine s-a consolidat în minţile a numeroşi dintre ei, transformând orice viitor gând de pace în ceva foarte dificil.

Lupta pentru pace

Mulţi au sperat că Acordurile de la Oslo vor iniţia un îndelung, dar, în cele din urmă, reuşit proces de pace. Din păcate, nu a fost aşa. Aproape 50 de ani de ură, neîncredere şi vărsare de sânge nu puteau fi prea uşor uitaţi. Au existat ceva progrese, mai mult ca sigur, dar pentru doi paşi înainte s-a făcut cel puţin un pas şi jumătate înapoi. La sfârşitul secolului, dezacordurile dintre palestinieni şi israelieni rămâneseră la fel de amarnice ca la început. Odată cu trecerea timpului, părea că tot mai multe dificultăţi adânceau prăpastia dintre ei.

De la Oslo, înainte

Marea majoritate a israelienilor a considerat că Acordurile de la Oslo inaugurează o nouă eră de stabilitate şi securitate. Ideea de a se smulge mai ales de aglomerata şi neplăcuta fâşie Gaza era tot mai populară. Cu toate acestea, Likud şi aripa dreaptă insistau asupra denunţării înţelegerii, văzută ca o trădare a unei sfinte încrederi. Totodată susţineau că Rabin cedase în faţa violenţei barbare a Intifadei şi a bombelor islamiştilor militanţi.

Ca şi când ar fi dorit să dovedească contrariul celor care îl acuzaseră de slăbiciune, Rabin a menţinut politica tradiţională a Israelului, reacţionând la violenţă cu o forţă deosebită. La două săptămâni după ceremonia de la Washington, au avut loc tulburări în fâşia Gaza. Forţele de securitate israeliene au sosit huruind, distrugând 17 locuinţe. 16 suspecţi au fost arestaţi şi doi executaţi în urma unei judecăţi sumare. Noua eră de pace şi cooperare nu începuse sub auspiciile cele mai bune.

Hamas şi-a reluat atacurile cu bombe. Când i s-a cerut să facă ceva în privinţa lor, Arafat a declarat că el doreşte să îi atragă pe membrii Hamas în cadrul paşnicei OEP, nu să se lupte făţiş cu ei. Israelienii nu s-au lăsat impresionaţi. Liderii Hamas erau identificaţi de agenţii israelieni şi ucişi printr-o varietate de mijloace. Unii erau aruncaţi în aer, alţii împuşcaţi sau otrăviţi. Un incident mai presus de toate din această perioadă dovedeşte profunzimea urii oarbe şi iraţionale a extremiştilor ambelor părţi. Pe 25 februarie 1994, un doctor în vârstă de 35 de ani, pe nume Baruch Goldstein, a îmbrăcat uniforma israeliană şi s-a strecurat în moscheea Ibrahimi din Hebron. Era vremea rugăciunilor de dimineaţă. Originar din New York, el se mutase în Israel din motive religioase. Goldstein aparţinea mişcării extremiste Kahane Chai care credea că „Marele Israel" ar trebui purificat de toţi arabii. El a hotărât să-şi înceapă curăţenia de primăvară la moscheea Ibrahimi, clădire religioasă folosită atât de musulmani, cât şi de evrei, deoarece adăpostea mormintele măreţilor luminători din antichitate, precum Avraam şi Iacob.

Goldstein avea o carabină automată M16. El a început să tragă în mod deliberat şi cu precauţie asupra credincioşilor care se rugau. Gărzile israeliene din apropiere nu au auzit ce se petrecea sau poate

au hotărât să nu se bage. Înainte ca Goldstein să fie oprit, 21 de credincioşi zăceau morţi şi alţi 300 fuseseră răniţi. Până la urmă, supravieţuitorii furioşi l-au omorât pe asasin.

Acest act ticălos de bigotism aproape că a oprit procesul de pace. Populaţia din teritoriile ocupate, schimbătoare fiind, a început să dea foc efigiei lui Yasser Arafat pentru că acesta accepta continuarea acestui proces. Dar el ştia că nu avea ce face: dacă procesul ar fi încetat, islamiştii ar fi preluat controlul, punându-se astfel capăt carierei sale.

În urma atentatelor cu bombe de lângă Afula şi din Tel Aviv, care au omorât 14 israelieni şi au rănit peste 80, Arafat şi Rabin au semnat, în mai 1994, un acord în continuarea celui de la Oslo. Vorbind în special despre Yerichon şi fâşia Gaza, documentul reprezenta totuşi un pas modest în procesul de pace. Atunci s-a hotărât retragerea forţelor israeliene din anumite zone şi înfiinţarea unei forţe poliţieneşti palestiniene. Două luni mai târziu, pentru prima oară după 27 de ani, Arafat s-a întors în teritoriile ocupate. Sute de mii de susţinători, lăsând deoparte îndoielile avute în ultimul timp, au venit să-l salute. Nu atât pe omul pe care îl preamăreau, cât speranţa de libertate şi a ideii de naţiune pe care el părea să o simbolizeze.

Oslo Numărul 2

Anul următor, Arafat, Rabin şi Peres (toţi recent laureaţi cu premiul Nobel pentru pace) au ratificat un al doilea acord la Oslo, văzut, de asemenea, ca o continuare a procesului de pace. Printre cele stipulate se numărau şi: organizarea de alegeri palestiniene, eliberarea unor prizonieri palestinieni şi retragerea treptată a israelienilor din anumite zone ale Cisiordaniei. Aceasta ar fi însemnat împărţirea acelui teritoriu în trei tipuri distincte: unul aflat sub conducerea palestiniană civilă (nu mai mult de 20%), altul în care se aflau încă militari israelieni şi unul care continua să aparţină cu totul israelienilor. Noua reţea de drumuri dădea posibilitate armatei israeliene să se mişte repede, în caz de necesitate, de la o zonă la alta.

Knessetul a aprobat cel de-al doilea acord de la Oslo cu numai un vot în plus. Dezamăgirea israelienilor în ceea ce privea procesul de pace era tot mai mare. Numeroşi membri ai aripei drepte din

politică şi religie continuau să îl privească pe Rabin ca pe un trădător al patriei evreieşti, neînţelegând de ce a renunţat în faţa violenţei. Scena părea pregătită pentru un nou act extremist israelian. Într-adevăr, pe 4 noiembrie 1995, premierul israelian a participat la Tel Aviv la un miting în favoarea păcii. Pe când se pregătea să plece, evreul Yigal Amir, fanatic religios, l-a împuşcat mortal. Întreaga lume a regretat atunci moartea acestui mare om politic al Orientului Mijlociu, asasinat pentru că dorise pacea.

O pace mai largă

Iniţial, planul american de pace, propus de preşedintele George Bush Sr. şi secretarul de stat Baker, avusese în vedere o înţelegere mai cuprinzătoare, care să includă atât Iordania, cât şi Siria. Astfel, de la sfârşitul primului război din Golf, s-au purtat tratative cu ambele ţări amintite. Şi, deşi 20 000 de militari sirieni au luptat sub steagul coaliţiei ONU, conduse de SUA, Iordania este cea care s-a alăturat procesului de pace.

Iordania

Multă vreme regele Hussein al Iordaniei a trebuit să se împartă între simpatia pe care o purta personal Occidentului şi puternicele sentimente propalestiniene ale poporului său. De exemplu, în timpul războiului din Golf, el a fost nevoit să-şi înăbuşe simţămintele sale personale şi să ofere un sprijin tacit lui Saddam Hussein. Acordul Israelului cu OEP i-a dat, în cele din urmă, oportunitatea de a face ceea ce sperase de multă vreme să facă: să pună capăt stării de război între regatul său şi Israel.

În prima jumătate a anului 1994, premierul Rabin şi regele Hussein, care se înţelegeau bine, au avut o serie de întruniri secrete. În iulie au anunţat la Washington D.C. că vor încheia un tratat de pace, care a şi fost semnat oficial la garnizoana de pe graniţă Wadi Araba, din deşertul Arava. Preşedintele Clinton a asistat la ambele acţiuni, americanii susţinând întregul proces.

Primul tratat de pace mai cuprinzător între Israel şi un stat arab vecin de la Camp David încoace a adus avantaje ambelor părţi.

Astfel, Iordania a fost iertată de datoria în valoare de 700 de milioane de dolari către SUA şi 92 de milioane de dolari către Marea Britanie. A primit, de asemenea, ajutoare generoase, inclusiv echipament militar. Anul următor, în încercarea de a-i potoli pe palestinieni, Hussein a semnat acorduri cu OEP, exprimându-şi astfel sprijinul în lupta lor de creare a unui stat independent. Aceasta i-a dat posibilitatea regelui iordanian să acţioneze ca un broker între Israel şi palestinieni, ceea ce a şi făcut cu răbdare şi pricepere până în 1999, când a murit de cancer. I-a urmat fiul său, Abdullah, în vârstă de 37 de ani. Deşi noul rege s-a angajat să continue politica moderată şi de mediere a tatălui său, curând a descoperit că această cale de mijloc este extrem de dificilă pentru negocieri (vezi capitolul 14).

Motivul pentru care Israelul a încheiat pace cu Iordania era, în mare parte, de ordin strategic. Tratatul anula ameninţarea unui triplu atac arab, venit din partea Siriei, Irakului şi Iordaniei. Totodată deschidea calea altor naţiuni în recunoaşterea Israelului ca stat. În numai câteva luni, s-au stabilit relaţii diplomatice cu mai multe ţări, printre care Maroc şi Tunisia. Boicotul arab asupra Israelului a fost ridicat, oferind posibilitatea marilor companii internaţionale să facă diverse tranzacţii comerciale.

Siria

Discuţiile cu Siria însă nu au mers la fel de bine din cauza a două probleme. În primul rând, preşedintele sirian Assad insista că orice pace durabilă trebuia să înceapă cu revenirea la frontierele de dinaintea războiului din 1967. Şi cum aceasta însemna ca Siria să aibă graniţă la Marea Galileii, principalul furnizor de apă al Israelului, ideea era inacceptabilă de către negociatorii acestuia.

În al doilea rând, Siria continua să adăpostească gherilele Hezbollahului. Frecventele ciocniri dintre această grupare şi forţele de securitate israeliene îngreunau tratativele de pace. În 1994, de pildă, avioanele israeliene au bombardat o tabără Hezbollah din Siria, omorând 40 de persoane. Luna următoare, atentatul cu bombă organizat de Hezbollah în centrul comunităţii evreieşti din Buenos Aires a provocat moartea a 100 de civili.

De-a lungul anilor '90 au existat mai multe încercări zadarnice de semnare a unei înţelegeri siriano-israeliene. În 2000 Assad moare de cancer, fiind succedat de fiul său, Bashar Assad (vezi capitolul 14). Schimbarea regimului nu a avut un impact imediat asupra relaţiilor siriano-israeliene.

Rămăşiţele procesului de pace

Asasinarea lui Rabin l-a adus din nou ca premier pe Shimon Peres în asentimentul antifundamentalist şi favorabil păcii care cuprinsese întreaga ţară. A continuat retragerea trupelor din teritoriile ocupate, astfel încât, la începutul lui 1996, majoritatea palestinienilor se aflau într-o oarecare semiautonomie. Cu toate acestea, până la acea dată aranjamentele erau doar temporare, neexistând niciun fel de stat palestinian.

Reapare violenţa

În concordanţă cu acordurile de la Oslo, în ianuarie 1996 s-au ţinut alegeri pentru Consiliul Legislativ Palestinian şi pentru mandatul de preşedinte al Palestinei. Yasser Arafat a câştigat cu o majoritate copleşitoare de 88% din totalul voturilor. Partidul său, Fatah, a obţinut controlul Consiliului Legislativ, câştigând 60 din cele 88 de locuri. Negociatorul de la Oslo, Abu Ala, a fost ales purtător de cuvânt.

Din acest moment, procesul de pace a început să bată pasul pe loc. Forţele de securitate israeliene erau mai neîndurătoare ca niciodată. În ianuarie, agenţii lor l-au asasinat pe Yahya Ayyash, militant palestinian, poreclit *inginerul* pentru priceperea sa de a fabrica bombe. În replică, atât Hamasul, cât şi Jihadul islamic, care rămăseseră fidele ideii de distrugere a statului Israel, au dezlănţuit o campanie de teroare prelungită, care a dus la moartea a 50 de israelieni. Israelienii au contracarat cu sălbăticia obişnuită, izolând comunităţile palestiniene, organizând percheziţii brutale şi arestându-i pe suspecţi. În nord Hezbollah şi-a început expediţia dincolo de graniţa siriană.

În pofida sprijinului preşedintelui Clinton care, participând la o conferinţă internaţională asupra terorismului în Egipt, i-a promis lui Peres că-l va susţine din toate puterile în lupta sa împotriva

fundamentaliştilor islamici, premierul laburist a fost înfrânt la alegerile din mai 1996. La acest scrutin, prim-ministrul a fost, pentru prima oară, ales separat de Knesset. Victoriosul, cu doar un procent în plus, a fost Benjamin Netanyahu, un extremist Likud în vârstă de 46 de ani.

Benjamin Netanyahu

Campania electorală a lui Netanyahu, numit ambasadorul Israelului la ONU, s-a întemeiat pe sloganul *„pace cu securitate"*. Accentul s-a pus în primul rând pe securitate. Membru, în tinereţe, al unei unităţi de operaţiuni speciale de elită, el avusese direct de-a face cu teroriştii. Totodată, luptase în războiul din 1973 şi-şi pierduse fratele în raidul reuşit al detaşamentului de comando israelian de la Entebbe, în urma căruia a fost salvat un avion deturnat împreună cu toţi pasagerii săi. Deşi nici nu se născuse la data întemeierii Israelului, membrii mai vârstnici ai aripii drepte i-au insuflat mentalitatea asediului de luptă. Dacă palestinienii, credea Netanyahu, ar fi perceput o cât de mică urmă de slăbiciune din partea israelienilor, cauza *„Tărâmului făgăduinţei"* ar fi fost pierdută.

În luna septembrie care a urmat alegerii lui Netanyahu, politica sa dură de securitate a provocat o creştere masivă a violenţei palestiniene. Atunci, premierul a aprobat personal deschiderea unui tunel antic la extremitatea nordică a zidului de vest al Ierusalimului. Pasajul, vechi de 2 000 de ani, trecea prin apropierea moscheii Aqsa şi ducea în Ierusalimul de est controlat de musulmani. Prezenta un mare interes arheologic, dar poziţia sa geografică îl făcea de o importanţă religioasă şi mai mare.

Credincioşii musulmani au văzut în deschiderea tunelului o ameninţare directă asupra moscheii. Mulţimile au început să se adune, să arunce cu pietre şi să se împuşte. Soldaţii israelieni şi poliţiştii palestinieni au tras, schilodindu-se unii pe alţii, după ce cu numai câteva zile înainte patrulaseră împreună. Până când ordinul a fost revocat, 15 soldaţi şi 60 de palestinieni fuseseră ucişi. Viitorul procesului de pace stătea sub semnul întrebării.

Prăbuşirea

Netanyahu nu a aprobat niciodată acordurile de la Oslo. Cu toate acestea, din motive practice el nu a dorit eşecul total al procesului

de pace. Constrâns de preşedintele Clinton, Netanyahu se temea că violenţa prelungită ar fi atras dezorganizarea economică. La începutul anului 1997, el a semnat o înţelegere în urma căreia israelienii au părăsit oraşul Hebron. Cu această manevră a luat sfârşit predarea principalelor oraşe ale Cisiordaniei în mâinile autorităţilor palestiniene, aşa cum se stipula şi în acorduri.

Bunăvoinţa nu a durat prea mult. Netanyahu a spus odată că „suveranitatea şi puterea evreiască reprezintă singurele piedici, dar şi singurele garanţii împotriva măcelăririi evreilor." Ca urmare, nu i-a fost prea dificil să cedeze în faţa presiunii extremei drepte, care-i cerea continuarea colonizărilor în teritoriul anexat în 1967 şi oprirea oricărei retrageri a israelienilor din Cisiordania. Astfel a apărut o nouă aşezare evreiască la Har Homa (Jabal Abu Ghneim), în Ierusalimul de est. A urmat decizia înmânării autorităţilor palestiniene a numai nouă procente din suprafaţa Cisiordaniei, în loc de 30 de procente, cât era prevăzut în acordurile precedente.

Detaliile evenimentelor ulterioare sunt dureros de familiare. Un nou val de atentate islamiste cu bombă a provocat obişnuitele represalii. Arafat i-a eliberat apoi pe membrii Hamas reţinuţi de el, refuzând cooperarea cu Israelul în ceea ce priveşte securitatea. Străinii, în special americanii, au încercat în zadar să îi reunească pe liderii palestinieni şi israelieni. Poziţiile ambelor părţi au devenit tot mai vehement consolidate. Astfel, premierul israelian a declarat că ţara sa va rămâne într-adevăr în posesia întregii Cisiordanii. Ceea ce a dus şi la deteriorarea relaţiilor Israelului cu statele Orientului Mijlociu şi chiar de mai departe. Au avut loc schimburi de focuri la graniţele cu Liban şi Siria, precum şi un tragic accident în care şapte şcolăriţe israeliene au fost împuşcate de un grănicer iordanian.

Râul Wye

În 1998, bazându-se considerabil pe influenţa economică a ţării sale şi a poziţiei acesteia de singură superputere a lumii, preşedintele Clinton a reuşit să-i aducă, în cele din urmă, pe Netanyahu şi Arafat la masa tratativelor. S-au întâlnit pe plantaţia Wye din Maryland. Regele Hussein, aflat în Statele Unite pentru tratarea cancerului, şi-a făcut şi el apariţia, pentru a-l asista pe preşedinte în sarcina sa de

mediere. Cele 27 de ore de negocieri dificile au fost transpuse în ceea ce avea să fie cunoscut sub numele de Memorandumul de la râul Wye.

Aprobat şi semnat ulterior la Washington, Memorandumul intenţiona să reia procesul de pace exact de unde fusese întrerupt cu un an şi jumătate în urmă. S-au restabilit vechile promisiuni de la Oslo, garantându-se, de pildă, un culoar sigur de trecere între Cisiordania şi Gaza şi stipulându-se măsuri reciproce antiteroriste. Noua gândire a lui Clinton includea legarea retragerii treptate a israelienilor de acţiunile specifice ale palestinienilor împotriva organizaţiilor extremiste Hamas şi Jihadul islamic. Activitatea antiteroristă urma să fie monitorizată de CIA. Înţelegerea prevedea retragerea israeliană pe etape din Cisiordania, care, în cele din urmă, ar fi lăsat în mâinile Autorităţii Palestiniene (neconstituită încă statal) 40% din suprafaţa totală.

Moderaţii de pretutindeni au salutat acordul cu căldură. Autoritatea Palestiniană l-a acceptat şi, aşa cum s-a promulgat în Memorandum, s-au luat măsuri de oprire a extremiştilor palestinieni. De asemenea, s-au scos clauzele din Charta Naţională Palestiniană care instigau la distrugerea Israelului.

Majoritatea israelienilor au întâmpinat cu bunăvoinţă Memorandumul, care a fost aprobat atât de cabinet, cât şi de Knesset. Cu toate acestea, pentru a-şi păstra sprijinul extremei drepte, Netanyahu a trebuit ca, până la sfârşitul anului, să dea înapoi destul de repede. Astfel, el a impus noi condiţii pentru următoarea retragere israeliană, respingând din toate punctele de vedere înţelegerile făcute în decursul anului. Tulburat şi supărat, Knessetul a hotărât să se dizolve pe sine şi să se organizeze noi alegeri. Mandatul de prim-ministru al lui Netanyahu luase sfârşit.

Cea de-a doua Intifadă

Alegerile israeliene din 1999 au dus la formarea unui Knesset mai divizat ca niciodată, ceea ce a reflectat prăpăstiile adânci existente în cadrul societăţii civile israeliene. Calitatea de premier a revenit laburistului Ehud Barak, militarul cu cele mai multe decoraţii

din istoria ţării sale. Totuşi bătrânul ostaş, licenţiat al Universităţii Stanford din California (cu gradul „Master of Science"), nu era un războinic inveterat. El jucase un rol esenţial în negocierea tratatului cu Iordania şi îşi susţinuse campania electorală în cadrul coaliţiei „Un Singur Israel", promiţând aducerea păcii în Orientul Mijlociu. Cu siguranţă însă că Barak nu a fost nici primul şi nici ultimul care a aflat ulterior că o asemenea promisiune este mult mai uşor de făcut decât de îndeplinit.

Reîncep tratativele

Credincios sloganului său, Barak s-a întâlnit pentru discuţii cu Yasser Arafat. Acesta, simţind cât de dificil era să-i controleze pe extremiştii din cadrul mişcării palestiniene, a ţinut sus ştacheta. Barak însă, fără teamă, a fost de acord cu ideea încheierii unei păci obligatorii până în septembrie 2000 şi cu o nouă retragere din Cisiordania.

În acelaşi timp, Barak a reluat tratativele cu Siria şi a retras toate forţele israeliene din sudul Libanului. La rândul său, preşedintele Clinton era dornic să găsească o soluţie permanentă la problema israeliano-palestiniană până la sfârşitul administraţiei sale. În vara anului 2000, a făcut un ultim efort. Utilizând o tactică victorioasă în trecut, el a invitat echipele israeliene şi palestiniene de negociatori, fiecare în frunte cu liderii lor aleşi, la Camp David. Timp de 15 zile, maşinuţele electrice de golf le-au zumzăit în urechi negociatorilor şi mediatorilor printre căsuţele luxoase de vacanţă. De data aceasta, israelienii erau pregătiţi să lase de la ei, iar palestinienii stăteau înfipţi în călcâie. Arafat era îngrozit că ar putea oferi poporului său un acord care să semene cu o nereuşită. Islamiştii, mai puternici de la o lună la alta, de-abia aşteptau să-l învinuiască de ceva. Clinton a linguşit, dar a şi strigat. La un moment dat chiar a ţipat la Arafat, în faţa refuzului acestuia de a arunca o privire numai la o hartă pe care israelienii propuseseră şi desenaseră nişte graniţe noi. Au existat mai multe ocazii în care cele două părţi au ameninţat pe rând că pleacă. Punctul-cheie al discuţiilor, cunoscut de palestinieni sub numele de „oasele din gât", l-a constituit apartenenţa Locurilor Sfinte.

„Problema este, comenta cu disperare secretarul de stat Madeleine Albright, că amândoi doresc acelaşi lucru." Din cauza Ierusalimului de est şi a reacţiei celor de acasă, niciuna dintre părţi nu voia să cedeze, deşi Ehud Barak sugerase că Israelul ar putea găsi o modalitate de a împărţi teritoriile preţioase cu musulmanii. În cele din urmă, Clinton s-a împăcat cu gândul că în această privinţă până şi şarmul lui legendar a dat greş. Barak s-a înapoiat acasă posomorât. Partenerul său palestinian de discuţii a fost întâmpinat în teritoriile ocupate ca un erou cuceritor: Arafat îşi dovedise tăria îndrăznind să zică „nu" în faţa israelienilor şi a americanilor.

Intră în scenă Sharon

În acel moment în care stagna din nou procesul de pace, unul dintre cei mai controversaţi şi mai experimentaţi politicieni ai Israelului a luat măsuri pentru încheierea lui definitivă. În septembrie 2000, Ariel Sharon s-a dus la moscheea al-Aqsa din Ierusalimul de est. Era clar că vizita, în acest loc disputat, a unui om considerat responsabil de masacrele de la Sabra şi Shatilla, precum şi de alte atrocităţi, nu putea să provoace decât ostilitate şi aşa s-a şi întâmplat.

A doua zi de la vizita lui Sharon, într-o vineri, liderii comunităţii musulmane au aţâţat mulţimea la nemulţumire. După rugăciuni, soldaţii israelieni s-au trezit bombardaţi cu pietre. Militarii au răspuns împrăştiind gaze lacrimogene, apoi gloanţe de cauciuc. Cum revolta continua, un comandant a contracarat mai mult; şi-au făcut apariţia trăgătorii israelieni de elită, ţintind în mulţime, în încercarea de a-i nimeri pe liderii aflaţi în centru. Numeroşi palestinieni şi-au găsit moartea.

În ziua imediat următoare organizaţiile paramilitare palestiniene au trecut la acţiune. Furia palestinienilor a crescut, aţâţată şi de imaginea unui băieţaş nevinovat în vârstă de 12 ani chircit lângă tatăl său, în timp ce armele de foc trăgeau împotriva lor. Deodată, băieţelul căzu ucis la pământ. Soldaţii israelieni îl împuşcaseră de mai multe ori, ţintind pe presupuşii teroriştii din spatele lui. Imaginile televizate au făcut înconjurul lumii. La scurtă vreme după aceasta, a început cea de-a doua Intifadă, numită şi Intifada al-Aqsa.

Barak, care îşi pusese reputaţia în joc că va aduce pacea, dăduse greş. Apelul comun de încetare a focului, venit atât din partea lui, cât şi a lui Arafat, nici nu a fost băgat în seamă. Cum violenţa continua să se intensifice, critica lui Sharon la adresa prim-ministrului era tot mai acidă.

În decembrie 2000, pe fundalul unui proces de pace făcut bucăţi, Ehud Barak a demisionat. În februarie anul următor, Ariel Sharon a fost ales prim-ministru al Israelului. Şi dacă perspectiva pentru regiune se anunţa sumbră, teribilele evenimente de la New York aveau să o întunece curând şi mai mult.

Noul secol nu începea deloc sub auspicii favorabile.

13

Schimbare de regim

Acest capitol cuprinde: situaţia din Orientul Mijlociu la începutul noului mileniu, evenimentele din 11 septembrie 2001 şi impactul lor de moment, războiul declarat terorismului şi acţiunea coaliţiei conduse de SUA în Irak, evenimentele din Irak la mijlocul anului 2006.

Orientul Mijlociu în 2001

În cei 55 de ani care au trecut de la sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial şi până la începutul noului mileniu, Orientul Mijlociu a cunoscut o serie de modificări răsunătoare şi traumatizante. Acestea ar putea fi schiţate prin următoarele caracteristici: abundenţa petrolului, retragerea vechilor puteri coloniale, întemeierea şi dezvoltarea statului Israel, ascensiunea Islamului militant. Aceste trăsături luate împreună au condus Orientul Mijlociu spre centrul vieţii politice internaţionale. Astfel, această zonă a fost analizată, disputată, târguită, temută, curtată. Până în 2001 regiunea a fost mai mult ca niciodată băgată în seamă de restul lumii.

Petrolul

Motivul noii poziţii a Orientului Mijlociu l-a constituit petrolul. Producţia regiunii era destul de semnificativă încă din 1945, când preşedintele Roosevelt a avut personal o întâlnire cu regele Abdul Aziz al Arabiei Saudite. Atunci asigura mai puţin de 10 procente din totalul de 2,5 milioane de barili necesari anual omenirii. 50 de ani

mai târziu, consumul global a crescut la aproximativ 24 de milioane de barili pe an, jumătate din această cantitate provenind din Orientul Mijlociu şi ţările învecinate.

La începutul secolului al XXI-lea, aproape jumătate din mijloacele de transport ale lumii depindeau de petrolul Orientului Mijlociu. Teoretic, aceasta a conferit producătorilor din regiune – OPEC – puterea de a opri mersul lucrurilor pe glob, pe viitor poziţia lor putându-se chiar întări. Rezervele Orientului Mijlociu au fost consumate mai încet decât cele din alte regiuni producătoare de petrol. Astfel, se estimează că, în 2020, 83% din totalul cantităţii de ţiţei a lumii va fi asigurată tot de Orientul Mijlociu. Rezervele de gaze naturale sunt de asemenea în cantităţi impresionante.

Veniturile din petrol au impulsionat creşterea spectaculoasă a economiei în zonele destul de norocoase de a deţine „aurul negru". Sub cerul neumbrit de nori, oraşe noi au răsărit în jurul Golfului. Şoselele brăzdează deşertul odinioară de nestrăbătut. Familii, ale căror înaintaşi au trăit toată viaţa în cort, locuiesc acum în vile cu aer condiţionat, înzestrate cu tot confortul pe care îl poate oferi tehnologia modernă.

Dureri tot mai mari

Avântul dramatic al economiei regiunii a adus nu numai avantaje, ci şi probleme. Contrastul dureros dintre o ţară precum Kuwait (în care venitul anual pe cap de locuitor atingea în medie 18 000 de dolari la sfârşit şi început de veac) şi Yemen (al cărui venit era sub 600 de dolari) făcea ca retorica despre unitatea arabă şi islamică să fie, oarecum, găunoasă. Bogăţiile fabuloase nu au reuşit nici să apere zona de intervenţiile străine, aşa cum a demonstrat-o războiul din Golf în 1990-1991 sau invazia şi ocuparea Irakului în 2003 (vezi capitolele 9 şi 13). Într-adevăr, cu cât deveneau mai bogate statele producătoare de petrol şi mai preţioase rezervele lor, cu atât creştea atenţia superputerii nr. 1 în lume.

Prosperitatea continuă era echilibrată, într-o oarecare măsură, de o creştere uluitoare a populaţiei, rata anuală ajungând la aproape trei procente. Astfel, dacă în 1945 în Orientul Mijlociu trăiau aproximativ 100 de milioane de persoane, peste 55 de ani populaţia

regiunii depăşise cu mult 300 de milioane. Odată cu această creştere s-a produs şi o migraţie masivă spre oraşe, astfel încât în prezent mai mult de jumătate din populaţia Orientului Mijlociu trăieşte în mediul urban. Probabil că oraşul Riyadh a cunoscut cea mai spectaculoasă dezvoltare. De la o simplă aşezare în oază, cu locuinţe tradiţionale din chirpici, s-a transformat într-o capitală ultramodernă, cu drumuri largi şi zgârie-nori care adăpostesc 4,7 milioane de cetăţeni. La extrema cealaltă se situa Cairo. Cei 16,5 milioane de locuitori ai „Mamei Întregii Lumi" trăiau într-o metropolă haotică şi aproape de nestăpânit, care se întindea pe o suprafaţă de 214 km^2.

Problema socială

În acelaşi timp, două evenimente transformau rapid scena socială a Orientului Mijlociu. Unul era reprezentat de educaţie. S-au construit numeroase şcoli şi s-a asigurat personalul necesar pentru ele. Statele mai bogate şi-au dezvoltat propriul lor sistem universitar, astfel încât cei care doreau o educaţie superioară să nu mai fie nevoiţi să călătorească în străinătate. O semnificaţie deosebită a avut-o şi extinderea rapidă a educaţiei pentru fete şi tinere femei. Ca urmare, rata analfabetismului din regiune a scăzut de la 75 de procente la mai puţin de 40 de procente.

Cea de-a doua forţă motrice a schimbărilor sociale a fost mass-media, în special televiziunea şi internetul. Influenţa televiziunii se explică, în parte, prin abilitatea acesteia de a descrie, în imagini simple, stilul de viaţă al altor culturi, în special al celei americane şi prin asta de a hrăni aspiraţiile şi visurile oamenilor. Dezvoltarea televiziunii prin satelit (mai dificil de controlat decât transmisiile tradiţionale) nu numai că a adus canalele CNN şi BBC în milioane de cămine ale Orientului Mijlociu, dar a permis ca priorităţile şi punctele de vedere proprii ale regiunii să intre în contact cu restul lumii. Succesul televiziunii arabe Aljazeera, care transmitea din Qatar, a reprezentat una dintre cele mai remarcabile poveşti din mass-media noului secol. Influenţa sa era atât de mare, încât se spune că, în 2005, preşedintele Bush a lansat un fel de grevă împotriva ei. Totodată, răspândirea cu repeziciune a internetului a facilitat răspândirea cu repeziciune a unei game variate de informaţii atât înăuntrul, cât şi în afara Orientului Mijlociu.

Prosperitatea, noul statut şi legăturile multiple cu lumea exterioară i-au silit pe locuitorii regiunii să reflecteze asupra propriei lor identităţi. Ei doriseră multe din ceea ce lumea capitalistă occidentală avea de oferit: confort, articole de lux, libertăţi. Totuşi se temeau că, acceptând importul acestora, şi-ar fi pierdut trăsăturile caracteristice. Rezultatul l-a constituit un fel de schizofrenie socială, în cadrul căreia persoane individuale (şi societăţi întregi chiar) erau sfâşiate între trecut şi prezent, între puritanism şi viaţa dedicată consumului, între ură şi dragoste pentru Statele Unite ale Americii. Tradiţiile îmbrăcămintei şi ale ordinii sociale, în special cea a supunerii femeii, erau deseori menţinute cu o intensitate iraţională. Modelul turcesc al statului laic modern, inaugurat de Mustafa Kemal Ataturk şi încercat numai de Saddam Hussein în Irak, a fost respins în favoarea unui amestec agitat şi uneori conflictual de Islam tradiţional cu o societate de consum. Era ca şi când un veşmânt negru acoperea o fustă mini.

Noul naţionalism

Cea de-a doua realizare postbelică a constituit-o retragerea puterilor mandatare occidentale, Marea Britanie şi Franţa. Ele au lăsat moştenire o sarcină dificilă, şi anume transformarea în state naţionale a ţărilor în care se împărţise Orientul Mijlociu în prima jumătate a secolului al XX-lea. Egipt, Siria şi Iran, cu trecutul, tradiţiile şi culturile lor distincte, au acceptat relativ uşor naţionalismul de tip occidental. În ceea ce priveşte celelalte ţări, deseori autorităţile centrale au avut de luptat pentru a crea un anume simţ al unităţii, destul de puternic pentru a înfrânge loialităţile tradiţionale faţă de trib şi clan.

Arabia Saudită, Oman şi Iordania au reuşit mai bine decât majoritatea celorlalte, consolidându-se efectiv în jurul familiilor lor regale. În restul Orientului Mijlociu, cu deosebire în Irak, Yemen şi Israel-Palestina, întemeierea de naţiuni s-a dovedit a fi un proces dureros. La sfârşitul secolului al XX-lea, unele dintre graniţele regiunii erau încă disputate, în special cele din jurul Irakului şi Israelului-Palestina. Mai mult, numeroşi cetăţeni, mai ales cei din zonele rurale, considerau credinţele locale, religioase sau familiale mai presus decât cele cuvenite statului. Aceasta s-a observat cel mai bine în Irak.

Israel

Strâns legat de aceasta, un alt mare progres observat în Orientul Mijlociu, după 1945, l-a constituit crearea şi expansiunea statului Israel. Aşa cum am văzut, ascensiunea Israelului a provocat o serie de consecinţe conflictuale. Din punct de vedere regional, a cultivat un simţ al solidarităţii arabe, vecinii Israelului căutând – unii cu mai multă tragere de inimă decât alţii – să distrugă noua naţiune. Ulterior a devenit clar pentru cei mai mulţi că Israelul nu va putea fi eliminat; atunci a crescut şi ostilitatea din interiorul lumii arabe, pe măsură ce unele state (primul a fost Egiptul) au început să încheie acorduri cu duşmanul.

Totodată, prezenţa Israelului a dus la apariţia naţiunii palestiniene. În sensul modern al cuvântului, ea nici nu existase înainte de 1948. Cu toate acestea, îndemnat şi condus de Yasser Arafat, strămutatul popor palestinian a ajuns treptat să gândească despre sine aşa cum evreii o făcuseră înainte de fondarea statului Israel: erau un popor care căuta să se stabilească din punct de vedere naţional în graniţele tradiţionale ale patriei lor. Aşadar, sfârşindu-se „problema evreiască", a luat naştere „problema palestiniană" căreia, în 2001, nu i se găsise nici pe departe vreo soluţie.

Mai mult, apariţia statului israelian pe harta Orientului Mijlociu a sporit certitudinea implicării superputerii lumii în regiune. Aceasta era oricum vizibilă ca urmare a rezervelor de petrol existente acolo. Amestecul se intensificase în timpul Războiului Rece, deoarece, pe de o parte, blocurile capitaliste şi comuniste avuseseră mereu tendinţa de a fi în tabere opuse în orice conflict. Pe de altă parte, exista o influenţă semnificativă a votului evreiesc în SUA. Rămăsese, de asemenea, destul de puternic sentimentul vinovăţiei privind Holocaustul nazist, precum şi înclinaţia de a sprijini un stat care-şi alegea liderii în mod democratic, nu ca dictatorii şi monarhii nealeşi. În 2001, odată cu terminarea Războiului Rece, se punea întrebarea dacă nu cumva cea mai importantă personalitate din viaţa politică a Israelului nu era de fapt preşedintele Statelor Unite.

Islamul militant

Secolul al XX-lea lăsă, în cele din urmă, celui de după, o moştenire înfricoşătoare şi cu totul neaşteptată. Nu cu mult timp în urmă,

adică în 1975, analiştii descriau veacul în care trăiau ca fiind unul al „crezurilor lumeşti": comunismul, capitalismul, democraţia, fascismul, naţionalismul şi aşa mai departe. Apoi, parcă prea brusc, odată cu evenimentele din Iran (revoluţia din 1979), Islamul s-a relansat ca forţă socio-politică majoră în Orientul Mijlociu şi dincolo de el.

Este semnificativ faptul că noua mişcare s-a inspirat considerabil din Iranul şiit. Aici, puterea imamului (preotului) era, în mod tradiţional, mai mare decât în alte culturi islamice, facilitând ascensiunea în viaţa politică a liderilor religioşi. Importantă a fost şi ideea vehiculată de unele cercuri şiite radicale, şi anume moartea pentru credinţă, indiferent de cât de disperate erau circumstanţele în termeni lumeşti. De aici a pornit recrutarea tinerilor şi a tinerelor pentru a servi ca soldaţi sau terorişti sinucigaşi „martiri". La fel de importantă a fost dezvoltarea ulterioară a fundamentalismului sunnit militant în forma Al-Qaeda, organizaţie ostilă, din instinct, şiismului.

Semnificaţia acestor noi mişcări religioase ar fi greu de subapreciat. Toate împreună au oferit un punct central şi un scop celor din Orientul Mijlociu, care de multă vreme nutreau îndoieli cu privire la moralitatea aparent atotcuceritoare a Vestului. Victoriile islamiştilor împotriva neşanselor evident copleşitoare, socotite în morţi şi distrugeri, le-au redat mândria religioasă şi de rasă. Acum, în sfârşit, exista o mişcare în jurul căreia toţi asupriţii şi exploataţii pământului se puteau ţalia. Şi, pe măsură ce se înrădăcina în inima de nepătruns a omului, nici atacurile aeriene şi nici tancurile nu mai puteau avea succes asupra Islamului radical. Acolo unde comunismul a dat greş, declarau susţinătorii, acesta va triumfa şi va inaugura o nouă eră.

Aşa se prezenta Orientul Mijlociu la începutul noului mileniu: un cocktail exploziv de putere economică, tensiuni socioculturale, naţionalisme în conflict şi religii fundamentale. Oricum ar fi fost viitorul, numai calm şi previzibil nu se anunţa de fel.

Război declarat terorismului

Pe 11 septembrie 2001, Orientul Mijlociu a venit practic la New York. Militanţii islamici au deturnat atunci patru avioane de pe

rutele interne ale unor aeroporturi de pe Coasta de Est, transformându-le în bombe zburătoare gigant. La aproximativ 8:45 dimineaţa, primul avion a lovit turnul de nord de la World Trade Center din New York. A intrat cam la două treimi din clădire (în partea de sus), omorând pe toţi cei de la bord, precum şi sute de oameni aflaţi la muncă în turn sau doar în trecere pe acolo. La circa un sfert de oră mai târziu, un al doilea avion s-a îngropat pur şi simplu în turnul de sud. Asemenea primului, a provocat un foc turbat, distrugând clădirea şi multe vieţi omeneşti.

La 75 de minute după impact, turnul nordic s-a prăbuşit la pământ într-un nor agitat de praf şi fum. Cel de-al doilea turn a căzut o jumătate de oră mai târziu. Numărul morţilor şi răniţilor a fost mărit şi de nenumăraţii pompieri aflaţi la datorie în fiecare clădire. Înainte ca turnurile să se prăbuşească, mulţi dintre cei blocaţi la etajele superioare s-au aruncat pe fereastră. Toţi însă şi-au găsit sfârşitul.

Între timp, teroriştii au trimis un al treilea avion în partea de sud-vest a Pentagonului, unde se afla cartierul general al Departamentului Apărării. Brusc a izbucnit un foc sălbatic. Vorbind la telefoane mobile, pasagerii celui de-al patrulea avion deturnat au aflat ce se întâmplase şi, ca să prevină o nouă catastrofă, au reuşit să-i prindă pe piraţi. Nu se cunosc amănunte a ceea ce a urmat. Cert este că avionul a căzut în regiunea rurală a Pennsylvaniei şi că toţi cei de la bord au murit. Unii spun că avionul era pe drum spre Casa Albă.

Jertfa totală s-a ridicat la aproximativ 3 000 de oameni; în jur de 2 750 au pierit la World Trade Center, 184 la Pentagon şi 40 în dezastrul din Pennsylvania. Evenimentele din septembrie 2001 au constituit cea mai devastatoare lovitură teroristă pusă vreodată la cale şi cu siguranţă cea mai cumplită din întreaga istorie a SUA. Numeroşi americani o compară cu atacul japonez de la Pearl Harbour, în urma căruia Statele Unite s-au decis să participe la cel de-al Doilea Război Mondial.

Al-Qaeda

Veriga între atacurile de pe 11 septembrie şi Orientul Mijlociu o constituie un islamist saudit, în vârstă de 44 de ani, pe nume Osama Bin Laden. Cu 13 ani înainte, Bin Laden înfiinţase Al-Qaeda

(„Temelia") şi toţi cei răspunzători de atacurile din 11 septembrie au avut legătură cu această mişcare. Iniţial, Statele Unite au descris Al-Qaeda ca pe o organizaţie, asemănătoare unei firme sau unui detaşament de război, cu o structură, conducere şi scopuri specifice. Ulterior analiştii au văzut-o ca pe ceva mai puţin concret: o noţiune, o serie de idealuri împărtăşite de nişte oameni care ar fi făcut orice să le vadă aplicate. Madeleine Albright, fosta ambasadoare SUA la ONU, o considera „un virus ideologic".

În tinereţe, Bin Laden sprijinise lupta afganilor împotriva armatei sovietice invadatoare. În 1988, la retragerea sovieticilor, el a înfiinţat Al-Qaeda pentru a continua în altă parte războiul sfânt (jihadul). La scurtă vreme după întoarcerea sa în Arabia Saudită, cuprins de zel wahabit (sectă extremistă sunnită), Bin Laden a rămas şocat văzând că guvernul saudit s-a aliat cu Statele Unite pentru a-l goni pe Saddam Hussein din Kuwait, invitându-i chiar pe soldaţii necredincioşi pe pământul sfânt al Arabiei. Dezamăgit deja de corupţia imorală a Occidentului nelegiuit, în 1991 s-a stabilit în Sudan, unde a înfiinţat tabere de instruire a teroriştilor. Se pare că scopul lui era să oprească înaintarea Occidentului şi să reinstaureze Califatul, adică o singură cârmuire pentru întreaga lume musulmană.

Atacurile teroriste islamice nu constituiau ceva nou. În 1988, asasini libieni au aruncat în aer, deasupra localităţii Lockerbie din Scoţia, un avion aparţinând companiei Pan Am, găsindu-şi astfel moartea toţi cei 259 de pasageri împreună cu echipajul. Al-Qaeda a ridicat însă nivelul omorurilor. În 1993 a avut o primă încercare de distrugere a World Trade Center din New York. În acelaşi an s-a făcut responsabilă de moartea a 18 soldaţi americani aflaţi în misiune în Somalia. Trei ani mai târziu a provocat uciderea altor militari americani în Arabia Saudită. Al-Qaeda a avut legătură şi cu aruncarea în aer, simultan, a ambasadelor SUA din Dar es Salaam (Tanzania) şi Nairobi (Kenya), numărul jertfelor ridicându-se atunci la peste 220 de vieţi omeneşti. Ca răspuns la aceste crime şi la afirmaţia lui Bin Laden că era de datoria religioasă a tuturor musulmanilor să-i nimicească pe americani, preşedintele Clinton a lansat rachete de luptă asupra Afganistanului, unde cândva se ascunsese

Bin Laden. Apoi ONU a impus sancţiuni regimului taliban din Afganistan, cerându-i totodată să-l predea pe oaspetele rău famat. Refuzul a atras după sine şi mai multe sancţiuni. În octombrie 2000, cu aproximativ un an înaintea celui de-al doilea atac (reuşit, de această dată) asupra World Trade Center, avioane sinucigaşe conduse de membri Al-Qaeda s-au aruncat asupra navei militare *USS Cole* în Aden, Yemen, ucigând 17 marinari americani.

America merge la război

În anii '90, principalele interese ale Statelor Unite în Orientul Mijlociu au fost următoarele: asigurarea neîntreruptă a alimentării cu petrol, susţinerea statului Israel (dacă se poate, în pace cu vecinii), frânarea răspândirii Islamului militant, împiedicarea proliferării ADM (arme de distrugere în masă) în regiune, cu pornire, în special, din Irak. Atacurile din 11 septembrie au adus ultimele două preocupări în capul listei şi au electrizat administraţia SUA pentru a lua măsuri imediate.

La trei zile de la atacurile Turnurilor Gemene, Congresul a aprobat finanţarea cu 40 de miliarde de dolari a replicii pe care urma să o dea America; procurorul general John Ashcroft a numit drept responsabilă pe Al-Qaeda. În octombrie guvernul Statelor Unite condamna deja Al-Qaeda în mod direct şi concret. La scurt timp, SUA şi Marea Britanie au lansat atacuri aeriene puternice împotriva regimului taliban din Afganistan. De asemenea, au sprijinit cu bani, materiale şi oameni, grupurile talibane (Alianţa Nordică) dornice să îndepărteze de la conducerea ţării regimul fundamentalist istovitor. Până la sfârşitul anului, spionaţi prin satelit, distruşi în aer şi hărţuiţi la fiecare mişcare pe pământ, talibanii au fost înlăturaţi. Cu toate acestea, nici liderul lor, Mullah Omar, nici Bin Laden nu au fost prinşi.

Pe 29 ianuarie 2002, preşedintele George Bush Jr. a ţinut discursul anual cu privire la Starea Naţiunii. „Naţiunea noastră este în război", a declarat el, „un război împotriva terorii". În mijlocul hiperbolelor patriotice folosite, Bush a anunţat că Statele Unite se confruntă cu o „axă a răului". Coreea de Nord, Iran şi Irak ieşeau în evidenţă pentru că ţineau cu această axă. Patru luni mai târziu, Cuba,

Libia şi Siria apăreau trecute şi ele pe lista neagră. Trei din cele şase ţări se aflau în Orientul Mijlociu. Cea de-a patra, Libia, putea fi şi ea cuprinsă, dacă se avea în vedere o definiţie mai largă a regiunii.

Orientul Mijlociu se situa acum în vizorul singurei superputeri a lumii. Totodată, preşedintele Bush a numit grupările specifice – Hamas, Jihadul islamic şi Hezbollah – ca aparţinând lumii teroriste interlope. Cum toate trei se consacraseră eliminării Israelului, conflictul Israel-Palestina devenea strâns legat de războiul SUA împotriva terorismului. Nu prea mai exista îndoială de a cui parte se afla administraţia Bush.

Investigaţii, acţiune, arestări

Statele Unite au pornit în lupta împotriva terorismului cu energia obişnuită. CIA avea puteri lărgite şi era întărită de fonduri speciale. Totodată s-a înfiinţat Departamentul Securităţii Interne. Un timp, SUA s-au bucurat de atenţia şi sprijinul întregii lumi, guvernele de toate credinţele transmiţând poporului american sincerele lor condoleanţe şi propuneri de ajutorare. Tot atunci un detaşament de militari ai Statelor Unite s-a deplasat în Yemen pentru a sprijini forţele guvernului în atacul împotriva unei fortăreţe Al-Qaeda aflată acolo. Ulterior, americanii au lansat rachete asupra grupării despre care se credea că a săvârşit atentatul terorist de pe nava militară *USS Cole*. ONU, condamnând evenimentele din 11 septembrie, a aprobat această ultimă acţiune şi a înfiinţat Comitetul Antiterorist al Consiliului de Securitate.

În urma cercetărilor, s-a constatat că atacurile asupra Statelor Unite, intenţionate încă din 1996, au fost organizate în Germania şi finanţate cu bani din Golful Persic. Situaţiile periodice de maximă vigilenţă, cum a fost cea de la aeroportul Heathrow din Londra în 2003, ar putea preveni probabil alte atacuri teroriste.

Conturile bancare din toată lumea ale celor bănuiţi de legături cu Al-Qaeda au fost îngheţate, iar suspecţii arestaţi. La această acţiune globală au participat şi ţări de la distanţă, precum Spania şi Indonezia. Printre cele mai răsunătoare arestări se numără cea a şeicului Khalid Mohammed, personalitate importantă în Al-Qaeda, precum şi cea a lui Ali al-Ghamdi, iniţiatorul atentatelor saudite cu

bombă. Totuşi, câţiva dintre cei arestaţi au fost eliberaţi, deoarece nu s-au putut găsi niciun fel de dovezi incriminatoare. Armata SUA nu şi-a făcut însă atâtea scrupule: sute de prizonieri luaţi în timpul conflictului afgan au fost închişi fără proces, în condiţii foarte grele, în tabăra X-Ray de la baza americană de la Guantanamo, Cuba.

„Axa răului"

Arestările teroriştilor autentici şi ale suspecţilor decurgeau foarte bine, dar nimeni nu a putut vedea la televizor imagini convingătoare şi nici nu se poate spune că Al-Qaeda şi-a încetat astfel activitatea. La sfârşitul anului 2001, un cetăţean britanic, susţinându-şi loialitatea faţă de Bin Laden, a fost arestat după ce încercase să arunce în aer avionul spre Miami cu explozibile ascunse în pantofi. Se crede că, în 2002, Al-Qaeda s-a aflat şi în spatele atentatelor cu bombă din Tunisia, Bali (Indonezia), Yemen şi Mombassa (Kenya). A mai fost arestat şi un cetăţean american care plănuia să detoneze „o bombă radioactivă". Totodată, rebelii musulmani din provincia rusă Cecenia au ucis peste 100 de ostateci într-un teatru moscovit.

În pofida eforturilor uriaşe de a i se da de urmă, Osama Bin Laden a rămas liber. El chiar a apărut, împreună cu alţi lideri Al-Qaeda, pe videocasetă, cerând suporterilor lor să continue jihadul. Casetele, deseori arătate prima oară la postul de televiziune Aljazeera, considerau acţiunile antiteroriste ale Occidentului ca pe o „cruciadă" antimusulmană, iar participanţii – nişte „necredincioşi". Unii dintre musulmanii tineri, nemulţumiţi şi indecişi, se inspirau considerabil dintr-un asemenea vocabular. Şi cum Bin Laden devenise eroul lor, Al-Qaeda s-a asigurat astfel că nu va rămâne niciodată fără recruţi.

Pe măsură ce se apropia comemorarea unui an de la evenimentele din 11 septembrie, administraţia Bush era în mod clar dezamăgită de natura alunecoasă a inamicului pe care îl urmărea. După Yemen şi Afganistan, nu au mai existat posibilităţi de desfăşurare deschisă de forţe. Chiar şi cu supravegherea prin satelit şi cu armele controlate prin laser, s-a dovedit a fi dificilă bombardarea unei „mentalităţi". Conştient că publicul dorea să vadă că acţiunile întreprinse au dus la câştigarea războiului împotriva terorismului, guvernul SUA şi-a îndreptat atenţia asupra „axei răului".

Cele şase ţări ale axei nu păreau toate la fel de primejdioase. După colapsul Uniunii Sovietice, Cuba comunistă mai putea constitui cu greu o ameninţare serioasă. De asemenea, Statele Unite considerau că nu era nevoie de presiune militară pentru a convinge Coreea de Nord să nu dezvolte sectorul armelor nucleare. Din cele patru state musulmane, Siria, Libia, Iran şi Irak, primele două nu intrau pe moment la socoteală. Tradiţionalismul Siriei o făcuse întotdeauna circumspectă în faţa extremismului musulman. Iar preşedintele Gadafi al Libiei îl ura pe Bin Laden şi se temea probabil de el.

Iranul, locul de naştere a Islamului militant modern, depusese cel mai mult efort în promovarea extremismului internaţional. Spre supărarea Statelor Unite, guvernul iranian a refuzat să-i predea pe suspecţii Al-Qaeda pe care pretindea că îi arestase. Cu toate acestea, orice atac posibil asupra Iranului ar fi trebuit să înfrunte pericolul dublu al teritoriului ostil şi al unei rezistenţe feroce, dusă până la sinucidere, a şiiţilor. Mai mult, guvernul ales al premierului Khatami părea să încerce a modera fundamentalismul ţării sale. Nu, au concluzionat consilierii preşedintelui Statelor Unite, Iranul nu reprezenta un obiectiv potrivit pentru o intervenţie pe faţă. Dar „uşă în uşă" cu Iranul se găsea Irakul, o alternativă mult mai realistă.

Invazia Irakului

Irakul lui Saddam Hussein se afla într-o situaţie deplorabilă. Un program ONU „petrol-pentru-mâncare" a limitat veniturile ţării astfel că nu toţi banii plănuiţi pentru alimente şi medicamente au putut fi cheltuiţi pe asemenea trebuinţe. În 1998 administratorul programului a demisionat. Anul următor ONU a răspuns prin abolirea limitelor privind exporturile de petrol ale Irakului, cu toate că o serie întreagă de importuri erau încă interzise. Conform estimărilor UNICEF (Fondul Naţiunilor Unite pentru Copii), sărăcia în rândul copiilor s-a dublat în anii '90.

Între timp, Hussein s-a jucat oarecum de-a şoarecele şi pisica cu inspectorii UNSCOM însărcinaţi să găsească şi să-i distrugă stocurile de arme ilegale. Timp de şapte ani echipa s-a luptat să-i biruiască

rezistenţa, confuzia şi împotrivirea până în 1998 când, fiindu-i refuzat accesul în numeroasele „palate prezidenţiale" ale ţării, a renunţat şi s-a retras. Marea Britanie şi SUA au replicat prin operaţiunea *Vulpea Deşertului*, un bombardament destinat „deteriorării" armelor de distrugere în masă ale lui Hussein. Nu se ştia sigur cu câte mai rămăsese la acea dată. Hussein a respins o a doua comisie ONU (UNMOVIC) pentru verificarea armelor sale, declanşând, la începutul anului 2001, noi atacuri aeriene anglo-americane. Acestea au provocat o reacţie internaţională ostilă. Forţele britanice şi americane distruseseră, în prealabil, sistemele antiaeriene ale Irakului concentrate pe avioanele care patrulau în zonele din nord şi sud interzise zborului. Alte obiective au fost luate în vizor după încercarea nereuşită a irakienilor de asasinare a fostului preşedinte George Bush Sr. A urmat un nou atac aerian după ce forţele irakiene au intervenit în lupta dintre facţiunile kurde din nordul Irakului.

În ţară, Hussein şi-a păstrat conducerea de fier. Deşi preşedintele-premier nu fusese niciodată popular, poziţia lui mai degrabă s-a întărit decât să slăbească în faţa atacurilor aviaţiei americane (USAF) şi britanice (RAF). Acestea i-au oferit posibilitatea de a-şi justifica securitatea sa zdrobitoare, îngăduindu-i totodată să ceară sprijinul patrioţilor în vederea combaterii agresiunii „imperialiştilor". Ajutorul a venit cel mai uşor din partea minorităţii sunnite. Şiiţii irakieni, al căror lider spiritual fusese asasinat în 1999, s-au alăturat ordinelor de la Bagdad, în special pentru că nu prea aveau de ales; amintirile vărsărilor de sânge care au urmat rebeliunii lor lipsite de succes din 1991 erau încă proaspete în mintea tuturor.

Armele de distrugere în masă (ADM)

Din 1991 încoace, Marea Britanie şi Statele Unite nu încetaseră nicio clipă starea de război cu Irakul. Cum cele două puteri au tot regretat că nu sfârşiseră cu Hussein atunci, intervenţia din 2003 constituia, într-o oarecare măsură, doar încheierea unei afaceri vechi. Existau bineînţeles acum alte motive pentru atacarea Irakului, spuse sau nespuse. Preşedintele George Bush Jr., dornic să răzbune încercarea de asasinat comandată de Hussein asupra tatălui său, a fost în mod neplăcut impresionat văzând că dictatorul irakian

nu-şi exprimă niciun fel de condoleanţe cu privire la evenimentele din 11 septembrie 2001. Mai mult, probabil că i s-a spus foarte convingător cât de nepreţuit ar fi controlul asupra câmpurilor petroliere ale Irakului sau că o desfăşurare copleşitoare de armate ar putea intimida alţi potenţiali şi reali adversari de pretutindeni. (Totuşi nici măcar o şoaptă din aceste motive nu ar fi trebuit să războiască în străinătate.) De asemenea, era într-adevăr dificil de stabilit dacă regimul irakian a avut vreo legătură cu Al-Qaeda. Se poate ca Hussein să fi savurat imaginea celor două turnuri gemene prăbuşindu-se, dar personal nu era un admirator al acelui fanatism care provocase evenimentele de atunci.

Pentru preşedintele Bush şi fidelul său aliat britanic Tony Blair, singurul as din mânecă rămânea presupusa deţinere de către Irak a armelor de distrugere în masă. Amândoi considerau acest motiv suficient pentru o „schimbare de regim" în Irak, înlăturarea preşedintelui Hussein fiind esenţială pentru securitatea şi pacea mondială durabilă. Cele mai multe ţări ale lumii nu au fost însă de acord, cel puţin din două puncte de vedere. Întâi de toate, nu se dovedise că Hussein avea ADM-uri. În al doilea rând, conform legii internaţionale, acţiunea preferenţială împotriva altui stat din cauza a ceea ce ar fi putut face acesta constituia o ilegalitate, mai ales dacă ONU nu-şi dăduse în prealabil acordul. De pildă, Consiliul de Securitate al ONU sancţionase în mod expres îndepărtarea forţată a talibanilor de la putere. Niciuna dintre rezoluţiile acestuia nu specifica permiterea unor acţiuni militare împotriva Irakului, în cazul deţinerii ADM.

În 2002, se părea că SUA şi Marea Britanie erau pregătite să sfideze opinia publică internaţională şi să ia măsuri unilaterale împotriva Irakului. În acel moment, Saddam Hussein, care în ultimii patru ani îi respinsese pe inspectorii de arme ai ONU, a fost de acord să-i primească. Încântat, Consiliul a emis Rezoluţia 1414, prin care dictatorul irakian ar fi avut de înfruntat „consecinţe serioase" dacă nu i-ar fi ajutat pe inspectori în munca lor. În decembrie, Hussein a făcut public un document uriaş de 12 000 de pagini, oferind amănunte asupra armelor sale. Spre stânjeneala totală a lui Bush şi Blair, şeful inspectorilor armelor, Hans Blix, a anunţat, două luni mai târziu,

că Irakul colabora cu munca de echipă a Naţiunilor Unite. Declarând că el „nu urmărise doar distrugerea unor scobitori" (la ştirile BBC din 16 ianuarie 2003), Hans Blix cita, drept dovadă, distrugerea a 40 de rachete irakiene. Şi, mai presus de toate, inspectorul a declarat că nu a găsit nici urmă de ADM.

Consiliul de Securitate s-a divizat. Unii au trecut de partea Marii Britanii, spunând că Hussein încă avea arme de distrugere în masă, dar aştepta momentul potrivit să le folosească. Dornic de legalitate şi de atenuare a opoziţiei interne, guvernul britanic a urgentat promulgarea unei noi rezoluţii conform căreia „consecinţele serioase" pomenite în Rezoluţia 1414 însemnau de fapt, clar, război. În fruntea adversarilor războiului imediat se afla Franţa, care avea interese economice deosebite în Irak. Existau multe regimuri, argumentau ei, la fel de cumplite şi represive precum cel al lui Hussein, iar legea internaţională interzicea amestecul extern în Irak, până când nu s-ar fi dovedit că acesta deţine ADM şi chiar este gata să le folosească.

După toate probabilităţile, administraţia Bush se hotărâse asupra invaziei cu multe luni înainte. Militarii, rachetele, navele, avioanele erau toate pe poziţii, planurile de bătaie fiind deja trasate. Treaba cu ONU şi Consiliul de Securitate o făcuse mai mult la cererea Marii Britanii, care căuta un pretext onorabil pentru o campanie inevitabilă. Asta nu înseamnă că prim-ministrul Blair a minţit în privinţa armelor de distrugere în masă deţinute de Irak; el era aproape sigur că acestea se aflau acolo şi probabil aşa credea şi preşedintele Bush. În fine, cu toate acestea, dintr-o multitudine de alte motive, prezenţa ADM a constituit motivul politic cel mai plauzibil pentru un război pe care restul lumii îl considera contrar legii internaţionale.

Războiul din Irak

Cunoscut şi sub numele de „al doilea război din Golf", războiul din Irak a reprezentat o treabă ciudată. În anumite privinţe, a decurs exact cum s-ar fi aşteptat oricine. Între altele, s-a dovedit surprinzător şi chiar uşor jenant pentru coaliţia invadatoare.

Cel mai previzibil aspect al conflictului a fost rezultatul. Coaliţia (formată, esenţialmente, din SUA şi Marea Britanie şi sprijinită

moral de alte aproximativ 30 de guverne) şi-a lansat atacul asupra Irakului pe 20 martie 2003. Bagdadul a căzut la mijlocul lunii aprilie, iar la 1 mai preşedintele Bush, drept şi mândru, a declarat de pe puntea navei militare *USS Abraham Lincoln* că victoria a fost obţinută de către Coaliţie, iar campania a luat sfârşit.

La fel de uşor de prevăzut a fost şi precizia atacului anglo-american cu bombe şi rachete care au distrus structura de comandă şi control a Irakului mai rapid şi mai eficient decât s-a întâmplat în 1991. Astfel, dacă în primul război din Golf, 10 la sută din arme „au avut de suferit", acum s-a ajuns la aproape 80 de procente. Statele Unite au dezlănţuit o nouă tactică şocantă şi impresionantă, bazată pe o putere de foc zdrobitoare şi pe lansarea de bombe MOAB care echivalau cu un mecanism nuclear de mici dimensiuni. Militarii americani care operau le-au numit, cu umor negru, „mama tuturor bombelor".

Atacul masiv de pe calea aerului a fost susţinut de brigăzile blindate care brăzdau deşertul în două în înaintarea lor rapidă spre Bagdad. Tancurile americane, echipate cu cele mai noi dispozitive de observare, au nimicit tancurile irakiene chiar înainte de a le apărea în faţă. Forţele terestre au atacat în special dinspre Kuwait. Coaliţia a folosit alte baze militare din jurul Golfului, deşi niciun guvern arab nu a declarat făţiş că sprijină invazia. Ulterior, ţări din întreaga lume, precum Albania, Australia, Danemarca, Japonia, Spania şi Uzbekistan au furnizat şi ele ajutor militar.

Eliberatorii nepoftiţi

A existat însă ceva ce nu a putut fi prezis de majoritatea observatorilor, şi anume rezistenţa irakienilor. După experienţa din 1991, comandanţii lui Hussein ştiau că nu avea niciun rost să se repeadă cu capul înainte asupra Coaliţiei. Confruntarea directă ar fi însemnat înfrângerea şi zdrobirea inevitabilă. În schimb, unităţi irakiene special instruite, unele cunoscute sub numele de „Brigăzile Saddam", au lăsat duşmanii să hohotească înainte să-i atace pe neaşteptate, din flanc şi spate.

Aceasta s-a întâmplat pentru prima dată în portul de la Golful Persic Umm Qasr. Aici, 50 de soldaţi irakieni, luptând până la ultimul, au ţinut în loc timp de şase zile întreaga putere a Statelor Unite.

Indiferent de punctul de vedere al cuiva, aceasta a constituit o rezistenţă remarcabilă, chiar eroică. Acte de bravură similară au avut loc în mai multe locuri, pe măsură ce Coaliţia se grăbea să ajungă în capitală. Rezultatul acestor acţiuni de ariergardă şi a istovitoarelor furtuni de nisip a constat în prelungirea la şase săptămâni dureroase a campaniei prevăzută optimist a se termina în numai două săptămâni.

Totodată, atitudinea irakienilor de rând a luat prin surprindere Coaliţia. Invadatorii au venit, spuneau ei, ca eliberatori. Politicienii lor i-au lăsat să creadă că mulţimile voioase îi vor aştepta în ordine pe străzi, aşa cum avuseseră parte Aliaţii în înaintarea lor de-a lungul Europei în 1944-1945. În Irak erau mulţimi puţine, iar vesele şi mai puţin. A existat o oarecare sărbătorire şi dărâmare a statuilor groteşti când a devenit clar că temutul Hussein fusese cu adevărat răsturnat. Dar cea mai obişnuită reacţie faţă de soldaţii anglo-americani a fost una de indiferenţă placidă, chiar posomorâtă.

Cei care cunoşteau Irakul prevăzuseră asta. Oare Coaliţia uitase că în ultimii 12 ani nenorocise această ţară cu bombele ei şi înfometase populaţia cu tot felul de sancţiuni? Aliaţii chiar nu simţiseră că musulmanii, sunniţii şi şiiţii nu puteau vedea prea uşor un „necredincios" drept salvator? Fuseseră oare orbi la distrugerea în masă, la pierderile de vieţi omeneşti şi la toate stricăciunile pe care le-a provocat anihilarea armelor inteligente? Şi-au dat într-adevăr seama că propaganda lui Hussein, oricât de ridicolă ar fi părut în ochii occidentalilor, îi pregătise cu inteligenţă pe irakieni să-i respingă pe invadatorii sătui şi aroganţi? Şi, în cele din urmă, uitaseră Aliaţii cu câtă cruzime îi lăsaseră baltă pe irakieni în 1991, când se revoltaseră contra lui Saddam Hussein? Pentru toate aceste motive destul de previzibile, primirea făcută Coaliţiei fusese, în cel mai bun caz, lipsită de entuziasm.

Printre celelalte aspecte neaşteptate ale conflictului, trebuie menţionată graba cu care a început. A izbucnit, pur şi simplu, cu un „bang", când SUA a bombardat fără multă chibzuială Dawra Farm, baza militară folosită, potrivit rapoartelor serviciilor de informaţii, cel mai des de Hussein şi asociaţii săi. Dar dacă ei au fost într-adevăr acolo, atunci au reuşit să scape. Mai mult, dacă atacul s-ar fi încheiat cu succes, întreaga campanie ar fi luat probabil o altă întorsătură;

dar nu aşa s-a întâmplat. Ca urmare, eşecul serviciului de informaţii, sau al artileriei, sau al ambelor a fost primul dintr-o serie de greşeli stângace ale Aliaţilor.

Alte două aspecte neaşteptate ale războiului merită amintite. Unul ar fi opoziţia imensă stârnită în lumea întreagă. În zeci de oraşe, din Londra până în Sydney, milioane de bărbaţi, femei, copii au ieşit în stradă pentru a protesta împotriva unui război (considerat de ei ilegal), dus de o putere prea încrezătoare în sine şi o fostă putere imperialistă, devenită acum animăluţul său de companie. Cel de-al doilea aspect se referă la timpul care le-a trebuit Aliaţilor pentru găsirea şi capturarea lui Saddam Hussein. Uday şi Qusay, fiii detestaţi ai celui ce fusese odată preşedinte, muriseră în iulie, într-o luptă cu trupele americane. La acea dată, cei mai mulţi dintre liderii regimului fuseseră omorâţi ori prinşi. Dar fostul dictator, pe capul căruia se pusese o mare sumă de bani, a rămas liber până în decembrie. Şi aceasta nu din cauză că se temeau de fugarul în vârstă de 66 de ani pe care populaţia, riscându-şi viaţa, l-a adăpostit. Oamenii erau mânaţi de altceva, subestimat până acum de Coaliţie: loialitatea de clan şi trib. În cele din urmă, cărunt, bărbos şi sfrijit, „măcelarul Bagdadului" a fost găsit într-o ascunzătoare grosolană de sub o fermă, la sud de oraşul său natal Tikrit.

Victorie, dar pacea este scurtă

Odată cu prinderea lui Saddam Hussein la sfârşitul anului 2003, coaliţia condusă de SUA îndeplinise unul dintre cele trei scopuri ale invadării Irakului: îndepărtarea unui mizerabil dictator. În lunile care au urmat, pe măsură ce se descopereau gropile comune şi alte dovezi ale cruzimii regimului său ieşeau la suprafaţă, realizarea părea de-a dreptul lăudabilă. După aproape doi ani, în octombrie 2005, fostul dictator şi şapte complici apropiaţi au fost judecaţi într-un proces public ţinut într-un tribunal extrem de bine păzit din Bagdad.

Acuzaţia specifică a fost uciderea, în 1982, a 148 de şiiţi în satul Dujail. În reportajele TV cenzurate, poporul irakian a cunoscut o altă faţă a lui Hussein, pe care el evitase tot timpul să şi-o expună în

faţa mass-mediei. Hussein a refuzat să accepte validitatea tribunalului, întrerupând, perorând cu îngâmfare, înjurând, aruncându-se în toate părţile, boicotând, prefăcându-se bolnav, intrând în greva foamei şi, în general, făcând imposibilă viaţa oricui din jurul lui. De-a lungul anului cât a durat procesul, trei avocaţi ai apărării au fost asasinaţi de elemente antibaasiste. La un moment dat, crezând că va fi găsit curând vinovat şi deci condamnat la moarte, fostul preşedinte, incorigibil, a cerut mai degrabă să fie împuşcat decât spânzurat.

Totuşi, întorcându-ne la începutul anului 2003, eliminarea armelor irakiene de distrugere în masă, şi nu a dictatorului, fusese primul obiectiv declarat al Coaliţiei. Unde dispăruseră acum ADM-urile? Adevărul este că nu s-au găsit nicăieri, deoarece, aşa cum corect au presupus inspectorii ONU înainte de invazie, ele nu existau. De fapt, nu au mai existat de la începutul anilor '90, când fuseseră distruse sub presiunea opiniei internaţionale. Inexistenţa lor a fost oficial afirmată în octombrie 2004. Treptat preşedintele Bush şi premierul Blair au fost constrânşi să-şi recunoască greşeala în public. „Multe dintre informaţii s-au dovedit greşite", a declarat, în decembrie 2005, preşedintele american. În acelaşi timp încerca să justifice invazia Irakului prin motive mai puţin specifice: „Saddam constituia o ameninţare, iar poporului american şi lumii întregi le va fi mai bine, deoarece el nu mai este la putere" (declaraţie redată de BBC, la 14 decembrie 2005). Era prea târziu, bineînţeles, să se mai sublinieze faptul, aşa cum secretarul general ONU Kofi Anan o făcuse în 2004, că legea internaţională nu accepta o asemenea justificare confuză a războiului.

Cel de-al treilea scop declarat al Coaliţiei a fost transformarea Irakului într-un far călăuzitor al democraţiei în Orientul Mijlociu. Cu toate acestea, nu peste mult timp democraţia s-a demonstrat a fi la fel de alunecoasă precum scandaloasele arme de distrugere în masă. Problemele erau de patru ori mai mari.

Întâi de toate, o democraţie poate funcţiona numai dacă există un consens general al populaţiei precum că va accepta guvernul democrat şi legile lui. În Irakul postbelic, un atare acord a fost greu de găsit. Noul stat creat era marcat de dezbinări religioase, politice şi etnice adânci, care uneori se suprapuneau între ele. Din 1921,

anul întemeierii lui ca stat de către britanici, Irakul fusese dominat de minoritatea sunnită, adică de aproximativ 20% din totalul populaţiei. Grupul majoritar şiit, cu circa 60 de procente şi propriile sale locuri sfinte precum Najaf şi Karbala, a văzut în izgonirea lui Hussein o oportunitate de rezolvare a vechilor probleme şi de impunere a autorităţii proprii. În acest sens, camarazii şiiţi din Iran erau şi ei gata să le ofere sprijinul lor. În nord, populaţia kurdă numeroasă, la rândul ei împărţită în facţiuni ostile una alteia, dar toate dornice de independenţă, făcea situaţia şi mai complexă.

În al doilea rând, adevărata democraţie era ceva ce irakienii nu mai experimentaseră niciodată. Tradiţiile absolut necesare, precum libertatea exprimării, toleranţa, respectarea legii, nu puteau fi, pur şi simplu, transplantate din Washinton D.C. direct în Bagdad. Şi în niciun caz nu te puteai aştepta să prindă rădăcini şi să dea roade peste noapte. Era nevoie de timp şi tocmai de timp ducea lipsă Coaliţia.

În al treilea rând, numeroşi irakieni au simţit că o anume formă de guvernământ le-a fost impusă din afară. Aveau ei dreptul de a o accepta sau nu prin vot, dar le repugna ideea că a fost nevoie de o putere străină – mai ales de una „necredincioasă" – ca aceasta să se întâmple. De aici decurgea clar umilirea întregii lumi arabe şi a Islamului.

Şi, în al patrulea rând, musulmanii fundamentalişti nu împărtăşeau dragostea Occidentului pentru democraţia populară şi economia de piaţă liberă. Ambele, spuneau ei, îngăduiau libertinajul, nu libertatea şi pavau calea spre egoism şi păcat prin stârnirea instinctelor de bază ale oamenilor.

Ferind ţara de primejdii

Iniţial, forţa de ocupaţie totaliza aproximativ 170 000 de militari. Majoritatea covârşitoare (150 000 de oameni) o formau americanii. Contingentul britanic, de 8 000 de militari, se afla pe locul al doilea. Aceste două grupări au întreprins unele dintre cele mai importante acţiuni de menţinere a păcii. Printre celelalte forţe se numărau: 3 600 de sud-coreeni, 1 700 de polonezi şi 400 de australieni. În timp ce spaniolii s-au retras în 2004, italienii tot dădeau semnale de nemulţumire privind angajamentul pe care şi-l luaseră.

Organizaţia Naţiunilor Unite, dornică după invazie să ajute la reconstrucţia Irakului, s-a retras în august 2003, după ce o bombă a distrus sediul său general din Bagdad. De aceea, timp de peste un an, personalul ONU în Irak a fost reprezentat de numai 59 de oameni.

Britanicii, în cea mai mare parte a lor, se încartiruiseră în sudul şiit, în jurul capitalei regionale Basra. La început, cu ani întregi de experienţă în spate privind menţinerea păcii în Irlanda de Nord şi oriunde, ei au avut oarecare succes, fiind acceptaţi de populaţia locală şi pierzând relativ puţini oameni. Astfel, la sfârşitul lui 2005, britanicii pierduseră mai puţin de 100 de soldaţi. În alte părţi, americanii s-au confruntat cu un tratament mult mai dur. Nu numai că ei au avut parte de toate confruntările majore, dar tacticile lor brutale, bazate mai degrabă pe blindate şi aviaţie decât pe „politica străzii", i-au făcut uneori să pară mândri şi cu tupeu. Atât americanii, cât şi britanicii au avut de dat, pe rând, explicaţii când a început să iasă la iveală modul mizerabil în care erau trataţi prizonierii irakieni şi persoanele reţinute ca suspecte. Marinarii SUA au fost aspru criticaţi pentru omorârea fără rost a civililor în timp ce răscoleau casele în căutare de insurgenţi. De asemenea, reputaţia de „cercetaşi de treabă" a britanicilor a fost considerabil deteriorată când, datorită unei casete video, lumea întreagă a aflat cum ei îi băteau pe civilii irakieni. Deşi contravenienţii suspecţi au fost în mod corespunzător chestionaţi şi admonestaţi, răul adus imaginii Coaliţiei a fost incalculabil. La urma urmei, misiunea ei fusese tocmai să-i scape pe irakieni de asemenea comportament inuman.

În final, neştiind cum să-i numească pe diverşii lor adversari, forţele de ocupaţie au convenit asupra unui termen mai larg: „insurgenţi". Unii făcuseră parte din vechiul partid Baas al lui Hussein, alţii erau tineri şomeri nemulţumiţi, care protestau împotriva străinilor nepoftiţi. Şi mai dificili s-au dovedit a fi cei inspiraţi de un amestec violent de religie şi naţionalism. Printre aceştia s-a remarcat Armata Mehdi a tânărului cleric şiit, pătimaş şi imprevizibil, Moqtada Sadr. Constituită în vara lui 2003, Armata a sporit în număr şi putere până în vara următoare, când a reuşit să preia controlul în centrul Najafului, de unde numai cu mare greutate a putut fi izgonită.

În mod nesurprinzător, situaţia din Irak a fost pregătită pentru intervenţia străină şi de vecinii săi. Nu se cunoaşte sigur cât de mult s-au implicat direct Siria şi Iran, deşi britanicii erau încredinţaţi că armele performante de blindaje utilizate împotriva lor trebuie să fi provenit din Iran. De asemenea, secretarul de stat SUA, Condoleezza Rice (numită în funcţie în noiembrie 2004), a afirmat clar că ea crede că regimul sirian a susţinut cel puţin o parte din insurgenţii irakieni. La jumătatea anului 2004, se estimează că 1 000 de partizani Al-Qaeda s-au infiltrat peste graniţele permeabile ale Irakului. Trecând de partea sunniţilor, ei şi-au îndreptat atenţia atât asupra şiiţilor, cât şi a occidentalilor.

Revolta

La început, insurgenţii au recurs la trăgători de elită, bombe la margine de drum şi lângă conducte, maşini capcană, atacuri cu mortiere, adică la orice tactică sau armă care s-ar fi dovedit eficientă în lovirea forţelor Coaliţiei. În mod ocazional, de pildă ca în vara anului 2004, la asediul şi capturarea, în cele din urmă, a oraşului sunnit Falluja, armata americană se angaja într-o acţiune la scară mare împotriva numărului considerabil de adversari. În acelaşi an, ei au luat din nou cu asalt Falluja. În 2004 şi-au făcut apariţia şi insurgenţii sinucigaşi care să pună bombe, atacurile lor îndreptându-se atât către semenii lor irakieni, cât şi către forţele de ocupaţie. În februarie, de exemplu, sediile principalelor grupări kurde au fost devastate de atentate cu bombe sinucigaşe, iar o lună mai târziu, în timpul unui festival religios şiit, 140 de persoane şi-au găsit moartea când nişte sunniţi sinucigaşi s-au aruncat pur şi simplu în aer.

De un lucru s-a temut cel mai mult Coaliţia, şi anume că insurgenţii vor căuta nu numai să alunge forţele de ocupaţie, ci şi să alimenteze neînţelegerile religioase care ar fi distrus noul sistem de guvernare pe care Statele Unite şi aliaţii lor irakieni se preocupau atâta să-l pună la punct.

Aceasta s-a demonstrat clar prin numărul de atacuri asupra conductelor de petrol, prin recrutarea forţelor de securitate irakiene şi prin centrele de instruire. În septembrie 2004, de pildă, o bombă a ucis 47 de oameni şi a rănit numeroşi alţii, explodând lângă sediul

central al poliţiei din Bagdad. Cu numai o lună înainte, sute de persoane au murit, călcându-se în picioare la un festival şiit, deoarece se zvonise că urma să se producă un atentat sinucigaş cu bombă.

Spre surprinderea Coaliţiei şi a multor observatori externi, de-a lungul timpului revolta s-a intensificat, în loc să scadă în amploare. În aprilie 2005 au avut loc 67 de atacuri diferite. În august, media zilnică a victimelor (civile şi militare) crescuse la aproximativ 60 de persoane, de trei ori mai multe decât cu un an înainte. Când în septembrie 2005, liderul din umbră al organizaţiei Al-Qaeda din Irak, Abu Musab al-Zarqawi, a cerut exterminarea tuturor şiiţilor (asociaţi ai „cruciaţilor" din Vest), unii comentatori au început deja să vorbească despre iminenţa unui război civil.

În afară de numărul alarmant de jertfe, invazia şi ocupaţia au fost dureros de costisitoare şi pe alte planuri. Astfel, la începutul anului 2006, contribuabilii din SUA scoteau lunar din buzunar aproximativ 4,7 miliarde de dolari pentru operaţiunile din Irak. La sfârşitul lunii august a aceluiaşi an, se ajunsese la uimitoarea cifră de 311 088 969 000 dolari. Tot la acea dată, peste 50% dintre americani considerau că ţara lor nu ar fi trebuit niciodată să se amestece în Irak, iar aproximativ două treimi credeau că preşedintele Bush nu făcuse deloc bine faţă situaţiei.

Dacă americanii reveniseră la realitate, irakienii se găseau aproape în pragul disperării. La trei ani de la invazie, rata şomajului se situa la aproximativ 50%, iar inflaţia, care distrugea pe oricine încerca să strângă un ban, urcase la 70%. Economia irakiană, în mod potenţial una dintre cele mai optimiste din întreaga lume în perioadele de creştere a preţurilor la petrol, devenise (şi asta în cel mai bun caz) staţionară. Când în 2004 experţii Băncii Mondiale au estimat că Irakul ar avea nevoie de 36 de miliarde de dolari în următoarele 36 de luni pentru a anula efectele războiului, fusese deja oferită o sumă frumoasă de bani. Cu toate acestea, la începutul anului 2006, puţini bani fuseseră plătiţi din totalul promis din cauza deteriorării stării de securitate. Sistemul sanitar şi de învăţământ a cunoscut colapsul în numeroase zone, iar corupţia, contrabanda şi alte infracţiuni continuau să se răspândească cu repeziciune. De asemenea, speranţa de viaţă s-a redus la 57 de ani pentru bărbaţi şi 60 de ani

pentru femei. De aceea nu a surprins pe nimeni că cei 70% dintre irakieni care priviseră, în 2004, cu optimism viitorul, scăzuseră la 50% în 2005 şi la mai puţin de 40% în 2006.

Teroarea continuă

Cu toate că prim-ministrul Blair a tot declarat cu tărie contrariul, devenise limpede pentru majoritatea observatorilor că acţiunile Coaliţiei în Irak nu au făcut decât să alimenteze extremismul musulman de pretutindeni. Se estimează că, în 2004, Al-Qaeda avea 18 000 de membri activi în 60 de ţări. Niciuna dintre ţările care sprijinise invazia condusă de Statele Unite în Irak nu se afla în siguranţă. În mai 2003, în capitala Arabiei Saudite, Riyadh, au avut loc mai multe atacuri cu bombe. Patru zile mai târziu, 45 de oameni au murit după ce fuseseră lovite unele obiective occidentale şi evreieşti din Casablanca. În decembrie a venit rândul Turciei, când două sinagogi, consulatul britanic şi o bancă britanică au fost aruncate în aer.

În 2004, pe lângă seria de atentate din Riyadh, s-a petrecut un atac îngrozitor cu bombe în reţeaua de căi ferate de la Madrid, care a provocat moartea a 191 de navetişti şi rănirea altor 1800. Guvernul spaniol, care iniţial refuzase să recunoască implicarea organizaţiei Al-Qaeda în eveniment, a fost demis şi înlocuit de unul care s-a angajat în retragerea trupelor spaniole din Irak. În acel moment, Bin Laden a înregistrat practic primul său succes electoral.

Anul următor, Londra devenea ţinta teroriştilor. Pe 7 iulie, patru extremişti sinucigaşi au aruncat în aer o garnitură de metrou şi un autobuz, ucigând zeci de oameni şi rănind mai multe sute. La sfârşitul anului, bombele Al-Qaeda au distrus două hoteluri în Amman, printre cei 56 de morţi numărându-se şi câţiva palestinieni. De asemenea, occidentalilor nu prea le-a convenit când, în vara lui 2006, forţele de securitate din Marea Britanie şi SUA au afirmat că descoperiseră un complot sofisticat, capturând aproximativ 12 pasageri care urcaseră la bordul unui avion cu explozibil lichid ascuns în bagajele de mână. Culmea ironiei, dar părea că în locul unei lumi mai sigure, aşa cum preziseseră Statele Unite că se va întâmpla după îndepărtarea lui Saddam Hussein, acţiunea militară nu făcuse decât să-i inspire şi mai mult pe fanaticii musulmani.

Construirea democraţiei

În pofida tulburărilor crescânde din Irak şi a terorismului internaţional, Coaliţia a continuat să insiste în stabilirea unui autentic sistem de guvernare democratic pentru ţara pe care şi-o luase în grijă. Astfel, conform celor plănuite, la sfârşitul lui iunie 2004, un guvern provizoriu trebuia să-şi asume puterea. Şase luni mai târziu s-ar fi organizat alegeri pentru Consiliul Provizoriu. Acesta ar fi urmat să redacteze o constituţie care să fie apoi prezentată poporului. Aranjamentul a fost acceptat de Consiliul de Securitate ONU în iunie 2004 (Statele Unite fiind fericite să implice şi ONU atunci când considerau util). Ca atare, pe 30 iunie 2004, Autoritatea Provizorie, în frunte cu îndelung exilatul Ayad Allawi, a preluat oficial conducerea ţării, ceea ce a însemnat formal sfârşitul ocupaţiei. Teoretic, Autoritatea putea cere tuturor trupelor străine să plece, dar de vreme ce depindea de ele până la recrutarea şi instruirea propriilor sale forţe de securitate, aceasta rămânea o opţiune doar pe hârtie.

Pe fundalul intensificării continue a activităţii insurgente, în ianuarie 2005 au avut loc alegeri pentru Adunarea Naţională de Tranziţie. Grosul majorităţii sunnite (care ajungea la 98 de procente în unele zone) a refuzat să voteze, slăbind oarecum legitimitatea Adunării. Fără teamă, aceasta a ales un preşedinte kurd şi doi adjuncţi, unul şiit şi altul sunnit. Aceştia, în schimb, au ales ca premier interimar pe şiitul Ibrahim Jaafari. Apoi Comitetul Constituţional a redactat o constituţie care, după multe dezbateri în contradictoriu, a fost supusă votului populaţiei pe data de 15 octombrie. Deşi respinsă în două provincii sunnite, termenii referendumului au fost redactaţi cu grijă astfel încât acesta să nu constituie o piedică în crearea unei democraţii federale islamice.

Ultimul pas pe calea democraţiei s-a făcut în decembrie 2005 când, într-o atmosferă de maximă securitate, s-au ţinut alegeri naţionale (descrise de Al-Qaeda ca fiind un „complot satanic") pentru cele 275 de locuri ale celei dintâi Adunări Naţionale a Irakului. Participarea la urne a fost de peste 70 de procente, majoritatea sunniţilor care boicotaseră alegerile anterioare hotărând să se alăture. Aleasă pe patru ani, Adunarea avea 230 de locuri arondate în funcţie de populaţia fiecăreia dintre cele 18 provincii ale Irakului.

Celelalte 45 de locuri au fost împărţite partidelor care erau sprijinite de cel puţin două provincii. În mod absolut remarcabil pentru o naţiune islamică, o treime din candidaţii fiecărui partid trebuia să fie reprezentată de femei.

Proiectul s-a sfârşit?

În urma alegerilor, Alianţa Irakiană Unită (AIU), condusă de şiiţi, a obţinut 128 de fotolii în Parlament. Acestea erau suficiente pentru un vot majoritar, dar nu pentru unul decisiv. De aceea, era necesară formarea unei coaliţii în jurul AIU. Totuşi coaliţiile însemnau compromis şi acesta nu reprezenta un cuvânt caracteristic vocabularului politic irakian. O soluţie – cel puţin pentru cei dinafară – era să-i includă pe cei 25 de adepţi laici ai lui Ayad Allawi. Numeroşi şiiţi vedeau în fostul prim-ministru doar o marionetă în mâinile SUA, refuzând să lucreze cu el sau cu partidul său. De asemenea, înţelegerea cu sunniţii neobaasişti extremişti era aproape imposibilă, iar cei 58 de kurzi aleşi şi-au condiţionat sprijinul de obţinerea independenţei reale. Zilele de certuri s-au transformat în săptămâni, iar săptămânile în luni. În cele din urmă, preşedintele kurd reales, Jalal Talabani, a propus un candidat şiit de compromis, Jawad al-Maliki, care a fost acceptat ca premier.

Între timp, vărsările de sânge au continuat. În august 2006, lucrurile se prezentau destul de rău. După 41 de luni de la invazia Coaliţiei, numărul total al victimelor se ridica la 42 358 de civili irakieni, 5 182 de membri ai forţelor de securitate irakiene (fără să socotim pierderile din război), 2 595 militari americani, 115 militari britanici, 115 militari de altă naţionalitate, 77 de jurnalişti din afara hotarelor Irakului. Aceste cifre teribile ascund tot atâtea lucruri pe câte dezvăluie. Printre cele mai îngrijorătoare fapte includem sporirea atacurilor de sectă odată cu ascensiunea lui Abu Musab al-Zarqawi şi atentatul cu bombă asupra templului şiit din Samara, din februarie 2006. Cu riscul de a simplifica prea mult, putem spune că violenţa s-a manifestat: între extremiştii şiiţi (susţinuţi de Iran) şi sunniţi; între sunniţii extremişti (sprijiniţi de Al-Qaeda) şi şiiţi; între toţi extremiştii (inclusiv simpatizanţii sunniţi ai vechiului regim) şi noul guvern nedogmatic; între extremiştii kurzi şi arabi. Şi toate grupările

insurgente atacau mişeleşte ori de câte ori puteau forţele Coaliţiei. Cu alte cuvinte, în vara anului 2006, Irakul se afla periculos de aproape de anarhie.

Omorurile se făceau prin împuşcări individuale, atacuri cu mortiere, bombe la conductele de petrol, dispozitive ataşate de extremişti sinucigaşi sau maşini-capcană. Pe măsură ce atacatorii deveneau tot mai sofisticaţi, sporeau şi nenorocirile. Estimările numărului total de insurgenţi variau destul de mult. Statele Unite vorbeau despre 20 000, număr care creştea continuu, în timp ce irakienii înşişi au dublat această cifră, adăugând şi alţi 160 000 de suporteri. Se spune că 10% dintre insurgenţi erau cetăţeni străini. Printre aceştia se număra Abu Musab al-Zarkawi, născut în Iordania. Ca prim obiectiv pentru Coaliţie, el a fost, în cele din urmă, ucis într-un atac aerian din iunie 2006. Asemenea succese minore le-au îngăduit liderilor optimişti ai Coaliţiei să prevadă că, până în 2007-2008, situaţia Irakului se va stabiliza într-o atare măsură încât va putea să se ocupe de propria sa siguranţă. Atunci nu va mai fi nevoie de niciun semn al prezenţei Coaliţiei în acea ţară.

Alţii au adoptat o viziune mult mai pesimistă. În martie 2006, Zalmay Khalilzad, ambasadorul Statelor Unite la Bagdad, a recunoscut că răsturnarea lui Saddam Hussein a deschis o adevărată „cutie a Pandorei". Cinci luni mai târziu, un înalt demnitar din guvernul irakian a afirmat neoficial că „proiectul politic al Irakului a luat sfârşit" (Reuters).

14

O regiune divizată

Acest capitol cuprinde: reacţia Orientului Mijlociu la atacurile din 11 septembrie 2001 de la New York, modul în care Egipt, Iordania şi Liban au luptat să-şi rezolve diferitele dificultăţi apărute pe plan intern, încercările statelor din Golf şi din Peninsula Arabică de a găsi strategia potrivită pentru revendicările contradictorii ale secolului XXI, cum au rămas, în mare parte, Iran şi Siria în afara comunităţii naţiunilor.

Reacţia la teroare

Asemenea celorlalţi lideri ai lumii, premierii Orientului Mijlociu au fost practic unanimi în condamnarea atacurilor teroriste care provocaseră moartea a aproximativ 3 000 de persoane în New York şi Washington DC la data de 11 septembrie 2001. Cea mai previzibilă reacţie a venit din partea Israelului, o altă ţintă veche a atacurilor teroriste. Unele cercuri israeliene au simţit chiar un fel de uşurare macabră, sperând că atrocităţile vor strânge şi mai mult relaţiile israelieno-americane pe viitor. Aceasta a avut probabil în minte şi prim-ministrul Ariel Sharon când a declarat că ziua de 11 septembrie va constitui „un moment hotărâtor în lupta împotriva terorismului internaţional" (www.september11news.com).

Pentru a nu rămâne nebăgat în seamă, Yasser Arafat s-a arătat cu adevărat şocat şi îngrozit de cele petrecute, condamnând pe de-a-ntregul atentatele. Hamas, organizaţie militantă, s-a detaşat pur şi simplu de atacuri, afirmând că nu are niciun interes de a acţiona în

sprijinul pentru poporul american. Multe s-au exprimat în termeni islamici, amintind lumii că musulmanilor li se interzice vătămarea în orice fel a celor slabi şi lipsiţi de apărare.

Libia, Iran şi Siria, cele trei state musulmane despre care ulterior preşedintele Bush va spune că se află pe „axa răului", s-au alăturat corului general de dezaprobare a acţiunii Al-Qaeda. Cu toate acestea, a existat o oarecare rezervă în afirmaţiile lor. De exemplu, preşedintele Khatami al Iranului a vorbit despre „datoria internaţională de subminare a terorismului" (www.september11news.com). Deşi prin „subminare" nu se traduc perfect gândurile lui Khatami, s-a simţit clar că acesta şovăia să pomenească despre „războiul" împotriva terorii, aşa cum o făcuse Sharon. Preşedintele iranian a lăsat să se înţeleagă că nu este o simplă chestiune a unor oameni răi care s-au purtat urât, ci o maladie cu implicaţii sociopolitice mult mai adânci, în sărăcie şi suferinţă. Ca urmare, răul trebuie tăiat de la rădăcină.

Acţiuni echilibrate

În Orientul Mijlociu, reacţia publică privind atentatele a fost amestecată. Aceasta explică într-un fel şi unele declaraţii oficiale mai rezervate. De pildă, în presă a fost amplu discutată întreaga afacere drept o conspiraţie plănuită de evrei, poate chiar cu sprijin american, pentru a face ca restul lumii să-i urască pe arabi şi pe musulmani. Mulţi au respins ideea ca fiind un nonsens, dar aşa s-a putut vedea măsura paranoiei care cuprinsese regiunea.

În timp ce majoritatea celor din Orientul Mijlociu a împărtăşit repulsia lumii faţă de masacrul în masă, o minoritate cu vederi extremiste l-a salutat însă, ca pe o lovitură împotriva celui mai mare duşman al Islamului. Mai mult, chiar şi în inimile celor care criticaseră făţiş ceea ce avusese loc se strecurase admiraţia pentru felul în care Bin Laden şi mişcarea sa de mici dimensiuni reuşiseră să provoace daune şi stricăciuni majore unui inamic atât de puternic. În opinia lor, aveau de-a face cu varianta modernă a poveştii luptei dintre David şi Goliat.

Asemenea reacţii mixte n-au făcut decât să se adauge dificultăţilor considerabile cu care deja se confruntau cele mai multe dintre guvernele Orientului Mijlociu. Acestea încercau să stabilească un echilibru între nevoia de modernizare şi eforturile liderilor spirituali de a menţine tradiţiile şi valorile Islamului. De asemenea, guvernele trebuia să găsească strategiile cu care să facă faţă insistenţelor tot mai mari ale cetăţenilor de rând, dornici să aibă mai multe cuvinte de spus la guvernare. Dar nu era deloc uşor să păstreze „nava" în echilibru, având de o parte a cârmei autocraţia, doctrina laică, modernizarea şi independenţa, iar de cealaltă parte democraţia, Islamul, tradiţia şi prietenia cu Statele Unite. Modul în care guvernele regiunii s-au gândit să întâmpine această provocare în primii ani ai noului secol constituie subiectul rândurilor ce urmează.

Egipt, Iordania şi Liban

Egipt

După experienţele şi necazurile din vremea lui Nasser şi Sadat, istoria Egiptului sub isteţul preşedinte Mubarak a fost incomparabil mai liniştită. Prelungirea lui în funcţie printr-o serie de referendumuri l-a transformat în cel mai longeviv şef de stat din lumea arabă. În 2005, când a fost ales pentru un al cincilea mandat, li s-a permis pentru prima dată şi adversarilor politici să candideze. Cu toate acestea, de vreme ce constituţia egipteană interzicea participarea partidelor religioase, principala grupare a opoziţiei, Frăţia Musulmană, nu a fost capabilă să-şi prezinte candidatul. Câteva luni mai târziu, dar în acelaşi an, în timpul alegerilor parlamentare, Frăţia Musulmană a evitat cumva interdicţia constituţională, oamenii săi candidând ca independenţi şi câştigând 20% din locuri. Dar chiar şi aşa, Partidul Democrat Naţional al lui Mubarak şi-a menţinut forţa de dominaţie.

Grupările opoziţiei s-au plâns amarnic de incorectitudinea şi lipsa de libertate a alegerilor parlamentare şi prezidenţiale. Supravieţuind celor şase tentative de asasinare, cea mai periculoasă petrecându-se la Addis Abeba, pe când participa la o întrunire a Organizaţiei Unităţii

Africane (OUA), Mubarak nu avea de gând să renunţe prea uşor la poziţia sa. Cu toate acestea, climatul politic în Egipt a rămas mult mai deschis decât în multe alte state ale Orientului Mijlociu. Mai ales presei i s-a dat oarecum frâu liber, Cairo redevenind centrul cultural al lumii arabe. Majoritatea cenzurii era autoimpusă; totuşi cei care criticau prea aspru regimul existent erau pasibili de urmărire în justiţie conform unei varietăţi de legi, inclusiv cea promulgată odată cu instalarea stării de urgenţă după asasinarea lui Sadat.

Dezvoltarea economiei egiptene s-a dovedit a fi la fel de lentă ca pe timpul lui Sadat. Aceasta însemna că prietenia lui Mubarak cu occidentalii, în special cu SUA, se datora, în parte, pachetelor cu ajutoare în valoare de miliarde de dolari oferite de aceştia. În încercarea de a frâna industria turismului şi de a aţâţa tulburările politice, în 1997, în faţa templului de pe Nil al reginei Hatşepsut, teroriştii islamici au împuşcat mortal 58 de turişti. Ca atare, numărul vizitatorilor străini a scăzut în mod dramatic şi a trecut destulă vreme până ce turismul şi-a revenit complet. Începând cu 2004, loviturile teroriste l-au tras din nou înapoi. În iulie 2005, ţinta a constituit-o staţiunea Sharm al-Sheikh, de pe malul Mării Roşii, unde au murit aproape 90 de persoane. În aprilie 2006, peste 200 de oameni şi-au găsit sfârşitul la Dahab, în Golful Aqaba.

Aşadar, situaţia în Egipt, la jumătatea anului 2006, era nesigură. Nu se dăduseră publicităţii niciun fel de planuri în caz de moarte sau neputinţă a preşedintelui de a conduce. Dintre reformele politice, ezitante, promulgate, niciuna nu fusese îndeajuns de răsunătoare pentru a satisface criticile la adresa regimului. Şi toate acestea se întâmplau în timp ce grupurile fundamentaliste islamice, cu deosebire Frăţia Musulmană, continuau să câştige adepţi în rândul sărăcimii ţării.

Iordania

Viaţa regelui iordanian Abdullah al II-lea nu era mai uşoară decât cea pe care o dusese tatăl său Hussein. Fără petrol, fără prea multe surse de apă şi gazda unei populaţii numeroase de refugiaţi palestinieni, ţara moştenită de monarhul în vârstă de 39 de ani se bucura de prea puţine avantaje naturale. Abdullah, educat în stil britanic şi american, a păstrat balanţa prieteniei tatălui său cu

Occidentul şi sprijinul pentru cauza palestiniană. Atitudinea sa era perfect reflectată de situaţia propriei familii: mama sa (Toni) era născută în Marea Britanie, iar el se căsătorise cu o palestiniancă.

Abdullah promisese şi el reforme sociale şi politice, stabilind chiar o Agendă Naţională grandioasă, pentru a-şi putea aduce ţara în rând cu celelalte state ale secolului al XXI-lea. Implementarea reformelor s-a dovedit mai dificilă. Mai mulţi prim-miniştri au venit şi au plecat unul după altul, numiţi şi apoi demişi de rege, dar practic prea puţine s-au întâmplat. Când a venit vorba să i se micşoreze propria-i putere, regele – adevăratul motor-cheie al schimbării – a ezitat în mod clar să o facă. Semnificativ este că la alegerile parlamentare din 2003, două treimi din locuri le-au câştigat regaliştii, care candidaseră ca independenţi. De asemenea, când s-a petrecut o schimbare, de exemplu numirea, în 2003, a trei femei ca miniştri, aceasta a fost făcută de regele însuşi.

Insistenţele pentru reformă veneau nu numai din partea SUA, principalul binefăcător al Iordaniei, ci şi din partea opoziţiei interne. În 2002 au avut loc revolte serioase în oraşul Maan din sud; totodată la Aman a fost împuşcat un diplomat american. Invadarea Irakului, în frunte cu Statele Unite, condamnată de marele public în toată lumea arabă, a făcut ca poziţia Iordaniei (aliat de bază al americanilor) să devină şi mai complicată.

În 2003, la ambasada Iordaniei din Bagdad a avut loc un atentat cu bombe, iar în vara lui 2005, au fost lansate rachete din Aqaba către o navă de război americană. Trei luni mai târziu, teroriştii sinucigaşi Al-Qaeda au aruncat în aer două hoteluri de lux din Aman. Explozia a ucis 56 de persoane, majoritatea arabi, inclusiv oaspeţi veniţi la o nuntă. Naţionalitatea iordaniană a lui Abu Musab al-Zarqawi îl stânjenea în mod evident pe regele Abdullah. În ceea ce priveşte teribilul atac al Israelului, sprijinit de SUA, asupra Hezbollahului, din vara lui 2006, a considerat potrivit să-l condamne pe faţă.

Liban

În nord-vest, Libanul a păşit în noul mileniu cu un grad de optimism rezervat în privinţa sfârşirii cu adevărat a tuturor necazurilor

înspăimântătoare din ultimii 25 de ani. În 2000, în urma unei tranzacţii mijlocite de americani, care a redus aproape la zero atacurile Hezbollah, Israelul s-a retras din zona lui sudică de securitate. Anul următor, trupele siriene de menţinere a păcii au părăsit Beirutul, dar şi-au menţinut poziţiile în estul ţării.

Într-o atmosferă mai tihnită, sub cel de-al doilea mandat de prim-ministru (2000-2004) al miliardarului sunnit Rafiq Hariri, Libanul a cunoscut un însemnat progres economic şi politic. Deşi stilul de mare magnat al premierului în rezolvarea problemelor economice nu era pe gustul tuturor, respectarea angajamentului privind toleranţa politică şi religioasă a fost recunoscută de oricine. La fel şi generozitatea sa caritabilă; se spune că Hariri a plătit personal cheltuielile de şcolarizare ale câtorva mii de studenţi şi elevi.

Cu toate acestea, nu curgea pretutindeni numai lapte şi miere. Existau certuri cu Israelul pentru împărţirea apei venite de la un afluent al Iordanului, iar exploziile periodice de bombe aminteau de ororile trecutului. O criză majoră a izbucnit în toamna anului 2004, odată cu promulgarea rezoluţiei Consiliului de Securitate al ONU, susţinută de francezi, prin care toate trupele străine, adică cele siriene, trebuia să părăsească Libanul. Aceasta a făcut să sporească agitaţia politică chiar în interiorul statului, unde Parlamentul tocmai votase prelungirea mandatului preşedintelui creştin, prosirian, Emile Lahoud. Premierul Hariri, care iniţial se opusese prelungirii acestuia în funcţie, a demisionat.

În 2005, de Sf. Valentin, o explozie uriaşă a zguduit Beirutul. Având probabil puterea a 1 000 de kg de TNT, explozia i-a ucis pe Rafik Hariri şi 20 dintre apropiaţii şi gărzile lui de corp şi a stimulat începerea aşa-numitei revoluţii naţionaliste *Cedar*. Politicienii potrivnici Siriei şi mass-media au învinuit făţiş pe preşedintele Assad pentru asasinare, cerând să-şi retragă trupele şi să nu se mai amestece în treburile interne ale Libanului. Prosirienii şi-au făcut, în schimb, apariţia cu miile pe străzile Beirutului, demonstrându-şi solidaritatea de buni vecini. În pofida acestora, dictatorul sirian a cedat insistenţelor ONU şi ale Franţei, luându-şi armatele din Liban.

Alegerile din vara anului 2005 au dat naştere unui guvern antisirian. Condus de fiul lui Hariri, premierul ucis, guvernul a cuprins

pentru prima dată miniştri Hezbollah, care se opuseseră revoluţiei *Cedar*. Regimul Assad, renumit ca neîndurător în apărare, a hotărât să se răzbune pentru umilinţa suferită pe plan internaţional, asasinând mai mulţi adversari libanezi printr-o serie de atentate cu maşini-capcană. Anchetatorii locali şi internaţionali au ajuns la concluzia legăturii indiscutabile a Siriei cu asasinarea lui Hariri.

În decursul anului 2006, Libanul a făcut un pas mare şi tragic înapoi. Un factor important l-a constituit şi creşterea puterii Hezbollah, partidul şiit a cărui aripă militantă se autointitulase Rezistenţa Islamică. Întreaga organizaţie fusese declarată teroristă de Statele Unite, dar era susţinută de Iran ca modalitate de promovare pe viitor a cauzei şiite şi ca un instrument de atacare a Israelului. Sirienii sprijineau şi ei Hezbollahul, pentru a-şi putea menţine influenţa în Liban.

Existau deja semne ale noului Islam militant în acest stat, când la începutul anului 2006, ambasada Danemarcei la Beirut a fost cuprinsă de flăcări deoarece un ziar danez tipărise desene dojenitoare la adresa profetului Mohammed.

În iulie, lucrurile căpătaseră o întorsătură mai vastă şi mai serioasă. Ca răspuns la răpirea a doi soldaţi israelieni de către Rezistenţa Islamică a Hezbollah, Armata Israeliană de Apărare a instituit blocada asupra Libanului şi a declanşat atacuri represive uriaşe, intenţionând să arunce ţara cu 20 de ani în urmă. Rezistenţa Islamică a replicat şi ea cu o forţă surprinzătoare, lansând mii de rachete în nordul Israelului, care au provocat moartea a circa 43 de civili. Pierderile libanezilor au fost cu mult mai mari: aproximativ 1100 de civili ucişi, mult mai mulţi răniţi şi aproape un milion de oameni nevoiţi să se refugieze. Zile la rând atacurile aeriene au nimicit drumuri, poduri, centrale electrice şi alte structuri esenţiale. Un acord de încetare a focului mediat de ONU, la mijlocul lunii august, a adus o forţă numeroasă de menţinere a păcii în sudul ţării.

Războiul şi blocada din timpul verii s-au dovedit dezastruoase pentru Liban. Industria turismului, reprezentând aproximativ 15% din economia ţării, procente care au crescut până la 50% în prima jumătate a anului 2006, a fost complet distrusă. Deşi i s-a promis foarte mult ajutor din străinătate, inclusiv din SUA, nimic nu era

suficient pentru a reconstrui infrastructura zdruncinată. Şi mai îngrijorător era modul în care conflictul polarizase opinia despre Hezbollah. Unii libanezi au văzut-o ca pe o organizaţie curajoasă luptând aproape fără şanse pentru cauza palestinienilor şi a Islamului în general. Alţii au condamnat-o pentru că târâse ţara într-o luptă costisitoare nedorită de nimeni. Asemenea divizări sectare existaseră şi în timpul teribilului război civil din secolul trecut (vezi capitolul 7).

Bubuituri în jurul Golfului

Nicăieri nu trebuia luate decizii mai dificile privitoare la popoarele şi guvernele Orientului Mijlociu din zorii noului mileniu, ca în statele Peninsulei Arabice. Cui aparţineau ele în catalogul naţiunilor? Multe se bucurau de prosperitatea ţărilor dezvoltate, dar aveau instituţii politice asemenea ţărilor în curs de dezvoltare. La fel de înşelător era conflictul dintre dezvoltarea materială şi moştenirea lor socioreligioasă. Era nevoie de sensibilitate, pricepere şi noroc din plin ca să poată reuşi în toate aceste provocări.

Arabia Saudită

De multă vreme stăpânirea personală de către familia saudită a celei mai mari părţi din Peninsula Arabică constituia o anomalie internaţională, situaţia devenind tot mai nepotrivită pe măsură ce treceau anii noului secol. Acei membri ai familiei regale extraordinar de bogate şi de risipitoare, sensibili la situaţia existentă, se confruntau constant cu dificultatea de a le sprijini pe rudele lor mai puţin conştiente din punct de vedere politic. În consecinţă, regimul începuse să simtă o presiune din ce în ce mai mare din două direcţii.

La suprafaţă, opoziţia cea mai puţin ameninţătoare venea din partea saudiţilor prooccidentali, care doreau deschidere din partea guvernului lor şi înlăturarea unora dintre cele mai asupritoare legi, în special cele care impuneau o grămadă de restricţii femeilor. Exista, de asemenea, o anume ostilitate faţă de nechibzuinţa evidentă şi corupţia familiei regale, reflectată mai ales în personalitatea regelui Fahad, fumător extrem de înrăit.

Protestele deschise erau rare, dar în 2003, în urma unei petiţii care susţinea reforma, a avut loc o demonstraţie publică în capitala Riyadh. Poliţia a împrăştiat-o însă foarte repede. Deşi manifestanţii, aparţinând în special clasei de mijloc şi intelectuale, constituiseră o ameninţare minoră la adresa regimului, membrii familiei regale au avut nevoie de sprijinul claselor de mijloc pentru a-i potoli pe cei mai mulţi dintre supuşi şi pentru a lupta împreună împotriva extremismului religios. Ca urmare, lăsând deoparte instinctele sale reacţionare, guvernul a instituit unele reforme politice minore. Printre acestea se numără: înfiinţarea unui Consiliu Consultativ (căruia i se permitea să sugereze legislaţia) şi alegeri municipale limitate în 2005. Lipsa de vlagă a acelor măsuri o dovedeşte şi faptul că femeilor nu li se îngăduia să voteze, iar alegerile trebuia organizate fără ajutorul partidelor politice, care erau interzise. Unii chiar au crezut că asemenea măsuri plăpânde, în loc să împiedice opoziţia, nu au făcut decât să o încurajeze.

Stilul de viaţă al familiei regale şi-a atras critici atât din partea liberalilor, cât şi din partea grupărilor religioase. În 2005, criticile şi-au schimbat direcţia pentru o vreme, deoarece Fahad, regele ţintuit într-un scaun cu rotile, a murit, fiind înlocuit cu fratele său mult mai sobru, Abdullah. Noul rege, care practic domnise peste ţară încă de când fratele său suferise un atac în urmă cu aproximativ zece ani, a promis să smulgă din rădăcini corupţia şi să continue programul de reforme moderate. Inutil să mai spunem că nici asta nu era suficient pentru Al-Qaeda şi adepţii săi. Ei doreau nici mai mult nici mai puţin decât distrugerea dinastiei Saud şi transformarea Arabiei în republică islamică guvernată de legea Sharia.

Fundamentaliştii i-au vizat pe străinii de pe solul saudit încă de la mijlocul anilor '90. Aceste atacuri au continuat în noul mileniu, când au început să fie atacaţi chiar saudiţii înşişi. Printre cele mai memorabile acţiuni care au captat atenţia mass-mediei amintim: arestarea şi torturarea unor cetăţeni britanici acuzaţi de terorism asupra propriului lor popor, numeroase atentate sinucigaşe cu bombe în 2003 şi 2004, decapitarea unui ostatic american, eveniment filmat şi apoi difuzat. Anul 2006 a fost martorul unui atac eşuat asupra unei instalaţii petroliere şi al mai multor lupte cu Al-Qaeda. Pe fundalul

neliniştii şi al vărsării de sânge crescânde, singura consolare a guvernului consta în faptul că stocurile de petrol ale lumii începuseră să scadă, iar importanţa şi valoarea rezervelor Arabiei Saudite creştea aproape zilnic.

Kuwait şi statele din Golf

Dintre toate statele Golfului, Kuwait se afla cel mai mult sub influenţa occidentală. Aceasta se datora, vrând-nevrând, prezenţei miilor de militari străini şi personalului auxiliar, mai întâi cu ocazia războiului de eliberare din 1990-1991 şi apoi în timpul invadării şi ocupării Irakului de către Coaliţia condusă de SUA (din 2003 încoace). Ca urmare a celor de mai sus, dar şi a politicii sale tradiţionale de toleranţă relativă, acest stăruleţ bogat în petrol a reuşit să evite unele dintre necazurile vecinilor săi. Kuwait a fost primul stat arab care a înfiinţat un parlament ales şi care, în 2005, a conferit femeilor drepturi politice depline. Chiar şi aşa însă, nicio femeie care a candidat nu a fost aleasă la scrutinul din iunie 2006.

Alegerile din 2003 au scos la iveală o împărţire primejdioasă între islamişti şi cei credincioşi dinastiei conducătoare Sabah. În 2006, situaţia a devenit şi mai complicată când diferiţi reformişti (în cadrul Mişcării Portocalii) s-au coalizat pentru a opune rezistenţă familiei conducătoare Sabah. Rezumând situaţia, tânărul activist Monirah Al Eidan a caracterizat-o drept „un pic haotică", deoarece grupările de opoziţie nu au încredere una în alta, după cum niciuna nu se încrede în guvern (www.aljazeera.net). Vârsta camarilei familiei Sabah (toţi ajunseseră la aproape 70 de ani) constituia alt factor destabilizator. De aceea, când şeicul Jaber, emirul Kuwaitului, a murit la începutul anului 2006, succesorul său nu a rezistat decât câteva zile înainte de a fi obligat să renunţe pe motive de sănătate. A urmat la tron şeicul al-Ahmad. În afara procesului politic, întotdeauna s-au întrezărit din umbră fundamentalişti sinistri de tip Al-Qaeda, care intenţionau să doboare întreg sistemul.

Arhipelagul Bahrain, aliat ferm al Americii şi bază a Flotei a 5-a, a devenit monarhie constituţională în 2002. Deşi familia sunnită Al-Khalifah strânsese multă putere în mâinile ei, ţara continua să se dezvolte pe principii liberale. A luat naştere un turism înfloritor,

mass-media a primit o libertate considerabilă, iar femeilor li s-a îngăduit emanciparea. Cu toate acestea, continuau să existe tensiuni între majoritatea şiită şi familia Al-Khalifah şi între occidentalizaţi şi islamişti.

Veniturile uluitoare din petrol şi gaze naturale, libertatea presei şi a televiziunii, precum şi democraţia înfloritoare au transformat Qatarul secolului al XXI-lea într-un miniparadis luxuriant pentru locuitorii săi. Condusă de familia Al Thani care a menţinut o alianţă strânsă cu SUA, Qatarul şi-a atras oarecum mânia fundamentaliştilor islamici. Cu toate acestea, a rămas, în general, unul dintre cele mai stabile şi armonioase state din regiune. Atitudinea sa tolerantă l-a făcut gazdă perfectă pentru *Aljazeera*, principala agenţie arabă de ştiri.

În vecinătate, cele şase state ale Emiratelor Arabe Unite, de multă vreme având în frunte pe acelaşi preşedinte, şeicul Zayed din Abu Dhabi, rivalizau cu Qatarul în bogăţie şi toleranţă. Paradoxal însă, EAU aveau un ritm lent de democratizare. Numai după moartea lui Zayed, în 2004, moştenitorul şi fiul său, Khalifa, a anunţat înfiinţarea unui Consiliu Naţional Federal ales prin vot limitat. Totodată Khalifa a iniţiat o politică statornică de liberalizare economică.

Yemen

Recent unificata republică a Yemenului, cu mult mai puţine resurse minerale decât vecinii săi arabi, a pătruns luptând în secolul al XXI-lea, sub preşedinţia lui Ali Abdallah Saleh. Ales oficial în 1999 (principalei grupări de opoziţie nu i s-a permis atunci să prezinte un candidat), el şi-a păstrat funcţia prin credinţa personală, dar şi cu ajutorul puternicei sale armate susţinută de Statele Unite. Principala opoziţie venea din partea dizidenţilor religioşi din nord, precum şi din partea membrilor activi Al-Qaeda şi a simpatizanţilor lor aflaţi în sud. Primii au fost ispitiţi cu un armistiţiu la jumătatea anului 2005. În ceea ce-i priveşte pe ultimii, preşedintele a expulzat o mulţime dintre ei, exprimându-şi astfel solidaritatea cu America, în urma atacurilor din 11 septembrie 2001.

Oman

Spre deosebire de Yemen, Oman a păşit în secolul al XXI-lea dezvoltându-şi intensiv industria turismului. Acesta era cheia succesului

sultanului Qaboos bin Said Al Said în promovarea legii, a ordinii şi în construirea unei infrastructuri moderne în ţărişoara sa de o importanţă strategică deosebită. Asemenea altor state arabe, Oman avea un Consiliu Consultativ ales. La vot puteau participa toate persoanele care împliniseră 21 de ani, dar adevărata putere politică rămânea în mâinile sultanului. El a întreţinut, conform tradiţiei moştenite, puternice legături cu Marea Britanie (despre care se crede că ar fi utilizat Omanul ca bază pentru operaţiunile din Afganistan). Totodată a cultivat relaţii strânse cu SUA. Ca urmare, este uşor de înţeles de ce s-a alăturat campaniei antifundamentaliste, arestând în 2005 zeci de suspecţi.

Străinii

După atacurile din 11 septembrie 2001, puterea şi influenţa americană au crescut brusc în Orientul Mijlociu. Deşi marea masă a populaţiei a rămas, în cel mai bun caz, sceptică în ceea ce priveşte năzuinţele administraţiei Bush, guvernele lor au urmat, în mare, linia Washingtonului. În 2004, cu excepţia evidentă a numai două state, prim-miniştrii, regii şi preşedinţii de la Aden la Beirut şi de la Cairo la Bagdad au hotărât că e spre propriul lor interes dacă se aliau şi nu se opuneau Statelor Unite. Cele două excepţii sus-amintite sunt regimul fundamentalist din Iran şi regimul partidului Baas din Siria.

Bashar Assad

Moartea, în 1994, a lui Basil Assad, fiul cel mare şi preferatul preşedintelui de fier al Siriei, Hafiz Assad, l-a scos brusc sub luminile rampei pe fratele său mai tânăr, timidul Bashar. Uscăţiv şi cu o uitătură uşor ciudată, Bashar, în vârstă de 35 de ani, a fost chemat de la Londra, unde învăţa pentru a deveni medic oftalmolog, şi pregătit, în tăcere, pentru a deveni moştenitorul tatălui său. Şase ani mai târziu, la moartea lui Hafiz, a fost ales fără niciun fel de opoziţie preşedintele ţării sale.

Noul lider îşi exprimase deja sprijinul pentru reformă, iar urcarea sa pe tron s-a anunţat ca o scurtă primăvară liberală. Sute de prizonieri politici au fost eliberaţi, cenzura presei a fost atenuată, iar discuţiile făţişe despre probleme politice – tolerate. Retragerea

trupelor siriene din Beirut şi vizita la Damasc, în mai 2001, a papei Ioan Paul al II-lea păreau să simbolizeze ieşirea Siriei din iarna grea. Dezgheţul nu a durat. În septembrie unii deputaţi mai sinceri au fost reţinuţi, iar libertatea vorbirii – înfrânată. Probabil că noua ascensiune a Frăţiei Musulmane militante, grupare care încercase să-l asasineze pe tatăl lui Bashar, a avut o oarecare legătură cu dezamăgirea schimbării. De asemenea, vizita premierului Blair de la sfârşitul aceluiaşi an nu s-a soldat cu semnarea acordului comun de luptă împotriva terorismului.

În opinia unor observatori, renunţarea la reforme a fost mai puţin din vina preşedintelui însuşi şi mai mult din vina unei oligarhii a baasiştilor vârstnici. Se spune că această grupare, care-i includea şi pe vicepreşedinte şi pe ministrul apărării, constituia adevărata putere în Siria. Adevărat sau nu, preşedintele Assad a trebuit să admită că, în acel moment, avea nevoie de cei trei stâlpi de care se sprijinise, în domnie, şi tatăl lui: armata, partidul Baas şi micuţa, dar influenta sectă şiită alawită, căreia îi aparţinea şi familia Assad. Criticii spun că Bashar nu era confecţionat din acelaşi material dur precum părintele său. Neputând sau nedorind să-şi exercite autoritatea, el s-a încredinţat aproape cu totul în mâinile deosebit de inteligentei lui surori, farmacista doctor Buishra Assad, „creierul politicii siriene" (www.aljazeera.net), şi ale soţului ei, generalul Assef Shawqat, şeful serviciului de informaţii al armatei.

Timpuri grele

Curând preşedinţia lui Bashar Assad a dat de necaz. Economia greoaie nu era deloc ajutată de cheltuielile militare disproporţionate sau de eşecul guvernului de a demola vechiul control de stat de tip sovietic. În 2006, în pofida exploatării rezervelor sale de petrol şi gaze naturale, venitul pe cap de locuitor al Siriei se situa de-abia la un sfert din cel al Libanului învecinat. Dezamăgiţi de nereuşita guvernului de a institui reforme politice şi economice semnificative, sirienii şi-au risipit bunăvoinţa faţă de noul lor preşedinte într-un nor de praf.

Între timp, cu toată dorinţa mărturisită a lui Bashar de a-şi îmbunătăţi relaţiile cu Israelul, încordarea dintre cele două state a

rămas la fel de mare. Discuţiile continue despre pace nu au adus prea multe progrese, iar incursiunile răzleţe ale Hezbollahului peste graniţă provocau represalii dure din partea Israelului. În 2003, avioanele israeliene au atacat obiective palestiniene chiar din apropierea Damascului. Probabil şi mai primejdioasă a fost includerea Siriei de către SUA pe „axa răului". A urmat apoi, în 2003, un avertisment potrivit căruia Siria va înfrunta consecinţe serioase dacă nu va reuşi să oprească grupările extremiste despre care se spunea că acţionează pe teritoriul ei. La un moment dat, Washingtonul chiar a sugerat că Assad însuşi adăpostise armele de distrugere în masă (ADM) ale lui Hussein. După ce această afirmaţie s-a dovedit a fi ridicolă, liderul sirian a fost avertizat să nu-şi dezvolte propriile sale ADM.

Supărarea americanilor pe Siria a sporit după invadarea Irakului, acţiune criticată pe faţă de Assad. El a fost acuzat că le-a permis insurgenţilor potrivnici Coaliţiei să treacă liberi graniţele ţării sale în Irak şi apoi să fugă repede înapoi în momentul în care adversarii îi urmăreau. Susţinătorii neoconservatori ai preşedintelui Bush au declarat atunci deschis că doresc îndepărtarea lui Assad şi a regimului său. Consilierii mai moderaţi, susţinuţi de Marea Britanie şi Franţa, au avertizat însă că ar putea izbucni un război civil odată cu prăbuşirea lui Assad. Existau şi numeroase alte probleme subterane sinistre. La sfârşitul lui 2005, unele zvonuri întemeiate sugerau că administraţia SUA a găsit, până la urmă, o utilizare a regimului brutal al lui Assad: obţinerea de informaţii, sub tortură, de la suspecţii teroriştii care nu ar fi putut fi trataţi aşa sub jurisdicţia Statelor Unite. Mărturie stau „extrădările extraordinare" şi secrete ale unor asemenea suspecţi în Siria, transportaţi în avioane militare americane.

Asasinări şi investigări

La începutul lui 2005, după asasinarea fostului premier libanez Rafik Hariri, criza siriană pe plan extern s-a adâncit în mod clar. Opinia publică libaneză s-a îndepărtat de Siria, Assad fiind nevoit, sub presiunea internaţională, să-şi aducă acasă forţele de menţinere a păcii. Comisia ONU care a investigat moartea lui Hariri a

descoperit clar amestecul Siriei şi a criticat regimul Baas pentru încercarea de a o induce în eroare. Între timp, surse din interior au declarat că familia Assad era implicată în asasinat. În octombrie, povestea a căpătat o nouă întorsătură, mass-media siriană anunţând pe neaşteptate că Ghazi Kanaan, ministrul de interne care se ocupase ani de zile de treburile Siriei în Liban, se sinucisese. Zvonurile au început să circule din ce în ce mai mult.

Depunând eforturi de a-şi reduce izolarea pe plan extern, regimul Assad şi-a îmbunătăţit relaţiile cu Turcia şi a acceptat discuţii de reconciliere cu Israel. Pentru a-şi îmbunătăţi poziţia pe plan intern, la un congres al Partidului Baas, unii demnitari au vorbit despre reforme iminente. Aceste gesturi împăciuitoare au fost oarecum subminate atunci când Egipt, Arabia Saudită şi alte state arabe puternice s-au oferit să medieze neînţelegerile dintre Assad şi adversarii săi. Nici regimul nu a fost ajutat de ameninţările ONU cu sancţiuni sau de cererea secretarului de stat SUA, Condoleezza Rice, „de a lua hotărârea strategică privind schimbarea fundamentală a comportamentului său" (la BBC, pe 21 decembrie 2005). Mai mult, exilaţii sirieni susţinuţi de Statele Unite, unii dintre ei foşti membri ai Partidului Baas, au făcut tot ce le-a stat în puteri pentru a atâţa rezistenţa în patrie.

La începutul anului 2006, situaţia lui Assad era extrem de primejdioasă. El rămăsese cu două posibilităţi: ori ceda în faţa presiunii externe continue (slăbindu-şi irevocabil propria lui poziţie), ori refuza cooperarea cu acuzatorii lui, în speranţa că ceva s-ar putea întâmpla pentru a se abate atenţia în altă parte. Războiul Hezbollah din Liban i-a furnizat exact diversiunea necesară. Conflictul a sporit prestigiul lui Assad în lumea arabă, deoarece el a sprijinit făţiş organizaţia Hezbollah împotriva Israelului. De asemenea, Assad a devenit un mijlocitor puternic. Aceasta s-a văzut clar în timpul vizitei din septembrie 2006 a secretarului general ONU Kofi Anan, când preşedintele sirian i-a promis sporirea securităţii de-a lungul graniţelor sale şi oprirea scurgerii de arme către Hezbollah.

Iranul se relaxează

La începutul noului mileniu, Iranul se afla într-o schimbare continuă, peste jumătate din populaţie (dintr-un total de 69 de milioane)

având sub 25 de ani. De aceea nemulţumirile legate de conducerea bătrânilor conservatori care îl înlăturaseră pe şah şi târâseră ţara în costisitorul război împotriva Irakului nu puteau fi decât inevitabile. Ayatollahul Khamenei, care în 1989 l-a înlocuit pe deschizătorul de drumuri ayatollahul Khomeini ca autoritate supremă în Iran, şi-a format o imagine oarecum la fel de rigidă ca şi predecesorul său.

În anii '90, realizările tehnologice, precum televiziunea prin satelit şi internetul, au oferit tinerei populaţii a ţării accesul aproape de necontrolat la o lume mai liberală. Ca urmare s-au intensificat tensiunile dintre tineri şi revoluţionarii strict islamici. Omul care a căutat să arunce o punte peste această prăpastie a fost clericul moderat, editor de ziar pentru o vreme şi ministru al culturii, Mohammed Khatami. Ales preşedinte, în 1997, cu o majoritate covârşitoare, el a slăbit puterea cenzurii şi a încurajat interpretarea mai progresistă a legii islamice. Noua schimbare a fost dovedită şi de uriaşele proteste în favoarea democraţiei ale studenţilor de la Universitatea din Teheran, din anul 1999. În replică, liderii claselor conducătoare, antiliberali convinşi, au ordonat mii de arestări.

Constituţia iraniană rezerva liderilor religioşi şiiţi autoritatea supremă, dar acceptase, într-adevăr, într-o măsură considerabilă, participarea populaţiei. În 2000, voinţa publică s-a făcut simţită în aşa fel încât i-a înspăimântat pe conservatori; liberalii şi suporterii lui Khatami au câştigat 170 din cele 290 locuri în Majlis, lăsându-i pe extremişti cu doar 44 de locuri. Schimbarea liberală s-a menţinut, anul următor Khatami fiind reales.

Înainte de a se gândi cineva că Iranul se reîntorcea astfel spre perioada prooccidentală a şahului, este necesar să ne amintim că această ţară continua să finanţeze grupările extremiste islamice precum Hezbollah. Totodată, indiferent ce şi-ar fi dorit Khatami şi tinerii lui susţinători, ultimul cuvânt îl pronunţau tot bătrânii şi conservatorii clerici care aveau de partea lor puterea judecătorească. Aceştia din urmă făceau parte din aşa-zisa Adunarea a Înţelepţilor, însărcinată cu numirea liderului suprem al ţării (ayatollahul Ali Khamenei) şi a Consiliului Superior. Putând să spună veto legislaţiei şi să-i împiedice pe candidaţi să se prezinte la alegeri, acest organism

format din şase teologi deţinea controlul efectiv al dezvoltării Iranului. Astfel, considerându-le „antiislamice", Consiliul Superior s-a opus în multe ocazii promulgării de reforme liberale.

Puterea nucleară

Dificultăţile întâmpinate de aripa moderată în viaţa internă „făceau echipă" cu ostilitatea de peste hotare. În linii mari, aceasta provenea din două surse. Este vorba despre programul de energie nucleară al ţării şi, în al doilea rând, de asocierea Iranului cu terorismul fundamentalist.

Iranul a început să-şi construiască primul reactor nuclear în anul 2002. Chiar înainte de această dată, circulau zvonuri despre intenţiile ţării de a produce uraniul adecvat armei nucleare. Alarmată, Agenţia Internaţională de Energie Atomică (AIEA) a trimis o echipă de inspectori pentru a vedea ce se petrece în Iran. Deşi nu li s-a permis tot accesul dorit, inspectorii şi-au dat seama că Iranul nu fusese deschis în problema activităţilor sale nucleare. Ca urmare, în 2003, a avut loc o întrunire cu trei miniştri de externe europeni, în cadrul căreia Iranul a fost de acord să stopeze fabricarea de uraniu îmbogăţit. La sfârşitul lui 2003, s-a încheiat şi un protocol în acest sens.

După numai două luni, Iranul a fost din nou acuzat că se ocupă, printre altele, cu tehnologia bombelor nucleare, cumpărată din Pakistan. Încă o dată, AIEA şi SUA au insistat ca Iranul să înceteze cu asemenea preocupări. Au avut loc, aşadar, alte negocieri cu cei trei miniştri europeni şi s-a ajuns la oprirea temporară a experimentelor. Un an mai târziu, Uniunea Europeană, neîncrezătoare încă în intenţiile Iranului, a ameninţat cu sancţiuni economice şi comerciale dacă acesta, ignorând AIEA, şi-ar fi reluat programul de înarmare. În acel moment, guvernul Iranului s-a schimbat şi întreaga chestiune a căpătat o şi mai mare importanţă.

Despre schimbare

Categorisirea Iranului de către preşedintele Bush ca ţară a „axei răului" a provocat pagube iranienilor din toate clasele şi credinţele. În special moderaţii s-au simţit deprimaţi; ei aveau nevoie de sprijinul americanilor în lupta de liberalizare a ţării, nu de ostilitatea lor.

Masivele proteste anticlericale din vara anului 2003 au confirmat popularitatea lui Khatami printre tinerii orășeni și clasele de mijloc. Deja însă evenimentele din Irakul vecin începuseră să deschidă o prăpastie alarmantă între aceștia din urmă și americani, potențialii lor aliați.

Rămâne neclară măsura în care Iranul a intervenit, oficial sau neoficial, în treburile Irakului, după invazia Coaliției din 2003. Cert este că cercurile conducătoare ale Iranului erau dornice să-i ajute pe semenii lor șiiți în efortul de a înlătura ani întregi de dominație sunnită. Deși sprijinul direct a fost dificil de dovedit, Statele Unite s-au convins că numeroși insurgenți pătrundeau în Irak din Iran, avându-i complici pe polițiștii și oficialitățile de la graniță; sau poate că era doar de ajuns ca aceștia să întoarcă spatele, la momentul oportun. Așa cum am văzut deja, și britanicii erau siguri că insurgenții din sudul Irakului și-ar fi putut obține sofisticatul lor armament doar din Iran.

Înrăutățirea relațiilor dintre Occident și Iran intrase acum în mâinile conservatorilor șiiți. De asemenea, prezența trupelor occidentale chiar peste graniță și uciderea musulmanilor în numele democrației liberale au pus piedici cauzei moderaților. Mai mult, sprijinirea lui Khatami de către provinciali și săraci a început să slăbească, deoarece mult lăudatul lui program reformator eșuase în asigurarea slujbelor și a salariilor promise. Ca urmare, în februarie 2004, ajutați din plin de Consiliul Superior care împiedicase prezentarea la alegeri a mii de candidați înainte ca scrutinul să aibă loc, reacționarii au recâștigat majoritatea în Majlis. Anul următor, spre surprinderea tuturor, primarul ultraconservator al Teheranului, Mahmoud Ahmadinejad, a triumfat la alegerile prezidențiale, care și așa înregistraseră o participare scăzută.

Din momentul în care și-a asumat mandatul, Ahmadinejad, lipsit de experiență, a început să-și facă dușmani. Intenționând creșterea controlului statului în industrie, el și-a îndepărtat comunitatea oamenilor de afaceri, slăbind economia Iranului. Dar cei care au avut cel mai mult de suferit au fost săracii și împovărații de nevoi, chiar cei care l-au ajutat în alegeri. Numeroși clerici îl suspectau și ei pe Ahmadinejad de credințe mistico-religioase conform cărora urma să se întoarcă pe pământ, pentru a doua oară, imamul Mahdi, din secolul al X-lea. Totodată, întregul mapamond s-a îngrozit la

auzul anunţului preşedintelui iranian privind „dreptul inalienabil" al ţării sale de a-şi dezvolta energia nucleară, dacă aşa consideră de cuviinţă. La fel de înspăimântător a fost refuzul său de a recunoaşte Holocaustul şi insistenţa ca Israelul „să fie şters cu totul de pe hartă". (www.news.bbs.co.uk)

În cursul anului 2006, retorica sălbatică şi continuă a lui Ahmadinejad şi acţiunile sale radicale au intensificat confruntările cu comunitatea internaţională. În februarie, Agenţia Internaţională a Energiei Atomice, sub auspiciile ONU, a atras atenţia Consiliului de Securitate asupra programului nuclear al Iranului, menţionând că nimeni nu ştie sigur dacă îmbogăţirea uraniului are loc numai în scopuri paşnice. Oamenii de ştiinţă americani consideră însă că uraniul se poate fabrica doar cu un singur scop: construirea unei arme nucleare. În aprilie, iranienii au anunţat că au reuşit să producă, în scopuri paşnice, uraniu îmbogăţit, în uzina lor din Natanz.

Nevoit să înfrunte criticile internaţionale tot mai aprige, preşedintele Ahmadinejad nu a dat însă niciun semn că ar ceda cumva. Problema energiei atomice i-a raliat pe naţionalişti în jurul lui, tăindu-le, în acelaşi timp, din avânt adversarilor din interior. În afară de aceasta, a declarat el, nu trebuie nimeni să se îngrijoreze că Iranul ar putea utiliza în mod greşit programul său nuclear, deoarece liderul suprem, ayatollahul Khamenei, a promulgat o *fatwa* (condamnare religioasă) împotriva armelor nucleare. Acestea fiind spuse, când ruşii s-au oferit să ajute Iranul în procesarea combustibilului nuclear, răspunsul lui Ahmadinejad a fost mai mult decât ambiguu.

După multe discuţii, în iulie 2006, Consiliul de Securitate ONU i-a dat termen Iranului până la sfârşitul lui august să-şi suspende activităţile nucleare. Termenul-limită a venit şi s-a dus, punând Consiliul de Securitate într-o poziţie dificilă. Dacă cineva s-ar fi năpustit prea aspru asupra Iranului, populaţia sa probabil l-ar fi sfidat, unindu-se în jurul nonconformistului său preşedinte, care şi-ar fi întărit astfel puterea. Pe de altă parte, dacă nu s-ar fi luat nicio măsură, armele nucleare ar fi putut ajunge în mâinile unor fanatici despre care toată lumea ştia că alegeau să moară sau să se sinucidă, pentru ceea ce considerau ei că ar fi o cauză dreaptă. Şi-ar fi putut închipui oare extremiştii acestei credinţe holocaustul nuclear în acelaşi fel în care şi-l închipuia restul lumii?

15

Înainte?

Acest capitol cuprinde: eforturi de a se ajunge la o înţelegere pe fundalul unei neîntrerupte violenţe, moartea lui Yasser Arafat şi incapacitatea lui Ariel Sharon, succes electoral pentru Hamas şi Kadima, războiul din 2006 dintre Israel şi Hezbollah.

Secol nou, probleme vechi

La începutul noului mileniu, populaţia Israelului sporise la peste 6 milioane, ceea ce reprezenta aproximativ dublul numărului de palestinieni care locuiau în aşa-numitele Zone Palestiniene Autonome (2,4 milioane în Cisiordania şi 1,2 milioane în fâşia Gaza). Israelul stăpânea, de asemenea, Ierusalimul de est şi Înălţimile Golan. Ierusalimul era capitala oficială a Israelului, deşi puţine state o recunoscuseră ca atare. Reuşita negocierilor de pace însemna că Siria constituia, tehnic vorbind, singurul stat arab care se mai afla în război cu Israelul.

Procesul de pace dintre palestinieni şi israelieni, care începuse odată cu Acordurile de la Oslo şi a continuat cu Memorandumul de pe râul Wye, trena. Israelul nu era deloc pregătit să cedeze şi asta se poate dovedi prin simple cifre. Din suprafaţa totală de aproximativ 5 900 de km² a Cisiordaniei, numai 342 de km² se aflau sub conducerea directă a preşedintelui Yasser Arafat şi a Autorităţii Palestiniene. Alţi 2 189 de km² erau sub administraţie comună israeliano-palestiniană. Restul (mai mult de jumătate) rămânea în mâinile israelienilor, aceştia nefiind acolo mai mulţi de 200 000. În fâşia Gaza,

teritoriu pe care israelienii nu doreau să-l păstreze neapărat, se înfăţişa o cu totul altă imagine. Din totalul de 363 de km², Autoritatea Palestiniană administra 236 de km². În ceea ce priveşte populaţia israeliană din fâşia Gaza, aceasta nu depăşea 7 000 de persoane.

Ariel Sharon, premierul israelian în vârstă de 72 de ani, fusese ales în februarie 2001, după ce în alegeri participase cu sloganul *Securitate şi pace adevărată*. Având alături de el în Knesset (parlamentul israelian) doar 19 membri ai partidului său de dreapta, Likud, Sharon a fost obligat să formeze un guvern de coaliţie cu Partidul Laburist. De exemplu, Shimon Peres, vechiul rival laburist al lui Sharon, a devenit ministru de externe în noul „guvern de uniune naţională".

Violenţa continuă

Cu greu anii lui Sharon petrecuţi în politică, mânjiţi de provocări, corupţie şi măceluri prevăzute, ar fi putut să inspire cuiva speranţa încheierii unui viitor compromis. De aceea, nu a fost de mirare groaza cu care palestinienii au primit numirea în funcţie a bătrânului extremist. Hamas, grupare palestiniană intransigentă, apărută în 1990 pentru a se opune Acordurilor de la Oslo, a iniţiat atunci primul din cele 10 atentate sinucigaşe cu bombă ale „martirilor" islamici. Respectând cele spuse, atacul asupra civililor israelieni din orăşelul de la malul mării Nelanya a fost urmat de alte atentate sângeroase în toată ţara. În opinia unora, Hamas primea atât sprijin moral, cât şi sprijin financiar şi militar de la Iranul şiit.

Israelienii au răspuns la atacurile violente ale Hamasului cu „uciderl direct la ţintă" ale celor bănuiţi că ar fi îndemnat şi plănuit misiunile kamikaze. De asemenea, au izolat comunităţile palestiniene despre care s-a crezut că au legături cu ucigaşii. Tot în cadrul acestei operaţiuni, Yasser Arafat a fost consemnat la cartierul său general din Ramallah. Represaliile au provocat noi atacuri kamikaze, astfel că seria asasinatelor a continuat în noul mileniu, la fel ca în cel de dinainte. O încercare bine intenţionată a fostului senator american George Mitchell de a găsi un plan de pace a eşuat. Pe 1 iunie 2001, sângerosul atentat cu bombe sinucigaşe care a aruncat în aer 20 de tineri israelieni la o discotecă din Tel Aviv nu a făcut

decât să întărească prejudecăţile deja existente. Sharon a refuzat să poarte discuţii atâta timp cât loviturile teroriste continuau; chiar şi atunci, a insistat el, dezbaterile vor fi mai mult despre o agendă de lucru a viitorului şi nu ceva semnificativ. Palestinienii nu ar fi pus însă capăt atacurilor lor înainte de a şti unde i-ar putea duce negocierile.

Rezumând, aşadar, pe fundalul atacurilor din 11 septembrie de la New York, „problema palestiniană" părea mai departe de rezolvare ca niciodată. În pofida eforturilor deosebite ale unor intermediari cu gânduri bune, cea de-a doua Intifadă făcea încă ravagii, iar prim-ministrul Ariel Sharon rămăsese de neînduplecat în refuzul de a renunţa la teritoriile ocupate de Israel. De aceea, acte de o violenţă ieşită din comun au continuat să se petreacă de ambele părţi.

Ziua de 11 septembrie a avut oarecum un efect dublu asupra acestei situaţii. În primul rând, a reîntărit, pur şi simplu, ajutorul Statelor Unite către israelieni; chiar dacă nu avea logică, clar aceştia erau acum priviţi de americani drept semenii lor, victime ale terorismului. Pe termen mai lung, SUA şi alte guverne occidentale şi-au dat seama că la baza unui acord de pace atotcuprinzător pentru Orientul Mijlociu, esenţial în cazul în care terorismul mondial şi-ar pierde din putere, se afla tocmai soluţionarea conflictului de lungă durată dintre israelieni şi palestinieni. Odată ajunşi la această concluzie, mlădiţe firave de speranţă au început să înmugurească.

O cale spre pace?

Inevitabil, în orice potenţială înţelegere israeliano-palestiniană trebuia să se implice bătrânul, dar irascibilul şi imprevizibilul preşedinte palestinian Yasser Arafat. Liderii succesivi ai Israelului nu au avut niciodată încredere în el. Americanii, pe de altă parte, erau pregătiţi să lucreze cu el ca fiind singura persoană destul de autoritară ca să-i aducă pe palestinieni la masa tratativelor. Cu toate acestea, în perioada atacurilor din 11 septembrie, încrederea Statelor Unite în Arafat începuse să se macine fin. Americanii ajunseseră să priceapă două lucruri. Întâi, că sprijinul de care se bucura Arafat în Cisiordania şi Gaza depindea mai ales de abilitatea lui de a urmări

sentimentul popular şi nu de a-l crea. De pildă, modalitatea în care s-a legat de cele două Intifade constituie un exemplu concludent al pragmatismului său politic. În al doilea rând, tăria lui Arafat reprezenta, în acelaşi timp, o dovadă de slăbiciune: refuzul de a face un singur pas înapoi sau măcar de a examina ideea unui minim compromis a făcut din el un imposibil negociator al păcii. Bătrân şi înţepenit în propriile idei, Arafat simboliza atât hotărârea, cât şi încăpăţânarea palestinienilor.

Arafat şi Hamas

După evenimentele din 11 septembrie, pe care le-a condamnat în mod făţiş, Arafat a declarat încetarea focului împotriva Israelului. La sfârşitul anului, acest armistiţiu a eşuat, pe fundalul gravităţii Intifadei. Mulţi l-au suspectat atunci pe Arafat că a trecut cu vederea, ba chiar a susţinut continuarea violenţelor pentru a putea împiedica astfel subminarea autorităţii sale de către organizaţiile tot mai bine sprijinite din afară, Hamas, Hezbollah şi Jihadul islamic. Închiderea reprezentanţelor sale din cadrul Hezbollah şi Jihadul islamic trebuie văzută mai degrabă ca o mişcare împotriva rivalilor săi, decât ca o acţiune antiteroristă în general. Chiar în momentul în care Statele Unite declarau război terorii, Arafat apucase pe o cărare primejdioasă. Ignorând avertismentele, la începutul anului 2002, el a călcat clar pe o mină „politică".

În ianuarie, autorităţile israeliene au confiscat o navă palestiniană încărcată cu arme din Iran. În pofida negărilor aprinse ale lui Arafat, curând s-a descoperit, fără urmă de îndoială, că el ţinea legătura cu Teheran şi aprobase acel transport ilegal. Se pare că armele erau destinate Brigăzilor de Martiri Al-Aqsa, o ramură extremistă a organizaţiei Fatah. Două luni mai târziu, în timp ce tancurile Forţelor de Apărare Israeliene l-au obligat pe Arafat la şedere forţată în cartierul său general din Ramallah, documentele confiscate acolo au confirmat legăturile acestuia cu Brigăzile. Sharon a declarat atunci că preşedintele palestinian, „duşmanul Israelului", era „irelevant" în procesul de pace. Preşedintele Bush, la fel de respingător, a afirmat că epoca lui Arafat s-a sfârşit, cerând palestinienilor să-şi aleagă un nou lider care „să nu se compromită prin teroare".

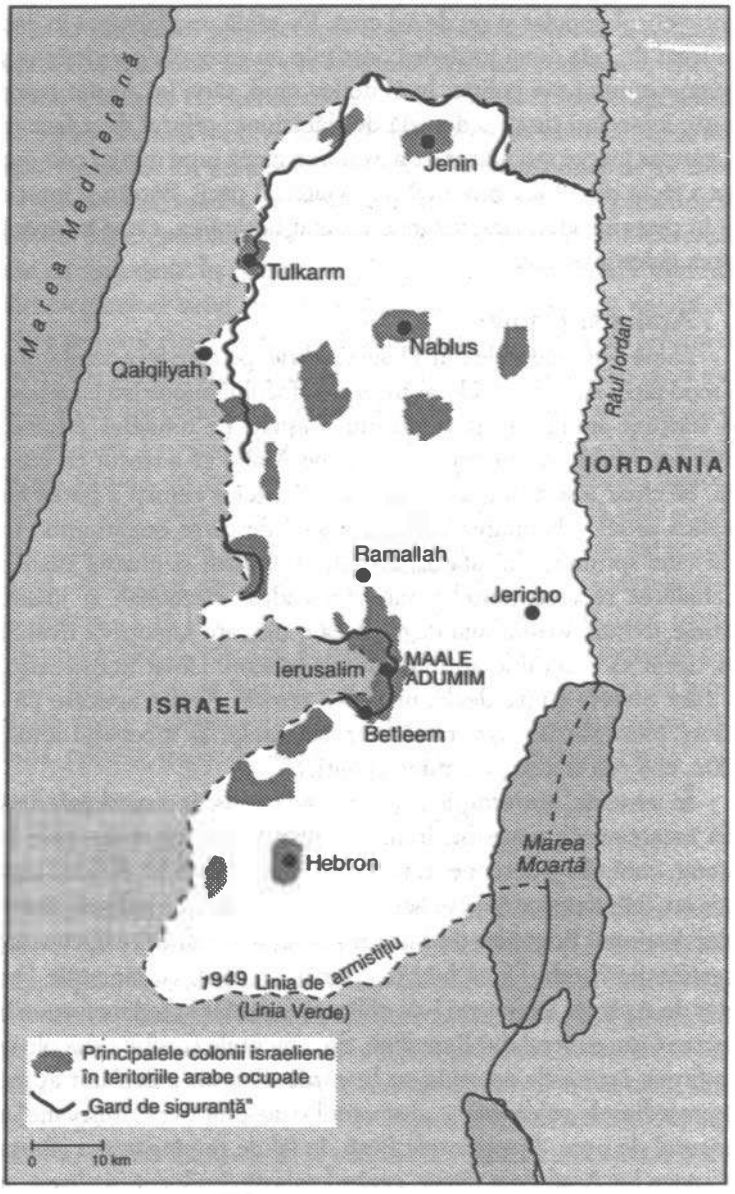

Figura 8 Cisiordania în 2005-2006

Problema era că Arafat reprezenta liderul ales al palestinienilor. Adică aceia care-l respingeau pe el respingeau întreaga naţiune palestiniană. Pentru a spori dificultatea încheierii unui compromis, Intifada şi măsurile israelienilor de contracarare provocaseră privaţiuni serioase economiei teritoriilor palestiniene. Se estimează că şomajul ajunsese la 50% din forţa de muncă, iar produsul naţional brut scăzuse la jumătate faţă de cel din 1999. Bineînţeles că pentru aceste suferinţe palestinienii dădeau vina pe Israel. În acelaşi timp, greutăţile nu au făcut decât să crească afecţiunea palestinienilor pentru Hamas, a cărei aripă politică le furniza bani şi asistenţă în domeniul medical, educaţional şi social. Cineva considerat terorist într-o parte a lumii era considerat în altă parte luptător pentru libertate, ba chiar un binefăcător generos.

Harta drumurilor spre pace

Exista o recunoaştere aproape unanimă a faptului că atacurile din 11 septembrie asupra SUA nu constituiau doar problema americanilor. Teroarea, şi în special teroarea fundamentalistă islamică, era un fenomen global, care necesita soluţii globale. În acest sens, în anul 2002, ONU, SUA, Uniunea Europeană şi Rusia au format o alianţă internaţională, cunoscută sub numele de *Cvartet*, în vederea găsirii unei soluţii paşnice a problemei israeliano-palestiniene. Dacă această încăpăţânată maladie fundamentală era vindecată, a argumentat *Cvartetul*, şansele unei a doua reveniri ar fi fost considerabil reduse.

Trei factori tărăgănau procesul de pace început de Acordurile de la Oslo: refuzul Israelului de a negocia atâta vreme cât poporul său se afla sub ameninţarea atacurilor; lipsa de dorinţă a palestinienilor de a purta tratative dacă acestea nu le-ar fi îndeplinit până la urmă ţelul lor final de creare a unui stat independent propriu; suveranitatea asupra locurilor sfinte din Ierusalim. Pentru a îndruma ieşirea ambelor părţi din acest impas, *Cvartetul* pacificator a pus la cale ceea ce s-a numit *Harta drumurilor spre pace*. Ideea care a stat la baza acestui document, publicat în 2003, era să prezinte paşii concreţi, specifici fiecărui moment, spre atingerea scopului dinainte stabilit: soluţionarea conflictului israeliano-palestinian prin formarea a două state. Ezitând, liderii celor două părţi au admis totuşi că *Harta drumurilor* avea şanse.

După scandalul armelor lui Arafat de la începutul anului, situaţia s-a menţinut cumplită pe tot parcursul lui 2002. Din mulţimea de evenimente, două sunt suficiente pentru a ilustra ceea ce se petrecea. În martie, un kamikaze Hamas a măcelărit 30 de tineri israelieni care participau la sărbătoarea Paştelui evreiesc, pe malul mării. Ca represalii, Israelul a iniţiat o uriaşă operaţiune terestră numită codificat *Scutul defensiv*. În iulie, un avion israelian F16 a aruncat o bombă de o tonă peste apartamentul unui lider militar Hamas, făcându-l bucăţele pe el şi încă 16 civili. Din aceştia nouă erau copii. În acea vară, ca parte a celei de-a doua uriaşe incursiuni în teritoriile palestiniene – operaţiunea *Drumul stabilit* – Forţele de Apărare Israeliene au ocupat din nou cea mai mare parte a Cisiordaniei. Americanii, care erau dornici să fie văzuţi ca sprijinitorii măsurilor antiteroriste de pretutindeni, nu au obiectat. Având în vedere tot acest masacru, *Harta drumurilor* a rămas doar în cutia de mănuşi a diplomaţilor.

Doi paşi înainte...

Anul următor, odată cu invazia Irakului, administraţia Bush şi-a îndreptat încă o dată atenţia către *Harta drumurilor*. Intifada răvăşise economia Israelului la fel de mult ca pe cea a palestinienilor, făcând-o mai dependentă ca niciodată de ajutoarele SUA. Când, la sfârşitul lui aprilie, la insistenţele americanilor, Parlamentul l-a ales pe moderatul Mahmoud Abbas (cunoscut şi ca Abu Mazen) prim-ministru, Washingtonul a început din nou să şteargă praful de pe planşetele pline cu hârtii ale negocierilor. În sfârşit, aici se găsea cineva cu care atât Statele Unite, cât şi Israelul credeau că puteau face afaceri. La scurtă vreme după alegerea lui Abbas, Sharon a anunţat că acceptă *Harta drumurilor*, guvernul său susţinându-i ulterior hotărârea. Premierul israelian a recunoscut chiar că nu e drept ca ţara sa să conducă cele 1,3 milioane de palestinieni. Pe măsură ce se apropia vara, lucrurile începuseră să se îmbunătăţească vădit.

În iunie, preşedintele Bush, prim-ministrul Sharon şi omologul său palestinian Abbas au participat la Conferinţa de pace de la Aqaba, gazdă fiindu-le regele Abdullah al II-lea al Iordaniei. S-au făcut înţelegeri provizorii privind aplicarea propunerilor *Cvartetului*,

în vederea întemeierii unui stat independent palestinian în următorii trei ani. Bineînţeles a rămas să se negocieze serios în special asupra Ierusalimului, asupra grupărilor palestiniene teroriste, precum şi asupra construirii de către Israel a unui „gard de siguranţă" (vezi pagina 258) de-a lungul graniţei sale răsăritene. Cu toate acestea, Fatah, Hamas şi Jihadul islamic au anunţat, la sfârşitul lunii, încetarea focului, iar Israelul şi-a retras trupele din Gaza. Era parcă prea frumos ca să fie adevărat.

...şi doi înapoi

Da, era prea frumos ca să fie adevărat. Pe 19 august, la Ierusalim, un terorist arab kamikaze şi-a aruncat în aer încărcătura de explozibil într-un autobuz, ucigând 22 de civili şi rănind peste 130 de călători şi trecători. Cabinetul israelian a suspendat negocierile de pace şi a lansat un război suprem împotriva teroriştilor care ameninţau securitatea ţării. Hamas şi alte grupări cu o ideologie similară au răspuns cu alte atentate sinucigaşe cu bombe. Profund deprimat şi incapabil să lucreze cu neconsecventul şi insuportabilul Arafat, premierul Abbas şi-a dat demisia. În locul lui a venit bancherul extrovertit Ahmed Qurei (Abu Ala).

Atunci Forţele de Apărare Israeliene au plănuit să doboare la pământ opoziţia islamică militantă prin lovituri chirurgicale aplicate liderilor ei. În opinia israelienilor, înlăturarea din drum a acelor oameni ar fi dus la „ofilirea" organismelor pe care ei le conduceau. Era esenţial totodată, spuneau politicienii Israelului, să-i împiedice pe extremişti să preia puterea după ce teritoriile disputate ar fi revenit sub controlul palestinienilor. Luna martie a anului 2004 a fost martora celui mai controversat asasinat de acest fel, mitralierele unui elicopter ucigând pe fondatorul şi liderul spiritual al mişcării Hamas, la ieşirea dintr-o moschee din Gaza. Şeicul Yassin era un cleric paraplegic ţintuit într-un scaun cu rotile. Asasinarea lui a fost privită cu neîncredere plină de spaimă în toată lumea, Consiliul de Securitate al ONU promulgând o rezoluţie prin care condamna acţiunea. Nedorind să fie văzuţi prea blânzi cu teroriştii, americanii au respins-o însă. În acelaşi timp, un purtător de cuvânt al Hamasului l-a avertizat pe premierul Sharon că prin această crimă „s-au deschis porţile Iadului."

Gaza şi gardul de siguranţă

Fără să ţină seamă de asemenea ameninţări, luna următoare rachetele israeliene au lovit în plin maşina lui Abdel Aziz al-Rantissi, şeful organizaţiei Hamas în Gaza. Al-Rantissi şi încă doi oameni au fost măcelăriţi. În timp ce trecea cu vederea actele pe care adversarii săi le discreditau ca fiind „terorism de stat", Sharon a oferit ceva ce părea o concesie surprinzătoare. Deşi păstra majoritatea aşezărilor din Cisiordania, Israelul urma să se retragă complet din fâşia Gaza. Preşedintele Bush a aprobat acest plan, iar semenii săi, cartografii *Hărţii drumurilor*, i s-au alăturat. Acasă, ideea lui Sharon a împărţit ţara în două. Likudul, propriul său partid, pentru care dezbaterile privind renunţarea la teritoriile ocupate constituiau o blasfemie, l-a respins. Principalul adversar de dreapta al lui Sharon, fostul premier Benjamin Netanyahu, a dezavuat propunerea de părăsire a Gazei, considerând-o „preţul terorii".

Când s-au mai liniştit apele, Sharon a rămas în fruntea unei minorităţi din guvern a cărui pace-compromis părea să fie susţinută de cea mai mare parte a populaţiei israeliene. Aceasta a fost consecinţa nu numai a propunerii de pace, ci şi succesul unei politici la fel de controversate. Este vorba despre construirea unei bariere masive de sârmă ghimpată şi beton în Cisiordania, la graniţa dintre zona stăpânită de israelieni şi cea stăpânită de palestinieni. Dorind să evite comparaţiile cu Cortina de Fier, care dezbinase Europa în timpul Războiului Rece, guvernul israelian a numit această separare ca fiind „un gard de siguranţă", insistând că baricada era menită doar să-i ţină afară pe terorişti.

Construcţia gardului a devenit şi mai controversată, deoarece lungimea sa de 700 de km nu urma vechea graniţă de dinaintea războiului din 1967 (cunoscută sub numele de *Linia verde*); ea se strecura şerpuind în Cisiordania pentru a cuprinde şi noile aşezări evreieşti de acolo. În câteva puncte, s-a transformat într-o barieră de netrecut între comunităţile de palestinieni care trăiseră laolaltă de secole întregi. Curtea Internaţională de Justiţie, dându-şi verdictul în iulie 2004, a condamnat fără rezerve gardul, ordonând să fie distrus. Israelul a ignorat decizia Curţii, dar a redirecţionat unele porţiuni mai aproape de Linia verde. Controversată sau nu, bariera a

scăzut în mod dramatic numărul atacurilor sinucigaşe în interiorul Israelului. Nelăsându-se mai prejos, palestinienii au replicat trăgând cu rachetele lor Qassam, fabricate manual, peste gard.

Sfârşitul lui Arafat

După atâtea bombe, sânge şi cuvinte amare, mulţi locuitori ai Orientului Mijlociu şi chiar de dincolo de el doreau cu disperare o soluţie la cel mai îndelungat conflict care a existat vreodată acolo. Ultima propunere, adică cea a *Cvartetului* privind formarea a două state, nu fusese acceptată de extremiştii niciuneia dintre părţi. Aşa cum a demonstrat refuzul Likudului de a accepta părăsirea fâşiei Gaza sugerată de Sharon, grupările evreieşti de extremă dreapta au promis ca niciodată să nu cedeze vreo bucăţică din *„Pământul făgăduinţei"* către palestinieni. Sharon însuşi, considerat acum rebelul lor nr. 1, a primit mai multe ameninţări cu moartea destul de credibile de la evreii extremişti. În acelaşi timp însă, susţinut de SUA, el a dat undă verde expansiunii colonizării de către evrei a Cisiordaniei. Cel mai controversat s-a dovedit a fi programul construcţiilor de locuinţe, cu toată infrastructura auxiliară, în Ierusalimul de est.

Pe de altă parte, nici palestinienii nu excelau în unitate. Se adâncea tot mai mult prăpastia dintre organizaţia de bază a lui Arafat, Brigada de Martiri Al-Aqsa, Hezbollah şi Hamas. Fundamentaliştii islamici au rămas fideli principiului conform căruia să nu renunţe niciodată la războiul sfânt până când necredinciosul stat al Israelului nu ar fi dispărut de pe faţa pământului. De aceea, asemenea multitudinii de planuri de pace precedente, la sfârşitul anului 2004, mult lăudata *Hartă a drumurilor* părea mai degrabă un mănunchi de dorinţe deşarte decât o cale realistă spre pace.

Ziua armistiţiului, 2004

În toamna anului 2004, Yasser Arafat, în vârstă de 75 de ani, nu se simţea deloc bine. Timp de doi ani şi jumătate, militarii israelieni îl îngrădiseră în sediul său din Ramallah, neputând face mai mult decât să se uite pe fereastră la pământul pe care visase să-l guverneze. În octombrie, Arafat a acuzat dureri de stomac. Doctorii

s-au înşelat, diagnosticând pietre la vezica biliară. Disconfortul a continuat. Pe 29 octombrie a fost transportat, în comă, cu un avion la Paris, pentru tratament medical de urgenţă.

Doctorii francezi nu au reuşit mai mult decât omologii lor arabi. Pe 9 noiembrie Arafat a suferit un atac. Două zile mai târziu, în mijlocul veştilor de tot felul şi din toate părţile, liderul mişcării palestiniene a murit. Cauza: insuficienţa mai multor organe. Data era chinuitor de semnificativă: 11 noiembrie, cunoscută în toată lumea ca *Ziua Armistiţiului*, reprezenta ziua în care se încheiaseră luptele, la sfârşitul Marelui Război. Din motive de securitate funeraliile s-au ţinut la Cairo. Au participat şefi de stat şi înalţi demnitari de pe întreg mapamondul. A fost prezent regele Abdullah al Iordaniei, la fel şi preşedintele Assad al Siriei. Regatul Unit şi-a trimis ministrul de externe, în timp ce Statele Unite au fost reprezentate de ataşatul William Burns. Nimeni nu a participat din partea Israelului. După funeralii, corpul a fost trimis înapoi cu avionul la Ramallah, pentru înmormântare. Cererii iniţiale, de a fi îngropat în moscheea al-Aqsa din Ierusalim, i s-a opus Ariel Sharon.

Colegii mai vârstnici ai lui Arafat intenţionaseră să-i facă o înmormântare plină de demnitate, care să impresioneze mass-media de faţă. Din păcate, ceremonia a fost deranjată de mulţimile tinerilor entuziaşti, care au pătruns în fostul sediu al liderului lor, provocând scene de un haos isteric. Gloatele tânguitoare răbufneau înainte şi înapoi, iar armele s-au auzit pocnind în aerul de toamnă. Feţele privitorilor nedumeriţi oscilau între supărare şi groază. Cumva, în mijlocul acelui măcel, coşciugul bătrânului luptător a fost coborât în cavoul de marmură, iar groapa umplută cu pământ sfânt. În cele din urmă, grupurile au început să se risipească. Este oarecum macabru, dar acesta a fost momentul de adio cel mai potrivit, deoarece administraţia nu fusese niciodată punctul forte al lui Arafat.

Eroul cu defecte

La bine şi la rău, Arafat constituise figura dominantă şi trainică a politicii Orientului Mijlociu timp de decenii întregi. Majoritatea palestinienilor l-au adorat, la moartea lui fiind declarate 40 de zile de doliu. Palestinienii i-au admirat curajul fizic, încăpăţânarea,

hotărârea şi perseverenţa. Mai mult ca oricare altul, el a pus bazele naţiunii palestiniene, oferindu-i credibilitate. Oricine ar fi crezut altceva, Arafat era simbolul Palestinei, lucru care nu putea fi ignorat. Pentru liderul unui grup atât de mic şi de împrăştiat, aceasta era o realizare considerabilă.

Probabil că atitudinea agresivă a lui Arafat i-a adus poporului său tot atât de multe greutăţi pe cât respect. El a fost învinuit că a refuzat un compromis rezonabil, de exemplu cel oferit în anul 2000, de preşedintele Clinton. Nu fără justificare, Arafat îşi câştigase o reputaţie de om care nu putea sau pur şi simplu nu-şi ţinea cuvântul. Şi, cel mai grav dintre toate, el îngăduise ambiţiei personale să stea în calea intereselor majore ale celor pe care îi reprezenta. Totodată, fusese un administrator nepriceput, slăbiciune care îi adusese multe necazuri mai ales din cauza refuzului de a o recunoaşte ca fiind adevărată.

Israelienii au salutat moartea lui Arafat cu o mare încântare şi uşurare. În ochii lor, nimeni altcineva nu purta o responsabilitate mai mare pentru perioada în care fusese considerat un măcelar criminal. Şi americanii au primit vestea cu oarecare destindere. De câţiva ani buni ei încetaseră să-l mai vadă pe Arafat capabil să aducă pacea în regiune. Pe de altă parte, continua să-i sperie abilitatea lui de a naşte pasiuni înfocate în rândul poporului său. Acum însă Arafat nu mai era şi viitorul părea ceva mai previzibil. În restul lumii, moartea lui a stârnit simţăminte diferite. Câţiva au comentat predispoziţia sa la încăpăţânare, dar mulţi i-au analizat critic tacticile pe care le-a urmat până la capăt. Poate că într-adevăr el este cel care i-a reprezentat pe palestinieni lumii, dar tot Arafat se face vinovat de apariţia şi dezvoltarea terorismului politic modern.

Mahmoud Abbas

Aşa cum prevăzuseră mulţi, fostul premier Mahmoud Abbas a fost ales în locul lui Arafat ca preşedinte al Autorităţii Palestiniene. Occidentul a fost mulţumit de alegere, dar palestinienii mai puţin. Diferenţele dintre ei, apărute încă din timpul vieţii bătrânului lider, s-au adâncit tot mai mult. De pildă, la scurtă vreme după funeraliile lui Arafat, câţiva adepţi Fatah au fost împuşcaţi mortal în cadrul

unei lupte interne. În 2005, în cadrul alegerilor locale din fâşia Gaza, Hamas a devansat cu mult Fatah. La jumătatea aceluiaşi an, aceasta din urmă şi-a revenit oarecum, câştigând la alegerile generale 55% din voturi. Cu toate acestea, având sprijinul a 35 de procente din electorat, Hamas şi-a consolidat poziţia ca adevărată forţă de opoziţie sau chiar ca posibil partid conducător. Dar nu pentru că ar fi dorit într-adevăr să ajungă în fruntea Autorităţii Palestiniene. Hamas chiar considera această organizaţie aproape ca pe o insultă, un compromis născocit de americani ca să-i abată pe palestinieni de la adevăratul lor scop: distrugerea Israelului şi înfiinţarea unui stat palestinian în toate teritoriile aflate la vest de fluviul Iordan.

Date fiind aceste circumstanţe, sarcina lui Abbas nu era una de invidiat. El dorea să negocieze cu Israel un compromis în urma căruia s-ar fi întemeiat un stat palestinian viabil şi unanim recunoscut. La orice înţelegere s-ar fi ajuns, el trebuia să o popularizeze în faţa tuturor oamenilor săi, fie fundamentalişti, fie moderaţi. În acelaşi timp, el trebuia să încerce să reformeze haoticul partid Fatah, a cărui administrare a pământurilor palestiniene se dovedise a fi, în cel mai bun caz, fără efect, iar, în cel mai rău caz, cumplit de coruptă. Şi toate acestea Abbas trebuia să le facă fără să şi-i îndepărteze pe suporterii cei mai apropiaţi, vechi membri ai Fatah. Din păcate, mulţi dintre aceştia obţinuseră destule avantaje de pe urma proastei guvernări pe care Abbas voia acum să o nimicească.

În 2006, Abbas a dat primul test semnificativ de popularitate, în timpul alegerilor pentru Consiliul Legislativ Palestinian, amânate încă de la mijlocul anului 2005. Săptămânile premergătoare scrutinului au fost marcate de intensificarea violenţei şi anarhiei, deoarece numeroase facţiuni şi partide au încercat să-şi impună propriile agende electorale. Aşa cum făcea în mod intermitent de o bucată de vreme încoace, din sudul Libanului Hezbollah a trimis rachete în nordul Israelului. Israelienii au răspuns cu tiruri sporadice de artilerie.

Tot atunci, în Gaza fiind, martirii Al-Aqsa din aripa militantă a mişcării Fatah şi Jihadul islamic au lansat rachete asupra Israelului. Aceasta a dus la întreruperea armistiţiului care dura de la începutul anului. Ţelul avut în minte era să dovedească administraţiei israeliene că fâşia nu putea să-şi organizeze propria securitate. Ar fi urmat

probabil, sperau extremiştii, replica Israelului, care s-ar fi soldat cu anularea alegerilor, colapsul Autorităţii Palestiniene şi sfârşitul compromisului cu Israelul. Totodată, un purtător de cuvânt al Hamas din Siria a anunţat că membrii săi puseseră şi ei capăt acordului de încetare a focului. Se pare că scopul lor era acelaşi cu al celorlalţi militanţi palestinieni. Iar pentru a complica şi mai mult lucrurile, guvernul israelian a declarat că, din punct de vedere legal, „gruparea teroristă" Fatah nu-şi putea prezenta candidaţii.

Între timp Fatah, principalul partid palestinian şi singurul dedicat procesului de pace, a continuat să aibă probleme în interiorul său. Una dintre aceste probleme se referă chiar la personalitatea noului preşedinte, Mahmoud Abbas. Se spune că el a fost principalul iniţiator al Acordurilor de la Oslo, un pragmatic ce-şi obţinuse mare parte din aura sa stând în centrul atenţiei mass-mediei. Cu toate acestea, comportamentul său liniştit s-a impus mai degrabă ca neinteresant în comparaţie cu gălăgia aprinsă şi însufleţitoare a lui Arafat. În cultura politică a Orientului Mijlociu, unde retorica sforăitoare, hiperbola şi aspectul ţipător puteau cântări foarte mult, un pedant fără carismă nu reprezenta candidatul sigur care să-şi scoată oamenii din îndelungata perioadă de umilinţă şi sărăcie.

Unul dintre adversarii cei mai puternici ai lui Abbas era Marwan Barghouti, celebrul fondator al Brigăzilor Al Aqsa. Lider dinamic al protestului popular în timpul lui Arafat, el a respins procesul de pace de la Oslo, criticând în acelaşi timp în mod făţiş corupţia şi încălcarea drepturilor omului în cadrul Fatah. Totodată a condamnat în mai multe declaraţii publice uciderea cetăţenilor israelieni nevinovaţi. Cu toate acestea, în 2002, a fost arestat de către israelieni, judecat şi condamnat de cinci ori la închisoare pe viaţă pentru crime. Ceea ce i-a conferit statutul de martir în rândul palestinienilor de rând. Cu numai câteva săptămâni înaintea alegerilor din 2006, adepţii lui Marwan Barghouti s-au desprins de Fatah, formând Al-Mustaqbal – *Viitorul*. În urma unor negocieri asidue, cele două organizaţii au reuşit totuşi să prezinte un front comun în faţa electoratului. Nu era însă decât o muşamalizare temporară a spărturii.

Sharon, Hamas şi Hezbollah

Reputaţia lui Ariel Sharon, în vârstă de 73 de ani, ales în 2001 prim-ministru al Israelului, era a unui om cu devotament neşovăitor, în stare de orice pentru securitatea ţării sale. Mulţi l-ar fi caracterizat printr-un singur cuvânt: *crud*. Poreclit *buldozerul*, el luptase în cadrul vechii Haganah, întâi împotriva britanicilor, apoi împotriva arabilor. În anii '50, a luat parte la operaţiunile militare represive care s-au soldat cu moartea a numeroşi arabi fără apărare. După războiul din 1967, în care s-a remarcat ca general de brigadă deosebit de abil, şi-a întărit imaginea de extremist guvernând dur teritoriile ocupate de armata israeliană. „Încununarea" acestor acţiuni a avut loc în 1982, când, ministru al apărării fiind, a ordonat, fără să se consulte cu cineva, ca Forţele de Apărare Israeliene să înainteze până la Beirut, pentru a izgoni OEP din Liban. Aceasta a provocat măcelul în masă al refugiaţilor din tabere, care se presupunea că se aflau sub protecţia israelienilor.

Îndepărtat din funcţie în urma unei anchete care indirect l-a găsit responsabil de omorurile din Liban, curând Sharon a revenit pe poziţii. În anii '90 a iniţiat o amplă expansiune a aşezărilor evreieşti în Gaza şi Cisiordania. În 2000, vizita sa la moscheea al-Aqsa din Ierusalim a marcat începutul celei de-a doua Intifade. Aşadar nu este deloc surprinzător că pentru arabi *buldozerul* era în mod evident unul dintre cei mai nesuferiţi israelieni. Practic, pentru mulţi palestinieni, alegerea lui ca premier a constituit o declaraţie de război. Apoi, spre uimirea tuturor, în primii ani ai noului secol, atitudinea dură a lui Sharon a început să se înmoaie.

Schimbarea se datorează câtorva motive. Cel mai simplu era că supraponderalul Sharon, apropiindu-se de sfârşitul vieţii, dorea să lase în urmă o amintire pozitivă şi durabilă. În loc să-şi amintească lumea de el ca de un om aspru, Sharon visa – cum mulţi alţii făcuseră – să intre în istorie ca politicianul care în sfârşit a pus capăt îndelungatului conflict israeliano-palestinian.

Totodată, Sharon era marcat de victimele tot mai numeroase ale Intifadei. În septembrie 2005 se ajunsese la peste 4 000 de vieţi pierdute, din care aproape 700 erau civili israelieni. Ca atare, economia

Israelului făcuse prea puţine progrese: şomajul depăşea 10 procente, iar o treime din populaţie trăia în sărăcie. Statisticile din teritoriile palestiniene erau şi mai deprimante, deşi cu greu s-ar fi putut spune că acestea au contat prea mult în mintea lui Sharon. Intifada, de pildă, a costat vieţile a peste 3 000 de palestinieni. Şi, de vreme ce represiunea nu a reuşit să pună capăt revoltei distrugătoare, Sharon nu prea mai avea de ales decât să încerce o altă tactică.

Un al treilea factor în schimbarea de atitudine a acestuia a fost presiunea Washingtonului. Dintotdeauna economia Israelului a depins de ajutorul SUA. Se estimează că, din 1973 până în 2005, acesta ajunsese la incredibila sumă de 1,6 trilioane de dolari. Israelul era destinatarul celui mai mare ajutor nerambursabil dat de America: aproximativ 3 miliarde de dolari anual, în secolul al XXI-lea, incluzând garanţii bancare şi „asistenţă militară". Aceasta a conferit administraţiei Bush – dornice să catalogheze „problema palestiniană" ca parte a războiului său împotriva terorii – o influenţă uriaşă în viaţa politică a Israelului. La sfârşitul anului 2005, în timp ce Sharon continua să insiste cu iniţierea unui plan de pace, Congresul Statelor Unite a anunţat un ajutor pentru Israel în valoare de 600 de milioane de dolari în vederea finanţării proiectelor defensive comune. Cu siguranţă nu era nicio coincidenţă.

Înţelegerea impusă

Se pare că încă din timpul vieţii lui Arafat, Sharon şi susţinătorii săi americani ajunseseră la concluzia că o înţelegere negociată între Israel şi palestinieni era imposibilă. Nici după moartea lui Arafat părerea nu li se schimbase. Deşi mai avuseseră loc tratative între cele două părţi, premierul israelian nu a crezut că Abbas va avea îndeajuns de mult sprijin palestinian încât să merite efortul de a negocia cu el. În schimb, a optat pentru un acord impus.

În esenţă, planul era simplu. Sigur în cadrul frontierelor sale care puteau fi apărate, Israelul ar fi înapoiat palestinienilor ceea ce nu avea nevoie. În mod clar, Sharon nu-i voia pe palestinienii care plecaseră în 1967. Mii şi mii de palestinieni rămaseseră „prinşi" în taberele de refugiaţi. Ca urmare, să rămână acolo unde se aflau, aceasta constituind deja „o problemă arabă" în opinia încăpăţânatului prim-ministru.

Cu toate acestea, înţelegerea impusă nu era „cu sens unic". În vara anului 2005, 8 500 de coloniţti israelieni din cele 21 de aşezări fortificate ale fâşiei Gaza (unele înfiinţate chiar cu ajutorul lui Sharon) au plecat sau au fost evacuaţi forţat de armata israeliană. Mişcarea a suferit oprobriul extremei drepte israeliene, dar a fost susţinută de aproximativ două treimi din populaţie. Israelul păstra controlul asupra graniţelor Gazei, precum şi a liniei de coastă şi a spaţiului ei aerian. De asemenea, ameninţa cu revenirea în Gaza dacă forţele de securitate de acolo ar fi dovedit că nu puteau împiedica atacurile asupra Israelului.

O parte la fel de controversată a planului lui Sharon presupunea consolidarea aşezărilor israeliene din Cisiordania (în afară de patru colonii periferice care fuseseră abandonate în acelaşi timp cu cele din Gaza) şi expansiunea lor în teritoriile dintre ele. Gardul de siguranţă fusese trasat astfel încât să înglobeze marea majoritate a pământului ocupat de israelieni în Cisiordania. Acest aspect al înţelegerii propuse, asupra căruia s-a făcut un minimum de publicitate, însemna de fapt mai mulţi israelieni stabiliţi în teritoriile ocupate (circa 14 000) decât cei evacuaţi din fâşia Gaza. Cele mai mari tensiuni s-au produs în jurul Ierusalimului de est, unde noile aşezări, precum cea de la Maale Adumium, ameninţau să separe cartierele palestiniene de restul Cisiordaniei.

Sfârşitul Hărţii Drumurilor

La sfârşitul anului 2005, unii analişti au crezut că expansiunea frenetică a aşezărilor israeliene la răsărit de Linia verde nu făcea decât să preceadă depunerea de către Sharon în mâinile palestinienilor a ceea ce mai rămăsese din Cisiordania, ca temelie a noului lor stat. Până atunci, argumentau analiştii, Israelul nou extins ar fi fost în siguranţă în spatele zidului ridicat, iar palestinienii nu prea ar mai fi avut ce face. Ei ar fi pierdut probabil cea mai mare parte din Ierusalim şi, mai mult ca sigur, accesul direct la ceea ce le mai rămăsese de stăpânit, precum şi cele mai bune suprafeţe agricole. De asemenea, nu ar mai fi avut acces la resursele abundente de apă.

Toate acestea contraveneau *Hărţii Drumurilor* care preconiza: întoarcerea refugiaţilor palestinieni, încheierea unui compromis prin

formarea a *două state – două popoare*, ale căror graniţe să fie cele de dinainte de 1967 şi stăpânirea comună a Ierusalimului. Acceptând propunerea lui Sharon referitoare la expansiunea spre est şi neîntrebând pe ceilalţi trei membri, preşedintele Bush periclita validitatea planului de pace al Cvartetului. Tony Blair a salutat fără vlagă acest *fait accompli*. Hamas a continuat să-şi exprime opoziţia înverşunată la tot ceea ce făcea Sharon, descriind proaspăt independenta Gaza ca pe o „uriaşă închisoare". În acelaşi timp, Mahmoud Abbas părea incapabil să influenţeze mersul evenimentelor într-un fel sau altul.

Spre sfârşitul anului 2005, Sharon a întreprins cea din urmă, dar şi cea mai surprinzătoare manevră a lui. A părăsit Likudul, partidul la a cărui fondare luase parte, şi a înfiinţat partidul Kadima (*Înainte*). Curând i s-a alăturat liderul veteran al laburiştilor, fostul premier Shimon Peres, precum şi alţi politicieni de primă clasă. La scurtă vreme după aceea, Sharon a suferit primul din cele două atacuri care l-au adus într-o stare de neputinţă totală.

Hamas

Undele de şoc provocate în întreg Orientul Mijlociu de dispariţia bruscă a lui Ariel Sharon de pe scena politică s-au transformat în simple clipociri în comparaţie cu valurile tsunami care au răvăşit regiunea la următorul eveniment. Alegerile din ianuarie 2006 pentru parlamentul palestinian au dat câştig de cauză partidului sunnit Hamas, cu o majoritate clară de locuri (74 dintr-un total de 132). Două luni mai târziu, s-a format un cabinet Hamas, avându-l ca premier pe Ismail Haniya. Israel a răspuns la revoluţia Hamas prin aplicarea de sancţiuni financiare asupra Autorităţii Palestiniene.

Palestinienii i-au ales pe reprezentanţii Hamas, deoarece i-au considerat mai oneşti şi mai eficienţi în comparaţie cu membrii Fatah. Cu toate acestea, Hamas era tot o organizaţie teroristă în ochii câtorva state precum SUA, Israel, Uniunea Europeană şi Iordania. Hamas a rămas însă dedicată eliminării Israelului. Utilizând atentatele cu bombă sinucigaşe, secţiunea sa militantă şi Brigăzile Izzedine al-Qassam, Hamas a continuat să se facă vinovată de moartea mai multor israelieni decât toate celelalte grupări. Aceste atacuri nu au încetat nici după alegeri, aducând imediat replici puternice din partea

israelienilor. Clădirile importante ale Autorității Palestiniene au fost bombardate, iar numeroşi oficiali Hamas, inclusiv o treime din membrii cabinetului, au fost arestaţi. Populaţia de rând a suferit şi ea crunt de pe urma anulării importantelor ajutoare externe.

Între timp, au avut loc unele schimbări şi în Israel. Alegerile pentru Knesset din anul 2006 l-au confirmat ca premier pe liderul partidului Kadima, Ehud Olmert (înlocuitorul lui Sharon), în fruntea obişnuitului guvern de coaliţie. Olmert s-a angajat să continue politica mentorului său aflat în comă, având ca ţintă abandonarea unora dintre coloniile cisiordaniene, astfel încât, până în 2010, Israelului să i se recunoască pe plan internaţional graniţe permanente. Atacurile Hamas au pus piedici unor obiective atât de optimiste aproape chiar înainte de a fi stabilite. Nu după mult timp, Olmert s-a trezit într-un necaz şi mai mare.

Războiul din Liban

În iulie 2006, Forţele de Apărare Israeliene (FAI) au înaintat în Gaza în încercarea de a elibera un soldat capturat de luptătorii Hamas. Aţâţaţi probabil de agresiunea israeliană, militanţii Hezbollah au pornit şi ei atacul din sudul Libanului. Ei au lovit nordul Israelului cu rachete şi au întreprins unele incursiuni peste graniţă, omorând câţiva soldaţi israelieni. În urma acţiunii cu caracter punitiv al unei patrule din Israel, mai mulţi soldaţi din FAI şi-au pierdut viaţa, iar doi au fost făcuţi prizonieri. Întrunit de urgenţă, cabinetul Olmert a condamnat administraţia libaneză pentru ceea ce se întâmplase. În aceeaşi zi a iniţiat asupra Libanului blocada aeriană şi maritimă, precum şi un atac masiv (aproape cu siguranţă aranjat dinainte) de pe uscat.

Războiul, care a durat până la mijlocul lunii august, nu a decurs conform celor prevăzute de comandanţii FAI. În pofida asaltului aproape continuu al artileriei şi aviaţiei israeliene, luptătorii Hezbollah izolaţi trimiteau în permanenţă rachete asupra unor obiective din Israel. Când forţele terestre israeliene, însoţite de blindate, au pătruns în sudul Libanului şi au ajuns până la râul Litani, ele suferiseră deja destule pierderi. La finalul războiului, numărul total al soldaţilor israelieni morţi era de aproximativ 50, iar al celor

răniţi, de 1 250. Chiar dacă cifrele în cazul luptătorilor Hezbollah au fost probabil de 10 ori mai mari, nu s-a reuşit înfrângerea acestuia. În momentul încheierii luptelor, susţinătorii mişcării din Siria şi Iran au anunţat triumfători victoria. Pentru prima dată din 1947 încoace, au declarat ei, maşina de război israeliană înregistrase un eşec.

Pentru a complica şi mai mult lucrurile pentru israelieni, opinia publică internaţională le-a condamnat reacţia exagerată la ameninţările Hezbollah. Distrugerea unei părţi atât de însemnate din infrastructura Libanului a fost considerată de-a dreptul fără ruşine, mai ales că guvernul acestei ţări afirmase, şi probabil pe bună dreptate, că nu avusese niciun control asupra elementelor din Hezbollah care porniseră conflictul. Pentru prima oară Israelul a avut de suferit din cauza reversului sindromului lui David şi Goliat, care în războaiele precedente îi fusese totuşi favorabil. Pe scurt, în urma costisitorului conflict nu se câştigase nicio victorie clară, în plus opinia publică se montase împotriva Israelului, iar moralul duşmanilor acestuia crescuse în mod simţitor. Cu siguranţă, nu se făcuse absolut nimic pentru a se aduce pacea mai aproape în regiune.

Glosar

ADM Arme de distrugere în masă.
AEP Armata de Eliberare a Palestinei.
ANP Autoritatea Naţională Palestiniană.
Arab Cineva care vorbeşte araba.
Aşkenazi Evrei din Europa de est.
Ayatollah Conducătorul religios al şiiţilor din Iran.
Brigăzile de martiri Al-Aqsa Ramura extremistă a Fatah.
Califat Imperiu care cuprindea întreaga lume musulmană.
Cisiordania Teritoriu de pe malul de vest al fluviului Iordan, cucerit de Israel în 1967.
CNP Consiliul Naţional Palestinian.
Druzi Ramură religioasă a Islamului cu conducători diferiţi şi orientări diferite.
EAU Emiratele Arabe Unite.
FAI Forţa de Apărare Israeliană.
Falangă Organizaţii paramilitare ale dreptei creştine libaneze.
Fatah Organizaţie de gherilă palestiniană a lui Yasser Arafat care s-a transformat în cel mai mare partid politic palestinian.
FDEP Frontul Democrat pentru Eliberarea Palestinei.
Fedayeen Gherile palestiniene.
FPEP Frontul Popular pentru Eliberarea Palestinei.
Gaza O fâşie îngustă de pământ la Marea Mediterană, cu oraşul Gaza în centrul său.
Golful Golful Arabiei sau Persic.
Haganah Organizaţie de gherilă evreiască existentă înainte de întemeierea statului Israel.
Hamas Organizaţie palestiniană violentă, ostilă Israelului.
Hezbollah Organizaţie libaneză înverşunată, susţinută de Iran, ostilă Israelului.
Imperiul Otoman Imperiul turc de odinioară.
Intifada Revolta palestiniană împotriva Israelului.
Irgun Organizaţie (teroristă) de gherilă evreiască, a acţionat înainte de înfiinţarea Israelului.

Jihad Războiul sfânt musulman.
Jihadul Islamic Organizaţie (teroristă) de gherilă antiisraeliană.
Knesset Parlamentul israelian.
Legiunea arabă Armata (trans)iordaniană instruită de britanici.
Liga Arabă Organizaţie a statelor arabe creată pentru a promova cooperarea culturală, economică şi politică.
Likud Partid politic israelian de dreapta.
Linia Verde Linia de încetare a focului în războiul arabo-israelian din 1967.
Marele Israel Israelul care se întinde peste ambele maluri ale fluviului Iordan.
Maronită Grupare creştină libaneză.
MLN Mişcarea Libaneză Naţională, în mare măsură organizaţie şiită, de ajutorare a majorităţii musulmane libaneze.
NATO Organizaţia Tratatului Atlanticului de Nord.
OEP Organizaţia de Eliberare a Palestinei.
OPEC Organizaţia Ţărilor Exportatoare de Petrol.
Persia Iran.
RAU Republica Arabă Unită.
Road-Map – Harta drumurilor Primul plan de pace din secolul XXI pentru Israel-Palestina.
Sefard Evreu din Orient.
Sinai Peninsula, în mare parte deşertică, situată între Israel şi Egipt.
Sionism Mişcare naţionalistă militantă pentru întemeierea şi păstrarea unui stat evreiesc.
Sunnită Ramura majoritară a Islamului.
Şah Conducător ereditar al Iranului/Persia.
Şeic Şef arab.
Şiită Ramură minoritară a Islamului, centrată în jurul Iranului.
Teritoriile ocupate Teritorii aflate pe malul vestic al fluviului Iordan şi în jurul oraşelor Ierusalim şi Gaza, cucerite de Israel în 1967.
Transiordania Prima denumire a statului iordanian.

Cuprins

1. **Răscrucea lumii** / 5
   Ce este Orientul Mijlociu? / 5
   Geografia
   Orientului Mijlociu / 7
   Populaţii şi societăţi / 12
   Religia / 15
   Concluzie / 20

2. **State şi mandate: politici în Orientul Mijlociu până la sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial** / 21
   Prăbuşirea Imperiului Otoman / 21
   Trei acorduri / 22
   Peninsula Arabică / 26
   Iran / 28
   Egipt / 29
   Irak / 31
   Siria, Liban şi Transiordania / 33

3. **Tărâmul făgăduinţei** / 39
   Palestina / 39
   Sion / 40
   Mandatul britanic / 43
   Statul Israel / 50

4. **Gamal Abdul Nasser** / 55
   Primul război arabo-israelian / 55
   O regiune instabilă / 60
   Nasser / 64
   Criza Canalului de Suez / 68

5. **De la un război la altul** / 72
   Războiul Canalului de Suez / 72
   Consecinţele Suezului / 73
   Între două războaie / 75
   Palestinienii / 79
   Înarmarea Orientului
   Mijlociu / 82
   Calea spre război / 83

6. **Divizări şi evoluţii în perioada 1967-1973** / 89
   Războiul de şase zile / 89
   Consecinţele războiului / 92
   Intră în scenă Sadat şi Assad / 94
   Palestina militantă / 97
   Se termină răbdarea
   lui Sadat / 100
   Al patrulea război
   arabo-israelian / 101
   Arma petrolului / 103

7. **Libanul sângerează** / 106
   O pace încurcată / 106
   Războiul civil / 109
   Intervenţia israeliană / 111
   Invazia Israelului / 113
   Spre stabilizare / 120

8. **Camp David** / 123
„Putem negocia" / 123
Rezolvarea conflictului prin metode alternative / 126
Un moment istoric / 128
Camp David / 132

9. **Revoluţie şi război** / 139
Şahul şahilor / 139
Revoluţia iraniană / 142
Ascensiunea lui Saddam Hussein / 147
Războiul dintre Iran şi Irak (1980-1988) / 150

10. **Intifada** / 157
Negocieri fără rezultat / 157
Palestinienii / 161
Intifada / 166
Statul palestinian / 169
Speranţe de stabilizare / 171

11. **Furtună în deşert** / 173
Eşecul lui Saddam / 173
Ameninţând Kuwaitul / 176
Operaţiunea *Scutul Deşertului* / 178
Operaţiunea *Furtună în Deşert* / 183
Repercusiuni şi revolte / 187

12. **Anii '90: în căutarea stabilităţii** / 190
Instabilitate, religie şi putere / 190
Declaraţia de principii / 191
Lupta pentru pace / 196
O pace mai largă / 199
Rămăşiţele procesului de pace / 201
Cea de-a doua Intifadă / 204

13. **Schimbare de regim** / 208
Orientul Mijlociu în 2001 / 208
Război declarat terorismului / 213
Invazia Irakului / 219
Victorie, dar pacea este scurtă / 225

14. **O regiune divizată** / 235
Reacţia la teroare / 235
Egipt, Iordania şi Liban / 237
Bubuituri în jurul Golfului / 242
Străinii / 246

15. **Înainte?** / 254
Secol nou, probleme vechi / 254
O cale spre pace? / 256
Sfârşitul lui Arafat / 263
Sharon, Hamas şi Hezbollah / 268

Glosar / 274

Bibliografie

O istorie obiectivă a Orientului Mijlociu din ultimii ani este rară, dacă nu imposibilă: cei interesaţi sunt sfătuiţi să consulte cât mai multe surse posibile. Iată câteva puncte de plecare:

Cărţi

Aburish, S.K., (1999), Arafat: *From Defender to Dictator*, Bloomsbury, London

al-Rasheed, M., (2002), *A History of Saudi Arabia*, Cambridge University Press, Cambridge, UK

Cockburn, A. and P., (2002), *Saddam: an American Obsession*, Verso, London

Etherington, M. (2005), *Revolt on the Tigris*, Cornell UP

Fisk, R., (1990), *Pity the Nation: Lebanon at War*, Andre Deutsch, London

Franklin, D., (2003), *A Peace to End All Peace*, Orion, London

Keay, J., (2003), *Sowing the Wind: Seeds of Conflict in the Middle East*, John Murray, London

Keddie, N. R., (2003), *Modern Iran: Roots and Results of Revolution*, Yale University Press, New Haven, Connecticut

Laqueur, W. and Rubin, B. (eds), (2001), *The Israel-Arab Reader*, Penguin, London

Neff, D., (1988), *Warriors Against Israel*, Amana Books, Battleboro

Ross, D., (2004), *The Missing Peace*, Farrar, Straus & Giroux, New York

Shlaim, A., (2001), *The Iron Wall: Israel and the Arab World*, Penguin, London

Schulze, K.E., (1999), *The Arab-Israeli Conflict*, Longman, Harlow

Thomas, B., (1999), *How Israel Was Won*, Lexington Books, Oxford

- Orientul Mijlociu este în flăcări!
Lumea arabă şi islamică clocoteşte, chiar şi în ziua de odihnă şi de rugăciuni speciale ale musulmanilor.

- Tiraniile din zonă, în special cele mai sângeroase, dar şi celelalte dictaturi şi regimuri islamiste tremură sub impactul furiei maselor care, cu sau fără conducători, se arată hotărâte să-şi câştige libertatea şi să nu se lase demobilizate.

- Unii parlamentari s-au repezit să ceară condamnarea la moarte a liderilor opoziţiei. Regimurile în cauză n-au pus în mişcare doar poliţia, pe gardienii revoluţiei, ci au chemat sub arme şi susţinători neoficiali, cu bâte şi pistoale.

- Părerea unanimă a specialiştilor: „Revoluţia Facebook de-abia a început!"

Deutsche Welle

www.niculescu.ro

ISBN 978-973-748-395-9

9 789737 483959

24,96 Lei